

ՊԵՐՃ ԹԷՐԶԵԱՆ

ՅԵՏԱԴԱՐՉ ԱՆԴՐԱԴԱՐՉ

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒ, ԵԼՈՅԹՆԵՐՈՒ, ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑՆԵՐՈՒ ԵՒ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՅ

ԳԱՅԻՐԷ - 2010

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

ՊԵՐՃ ԹԷՐԶԵԱՆ

ՅԵՏԱԴԱՐՉ ԱՆԴՐԱԴԱՐՉ

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒ, ԵԼՈՅԹՆԵՐՈՒ, ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑՆԵՐՈՒ ԵՒ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՅ

ԳԱՅԻՐԷ - 2010

Այս ՀԱՏՈՐԸ ԿԸ ԶՕՆԵՄ
ԿԵԱՆՔԻ ԱՆՁՈՒԳԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻՆԱ՝
ՍԵԴԱՅԻՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ	13
ՄՈՒՏՔ	19
ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ	
1. ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒՄՆԻ ՄԸ ՍԵՄԻՆ	23
«Արեւ» օրաթերթ, 26 Յուլիս 1977	
2. «ԵՍ»Ը	26
«Արեւ» օրաթերթ, 16 Սեպտեմբեր 1977	
3. ԿՈՏՏԱՅՈՂ ՎԵՐՔԸ	28
«Արեւ» օրաթերթ, 27 Սեպտեմբեր 1977	
4. ԴՐԱՄԻՆ ԸԽՇԽԿՈՅԸ	30
«Արեւ» օրաթերթ, 5 Հոկտեմբեր 1977	
5. ԿՈՉ, ՈՐՈՒՆ ՀԱՐԿԸ ՊԷՏՔ ԶԷ ԶԳԱՅՈՒԷՐ	32
«Արեւ» օրաթերթ, 9 Օգոստոս 1978	
6. ՔՈԼՈՄՊՈՍԻ ՀԱՄԿԻԹԸ	34
«Արեւ» օրաթերթ, 22 Օգոստոս 1978	
7. ԵՐԱՆՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆԵԼՈՒ ՋԵՒ ՄԸ	36
«Արեւ» օրաթերթ, 1 Հոկտեմբեր 1979	
8. ՄԻՆ ԵՐԱԶՆԵՐ, ՆՈՐ ԶՈՅԵՐ	40
«Արեւ» օրաթերթ, 3 Մարտ 1984	
9. ԱՐԺԵԶԱՓ	41
«Արեւ» օրաթերթ, 10 Մարտ 1984	
10. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԱԲԵՐԵՆՈՎ	42
«Արեւ» օրաթերթ, 17 Մարտ 1984	
11. ԶԳԱՍՏՈՒԹԻՒՆ	44
«Արեւ» օրաթերթ, 21 Մարտ 1984	

12. ՈՐՈՇՈՒՄ ԱՌՆՈՂ ՏԱՐԸ	46
«Արեւ» օրաթերթ, 24 Մարտ 1984	
13. ԱՊՐԻԼ	48
«Արեւ» օրաթերթ, 14 Ապրիլ 1984	
14. ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆ	50
«Արեւ» օրաթերթ, 25 Ապրիլ 1984	
15. ՄԱԿ-Ի 30-ՐԴ ՅՕՂՈՒՄԾԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ	53
«Արեւ» օրաթերթ, 28 Ապրիլ 1984	
16. ԳԱՀԻՐԵԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈԱՏԻՈԺԱՍԸ	56
«Արեւ» օրաթերթ, 5 Մայիս 1984	
17. ՍՆՈՊԻՉՄ	58
«Արեւ» օրաթերթ, 12 Մայիս 1984	
18. «ՈՎ Է ՆԱ»Ի Բ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ	60
«Արեւ» օրաթերթ, 19 Մայիս 1984	
19. ԽՕ՝ՍՔ, ԹԷ՞ ԳՈՐԾ	63
«Արեւ» օրաթերթ, 26 Մայիս 1984	
20. ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԵՐԱՇԵՆՈՒԹԻՒՆ	66
«Արեւ» օրաթերթ, 2 Յունիս 1984	
21. ԱՆԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅԱՆՋԸ	69
«Արեւ» օրաթերթ, 9 Յունիս 1984	
22. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՂՁԱԽԱՆՋԸ	72
«Արեւ» օրաթերթ, 16 Յունիս 1984	
23. ՄԵՐ ԹԻՒՆ ՊԱՐՏԱՐԱՆՔԸ	75
«Արեւ» օրաթերթ, 25 Յունիս 1984	
24. ԽՕՍՔԻ ԵՒ ԳՈՐԾԻ ՀԱԿԱՍՈՒԹԵԱՆ ԵԶԱԿԻ ՆՄՈՅՇ ՄԸ	77
«Արեւ» օրաթերթ, 29 Յունիս 1984	
25. ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ԺԵՍՏ ՄԸ	81
«Արեւ» օրաթերթ, 7 Յուլիս 1984	
26. ՊԱՍՔԷԹՊՈԼԻ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՄՐՑԱՇԱՐՔԵՐԸ	83
«Արեւ» օրաթերթ, 14 Յուլիս 1984	
27. ԱՊԱԶԳԱՅՆԱՑՈՒՄ ԵՒ ՈՒՄԱՑՈՒՄ	86
«Արեւ» օրաթերթ, 21 Յուլիս 1984	
28. ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՓԱՌԱՏՈՆ - 1985	89
«Արեւ» օրաթերթ, 4 Օգոստոս 1984	
29. ԱՆՀԱՇԻԻ ՄՍԽՈՒՄ	91
«Արեւ» օրաթերթ, 11 Օգոստոս 1984	

30. ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՑԱԽԵՐ	94
«Արեւ» օրաթերթ, 18 Օգոստոս 1984	
31. ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ	99
«Արեւ» օրաթերթ, 27 Օգոստոս 1984	
32. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՇԱՐՔ, ԹԷ՞ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ	103
«Արեւ» օրաթերթ, 13 Հոկտեմբեր 1984	
33. ԵՐԵՒՈՅԹՈ՞Վ, ԹԷ՞ ԷՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԵՐ	105
«Արեւ» օրաթերթ, 27 Հոկտեմբեր 1984	
34. ԴԱՐՁԵԱԼ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՊԱՍԷԹՊՈԼԸ	108
«Արեւ» օրաթերթ, 17 Նոյեմբեր 1984	
35. ԵՐՈՒՄԱՂԵՄԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻ ՄԸ ՍԵՄԻՆ	110
«Արեւ» օրաթերթ, 24 Նոյեմբեր 1984	
36. ԱՌՈՂՋ ԱՉԳԱՅԻՆ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔԸ	114
«Արեւ» օրաթերթ, 1 Դեկտեմբեր 1984	
37. ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ՆԱԽԱՁԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ	118
«Արեւ» օրաթերթ, 8 Դեկտեմբեր 1984	
38. ԻՆՔՆԱՄՓՈՓՈՒՄԻ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆ	121
«Արեւ» օրաթերթ, 15 Դեկտեմբեր 1984	
39. ՄԵՐ ՀՈՂԵՐԸ	125
«Արեւ» օրաթերթ, 11 Մայիս 1985	
40. ԹՈՒՐԵԻՆ ԳՈՐԾԱԿԻՑ	127
«Արեւ» օրաթերթ, 18 Մայիս 1985	
41. ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԵՒ ԻՐ ԹՈՒՐԸ ՓՈՋՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ	129
«Արեւ» օրաթերթ, 25 Մայիս 1985	
42. ՑԱԽԱԼԻ ԲԱՅՑ ԻՐԱՄ	131
«Արեւ» օրաթերթ, 28 Մայիս 1985	
43. ՀԱՄԵՐԱՇԵՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱՊԱՅՈՅՑ	133
«Արեւ» օրաթերթ, 30 Մայիս 1985	
44. ՀԱՅԸ ԵՒ ԱՐԺԱՆԹԻՆՑԻՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՄՈՒՆՔՆԵՐԸ	135
«Արեւ» օրաթերթ, 5 Յունիս 1985	
45. ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԽՈՂԵՐ	137
«Արեւ» օրաթերթ, 7 Յունիս 1985	
46. «ԱՐԵՒ»ԻՆ	140
«Արեւ» օրաթերթ, 8 Յունիս 1985	
47. ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ	143
«Արեւ» օրաթերթ, 13 Յունիս 1985	

48. ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐԶ, ՀԱՎՈՏՆԵԱՅ ՎԱՐԶ, ՀԱՎՈՏՆԵԱՅ ԲԱՐԶ	145
«Արեւ» օրաթերթ, 20 Յուլիս 1985	
49. ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԳԻՏԸ	149
«Արեւ» օրաթերթ, 17 Օգոստոս 1985	
50. «ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ»	152
«Արեւ» օրաթերթ, 21 Օգոստոս 1985	
51. ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԳԻՏԱԿԻՑ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻ	155
«Արեւ» օրաթերթ, 16 Նոյեմբեր 1985	
52. ՄԷԿ ԽՆԴԻՐ, ԵՐԿՈՒ ԿՇԻՌ	158
«Արեւ» օրաթերթ, 8 Փետրուար 1986	
53. ՎԱՂՈՒԱՆ ՎԱԽԸ	161
«Արեւ» օրաթերթ, 12 Ապրիլ 1986	
54. ՍԻՐԱՆՈՅՇ ԵՒ... ՉԱԿԱՉԻԿ	163
«Արեւ» օրաթերթ, 30 Օգոստոս 1986	
55. ՍՓԻՒՔԱԿԱՆՔ	166
«Արեւ» օրաթերթ, 29 Նոյեմբեր 1986	
56. ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԵՕՅ ԵՒ ԻՐ «ՄԱՅՐԻԿ»Ը	168
«Արեւ» օրաթերթ, 6 Դեկտեմբեր 1986	
57. ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՐԻՔՍԵԼԻ ՄԷՋ	170
«Արեւ» օրաթերթ, 13 Դեկտեմբեր 1986	
58. ԳՈՎԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՆՔՆԱԳՈՅՈՒԹԻՒՆ	175
«Արեւ» օրաթերթ, 31 Յունուար 1987	
59. ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԸ	177
«Արեւ» օրաթերթ, 1 Յունիս 1987	
60. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՅԻՐԷՆ ԱՆՅԱՒ...	181
«Արեւ» օրաթերթ, 11 Յուլիս 1987	
61. ՉՐՈՅՑ ՕՂԻՆ ՄԷՋ	185
«Արեւ» օրաթերթ, 29 Օգոստոս 1987	
62. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏ՝ ԱՌԱՆՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ	190
«Արեւ» օրաթերթ, 12 Սեպտեմբեր 1987	
63. ԱՐԹՕ ՊԸԼԸՔՏԱՆԵԱՆ ՇՔԱՆՇԱՆԱԿԻՐԸ	196
«Արեւ» օրաթերթ, 28 Նոյեմբեր 1988	
64. ՆՈՐ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐ	198
«Արեւ» օրաթերթ, 22 Սեպտեմբեր 1998	
65. ՀԱՄԱՏՔԻՆ ՉՕՐՈՒԹԻՒՆԸ	201
«Տեղեկատու», Ապրիլ 2000	

66. ՍԻՐԵԼԻ ՕՆՆԻԿԻՆ 206
«Արեւ» օրաթերթ, 7 Սեպտեմբեր 2005

ԵԼՈՅԹՆԵՐ

1. ԲԱՅՄԱՆ ԽՕՍԷ՝ ՀԱԸՄ-ՅԵԸ-Ի 12-ՐԴ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ 213
«Արեւ» օրաթերթ, 30 Մարտ 1989
2. ԽՕՍԷ՝ ՕՆՆԻԿ ԱԼԻԶՍԱՆԵԱՆԻ Ի ՊԱՏԻՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ 216
11 Օգոստոս 1993
3. ԲԱՅՄԱՆ ԽՕՍԷ ՀԱԸՄ-Ի ԿՈՂՄԷ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԵՒ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԶՕՆՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ՝ ՎԵՅԻՆ ԳԱՅԻՐԷ ԱՅՅԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ 224
«Տեղեկատու», Յունուար 1998
4. ԽՕՍԷ ՀԱԸՄ-Ի 82-ՐԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԻԹՈՎ 226
Նիւ Երր, 24-25 Հոկտեմբեր 2002
5. ԽՕՍԷ «ՀԱՅ ՄԱՍՈՒԼԸ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ» ՀԱՏՈՐԻՆ ԸՆՈՐՀԱՆԴԵՍ-ԳԻՆԵԶՕՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ 231
14 Հոկտեմբեր 2005
6. ԽՕՍԷ ԳԱՅԻՐԷԻ ԶԱՂԱԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԿՈՂՄԷ՝ ԱՇՈՏ ԵՊՍԿ. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆԻ ՈՐՊԵՍ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՈՒՏԱՌՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ 234
2 Փետրուար 2006
7. ԽՕՍԷ ՀԱԸՄ-Ի 100-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ 238
ԳԱՅԻՐԷԻ ՄԷՋ ԿԱՅԱՑԱԾ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ
«Տեղեկատու», Յուլիս 2006

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑՆԵՐ

1. ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՀԱՅՐԵՆԻ ՄԵԾԱՆՈՒՆ ԳՐՈՂ ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ 249
«Արեւ» օրաթերթ, 16-19 Փետրուար 1987
2. ՀԱԸՄ-Ի ԳԱՅԻՐԷԻ «ԿՈՈՒՆԿ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՍՈՒՐԻԱ ԱՅՅԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՊԵՐՃ ԹԵՐԶԵԱՆԻ ՀԵՏ 260
«Զարթոնք» օրաթերթ, 18 Փետրուար 1989
3. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍԸ ՊԵՐՃ ԹԵՐԶԵԱՆԻ ՀԵՏ 265
«Խօսնակ», Յունիս 2000
4. ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ 273
«Յուշարար», Դեկտեմբեր 2005

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱՆՈՐԱԴԱՐՁ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԵԳԻՊՏԱԴԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ ԱՅՍՕՐ
«Տեղեկատու», Յուլիս 2008

285

ՅԱԺԵԼՈՒԾ

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱՆՈՐԱԴԱՐՁ

299

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Սփիւռքի հասարակական-քաղաքական կեանքի ու մշակոյթի ուսումնասիրութեան համար բացառիկ նշանակութիւն ունի մամուլը: Այն հանդիսանում է սփիւռքահայ գաղութների պատմութեան հայելին ու անփոխարինելի պահոցը, անցած ուղու իսկական տարեգիրը, իւրաքանչիւր ազգային-քաղաքական ուղղութեան գաղափարական խօսափողը: Սփիւռքեան մամուլի դերն է՛լ անելի է աճել 20-րդ դարի վերջին քառորդին, երբ ի տարբերութիւն նախորդ ժամանակաշրջանի, զգալիօրէն նուազել է հայագիտական, մասնաւորապէս՝ հայալեզու գրականութեան հրատարակումը:

Կարելի է արձանագրել, որ ինչ որ իմաստով մամուլը վերջին տասնամեակներին դարձել է գաղութահայ կեանքի լուսաբանման ամենահիմնական աղբիւրը: Սակայն ցաւալիօրէն այսօր մամուլը միշտ չէ, որ հասու է ամբողջ հանրութեանը: Ուստի հայ մամուլի ամբողջական համահաւաք ստեղծելու հարցը կենսական անհրաժեշտութիւն է: Յատկանշական է, որ այդ բացը լրացնելու ճանապարհին իւրայատուկ ձեւ է ինչպէս զանազան պարբերականների մատենագիտութիւնների կազմումը, այնպէս էլ տարբեր հեղինակների թղթակցութիւնների, ակնարկների, հրապարակումների առանձին ժողովածուների հրատարակումը: Այդ իմաստով խիստ շահեկան է եգիպտահայ ճանաչուած հասարակական-մշակութային գործիչ, իսկական մտաւորական, հրապարակախօս Պերճ Թերզեանի մտայղացումը՝ հիմնականում եգիպտոսի նշանաւոր «Արեւ» պարբերականում 1977 թուականից ի վեր ավելի քան երեք տասնամեակի ընթացքում հրատարակած յօդուածների, ելոյթների, հարցազրոյցների հատընտիր ժողովածու տպագրելու հարցում:

Երկար տարիներ Կահիրեւում հրատարակուող «Արեւ» օրաթերթը եղել է Թերզեանների ընտանիքի իւրայատուկ անդամը: Նախակրթարանի աշակերտ եղած տարիներից ցայսօր այդ պարբերականը դարձել է Պերճ Թերզեանի ամբողջ գործունեութեան անբաժան ուղեկիցը: Պատահական

չէ, որ նա հետագայում՝ 1985 թ. Յունիսի 8-ին՝ թերթի 70-ամեակի առիթով այդ պարբերականի մասին ամենայն ջերմութեամբ պիտի գրէր. «...անոր առաքելութեան լիարժէք ըմբռնումը կրնանք ունենալ եթէ միայն պահ մը երեւակայենք որ ան ամբողջ 70 տարիներ գոյութիւն ունեցած չըլլար եգիպտահայ գաղութին մէջ»:

Սոյն շահեկան ժողովածուի նիւթը շատ ընդգրկուն է: Յօդուածների մեծ մասը նուիրուած է եգիպտահայ գաղութի կեանքի տառացիօրէն բոլոր խնդիրներին՝ հայկական ռադիոժամ, մամուլ, կրօնական ու մարգամշակութային կեանք, դպրոցներ, սփիւռքահայ նշանաւոր դէմքերի գործունէութիւն, ընկերային վիճակ, արտագաղթ եւ այլն: Մեծ թիւ են կազմում նաեւ համահայկական խնդիրները՝ հայութեան մէջ միասնական մտածողութիւն ձեւաւորելու, աշխարհում եւ Հայաստանում հայ բնակչութեան աճը խրախուսելու, Սփիւռքում օրէցօր ահագնացող հայերէնի լեզուաիմացութեան նահանջի ու հայ իրականութիւնից նորանոր մարդկանց օտարանալու գործընթացները կասեցնելու, Հայ Եկեղեցին բարեկարգելու եւ այլ մտահոգութիւններ, հայ մարդու մէջ ազգայինը անձնականից վեր դասելու որակի արմատաւորում եւ այլն:

Պերճ Թերզեանի հրապարակումներում առանձնայատուկ տեղ ունի Հայոց ցեղասպանութեան թեման: Հեղինակը ոչ միայն սոսկ արձանագրում է մեր ժողովրդի մեծագոյն ողբերգութեան իրողութիւնը, այլեւ յոյժ արդիական եզրայանգումներ կատարում, կարելորում տեղի ունեցածից դասեր քաղելու անհրաժեշտութիւնը – յատկապէս առաջիկայում համայն հայութեան անելիքները, մասնաւորապէս՝ կորսուած հայրենիքը վերադարձնելու մեր առաքելութիւնը:

Յատկանշական է, որ այդ նուիրական գործում որպէս մեր յաջողութեան գրաւական իրաւամբ ընկալւում է պետականութիւնը, որպիսին այդ պահին Խորհրդային Հայաստանն էր: Կեանքը ցոյց տուեց, որ նման կանխատեսումներն իրաւացի էին: «Եթէ չըլլային այդ հայրենիքը եւ անոր յարաճուն վերելքը,- «Արեւի» 1984 թ. Ապրիլի 14-ի համարում «Ապրիլ» վերտառութեամբ յօդուածում գրում է Թերզեանը,- ինչո՞վ պիտի իմաստաւորուէր հայու մեր գոյութիւնը: Եղեմը եւ անոր նախորդող ու յաջորդող դառն դասերը, որոնք մինչեւ այսօր ալ կը շարունակուին, պետք է մղեն մեզ մեր հոգեկան եւ մշակութային կապերը աւելի եւս սերտացնելու մեր հայրենիքին հետ եւ աւելի գուրգուրանքով ու ջերմութեամբ փարելու անոր՝ *որպէս ներկայի ու ապագայի միակ յուսալից կռուան եւ յուսատու ապաւէն»* (ընդգծումն իմն է - Ա.Մ.):

Ասուածից յստակ հետեւում է, որ իւրաքանչիւր հայի համար առաջին հերթին պետք է կարեւորուի հայրենիքի գաղափարը, այլ ոչ թէ այն հանգամանքը, թէ այդ պահին ով է ներկայացնում Հայաստանը եւ թէ կարմիր կամ այլ գոյն ունի նրա քաղաքական համակարգը. Հայրենիքը մէկն է եւ նրա հզօրութեամբ է պայմանաւորուած ազգային մեծ խնդիրների, յատկապէս Հայ Դատի լուծման խնդիրը: Քանի որ հեղինակը չի ապրում սին յոյսերով, ուստի սերունդներին յիշեցնում է, որ Հայ Դատի լուծման ուղին շատ դժուարին է եւ երկար ժամանակ պահանջող. «Սակայն դեռ երկար է, չա՛տ երկար, Հայ Դատի ճամբան, եւ չենք գիտեր թէ ներկայ միջոցներով քանի սերունդէն պիտի կարենանք հասնիլ մեր նպատակներուն...»:

Համահայկական խնդիրների մէջ հայ մտաւորականը չի մոռանում այնպիսի կարեւոր հարց, որպիսին թուրքական հակահայ քարոզչութեանն ու մերժողականութեանը հակահարուած տալու անհրաժեշտութիւնն է: Նրան մտահոգում են այդ քարոզչութեան հետեւանքով ինչպէս եգիպտական, այնպէս էլ արաբական այլ երկրների մամուլում յայտնուած յօդուածները, որոնց հեղինակները թիրիմացաբար սխալ պատկերացում են կազմել 1915 թ. Հայոց մեծ եղեռնի մասին:

Մասնաւորապէս անընդունելի է, որ թուրքերը կարողացել են հաւատացնել, որ իբր իրենք են եղել իրական զոհերը, հայերը վտանգ են ներկայացրել ոչ միայն Օսմանեան կայսրութեան, այլեւ իսլամի համար: Հեղինակը ծանրակշիռ փաստարկներով յօդս է ցնդեցնում այդ կեղծիքը եւ ցոյց տալիս, որ իրականում օսմանեան թուրքերն են իսլամի թշնամիները, քանի որ այդ կրօնն օգտագործելով, մուսուլմաններին գրգռել են հայերի դէմ, իսկ հայութեանը բնաջնջելուց յետոյ նոյն խտրական քաղաքականութիւնն են վարում իսլամադաւան քրդերի եւ այլ ժողովուրդների նկատմամբ (Թրքական Նենգութիւն, 25.04.1984):

Ուստի պատահական չեն, հետագային, 1998թ. սկսեալ «Արեւ»ի արաբերէն ամսօրեայ յաւելուածի մէջ արաբ ընթերցողին 1915-ի իրական դէպքերը ներկայացնող բազմաթիւ յօդուածները, որոնք ընդգրկուած են 2008 թ. հեղինակի արաբերէն լեզուով լոյս ընծայած յօդուածների ժողովածուում:

Գաղութահայ դպրոցների խնդիրը Պ. Թերզեանի հրապարակումների կենտրոնական թեմաներից է: Անընդհատ նուագում է հայ աշակերտութեան թուաքանակը, հայկական վարժարանների ապագան վտանգուած է, գրական հայերէնով խօսողները փոքրամասնութիւն են դառնում: «Շատերու կողմէ հայերէն քանի մը նախադասութիւն շարայարողը կը

Նկատուի մտաւորական,- «Որոշում Անող Տարրը» յօդուածում (24.03.1984) ցաւով գրում է Թերզեանը,- այնքան որ Նօսր դարձած են մաքուր հայերէնով արտայայտուողներու շարքերը»: Յօդուածագիրն իրաւացիօրէն կասկածում է, որ այդ երեւոյթը հետեւանք չէ միայն գաղութի Նօսրացման: Նրա կարծիքով՝ «...բուն ցաւը պէտք է փնտռել գաղութին եւ անոր կազմակերպութիւններուն «ապամտաւորականացում»ին մէջ, եթէ կարելի է նման եզր մը գործածել»:

Համոզուած ենք, որ ընթերցողների մի մասը հեղինակի առաջադրած մի շարք հարցադրումների կապակցութեամբ չի կիսելու Նրա մօտեցումները, մասնաւորապէս ազգային մի քանի խնդիրներում՝ սփիւռքեան կուսակցութիւնների եւ անհատ գործիչների գործունեութեան, կաթողիկոսական ու պատրիարքական աթոռների փոխյարաբերութիւնների, Հայաստանի 1918-1920 թթ. առաջին հանրապետութեան, Խորհրդային Հայաստանի, ազգային խորհրդանիշների նկատմամբ վերաբերմունքի եւ այլ հարցերում («Անկախութեան Պահանջը», 9.06.1984, «Խօսքի եւ Գործի Հակասութեան Եզակի Նմոյշ Մը», 29.06.1984, «Առողջ Ազգային Քաղաքականութեան Թելադրանքը», 1.12.1984, «Համերաշխութեան եւ Հայրենասիրութեան Նոր Ապացոյց», 30.05.1985 եւ այլն):

Սակայն չափտի մոռանալ, որ հեղինակը ներկայացնում է ինչպէս իր, այնպէս էլ սեփական հասարակական շրջանակի պատկերացումները, որոնք կարող են Նաեւ այլ շրջանակի մօտ տրամագծօրէն հակառակ հայեցակարգ ներկայացնել: Չմոռանանք ընդգծել, որ տուեալ դէպքում մենք գործ ունենք կոնկրետ բարդ ու հակասական մի ժամանակաշրջանի հետ, երբ բախում էին երկրագնդի ուժեղների շահերը՝ իրենց մէջ ներքաշելով Նաեւ սփիւռքահայ իրականութեան բազմապիսի խնդիրները:

Մենք նոյնպէս վերոյիշեալ հարցերի առնչութեամբ ունենք մեր համոզմունքը: Բայց կարծում ենք, որ սոյն ժողովածուում նմանօրինակ ակնարկների գետեղումը կարելոր է: Այն ոչ թէ պիտի դառնայ ներհամայնքային պառակտման ու դժգոհութեան առիթ, այլ օգնելու է 1980-ական թթ. Սփիւռքում տիրող հասարակական-քաղաքական մթնոլորտը ճիշտ պատկերացնելու, մեր անցած պատմական ուղին գնահատելու եւ թոյլ տուած սխալներից խուսափելու համար:

Լիայոյս ենք, որ շրջանառութեան է հասնում գիտաճանաչողական բնոյթի մի աշխատանք, որը մեծ հետաքրքրութիւն է առաջացնելու ինչպէս սփիւռքեան, այնպէս էլ հայաստանեան գիտաքաղաքական ու ընթերցող լայն հասարակայնութեան շրջանակներում եւ առաջիկայ տարիներին

մղելու է զանազան գաղափարական կողմնորոշումներ ունեցող այլ գործիչների, որ իրենց տարիների քրտնաջան աշխատանքի արդիւնքը նման եղանակով հասցնեն հայ ընթերցողին :

Աշոտ Մելքոնեան, պրոֆեսոր
ՀՀ ԳԱ Պատմութեան Ինստիտուտի Տնօրէն

ՄՈՒՏՔ

Ներկայ հատորին մեջ տեղ գտած գրությունները պատմական նիւթերու հաւաքածոյ մը չեն: Անոնք տարիներու ընթացքին գրի առնուած անդրադարձներ են, որոնք առընչութիւն ունին 20-րդ դարու վերջին քառորդին եգիպտահայ գաղութին մէջ տեղի ունեցած իրադարձութիւններու կամ՝ ընդհանրապէս համազգային մտահոգութեան առարկայ եղող հարցերու հետ:

Հատորին չորս բաժիններէն առաջինին գրությունները (ՅՕԴՈՒՄԾՆԵՐ ընդհանուր խորագրով) կը ներկայացնեն գլխաւորաբար «Արեւ» օրաթերթին մէջ «Լուսանցքի վրայ» խորագրեալ սիւնակին տակ կամ օրաթերթին խմբագրութեան հայեցողութեամբ այլ ձեւով լոյս ընծայուած յօդուածներէ ծաղկաքաղ մը: Այդ յօդուածներուն ճնշող մեծամասնութիւնը ստորագրուած է Պ.Թ., երբեմն Պերճ Թերզեան եւ շատ հազուադէպ պարագաներու «Ա.» կամ այլապէս:

Առ ի տեղեկութիւն, աւելորդ պիտի չըլլար նշել թէ սոյն յօդուածներէն շատերը, ատենին արտատպուած են Պէյրութի «Չարթունք»ին, Պոսթոնի «Պայքար»ին, Լոս Անճելըսի «Նոր Օր»ին եւ Սոնրեալի «Ապագայ»ին մէջ, առանց նշելու նուազ յաճախականութեամբ արտատպում կատարած այլ սփիւռքահայ թերթեր:

Հատորին երկրորդ բաժնին գրությունները (ԵԼՈՅԹՆԵՐ ընդհանուր խորագրով) Գահիրէի Ազգային Իշխանութեան, ԶԲԸՄ-ի եւ ԶԳՄ-ի ծիրէն ներս զանազան առիթներով արտասանուած բազմատասնեակ խօսքերէ փոքրաթիւ նմոյշներ են, որոնք կը ցոլացնեն «առիթին պատգամ»ը:

Հատորին երրորդ բաժնին մէջ (ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑՆԵՐ ընդհանուր վերտառութեամբ) երեւցող գրություններէն առաջինը հայրենի մեծանուն գրող Սերօ Խանզադեանին հետ իր եգիպտոս այցելութեան առիթով կատարած հարցազրոյցս է, որուն շօշափած նիւթերը գաղափար մը կու տան Ղարաբաղեան Շարժումին պոռթկումէն ճիշդ մէկ տարի առաջ,- Փետրուար 1987-ին,- հայրենիքի մէջ քննարկուող հարցերուն եւ տիրող մտայնութեան

մասին: Այս բաժնին մնացեալը կը պարփակէ տարբեր առիթներով որպէս ԶԲԸՄ-ի եգիպտոսի պատասխանատու տողերս ստորագրողին հետ զանազաններու կատարած հարցազրոյցները:

Հատորին չորրորդ եւ վերջին բաժնին մէջ լոյս տեսած ՌԻՍՈՒՄՆԱՍԻ-ՐՈՒԹԻՒՆը կը վերաբերի եգիպտահայ ազգային վարժարաններու մերօրեայ վիճակին:

Վերոնշեալ գրութիւնները լիարժէք կերպով ընկալելու համար, հատորին վերջաւորութեան որպէս յաւելուած դրուած ՅԵՏԱԴԱՐԶ ԱՆԴՐԱԴԱՐԶը կրնայ օգտակար հանդիսանալ լուսաբանելու կարգ մը նիւթերու գրառումի պարագաները, ինչպէս նաեւ պարզաբանելու որոշ երեւոյթներ:

*

* *

Վերջացնելէ առաջ պիտի փափաքէի շնորհակալութիւն յայտնել ներհուն մտաւորական եւ լեզուագէտ Տոքթ. Վաչէ Ղազարեանին, նա՛խ իր թանկագին խորհուրդներուն եւ հատու նշդրակով կատարած հպումներուն համար, որոնք կարելոր սատար բերին հատորին խմբագրութեան, ապա՝ իր սեփականութիւնը եղող Mayreni Publishing-ի միջոցաւ հատորին ելեկտրոնային շարուածքը եւ պատշաճ ձեւաւորումը բժախնդրօրէն իրագործելուն համար:

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ

ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻ ՄԸ ՍԵՄԻՆ*

Եգիպտահայութիւնը ներկայիս կ'ապրի վերանորոգումի յոյսերով լեցուն օրեր:

Արդարեւ, աւելի քան տասը տարուան յապաղումէ մը ետք, Թեմական Համագումար Ժողովի 28 Յունուար 1977-ի նիստին, եգիպտահայ թեմը ունեցաւ իր նորընտիր Առաջնորդը յանձին Գերշ. Տ. Չաւեն Եպիսկոպոս Զինչինեանի:

Ընտրեալ Առաջնորդ Սրբազան Հայրը ընտրութեան օրերուն պաշտօնով Միացեալ Նահանգներ մեկնած ըլլալով, շուրջ վեցամսեայ բացակայութենէ մը ետք վերադարձաւ Եգիպտոս եւ արժանացաւ պաշտօնական եւ ժողովրդային պատշաճ ընդունելութեան:

Ընտրեալ Առաջնորդ Սրբազան Հօր Եգիպտոս վերադարձը մեր համայնքին համար նոր հանգրուանի մը սկիզբը նկատելով, կը մղուինք կարգ մը խորհրդածութիւններ հանրութեան սեփականութիւնը դարձնելու:

Եգիպտահայոց նախկին Առաջնորդ հոգելոյս Մամբրէ Սրբազանի վախճանումէն ասդին, եգիպտահայ գաղութը ապրեցաւ ներքին պայքարներով լի փոթորկայոյզ շրջան մը:

Եթէ այս պայքարներուն երեւութական պատճառը առաջնորդական աթոռին թափուր մնալը եւ անոր վրայ տիրական դեմքի մը բացակայութիւնն էր, խորքին մէջ այդ վիճակին արմատները պէտք է փնտռել այլուր:

Վաթսունական թուականներուն ծանօթ պայմաններու բերումով սկսաւ մեր համայնքի թուական նօսրացումը: Այս երեւոյթին իբր հետեւանք, կար նաեւ ազգային հասարակական ըմբռնումով պատրաստուած եւ գիտակից քատրերու զգալի նուազում մը:

Այս կացութեան մէջ երեւան եկան ժխտական տարրեր, որոնք, առանց մտածելու գաղութին մշտական եւ գերագոյն շահերուն մասին, եւ տարուած զուտ անձնական եւ հատուածական սեղմ նկատումներէ, տարին

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 305:

եւ դեռ կը տանին աններելի պայքարներ:

Իրողութիւն է որ բոլոր ժամանակներու մէջ ալ ներքին պայքարներ գրեթէ միշտ գոյութիւն ունեցած են: Սակայն չէ պատահած երբեք որ այդ պայքարները իրենց թիրախ դարձնեն մեր համայնքային բովանդակ կառոյցը եւ տասնեակ տարիներու նուիրականացած կարգն ու սարքը:

Անտղի պիտի ըլլար հոս մատնանշումներ ընել եւ հին ու նոր պատմութիւններ վերանորոգել, քանի որ վստահ ենք որ մեր ակնարկած անձերը եւ «հասարակական շահերու» անունով պճնուող քանդիչ խմորումները հանրածանօթ են եւ դատապարտուած՝ համայնքին զաւակներուն բացարձակ մեծամասնութեան կողմէ:

Իրերու այս վիճակին մէջ էր որ, 1975-ի Յոկտեմբերին, համայնքին բոլոր գիտակից հատուածները մէկտեղելու ճիգով մը, Գահիրէի թէ Ադեքսանդրիոյ մէջ համերաշխական ոգիով կայացած թեմական ընտրութիւններէն վերջ, նոր Ազգային Իշխանութիւնները, գլխաւորութեամբ արդարակոթով Առաջնորդական Տեղապահ Տ. Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապունճեանի, կը ձեռնարկէին առաջնորդական ընտրութեան:

Աւելորդ պիտի ըլլար մի առ մի անդրադառնալ այն զանազան փուլերուն, որոնցմէ անցաւ այս ընտրութիւնը:

Կարելորդ այն է, որ վերջիվերջոյ, ինչպէս վերը ըսինք, 28 Յունուար 1977-ին, Թեմական Համագումար Ժողովի նիստին, ձայներու թուական մեծամասնութեամբ եզիպտահայութիւնը ունեցաւ իր ընտրեալ Առաջնորդը՝ յանձին Գերշ. Չաւէն Եպիսկոպոս Չինչինեանի:

Մեր նորընտիր Առաջնորդը կը վայելէ շատ կարելոր առաւելութիւն մը, քանի որ ան ունի անվերապահ աջակցութեան խոստում՝ ըլլա՛յ գոյգ Թեմական Ժողովներու մաս կազմող բոլոր երեսփոխաններէն, ըլլա՛յ համայնքին բոլոր հոսանքներէն, ներառեալ նոյնիսկ կարգ մը ժխտական տարրեր:

Ասիկա շատ կարելոր եւ յատկանշական երեւոյթ մըն է համայնքի մը համար, որ աւելի քան երբեք պէտք ունի խաղաղ եւ վերակազմակերպուած շինարար աշխատանքի:

Համոզուած ենք նաեւ որ այսպիսի կարելոր հանգրուանի մը ընտրեալ Սրբազան Առաջնորդը կարելոր դեր մը ունի կատարելիք:

Անկեղծ ըլլալու համար աւելցնենք թէ մեր շրջանակը անցեալին եթէ Սրբազան Հօր հանդէպ ունեցած է որոշ դիրքաւորումներ, անոնց պատճառը երբեք չէ եղած թերզնահատումը իր արժանիքներուն եւ կարողութիւններուն, որոնք վեր են ամեն կասկածէ: Այլ՝ այդ դիրքաւորումները

հետեւանք եղած են Սրբազան Զօր կողմէ ընդգրկուած կարգ մը գործելակերպերու շուրջ իր հետ ունեցած մեր տարակարծութեան:

Կը սիրենք յուսալ որ նման տարակարծութիւններու առիթներ երբեք չեն ստեղծուիր ապագային:

Նոյնպէս, ի սրտէ կը մաղթենք որ Գերշ. Չաւէն Եպիսկոպոս Չինչիսեանի առաջնորդութեան շրջանը նմանի ամեհի փոթորիկներու յաջորդող խաղաղութեան երկար եւ արդիւնաւետ հանգրուանի մը:

Մեր փափաքն է որ իր օրով եգիպտահայութեան հոգեւորական դասը վերագտնէ իր անցեալի բարձրութիւնը եւ հմայքը:

Մեր փափաքն է որ իր օրով մեր կրթական յարկերը օժտուին նոր եւ առաւել որակաւոր ուժերով, որպէսզի անոնք դառնան ժամանակակից ուսման պահանջներուն առընթեր՝ նկարագիր կերտող, ազգային լեզու եւ ոգի ջամբող լուսատու օճախներ:

Եւ վերջապէս, մեր փափաքն է որ իր օրով մեր ազգային գործերը առաջ տարուին հեռատեսօրէն, բարւոք եւ կազմակերպուած հիմերով:

Այս բոլորը կրնան իրագործուիլ հաւաքական աշխատանքով, պոռոտախօսութիւններէ եւ լեզուական մարզանքներէ հեռու մթնոլորտի մը մէջ, նօսրացած գաղութի մը բոլոր անդամներուն անկեղծ գործակցութեամբ եւ համադիր ուժերով:

Գիտենք որ ծանր բեռ մըն է որ կը սպասէ ընտրեալ Առաջնորդին:

Սակայն վստահ ենք որ ամենէն ծանր բեռերն անգամ կարելի է դիմագրաւել հաւաքական աշխատանքով, հաւատքով եւ նուիրումով:

Բարի գալուստ կը մաղթենք մեր ընտրեալ Առաջնորդին եւ յաջողութիւն իր ազգանուէր բոլոր գործերուն՝ ի փառս մեր եկեղեցիին, մեր ժողովուրդին եւ մեր հայրենիքին:

Ա.

«Արեւ» օրաթերթ, 26 Յուլիս 1977

«ԵՄ»Ը

«Ես»ը ամեն մարդու մեջ դարանակալ ներկայութիւն մըն է, որ պատրաստ է առաջին առիթին սանձարձակ դուրս խոյանալու:

«Ես»ը ենթակայ է շոյուելու ամեն գովասանքի առիթով, նոյնիսկ եթէ երբեմն սուտ ըլլայ ան:

«Ես»ը կ'ակնկալէ որ ամեն ոք անպայման զինք սիրէ ու գնահատէ:

«Ես»ը պատրաստ է փքուելու եւ ինքզինքին վերագրելու իրեն հետ որեւէ կապ չունեցող անձի մը յաջողութիւնը:

Այդ նոյն «Ես»ը, սակայն, պատրաստ է իր ամենամօտիկ ընկերոջ առաջին իսկ վրիպումին ուրանալու զայն:

«Ես»ը իր չգոյ արժանիքներուն ծանր բերան տակ «համեստօրէն» կքած՝ յամառօրէն կը սպասէ որ զինք գովաբանեն: Եւ եթէ ոչ ոք ընդառաջէ իր այդ փափաքին, ան սիրայօժար յանձն կ'առնէ ինքնագովութեամբ գլուխ արդուկելու պաշտօնը:

«Ես»ը հակամետ է կոկոզավիզ մեծամտութեամբ ամեն առիթով ինքզինք ցուցադրելու:

«Ես»ը առիթ չի փախցներ զինք չճանչցող կարեւոր մարդոց հետ ինքզինք մտերիմ ցոյց տալու:

«Ես»ը անսակարկ կը խճողէ որեւէ խմբանկար, գլխաւոր ենթական ծածկելու կամ անոր վրայ մագլցելու գնով:

«Ես»ը հանգամանք չունեցողը կը մղէ տեղ գրաւելու բոլոր հանդիսութիւններու առաջին շարքին:

«Ես»ը կարեւորութիւն մուրալու մարմաջէն՝ անտեղի աղմուկ կը յարուցանէ եւ անկարգ ելոյթներ կ'ունենայ:

«Ես»ը կը դաւանի որ աշխարհ իրմով կը սկսի եւ իրմով կը վերջանայ:

«Ես»ը իր աշխատանքը միշտ կը գտնէ աննախընթաց եւ անկրկնելի:

«Ես»ը ինքզինքին կը վերագրէ ամեն լաւ գործ եւ կը ստորագնահատէ ուրիշին աշխատանքը:

«Ես»ը չի կրնար ընդունիլ որ ուրիշն ալ կրնայ ճիշդ կարծիք ունենալ:

«Ես»ը կ'ուզէ որ միշտ վերջին խօսքը իրը ըլլայ:

«Ես»ը իր ճապաղութիւնները սրամտութիւն կը կարծէ, իր ապուշութիւնները՝ դիւանագիտութիւն:

«Ես»ը ինքզինքին կը թոյլատրէ այնպիսի սխալներ, որոնց մէկ մասնիկն անգամ պիտի չթոյլատրէր ուրիշին:

«Ես»ը պատրաստ է իր անձնական շահուն համար զոհելու հաւաքական շահը:

«Ես»ը ինքզինք մշտական բացառութիւն կը նկատէ եւ կ'ընդվզի եթէ մէկը նկրտի բողոքել այդ մասին:

Վա՛յ անոր, որուն «Ես»ը անհաւասարակչի՞ռ է եւ անզուսպ:

«Արեւ» օրաթերթ, 16 Սեպտեմբեր 1977

ԿՈՏՏԱՑՈՂ ՎԷՐՔԸ

Մեր առօրեայ կեանքին մէջ յաճախ կը հանդիպինք անհաճոյ երեւոյթներու, որոնց վրայէն անտարբերութեամբ կ'անցնինք:

Այս անտարբերութիւնը արդիւնք է թերեւս այն իրողութեան, որ ամենէն անհաճոյ երեւոյթն անգամ ամենօրեայ կրկնումով եւ սովորութեան կարգով բնական կը թուի:

Մեր շուրջը հասակ նետող նոր սերունդը հայերէնի խօսակցական իր լեզուն խճողած է օտար բառերու այնպիսի բանակով մը, որ եթէ չըլլան բայերը խոնարհելու եւ բառերը հոլովելու հայկական ձեւերը, կրնաք դիրութեամբ ունենալ այն տպաւորութիւնը, որ օտար լեզուով արտայայտուող խօսակիցներ են խօսողները, որոնք երբեմն հայերէն բառեր կը գործածեն:

Անսովոր երեւոյթ չէ նաեւ յաճախ լսել հայերէնով արտասանուած լեզուական դարձուածքներ, զորս երբ վերլուծենք, ցաւով կ'անդրադառնանք որ խօսողը օտար լեզուով կը մտածէ եւ յետոյ է որ իր մտքի օտար ոճաբանութիւնը կ'աշխատի բառացիօրէն հայերէնի թարգմանել: Ստացուած հայերէնը անշուշտ կ'ըլլայ հայատարազ բայց յաճախ ծիծաղելի հայերէն մը, որ խորթ եւ անհասկնալի կը հնչէ:

Հեռուէն դիտողի մը կամ արեւմտեան երկիրներու մէջ ապրող հայու մը համար կրնայ այս պարագան բնական թուիլ:

Սակայն մեր գաղութի պայմաններուն քիչ թէ շատ իրազեկ ոեւէ անձի համար անընդունելի կը մնայ այս կացութիւնը:

Ամէն անգամ որ այս հարցը մէջտեղ դրուի, կան մարդիկ, որոնք անմիջապէս առաջ կը քշեն մերօրեայ ուսման ծանրաբեռնեալ ծրագիրները, ուսումը շարունակելու կամ կատարելագործելու համար պահանջուած բարձր նիշերը, հեռուստացոյցը, օտար թերթերու աւելի բազմազան եւ հետաքրքրական բովանդակութիւնը, եւայլն, եւայլն:

Այս ազդակներուն մէջ մասը, թերեւս ալ բոլորը, ճիշդ պատճառներ կրնան թուիլ: Սակայն անոնք բոլորն ալ արտաքին ազդակներ են:

Կարգը երբ կու գայ ներքին ազդակներուն, ջայլամի նման, անմիջապէս գլուխները կը խրին աւագի մէջ:

Երբ գիտենք որ վերը յիշուած բոլոր արտաքին ազդակները գոյութիւն ունին, արդեօք զանոնք դիմագրաւելու համար պէտք եղած բոլոր միջոցները ձեռք առա՞ծ ենք:

Մեր վարժարաններն ունին պետութենէն վաւերացուած ներքին կանոնագիր, ըստ որուն, այն աշակերտը, որ հայերէն լեզուին մէջ չի յաջողիր, կարգ փոխելու իրաւունք չունի:

Կասկածելի է որ այս պայմանը վերջին 10-15 տարիներու ընթացքին երբեւիցէ գործադրուած ըլլայ:

Աշակերտը, ծնողքին թէ դպրոցին փոխադարձ եւ լռելեայն քաջալերանքով, երբ զգայ որ հայերէնը այնքան ալ կարեւոր չէ, արդէն ի սկզբանէ ապահովուած կ'ըլլայ հայերէն լեզուի անբաղձալի մակարդակը:

Ասոր վրայ եթէ աւելցնենք դասարաններու թիւին համապատասխան թիւով որակաւոր ուսուցիչներու չգոյութիւնը եւ խոնարհ դասարաններու մէջ պէտք եղած իսնամքով եւ հետեւողականութեամբ կատարուող աշխատանքի պակասը, արդէն պատկերը բաւական յստակ կը դառնայ:

Յաւալին այն է, որ այս կացութեան գլխաւոր պատասխանատուները շատ դիրազգած են՝ երբ այս մասին խօսուի: Զննադատութիւնը,- նոյնիսկ շինարար ոգիով,- կ'ընդունուի որպէս անձնական թշնամանք: Թերեւս այս կետին մէջ ալ մեղադրելի չեն, քանի որ այս երեւոյթը ընդհանուր է մեր ազգային կեանքի բոլոր մարզերէն ներս:

Եթէ պատասխանատուները մտիկ ընենք, պէտք է համոզուիք որ հայերէնը իր ոսկեդարը կ'ապրի մեր վարժարաններէն ներս:

Իսկ եթէ սխալմամբ յաջողիք անժխտելի տուեալներով հակառակը փաստել, այս անգամ կ'աշխատին ձեզ համոզել թէ բոլոր պէտք եղած աշխատանքները լաւագոյնս կը տարուին եւ այս պայմաններուն մէջ աւելին պէտք չէ սպասել:

Այս բոլորէն վերջ, տակաւին կան խելացի մարդիկ, որոնք լաւատես են համայնքին ապագային մասին, կը յուսան որ այս ընթացքով համայնքը կրնայ պահպանել իր ազգային դիմագիծը, իր ազգային ոգին եւ ազգային բոլոր ստորոգելիները:

Ոչ ոք կ'ուզէ բարելաւումի մասին մտածել կամ գործնական քայլեր առնելու մասին գլուխ յոգնեցնել:

«Արեւ» օրաթերթ, 27 Սեպտեմբեր 1977

ԴՐԱՄԻՆ ՀԽՀԽԿՈՅԸ*

Նիւթապաշտ այս դարուն մէջ, ուր կ'ապրինք, ոչ ոք կրնայ ժխտել դրամին կարելորութիւնը:

Դրամը միջոց մըն է իրականացնելու մարդոց եւ հաւաքականութիւններու բաղձանքները:

Սակայն յաճախ կը պատահի որ միջոցը կը վերածուի միակ եւ գերագոյն նպատակի եւ մարդիկ դրամին ամենագօր ուժէն տարուած՝ կ'անգիտանան ամէն արժէք եւ չափանիշ ու խօլական արշաւով մը կը վազեն անոր ետեւէն:

Մեր ազգային կեանքէն ներս դրամին սերը կարգ մը մարդիկ իջեցուցած է ստրկամտութեան աստիճանին:

Դրամին երկրպագութեան սկզբունքով կուռքի վերածուած են մարդիկ, որոնց արժէքը,- խօսքը հոգեկան եւ մտաւոր արժէքին մասին է,- հաւասար է ճիշդ ու ճիշդ իրենց գրպանի դրամին:

Այս տիպի մարդիկ իրենց շուրջ կը գտնեն ոչ արհամարհելի թիւ մը քծնողներու, խոնարհողներու եւ խնկարկողներու, որոնք տեղի եւ անտեղի պատիւներու շռայլումով կը շփացնեն հոգեկան եւ մտային պարապութեամբ լեցուն այդ մարդիկը, այն սին յոյսով, որ թերեւս կարենան այդ մարդոց լաւ պահուած դրամէն բաժին մը կորզել ազգային սա կամ նա նպատակին համար:

Յաճախ կը պատահի, սակայն, որ ազգը կ'օգտուի միայն դրամին շիշխկոցէն, առանց տեսնելու զայն: Մինչ այս երեւոյթին վնասը կ'ըլլայ անելի մեծ՝ քան սպասուած եւ ձեռք չբերուած օգուտը, քանի որ անտեղի պատիւներու շռայլումով կ'ոտնակոխուին բուն եւ իսկական արժէքները, եւ պատրաստուած ու լուրջ մարդիկ, որոնց թիւը արդէն քիչ է ամէն տեղ, խորշելով այդ անշնչելի մթնոլորտէն, տակաւ կը հեռանան եւ ասպարէզը առաւել եւս ազատ կը մնայ բանգետներու առջեւ:

---

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 305:

Այս առիթով բացառութեան մասին խօսիլը անելորդ պիտի ըլլայ: Մեր մէջ մարդ չվշտացնելու մտավախութեամբ ընկալեալ սովորութիւն դարձած է միշտ յիշեցնել թէ բացառութիւնները յարգելի են:

Դժբախտութիւնը հոն է, սակայն, որ մարդկային բնական տկարութենէ մը տառապելով, ամէն ոք ինքզինք բացառութիւն կը համարէ: Արդիւնքը կ'ըլլայ այն, որ ըսուածը կամ խօսուածը միշտ կը վրիպի իր բուն հասցէին երթալէ, եւ իսկական բացառութիւնները զոհ կ'երթան ընդհանուր հոսանքին:

Իրողութիւնը այն է, որ այն սրտցաւ հայը, որ կ'ուզէ օգտակար ըլլալ իր ժողովուրդին, պետք չունի շողոմանքի եւ կեղծ պատիւներու:

Այս պատճառաւ, զարմանալի չէ երբեք, որ յաճախ հանդիպինք ցուցամոլութենէ հեռու, համեստ բայց սրտով հարուստ հայերու, որոնք ազգային խոր գիտակցութենէ մղուած՝ կու գան իշխանապայել ժեսթով մը ազգին նուիրելու կարեւոր հարստութիւններ, առանց սպասելու այն հանգամանքն ու պատիւը, զորս ուրիշներ տարիներով կ'ակնկալեն ու յաճախ կը ստանան՝ իրենց տուած փշրանքներուն կամ պարզապէս իրենց դրամին շխշխկոցին համար:

Իրողութիւն է նաեւ, որ սփիւռքի ամբողջ տարածքին, պետական միջոցներու բացակայութեան, մեկենասներու եւ բարերարներու կողմէ եկած յատկացումները կը մնան խիստ կենսական՝ հայապահպանումի գործը շարունակելու տեսակետէն:

Սակայն այս իրողութիւնը երբեք պետք չէ պատճառ դառնայ որ բոլոր արժէքներուն մէջ դրամը ըլլայ միակ տիրապետողը:

Այն օրը որ գիտնանք հաւաքաբար գնահատել եւ զանազանել դրամին եւ հոգեկան ու մտաւորական արժէքներուն տարբերութիւնը, ճշդէլ ամէն մէկուն բուն դերն ու տեղը, այդ ժամանակ միայն կրնանք ըսել որ գտած ենք ազգային գետնի վրայ գործելու մեր ճիշդ ուղին:

«Արեւ» օրաթերթ, 5 Հոկտեմբեր 1977

ԿՈՉ, ՈՐՈՒՆ ՀԱՐԿԸ ՊԷՏՔ ՉԷ ԶԳԱՅՈՒՄԻՐ

Վերջերս եգիպտահայ մամուլին մեջ սկսած են լոյս տեսնել մեր ազգային վարժարաններուն կողմէ տրուած յայտարարութիւններ, որոնց մէջ հայերէն լեզուի մակարդակը շատ հեռու կը մնայ գոհացուցիչ ըլլալէ:

Եթէ հաշուի առնենք որ մեր վարժարանները կը պահուին մեր նոր սերունդին գլխաւորաբար հայերէն ուսուցանելու եւ հայեցի ոգի ջամբելու համար, պատկերը շատ աւելի ցաւալի կը դառնայ:

Ի՞նչ կարելի է ակնկալել վարժարանէ մը, որուն տնօրէնութիւնը փոքր ճիգ մ'իսկ չի թափեր անսխալ հայերէնով յայտարարութիւն մը խմբագրելու համար:

Առարկողներ կրնան ըլլալ որ՝ եթէ սխալներ կան, թերթերու խմբագիրները թող սրբագրեն:

Արդ, եթէ թերթերը սրբագրութեան աշխատանքը յանձն առնեն,- բան մը, որ իրենց գործը չէ,- մէկ թերթին սրբագրածը կրնայ միւսէն տարբեր դուրս գալ եւ նոյն յայտարարութիւնը կրնայ այս անգամ զանազան տարբերակներով լոյս տեսնել:

Այս հարցին մէջ ազգային առաջնորդարանն ալ պարտաւոր է որոշ նախանձախնդրութիւն մը ցուցաբերել:

Ըստ ընկալեալ սովորութեան, վարժարաններու յայտարարութիւնները ազգային առաջնորդարանի բովէն անցնելով է որ մամուլին կը դրկուին:

Հետեւաբար, այդ յայտարարութիւնները կրնան առաջնորդարանին մէջ սրբագրուիլ կամ ալ վարժարաններուն վերադարձուիլ՝ վերստին խմբագրելու թելադրութեամբ:

Ի վերջոյ, եթէ դպրոցներու տնօրէնութիւնները բաւարար չափով չեն տիրապետեր հայերէն լեզուին, կարելի չէ երեւակայել որ մեր ազգային երկրորդական վարժարաններէն ներս հայերէն գիտցողներ չգտնուին:

Յայտարարութիւններու մասին եղած այս մատնանշումը կրնայ շատերու համար աւելորդ թուիլ «ինչ կ'ըլլայ ճանըմ»ի հոգեբանութեամբ, որ այս օրերս զօրաւոր մակընթացութեամբ մը ողողած է մեր գաղութը:

Սակայն տեղին պիտի ըլլար առարկողներուն յիշեցնել թէ ազգային վարժարաններու կողմէ սխալ հայերէնով խմբագրուած յայտարարութիւն մը յոռի ցուցանիշ մըն է, որ կը պարզէ թէ ի՞նչ աստիճանի կարեւորութիւն կը տրուի հայերէնին եւ ի՞նչ հոգեբանութեամբ կը մօտեցուի անոր ուսուցումին:

Յոյսով ենք որ մեր այս կոչը եթէ անմիջապէս չհասնի վարժարաններու տնօրէնութիւններուն, գոնէ կը հասնի ազգային վարչամեքենային բանալի դիրքերու վրայ գտնուող պատասխանատուներուն, որոնց նախանձախնդրութիւնը եւս շատ կարեւոր է այս հարցին մէջ:

Այս բոլորէն ետք, կը մնայ նաեւ ցաւ յայտնել որ այս հիւրընկալ երկրին մէջ մեր լեզուն ազատօրէն սորվեցնելու եւ գործածելու բոլոր կարելիութիւնները ունենալով հանդերձ, հասած ենք այն օրուան, ուր հարկը կը տեսնուի այս տեսակ կոչի մը, ա՛յն ալ ուղղուած մեր ազգային վարժարաններու տնօրէնութիւններուն:

Նախանձախնդիր մը

«Արեւ» օրաթերթ, 9 Օգոստոս 1978

ՔՈԼՈՄՊՈՍԻ ՀԱԲԿԻԹԸ

«Ալ Ահրամ» օրաթերթը իր վերջին թիվերեն մեկուն մեջ կ'անդրադառնայ Եգիպտոսի մեջ առանց ժառանգորդի մահացած անհատներուն:

Յօդուածագիրը կը բացատրէ թէ բոլոր ժառանգորդ չունեցող անհատներուն թողօնը կը փոխանցուի կառավարական պատկան վարչութեան մը (Պէյթ Էլ Մալ), որ այդ թողօնը ստանձնելէ ետք, պէտք եղած տնօրինումները կը կատարէ եւ եթէ մինչեւ տասնհինգ տարի օրինական ժառանգորդ չներկայանայ, զայն վերջնականապէս պետութեան հաշուոյն կ'իրացնէ՝ բարեսիրական նպատակներու գործածելու համար:

Այս դրութիւնը շատերու համար նորութիւն չէ արդէն:

Ինչ որ նորութիւն է, սակայն, այն է, թէ առանց ժառանգորդի մահացած անձերու հաշուոյն պետութեան փոխանցուած գումարները միայն 1977 տարուան ընթացքին կը հասնին 40 հազար Ե.Ո. արժողութեամբ գոյքերու եւ 1.5 միլիոն Ե.Ո. արժողութեամբ անշարժ կալուածներու:

Յօդուածագիրին կողմէ որպէս օրինակ տրուած անուններու կարգին, կարելոր տոկոս մը կը ներկայացնեն հայերու անունները:

Այսպէս, ըստ յօդուածագրին, Տորիս Շահպէնտէրեան անունով կին մը, որ մահացած է 1975-ին, Սեատիի մեջ ձգած է 5238 մեթր տարածութեամբ հողամաս մը, որուն արժէքը կը գնահատուի աւելի քան կէս միլիոն եգիպտական ոսկի, 1975 տարուան գնահատումներով:

Նոյնպէս, անունը տրուած է Անահիտ Զամամճեանի, որուն թողօնը եղած է 10 հազար Ե.Ո. ինչուն դրամ եւ 2000 ոսկիի գոյքեր:

Յիշուած է նաեւ Կարապետ Աբրահամ անունով անձ մը, որ մահացած է 1976-ին եւ ձգած՝ 3400 Ե.Ո., առաւել՝ արծաթ եւ ոսկիէ դրամանիշեր, որոնք անցեալ Ապրիլին ծախուած են 20 հազար եգիպտական ոսկիի:

Տրուած օրինակները կը մղեն մտածելու թէ այս ուղղութեամբ կարելոր աշխատանք մը կայ կատարուելիք:

Այս աշխատանքը կ'իյնայ հաւասարապէս մեր համայնքի զաւակներէն իւրաքանչիւրին ուսերուն վրայ:

Ամեն ազգային, որ կը ճանչնայ ժառանգորդ չունեցող հայ մը, պարտի համոզել զայն, որ ստացուածքը իր ողջութեան յարմար կարգադրութեամբ մը փոխանցէ ազգային առաջնորդարանին:

Իսկ եթէ կան ազգայիններ, որոնք նման անձեր կը ճանչնան, սակայն չեն ուզեր անձամբ հետապնդել իրենց ծանօթ պարագաները, կրնան իրենց ունեցած տեղեկութիւնները կարելի մանրամասնութեամբ փոխանցել ազգային առաջնորդարանին մէջ այս նպատակով կազմուած եւ գործող նուիրատուութեանց յանձնախումբին:

Այս գաղափարը Զոլոմպոսի հակիթը յիշեցնելով հանդերձ, անոր յաճախակի կրկնումը կրնայ զայն արմատացնել ազգայիններու մտքին մէջ, մինչեւ որ ընդունուած եւ սովորական երեւոյթի վերածուի:

Առաջարկուած աշխատանքը եթէ հետեւողականօրէն կատարուի, վստահաբար իր անմիջական օգուտը կ'ունենայ եւ մեծ չափերով կը սատարէ ազգային եկամուտները աւելցնելու:

«Արեւ» օրաթերթ, 22 Օգոստոս 1978

ԵՐԱՆՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆԵԼՈՒ ՁԵՒ ՄԸ

Երեսունհինգ տարիներ առաջ էր:

Գալուստեան մանկապարտեզի մեր ուսուցչուհին օր մը մեզի յայտնեց թե դասարանին լաւագոյն ձեռային աշխատանքները Պր. Տնօրէնին պիտի ներկայացուին: Ապա մեզի բաժնեց խաւաքարտի վրայ գունաւոր դերձանով շրջագծուած նկարներ, որոնք մեր գունաւոր մատիտներով սկսանք մանկական խանդավառութեամբ ներկել:

Վերջապէս հասաւ սպասուած օրը: Ուսուցչուհին ընտրած էր երեք լաւագոյն ձեռային աշխատանքները:

Իմ ներկած նկարս, որ զոյգ մը պանան կը ներկայացներ, շատ յաջող չէր: Բայց ուրիշ դասերու մէջ յառաջադէմ ըլլալուս, ուսուցչուհին զիս ալ միացուց «բախտաւոր»ներու խմբակին:

Մեր փոքրիկ քայլերով ուսուցչուհին հետ բարձրացանք վարժարանին մայր շէնքին մէջ գտնուող տնօրէնութեան սենեակը:

Տնօրէնը մեզ ընդունեց ժպիտով եւ քաջալերական քանի մը խօսքեր ընելէ ետք, սկսաւ մի առ մի քննել ներկայացուած ձեռային աշխատանքները:

Երբ կարգը ինծի եկաւ, յօնքերը վեր առնելով ակնոցին ետեւէն յարեց.

- Քու պանաններդ քիչ մը խակ կ'երեւին:

Ու սկսաւ խնդալ իրեն յատուկ դանդաղ ու կտրտուած խնդուքով:

Կը զգայի թէ թուիս դեմքս մինչեւ ականջներս կարմրած էր ու կրակ կտրած:

Տիգրան Պապիկեանին հետ առաջին հանդիպումս էր:

*

* *

Մանկապարտեզէն յետոյ ուրիշ վարժարան յաճախեցի:

Տարիները թաւալեցան եւ օր մըն ալ ինքզինքս գտայ, ժողովներու մէջ, իր կողքին նստած:

Առիթ ունեցայ իր մէջ հայ դաստիարակը աւելի մօտէն ճանչնալու:

Իր մօտ զգալի էր գուրգուրանքն ու սերը աշակերտութեան հանդէպ:

Բացառիկ խնամքով ու ջանասիրութեամբ կը պահէր Եղիայեան Սանուց Ֆոնտին եւ ԶԲԸՄ-ի Յովակիմեան Սաներու ցանկերը:

Մօտէն կը հետեւէր իւրաքանչիւր սանի աշխատանքներուն, խղճմտօրէն կ'ուսումնասիրէր իրենց պայմանները ու կը հետեւէր ուսումնական արդիւնքներուն: Պետք էր տեսնել այն անսահման հրճուանքը, որ կը ճառագայթէր իր դէմքին վրայ ամէն անգամ որ աշակերտ մը փայլուն արդիւնքներ ձեռք բերէր:

Անգիջող էր աշակերտութեան տոհմիկ եւ հայեցի դաստիարակութիւն ջամբելու հարցին մէջ: Այս մասին իր արտայայտութիւնները լեզուի տուրք էին, այլ՝ գործնապէս կիրարկուող մեթոտներ:

Դաստիարակ մըն էր բառին ամբողջական առումով:

Յետամուտ էր միշտ սորվելու եւ սորվեցնելու:

Գիրքը անպակաս էր իր ձեռքէն, միշտ կը կարդար ու կը պրպտէր, նորութիւններ յայտնաբերելու ու զանոնք փոխանցելու մտահոգութեամբ:

Ուսումին չափ կարելորութիւն կ'ընծայէր նկարագրի կազմութեան եւ միշտ շեշտը կը դնէր ազգայինին վրայ անպայման:

Երբ աւելի քան քառասուն տարուան կրթական ծառայութենէ մը ետք հանգստեան կոչուեցաւ, ծրագրած էր տարիներու իր փորձառութեան լոյսին տակ դասագիրքերու շարք մը պատրաստել:

Անողոր իհլանդութիւնը, սակայն, զինք զգետնեց:

Յարգանքով եւ երախտագիտութեամբ կը յիշէր Գալուստեան Ազգային Վարժարանի իր երբեմնի տնօրէնը՝ ԶԲԸՄ-ի վաստակաշատ ընդհանուր տնօրէն Գրիգոր Կիրակոսեանը:

Իր իհլանդութեան շրջանին այն միակ անգամուն երբ առիթ ունեցայ իրեն այցելելու, հետո տարի այդ ժամանակ նոր մահացած Գրիգոր Կիրակոսեանի նուիրուած «Յուշարար»ի թիւը:

Հակառակ իր իհլանդութեան պատճառած ցաւերուն, մեծ բաւակա-նութեամբ թղթատեց այդ թիւը: Աչքերը արտասուքով լեցուեցան երբ նկարներուն մէջ սկսաւ դիտել հին եւ սիրելի դէմքեր:

Վերյիշեց թէ ինչպէս իր տնօրէնը քաջալերած էր զինք կրթական ասպարեզին նուիրուելու:

Պատմեց թէ ան հօր մը նման կը մղէր իւրաքանչիւր աշակերտ իրեն յարմար ասպարեզը ընտրելու: Շատ չանցաւ, սակայն. ինք ալ գնաց միա-նալու իր սիրելի տնօրէնին:

Ատիկա եղաւ մեր վերջին հանդիպումը:

Ճիշդ է որ Տիգրան Պապիկեան իր ողջութեան արժանացաւ մեր գաղութի յարգանքին ու գնահատանքին:

Արդարեւ, Գահիրէի Ազգային Իշխանութեան կազմակերպութեամբ հրապարակային հանդիսութեամբ մը արժանավայել կերպով նշուեցաւ իր կրթական քառասնամեայ գործունէութեան յոբելեանը:

Այս օրերս կը զուգադիպին իր մահուան չորրորդ տարելիցին:

Անցնող չորս տարիներուն ի՞նչ աշխատանք տարուած է քառասուն տարիներ այս գաղութին ծառայած կրթական մշակին յիշատակը պահպանելու համար:

Վերջերս, Եգիպտահայ Ուսուցիչի Օր անունով ձեռնարկի մը առիթով բանաւոր եւ գրաւոր հրապարակային ելոյթներ տեղի ունեցան, բազմաթիւ հին ու նոր անուններ յիշուեցան, բայց մոռցուեցաւ իր անունը:

Յեռաւոր անցեալին քանի մը տարի ուսուցչութիւն ըրած ու շատոնց մահացածներու անունները մամուլին մէջ «ճշդում»ներով յիշուեցան, բայց աւելի քան երեք տասնամեակներու մեր ազգային վարժարաններուն տնօրէնին եւ կոչումով ու պատրաստութեամբ ուսուցիչին անունը մոռցուեցաւ կամ մոռացութեան տրուեցաւ:

Տիգրան Պապիկեանի մահուրէն ետք Գահիրէի Ազգային Իշխանութիւնը, իբր յետ մահու նուագագոյն յարգանքի արտայայտութիւն, ձեռնարկեց շիրիմի մը կառուցման նախնական աշխատանքներուն:

Հանգուցեալին ընտանիքը, դժբախտաբար եւ ցարդ անհասկնալի պատճառներով, արգելք հանդիսացաւ այս ձեռնարկին:

Եգիպտահայ գաղութի երկարամեայ այս երախտաւորը ըստ երեւոյթին դատապարտուած է անշիրիմ մնալու:*

Լսած ենք նաեւ որ հանգուցեալը գրի առած է իր յուշերը:

Այդ յուշերուն հրատարակութիւնը հաւանաբար շատ լոյս սփռէ եգիպտահայ գաղութի կրթական կեանքին պատմութեան երկար մէկ շրջանին վրայ եւ կրնայ առատ նիւթ հայթայթել ապագայ պատմաբանին: Արդարեւ, Տիգրան Պապիկեան առաջնորդող դէմք մըն էր այդ մարզէն ներս երկար տարիներ շարունակ:

Տարելիցի մը առիթով թերեւս աւելի անուշ խօսքեր կը սպասուէին:

Սակայն երբեմն դառն իրականութիւնը ըսելը եւ լսելը աւելի անուշ է, քան՝ կեղծ պատշաճութիւնները յարգելը:

---

* Յետագայ տարիներուն պատշաճ շիրիմ մը շինուած է:

Տիգրան Պապիկեանի յիշատակը որքան որ սեփականութիւնն է իր ընտանիքին, նոյնքան եւ աւելի սեփականութիւնն է այս գաղութին, ինչպէս նաեւ աշխարհացրիւ իր բազմահազար աշակերտներուն:

Բազմամեայ կրթական այս մշակին հանդէպ յարգանքի հաւաքական պարտականութիւններ ունինք, որոնցմէ առաջին գիծի վրայ կու գայ իր յուշերուն հրատարակութիւնը, եթէ ոչ գիրքի՝ գոնէ թերթոսի ձեւին տակ:

Մահուան չորրորդ տարելիցին իր յիշատակը յարգելու եւ մեր երախտագիտութիւնը յայտնելու յարմարագոյն ձեւը կրնայ ըլլալ ասիկա:

«Արեւ» օրաթերթ, 1 Յոկտեմբեր 1979

ՄԻՆ ԵՐԱՋՆԵՐ, ՆՈՐ ԶՈՀԵՐ*

«Արեւ»ի ընթերցողները հաւանաբար կարդացին անցեալ Կիրակի Յայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան Թէքէեան սրահին մէջ հայրենի հիւրերու հետ տեղի ունեցած ժողովրդային անմոռանալի հանդիպումին եւ անոր ձգած անջնշելի տպաւորութեան մասին:

Հայրենի գրողներ իրենց ելոյթներով եւ հայրենի արուեստագետներ իրենց հոյակապ կատարողութեամբ գերեցին մեր միտքն ու հոգին:

Այս բոլորին կողքին, սակայն, մնաց անախորժ յիշատակ մը:

Մեզի սեղանակից էր հայրենի հիւրերէն տիկին մը, որ հետեւեալ դրուագը պատմեց նախորդ օրը իրենց Աղեքսանդրիա այցելութենէն:

Հիւրերը Աղեքսանդրիոյ մէջ երբ կ'այցելէն Պօղոսեան Ազգային Վարժարան, շուրջ եօթնամեայ աղջնակ մը կը մօտենայ սեղանակից տիկնոջ եւ ճշմարտութեան թափանցելու անմեղունակ ճիգով մը կը հարցնէ.

«Թանթիկ, Հայաստանի դրօշակը կարմիր, կապոյտ, կարմիր է, թե՞ կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն»:

Աղջնակը իր մանկական անեղծ տրամաբանութեամբ դիմած է հայրենիքէն եկող հիւրին՝ լուծելու համար իր միտքը չարչրկող թնճուկը:

Մանուկը վստահ է որ գոնէ հայրենիքէն եկողը կրնայ իրեն համար ճշդել թէ ի՞նչ են հայկական դրօշակին իսկական գոյները: Երանի՜ թէ նոյն անեղծ տրամաբանութիւնը գտնէինք բոլոր մեծերուն մօտ:

Եւ ըսել թէ մեր մանուկները այդքան փոքր տարիքէն կը թունաւորուին «դաստիարակչական» գործ տանող կազմակերպութիւններու կողմէ:

Բայց, զգոյշ, այս մասին ո'չ պէտք է խօսիլ, ո'չ ալ գրել: Նոյնիսկ պէտք է սուտ խենդ ձեւանալ. չէ՞ որ յետոյ գաղութին «համերաշխութիւնը» կը խախտի...:

«Արեւ» օրաթերթ, 3 Մարտ 1984

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 306:

ԱՐԺԵՉԱՓ*

Արժեչափը այն չափանիշն է, որ կը ստեղծուի գնահատելու համար զանազան արժեքներ:

Օրինակի համար, զինուորականի մը տրուած աստիճանը կամ պատե-րազմի հերոսի մը շնորհուած պատուոյ գիրը որոշ արժեչափերու վրայ հիմնուած գնահատականներ են, որոնք կը տրուին ըստ ենթակային փոր-ձառութեան, կարողութեան կամ մատուցած ծառայութիւններուն:

Դարձեալ, զանազան երկիրներու պետերուն կամ միջազգային կարելոր մրցանակներու յանձնախումբերուն կողմէ տրուած շքանշանները կամ մրցանակները գնահատականներ են՝ հիմնուած օրէնքի կարգ անցած որոշ արժեչափերու վրայ: Եւ այս շարքը կարելի է շարունակել...:

Արժեչափերը կը ստեղծուին ժամանակի ընթացքին եւ կը պահպանուին ըստ ընդունուած կարգերու եւ աւանդութիւններու:

Ամէն անգամ որ արժանաւոր անձ մը գնահատանք ստանայ, ժողովուրդը անխառն հրճուանքով կ'ուրախանայ ի տես գնահատանքին, կարծես ինք ըլլար գնահատուողը: Երբեմն ալ կը պատահի ճիշդ հակառակը:

Երբ գնահատանքը կը տրուի անժամանակ կերպով եւ անյարմար անձի, հանրային կարծիքը կ'ընդվզի ու կը դժգոհի:

Արժեչափերու խախտումով տրուած անտեղի գնահատանք մը կ'արժե-զրկէ զայն ու, մանաւանդ, կը նսեմացնէ այն արժանաւորը, որուն ուրիշ առիթով մը պիտի ուղղուի նոյն այդ գնահատանքը:

Ամէն հաւաքականութիւն, որ ունի խորարմատ աւանդութիւններով եւ սովորութիւններով նուիրագործուած արժեչափեր, որքան հաւատարիմ մնայ անոնց՝ այնքանով կրնայ բարձր պահել իր բարոյական, հոգեկան եւ մտային արժեքները:

«Արեւ» օրաթերթ, 10 Մարտ 1984

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 306:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԱԲԵՐԷՆՈՎ

Վերջերս մամուլին մեջ Հայաստանի արտաքին գործոց նախարար Եւ պատմաբան Ճոն Կիրակոսեանի ստորագրութեամբ լոյս տեսած յօդուածէ մը կը տեղեկանանք թէ Անքարայի ձայնասփիւռը ամէն Կիրակի արաբերէն լեզուով յատուկ հակահայ հաղորդումներ կը ձայնասփռէ իր արաբ ունկնդիրներուն համար:

Պատմաբան նախարարը, ըստ իր սովորութեան, իր այդ յօդուածին մէջ յստակ տուեալներով կը ջրէ քանի մը իրերայաջորդ հաղորդումներու մէջ տրուած թրջական յերկրանքները:

Հայկական քարոզչութեան իբր հակազդեցութիւն Անքարայի ձայնասփիւռին այս քայլով՝ թուրք պետական մեքենային կողմէ Արեւմուտքի մէջ կազմակերպուած հակահայ պայքարը այժմ կը փոխադրուի արաբական աշխարհ, հարուածելու համար Նաեւ հոն ապրող ոչ զանցառելի հայ զանգուածները:

Նման երեւոյթ մը պէտք է մեզ ահաբեկէ, քանի որ մօտ եօթանասուն կամ աւելի տարիներ զանազան արաբական երկիրներու մէջ ապրելէ ետք, երբ յետադարձ ակնարկ մը կը նետենք, կը տեսնենք թէ գրեթէ ոչինչ ըրած ենք մեր արդար դատը արաբ ժողովուրդին մօտէն ծանօթացնելու ուղղութեամբ:

Հայկական դատը արաբ ժողովուրդին ներկայացնելու գործը, լաւագոյն պարագային, մեր միտքը ինկած է Մեծ Եղեռնի յուշահանդեսներուն առիթով հրատարակուած կարգ մը պարագայական գրքոյկներով կամ յայտարարութիւններով:

Այլ հարց թէ այդ հրատարակութիւնները տարածելու համար որքան լուրջ ճիգ թափուած է:

Լաւ կ'ըլլայ որ այլեւս անդրադառնանք այս ցաւալի իրողութեան Եւ լարուած ճիգով մը փորձենք շահիլ կորսուած ժամանակը:

Այս ուղղութեամբ հետաքրքրական է նշել թէ վերջերս եգիպտացի դատաւոր մը, յանձին Ֆուատ Հասան Հաֆէզի (որ, ի դէպ, ներկայիս կը

վարէ Գահիրէի Վերաքննիչ Ատենախոսի Նախագահի պաշտօնը, որ համազօր է Նախարարի աստիճանի), արաբերէն լեզուով գրած է «Հայ Ժողովուրդի Պատմութիւնը» անունով ստուարածաւալ գործ մը, որ քանի մը տարիէ ի վեր հրատարակութեան կը սպասէ:

Այս գործին առաւելութիւնն այն է, որ գրողը իր ասպարէզին մէջ բարձր դիրքի հասած արաբ մտաւորական մը ըլլալէ զատ, գործին պատրաստութեան համար իր օգտագործած բազմաթիւ աղբիւրներուն մէջ կարելորտեղ մը տուած է նաեւ արաբական աղբիւրներուն:

Եթէ նկատի ունենանք որ հեղինակին հիմնական մասնագիտութիւնը չէ պատմութիւնը եւ գործը կ'ընդգրկէ երկար ժամանակաշրջան մը, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը, կրնանք մտածել թէ այս աշխատանքը հաւանական լրացումներու, յապաւումներու կամ ճշդումներու կը կարօտի:

Սակայն այս բոլորը արգելք մը չեն որ գործին անմիջական հրատարակութեան մղում տրուի, լեցնելու համար կարելոր պարապ մը արաբական գրադարանին մէջ, որ ընդհանրապէս աղքատ է հայկական նիւթեր շօշափող հրատարակութիւններով:

Վստահ ենք որ մեր գաղութը իր դրական մասնակցութիւնը կը բերէ նման օգտաշատ ձեռնարկի մը յաջողութեան համար կատարուելիք աշխատանքներուն:*

«Արեւ» օրաթերթ, 17 Մարտ 1984

---

* Այս գիրքը հրատարակուեցաւ 1986-ին:

ԶԳԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Եգիպտահայությունը հիմեն ի վեր այս երկրին մեջ կազմակերպուած կրօնական համայնք մը եղած է եւ պետութեան կողմէ վաւերացուած կազմական կանոնագրով մը իրաւունք ստացած՝ իր համայնքային գործերը տնօրինելու:

Այս նպատակով, Գահիրէի թէ Աղեքսանդրիոյ մէջ կ'ընտրուին առանձին թեմական ժողովներ:

Կառավարութիւնը միշտ ալ յարգած է այս իրաւունքը եւ ամէն ընտրութեան առիթով ներքին գործոց նախարարութեան կողմէ պաշտօնատարներ կը դրկուին՝ հետեւելու ընտրութիւններու կանոնաւորութեան:

Անցեալ Նոյեմբերին Գահիրէի մէջ կայացած թեմական ընտրութիւններուն արդիւնքը միայն վերջերս վաւերացուեցաւ ներքին գործոց նախարարութեան կողմէ:

Ընտրութիւններուն վաւերացումին այսքան յապաղումը կապ ունի գաղութին մէջ կարգ մը մարդոց կողմէ ընտրութիւններուն «օրինականութեան» դէմ ըրած բողոքներուն եւ բացած դատերուն հետ:

Նման բողոքներ եւ դատեր, որոնք հիմնուած են արուեստական եւ շինծու փաստարկութիւններու վրայ, միշտ ալ դատապարտուած են ձախողութեան:

Միակ «օգուտը», որ գաղութը կրնայ քաղել անոնցմէ ընտրութիւններէն մինչեւ վաւերացում երկարող շրջանին՝ ազգային վարչամեքենային ընդհանուր անդամալուծումն է:

Միւս կողմէ, այդ բողոքարկուները եւ դատի դիմողները,- որոնք միշտ Նոյն անձերն են,- դժբախտաբար նկատի չեն առներ կարելոր պարագայ մը:

Վերջին, ինչպէս նաեւ չորս տարի առաջ կայացած վերջնաթեր թեմական ընտրութիւններուն, Գահիրէի ընտրութիւններուն մասնակցողներուն թիւը եղած է, յաջորդաբար, 398 եւ 350 քուէարկող:

Ընտրութեան մասնակցող քուէարկողներուն թիւը, ինչպէս կը տեսնուի,

չափազանց ճղճիմ է 45 միլիոն քաղաքացի հաշուող պետութեան մը համար:

Հակառակ այս իրողութեան, պետութիւնը բարեհոգութեամբ եւ համբերութեամբ կը քննէ մեր բոլոր հարցերը եւ նոյնիսկ երկարօրէն կ'ուսումնասիրէ ներկայացուած անհիմն բողոքները:

Բողոքի եւ դատի մոլի դարձած մեր բարեկամները, եթէ իսկապէս մտահոգուած են համայնքին շահերով, պետական գրասենեակները եւ անոնց պատասխանատուները պէտք չէ զբաղեցնեն իրենց անհիմն բողոքներով:

Եթէ հաշուի առնենք որ եգիպտական որեւէ երկրորդական կամ երրորդական մարզական ակումբի մը ընտրութիւններուն մասնակցող անդամներուն թիւը կ'անցնի քանի մը հազարը եւ երբեմն տասը հազարը, ապա պէտք է զգաստութիւնը ունենանք մեր թեմական ընտրութիւններուն առիթով անտեղի խնդիրներ չյարուցանելու:

Մարդ յաճախ իր ունեցածին յարգը կը գիտնայ միայն զայն անմտօրէն վտանգելէ յետոյ...:

«Արեւ» օրաթերթ, 21 Մարտ 1984

ՈՐՈՇՈՒՄ ԱՌՆՈՂ ՏԱՐԻԸ

Գաղութներ եւ կազմակերպութիւններ, ազգային գիտակցութեան իմաստով, կրնան բարձրանալ կամ գահավիժիլ իրենց ունեցած մտաւորական տարրերով եւ մանաւանդ այդ տարրերուն ազգային կեանքի բոլոր մարզերէն ներս բերելիք գործօն մասնակցութեամբ:

Եթէ մեր շրջապատը այս լոյսին տակ դիտենք, կրնանք հաւանաբար իրականութեան մօտ շատ մը եզրակացութիւններու յանգիլ:

Այն օրէն ի վեր, որ մեր գաղութը արտագաղթի հետեւանքով կորսնցուց իր թիւին կարեւոր մէկ մասը, ամէն մակարդակի ղեկավարներ զանազան մարզերու մէջ մեր ունեցած ընկրկումները կը սիրեն վերագրել գաղութին նօսրացումին:

Արդեօ՞ք ճիշդ է այս ախտաճանաչումը:

Արդեօ՞ք մեր թիւը եթէ մնացած ըլլար Նոյնը, պիտի չտառապէինք այսօրուան մեր ցաւերէն:

Կասկածելի է որ այս հարցումին պատասխանը անպայման դրական ըլլայ: Մեր բուն ցաւը պէտք է փնտռել գաղութին եւ անոր կազմակերպութիւններուն «ապամտաւորականացում»ին մէջ, եթէ կարելի է նման եզր մը գործածել:

Մտաւորականի տիպարը ճշդօրէն բնութագրելը ինքնին դժուար է:

Նման փորձ մը կրնայ սայթաքումի առաջնորդել:

Միւս կողմէ, շատերու մտքին մէջ շփոթ կայ մտաւորականի տիպարին մասին:

Պարզապէս մտաւորական հակումներ ունեցող մարդիկ յաճախ կը շփոթուին բուն մտաւորականին հետ:

Դեռ աւելին: Շատերու կողմէ հայերէն քանի մը նախադասութիւն շարայարողը կը նկատուի մտաւորական, այնքան որ նօսր դարձած են մաքուր հայերէնով արտայայտուողներու շարքերը:

Մտաւորականին եւ մտաւորական հակումներ ունեցողին միջեւ շփոթութիւնը կը նմանի արուեստագետը արուեստասէրին հետ շփոթելուն:

Մեր գաղութը վստահաբար ունի կարգ մը մտաւորականներ, հաւանաբար նաեւ աւելի մեծ թիւով մտաւորական հակումներ ունեցող անձեր:

Կը մնայ հարց տալ թէ այս երկու տարրերը ի՞նչ համեմատութեամբ գործօն դեր ունին գաղութին եւ անոր կազմակերպութիւններուն «որոշում առնող» տարրին մէջ:

Կամ՝ հարցը ուրիշ ձեւով դնելով՝ «որոշում առնող» տարրը որքանո՞վ պատրաստ է օգտուելու վերոյիշեալներէն:

Սխալ չհասկցուելու համար, գաղութ եւ կազմակերպութիւններ ըսելով, այս պարագային, կը հասկնանք ազգային իշխանութիւններէն սկսելով, մեր բոլոր հոգաբարձութիւնները, մամուլը, մշակութային, մարզական եւ բարեսիրական այլեւայլ միութիւններն անխտիր:

Մէկ խօսքով, այն բոլոր մարմինները, որոնք որեւէ ձեւով կապ ունին մեր ազգային կեանքին մէկ կամ միւս մարզին հետ:

Ժողովրդական առածը կ'ըսէ. «Ինծի ըսէ ո՛վ է բարեկամդ, ըսեմ քեզի ով ես դուն»:

Նոյն ձեւով կրնանք ըսել. «Ինծի ըսէ ո՛վ է գաղութիդ մէջ որոշում առնող տարրը, քեզի ըսեմ թէ ինչպիսի գաղութի մը մաս կը կազմես դուն»:

«Արեւ» օրաթերթ, 24 Մարտ 1984

ԱՊՐԻԼ

Դարձեալ Ապրիլ է:

Դարձեալ Եղեռնի եւ Ցեղասպանութեան խօսք:

Դարձեալ համազգային յուշահանդեսներ՝ մեր հին եւ նոր սերունդներուն յիշեցնելու պատահածին ահաւորութիւնը եւ վերանորոգելու պահանջատիրութեան զգացումները:

Դարձեալ տենդագին աշխատանք:

Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանի նիստ, այս ամիս, Փարիզի մէջ, դատապարտելու համար ցեղասպանը:

Բուռն եւ կազմակերպուած արշաւ Արմիներն Ասեմալիի (Հայկական Համագումար) կողմէ Միացեալ Նահանգներու Ծերակոյտին եւ Ներկայացուցչական Տան մէջ՝ Հայկական Ցեղասպանութեան մասին չորս տարբեր որոշումներ որդեգրել տալու համար:

Ամերիկայի Հայ Իրաւանց Խորհուրդին կողմէ՝ Թուրքիան ամերիկեան դատարանի առջեւ դատի քաշելու հարցի լուրջ նկատառում:

Հաւանաբար, դարձեալ դատավարութիւն եւ բանտարկութեան վճիռ՝ կարգ մը անձնուրաց տղոց համար, որոնք յուսահատօրէն կը դիմեն ահաբեկչութեան:

Այս բոլորն անմիջական ի՞նչ արդիւնքի համար:

Ո՛չ թէ ցեղասպան թուրքէն հատուցում ստանալու:

Ո՛չ թէ մեր պատմական հողերուն ինը տասներորդը մեր ոսոխին թաթեն ազատելու:

Ո՛չ թէ մեր բռնագրաւեալ պապենական հողերուն վրայ գտնուող մեր եւ համայն մարդկութեան մշակութային ժառանգութիւնը համարուող հայկական պատմական յուշարձանները քանդումէ եւ անհետացումէ փրկելու:

Ո՛չ թէ մեր դարաւոր բնօրրանին մէջ թրքական ծագումով աֆղան գաղթականներու բնակեցումին արգելք հանդիսանալու:

Այլ՝ միայն, այո՛, ՄԻԱՅՆ համաշխարհային կարծիք «շինելու», թէ մէկուկէս միլիոնը իսկապէս ջարդուած է ու զոհուած:

Եւ համոզուած ենք որ այդ կարծիքը եթէ յաջողինք տարածել, անոր ստեղծելիք «բարոյական» ճնշումով ցեղասպան թուրքը պիտի ընդունի ցեղասպանութեան իրողութիւնը եւ ատիկա «առաջին քայլը» պիտի ըլլայ մեր դատին լուծման ճամբուն վրայ...: Վկայ՝ Կիպրոսի հարցը...:

Մեծ Եղեռնի սարսափելի իրողութենէն ամբողջ 69 տարիներ անց, հակառակ կուտակուած պատմական անհամար փաստերուն, տակաւին կը ճգնինք համաշխարհային հանրային կարծիքը համոզել թէ Յեղասպանութիւնը իսկապէս պատահած է:

Ճակատագրի իսկական եւ դառն հեգնանք:

Անշուշտ բոլոր բնոյթի աշխատանքներն ալ կրնան իրենց առաւել կամ նուազ օգուտն ունենալ, ստեղծելու համար համաշխարհային հանրային կարծիք մը, որ դժբախտաբար յարափոփոխ է եւ զայն մեր կողմը շահիլը ու շարունակ ի նպաստ մեզի պահելը կը կարօտի մշտական եւ լարուած ճիգերու:

Այդ աշխատանքները առնուազն արթուն եւ գիտակից կը պահեն մեր զանգուածները եւ մասնաւորաբար մեր նոր սերունդները:

Սակայն դեռ երկար է, շա՛տ երկար, Հայ Դատի ճամբան, եւ չենք գիտեր թէ ներկայ միջոցներով քանի սերունդէն պիտի կարենանք հասնիլ մեր նպատակներուն՝ այն ալ եթէ յաջողինք իբրեւ հայ գոյատեւել:

Այս ահաւոր եւ գորշ պատկերէն վերջ եւ այս բոլորէն վեր ու անդին, հայ մարդուն, անաղարտ հոգիով եւ իրատես հայ մարդուն համար կը մնայ մէկ յոյս՝ մեր հայրենիքը, այսօրուան Սովետական Հայաստանը, իր լաւովն ու վատովը, որպէս մեր առջեւ յաղթահասակ կանգնող միակ տեսանելի, շօշափելի եւ ընկալելի անմիջական իրականութիւն:

Եթէ չըլլար այդ հայրենիքը, ի՞նչ պիտի արժէին մեր խաղաղ թէ զինեալ մաքառումները:

Եթէ չըլլային այդ հայրենիքը եւ անոր յարաճուն վերելքը, ինչո՞վ պիտի իմաստաւորուէր հայու մեր գոյութիւնը:

Եղեռնը եւ անոր նախորդող ու յաջորդող դառն դասերը, որոնք մինչեւ այսօր ալ կը շարունակուին, պետք է մղեն մեզ մեր հոգեկան եւ մշակութային կապերը աւելի եւս սերտացնելու մեր հայրենիքին հետ եւ աւելի գուրգուրանքով ու ջերմութեամբ փարելու անոր՝ որպէս ներկայի ու ապագայի միակ յուսալից կռուան եւ յուսատու ապաւեն:

«Արեւ» օրաթերթ, 14 Ապրիլ 1984

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆ

Թուրքերը վերջին շրջանին սկսած են զանազան լարերու վրայ խաղալ, փորձելով ջնջել իրենց ճակատեն ցեղասպանի խարանը եւ իրենց ձեռքերէն՝ մեր բիւրաւոր նահատակներուն անմեղ արեան հետքերը:

Աթաթիւրքի Թուրքիան, որ ինքզինք ապակրօն (լայիք) հռչակած էր, վերջերս սկսած է կրօնական լարին վրայ խաղալ, մղուած՝ ոչ այնքան կրօնական զգացումներէ, որքան բարեկամութիւն եւ տնտեսական առաւելութիւններ շահելու ակնկալութենէն:

Կրօնական այս լարը սկսած է նաեւ գործածուիլ Թուրքիոյ կողմէ շղթայազերծուած հակահայ պայքարին մէջ:

Արդարեւ, վերջին տարիներուն եգիպտական մամուլին մէջ հանդիպեցանք սիւնակագիրներու, որոնք իրականութեան անտեղեակ՝ զոհ գացած են թրքական փրփականտին եւ հակահայ ցեղասպանութեան պատճառներկայացուցած՝ հայկական զինեալ հրոսակախումբերու յարձակումը անզէն թուրք «մահմետական» ոստիկաններու վրայ, որոնց հակադարձելու համար օսմանեան կառավարութիւնը ստիպուած էր «պաշտպանողական» միջոցներու դիմել:

Թրքական փրփականտի մեքենայէն կարելի չէ աւելի նենգ ընթացք սպասել:

Բոլորս ալ գիտենք որ արաբական աշխարհը,- ուր կրօնական զգացումները, բոլորին մօտ անխտիր, իրենց պատուոյ տեղն ունին,- եթէ նման փրփականտէ մը տարուի, առանց լուսաբանութեան առիթ ունենալու, հայերուս հանդէպ որքան ժխտական տրամադրութիւններ կրնան ստեղծուիլ:

Բարեբախտաբար, թրքական այս անհիմն ամբաստանութեան պատասխանելու բազմաթիւ տուեալներ գոյութիւն ունին:

Պահ մը ենթադրելով որ թուրքերուն ըսածը իսկապէս ճիշդ է, ինչպէ՞ս պէտք է բացատրել վիճակը, մինչեւ այսօր իսկ, յարատեւ հալածանքի զոհ եղող Թուրքիոյ բոլոր կարգի փոքրամասնութիւններուն, ներառեալ քիւր-

տերուն, որոնք, ի դեպ, քրիստոնեայ չեն, այլ՝ մահմետական, յար եւ նման թուրքերուն:

Անցեալ տարի, 14 Ապրիլ 1983-ին, ամերիկեան Զոնկրէսի Մարդկային Իրաւանց եւ Միջազգային Կազմակերպութիւններու Ենթայանձնախումբին ներկայացուած վկայութիւն մը յստակօրէն կ'ըսէ.

«Զիւրտ փոքրամասնութեան պարագային, մենք դեմ յանդիման կը գտնուինք պատմական նոյն հոլովոյթին, որուն ենթարկուեցան քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները:

Կ'ակնարկեմ, մասնաւորաբար, քրտական մշակոյթն ու լեզուն տարածող քրտական խմբաւորումներուն եւ անհատներուն դեմ հետզհետէ ծաւալող հալածանքին, ինչպէս նաեւ հաւաքական ձերբակալութիւններուն եւ արգելափակումներուն, որոնց առաջնահերթ նպատակն է այս բնիկ ազգային հաւաքականութիւնը սարսափի տակ պահել»:

Վերջին տարիներուն Թուրքիոյ մէջ իր կատարած բազմաթիւ քննական այցելութիւններէն յետոյ, արեւմտաեւրոպական էքիմէնիք անկողմնակալ կազմակերպութեան մը ղեկավարներէն մէկուն բերնով տրուած այս վկայութիւնն ինքնին պէտք է ջրէ թրքական ամեն փաստարկութիւն եւ յերկրանք:

Թուրքերու կողմէ փոքրամասնութիւններու դեմ կիրարկուող մեթոտիկ հալածանքը, որ դարերու պատմութիւն ունի եւ մինչեւ հիմա կը շարունակուի, կրօնական դրդապատճառներէ աւելի՝ ցեղային խտրականութեան եւ ազգայնամոլութեան զգացումներէ թելադրուած է:

Այս իրողութեան փաստերը ունին նաեւ Մերձաւոր Արեւելքի արաբական երկիրները:

Այսպէս, եթէ յետադարձ ակնարկ մը նետենք Համաշխարհային Ա. Պատերազմի շրջանին վրայ, - որ կը զուգադիպի Մեծ Եղեռնի տարիներուն, - պիտի տեսնենք որ օսմանեան կառավարութեան ղեկավարներու խտրական եւ ազգայնամոլ հալածանքներէն զերծ չմնացին նաեւ արաբները, որոնք իրենց անկախութեան պայքարին ընթացքին բազմաթիւ զոհեր տուին թուրքերուն եւ իրենց ու թուրքերուն կրօնակից ըլլալու հանգամանքը որեւէ ձեւով օգուտ չունեցաւ թրքական ճնշումը եւ հալածանքը թեթեւցնելու ուղղութեամբ:

Աւելի՛ն, թրքական հալածանքներուն համը առած արաբները ամեն

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

ձեռով օգտակար եղան Եղեռնէն մազապուրծ ազատած հայերուն եւ ամէն օժանդակութիւն ցոյց տուին՝ առանց նկատի ունենալու անոնց «մահմէտական» չըլլալու պարագան:

Իւրաքանչիւրս պարտականութիւն ունի այս իրողութիւնները շեշտելու իր արաբ շրջապատին մէջ, հակազդելու համար թրքական պաշտօնական թէ անպաշտօն հակահայ պայքարին:

«Արեւ» օրաթերթ, 25 Ապրիլ 1984

ՄԱԿ-Ի 30-ՐԴ ՅՕԴՈՒԱԾԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Մամուլին մեջ լոյս տեսած լրատուութենէ մը կը տեղեկանանք թէ Թուրքիա եւ իր բարեկամները ձախողած են թուրք թեկնածուի մը ընտրութիւնը յաջողցնել ՄԱԿ-ի այն ենթայանձնախումբին մէջ, որ յառաջիկայ Օգոստոսին պիտի վերաքննէ ցեղասպանութեան մասին ներկայացուելիք ուսումնասիրութիւն մը:

Այս ուսումնասիրութիւնը հաւանաբար ընդգրկէ Հայկական Ցեղասպանութեան վերաբերեալ ակնարկութիւն մը, որ քանի մը տարի առաջ դուրս ձգուած էր ՄԱԿ-ի մէկ ենթայանձնախումբին ներկայացուած եւ ցեղասպանութեան մասին արտայայտուող հռչակաւոր 30-րդ յօդուածէն:

ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի 43 անդամներէն 36 երկիրներու բացարձակ մեծամասնութիւն մը մերժած է հայերու ծանօթ Փրոֆ. Մոմթազ Սօյսալի անդամակցութիւնը ՄԱԿ-ի Խտրականութեան Կանխարգելումի եւ Փոքրամասնութիւններու Պաշտպանութեան Ենթայանձնախումբին:

Ցեղասպանութեան հարցին նկատմամբ թրջական կառավարութեան կողմէ ասկէ աւելի անպատկառ եւ հեգնական դիրքաւորում կարելի չէ երեւակայել: Սակայն, թուրքերու պարագային, նման երեւոյթներ զարմանալի պէտք չէ թուին:

Սօյսալի դեմ քուէարկողներու մեծամասնութիւնը մերժած է զինք տեղաւորել մարդկային իրաւունքներով զբաղող յանձնախումբի մը մէջ, մեկնելով այն տեսակէտէն, որ իր ներկայացուցած պետութիւնը՝ Թուրքիան, ներկայիս ՄԱԿ-ի կողմէ խստօրէն կը քննադատուի իր սեփական քաղաքացիներուն մարդկային տարրական իրաւունքներուն բռնաբարումով եւ հիւսիսային Կիպրոսի բռնագրաւումը անիրաւ կերպով շարունակելով:

Անկախաբար այս շատ ողջմիտ մօտեցումէն, որքա՞ն անտրամաբանական պիտի ըլլար, եթէ ոչ՝ հեգնական, ոճրապարտ եւ ցեղասպան թուրքը դատաւորի աթոռին բազմեցնել՝ ցեղասպանութեան քննարկումով զբաղելիք յանձնախումբի մը մէջ:

Այլևս ի՞նչ կարելի պիտի ըլլար սպասել եկեղեցաբար մարդկութեան խիղճը ներկայացնող նման կազմով միջազգային մարմինէ մը, մանաւանդ երբ կը սպասուի որ այդ մարմինը մօտերս քննարկէ Հայկական Յեղասպանութեան պարագան:

Ահա թէ ուր կրնան հասցնել մեզ միջազգային քաղաքական սակարանին մէջ զիրար խաչաձեւող միջպետական փոխադարձ շահերը:

Միւս կողմէ, սակայն, կայ յուսադրիչ պարագայ մը:

ՄԱԿ-ի մօտ բազմաթիւ մեծագոյն թերթերու ծանօթ թղթակից Լեւոն Բէշիշեան իր մէկ գրութեան մէջ կը յիշէ թէ շատեր իրեն հարցուցած են 30-րդ յօդուածի ներկայ կացութեան մասին, մասնաւորաբար վերջին անգամ իր Հայաստան գտնուած միջոցին:

Ըստ Բէշիշեանի, կացութիւնը պարզ է:

ՄԱԿ-ի կողմէ նախապէս նշանակուած մասնագետը իր պատրաստած տեղեկագրէն դուրս ձգած է հայերուն քսաներորդ դարու առաջին ցեղասպանութեան զոհն ըլլալուն ակնարկող պարբերութիւնը, սակայն ՄԱԿ-ի մէջ տիրող ընդհանուր կարծիքն այն է, որ այդ պարբերութիւնը պէտք է ներառնուի ցեղասպանութեան վերաբերող տեղեկագրին մէջ:

Այժմ, ՄԱԿ-ի կողմէ նշանակուած նոր մասնագետին՝ բրիտանացի Տոքթ. Պէնճըմին Ուիթիքըրին կը մնայ որոշել այս պարագան:

Միշտ ըստ Բէշիշեանի, ներկայացուելիք նոր ուսումնասիրութեան մէջ կարելորդ 30-րդ յօդուածը չէ:

Կարելորդ ցեղասպանութիւնը գործադրողները պատժելու համար նախատեսուած դատարանին հաստատումն է, ինչպէս որ ճշդուած է Յեղասպանութեան վերաբերեալ Համաձայնագրին մէջ:

Մինչեւ հիմա չհաստատուած այս դատարանին կազմութեան համար զօրաւոր պահանջ մը դրուած է ոչ-դիրքաւորեալ երկիրներու կողմէ, որոնք անցեալ տարի Նոր-Տելիիի մէջ գումարուած իրենց խորհրդաժողովին ընթացքին այս պահանջին մասին յատուկ որոշում անցուցած են:

ՄԱԿ-ի պատկան յանձնախումբին կը մնայ հետեւիլ այս կարելորդ հարցին եւ ստուգել որ հարկ եղած միջոցները նկատի առնուին նոր ուսումնասիրութեան մէջ:

Բէշիշեան իր տեսակէտը կ'եզրափակէ ըսելով թէ հայերուն կը մնայ հետապնդել այս կարելորդ հարցը:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հայկական Յեղասպանութիւնը առաջինն էր քսաներորդ դարուն մէջ, բայց վերջինը չեղաւ: Անոր հետեւեցան այլ ցեղասպանութիւններ:

Անոր համար է որ ՄԱԿ-ը քննութեան առարկայ դարձուցած է ցեղասպանութիւնը իբրեւ երեւոյթ եւ անգամ մը որ համաձայնութիւն գոյանայ անոր սահմանումին շուրջ, թուրքերու կողմէ կազմակերպուած հայկական ջարդերն ալ պիտի դասուին ցեղասպանութիւններու շարքին եւ միջազգային իրաւական գետնի վրայ նոր եւ աղօտ յոյս մը պիտի ծնի մեր դատին համար:

Սպասենք եւ տեսնենք:

«Արեւ» օրաթերթ, 28 Ապրիլ 1984

ԳԱՀԻՐԷԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՌԱՏԻՈԺԱՄԸ

Գահիրեի ռատիոկայանին հայկական հաղորդումներու բաժինը որպէս պաշտօնական յայտագիր առաջին անգամ սկսած է գործել 1954 թուականին:

Այդ շրջանին շաբաթական կէս ժամով սկսած յայտագիրը 1965-էն ետք բարձրացած է շաբաթական երեք հաղորդումներու, իւրաքանչիւրը դարձեալ կէս ժամով:

Գահիրեի ռատիոկայանին պատասխանատուները, գնահատելով հայկական հաղորդումներու անձնակազմին հետեւողական եւ լուրջ աշխատանքը, հետզհետէ կ'աւելցնէն անոնց հաղորդումներուն յատկացուած ժամանակը, 1979-ին գայն հասցնելով օրական մէկ ժամի եւ հայկական հաղորդումներու յայտագիրը, որ մինչ այդ կապուած էր ֆրանսական հաղորդումներու բաժնին, կը դառնայ ինքնուրոյն եւ անկախ բաժին:

Ուրեմն, այս տարի, Գահիրեի ռատիոկայանին հայկական հաղորդումներու յայտագիրը կը բոլորէ իր կեանքին երրորդ տասնամեակը:

Եգիպտահայ գաղութը այս առիթով իր երախտագիտական խօսքը ունի անցնող երեսուն տարիներու ընթացքին հայկական ժամին համար աշխատած բոլոր երախտաւորներուն, սկսեալ առաջին օրէն մինչեւ մեր օրերը:

Երախտագիտութեան խօսք ունինք նաեւ ռատիոկայանին տնօրէնութեան, որ սիրայօժար կերպով օրական ամբողջ ժամ մը կը յատկացնէ հայկական հաղորդումներուն:

Պահ մը եթէ մտածենք որ շատ մը այլ գաղութներու մէջ գործող հայկական ռատիոհաղորդումներու պատասխանատուները, յայտագիր պատրաստելու մտահոգութեան կողքին, մտահոգութիւնը ունին նաեւ կարեւոր պիւտճէներ գոյացնելու միջոցներու մասին մտածելու, անմիջապէս կ'անդրադառնանք որ մեր ունեցածը իսկական բարիք մըն է:

Հետաքրքրական է նաեւ այլ պարագայ մը:

Եթէ բաղդատենք մեր գաղութին ազգային գործունեութեան շատ մը մարզերուն ներկայ վիճակը երեսուն տարի առաջուան վիճակին հետ,

առանց յոռետեսութեամբ ամբաստանուելու, պիտի տեսնենք որ, շատ մը պարագաներու, բաղդատութիւնը ի նպաստ այսօրուան չէ:

Սակայն կը թուի թէ հայկական ռատիոժամը, այս բաղդատութեան մէջ, այն հազուադէպ մարգերէն է, որ մեր սիրտը ուրախութեամբ կը լեցնէ: Երեսուն տարուան շրջանին, Գահիրէի ռատիոկայանին հայկական հաղորդումները թերեւս աննկատ սակայն հաստատ քայլերով յառաջդիմած են որակի թէ քանակի տեսակետով:

Այս երեւոյթը կապ ունի որքան աշխատողներու ճիգերուն, նոյնքան այդ շրջանին սփիւռք-հայրենիք մշակութային յարաբերութեան սերտացման հետ: Նկատելի պատճառ մըն է նաեւ, նոյն շրջանին, մեր ժողովուրդին մօտ ազգային կամ հայկական էսդրատային երգերու հանդէպ գոյութիւն ունեցող հակումին բռն զարգացումը եւ, անոր հետեւանքով, այդ մարզին մէջ յառաջ եկած առատ եւ մատչելի ստեղծագործական արտադրութիւնը:

Վերջացնելէ առաջ, պիտի ուզէինք շեշտել յատկանշական պարագայ մը եւս:

Հայկական ժամի այսօրուան անձնակազմը կը բաղկանայ տարբեր աշխարհահայեացքներու եւ գաղափարներու տէր անհատներէ, որոնք, սակայն, իրենց գործին փարած են ազգային եւ մշակութային կարելոր առաքելութիւն մը տանելու գիտակցութեամբ եւ միասնաբար կը կատարեն գնահատելի աշխատանք մը, ցոյց տալով որ կարելի է իսկական համագործակցութիւն՝ երբ կայ մօտեցումի լրջութիւն եւ գործակցութեան տրամադրութիւն:

Այս ներդաշնակ եւ հաւասարակշռուած գործունեութեան գնահատականը վստահաբար կ'երթայ իւրաքանչիւր հաղորդավարի ընդհանրապէս եւ հաւանաբար, քիչ մը ավելիով, գլխաւոր հաղորդավարուիին մասնաւորապէս:

Նորանոր նուաճումներու սրտագին մաղթանքներ թէ՛ մեր հայկական ռատիոժամին եւ թէ՛ անոր անձնակազմին բոլոր անդամներուն անխտիր:

«Արեւ» օրաթերթ, 5 Մայիս 1984

ՄՆՈՊԻԶՄ

Վերջերս բարեկամ մը կը պնդեր թէ սփիւռքը որքան տնտեսապէս յառաջդիմեց, Նոյնքան ոգեպէս յետադիմեց:

Այս բնորոշումը կ'ուրուագծէ միայն ընդհանուր հակում մը, որովհետեւ, բարեբախտաբար, կան տակաւին բազմաթիւ տարրեր, նիւթապէս յառաջդիմած կամ ոչ, որոնք հոգեկան եւ մտաւորական արժեքներու հանդէպ իրենց ունեցած անխախտ հաւատքով յստակ կերպով կը զատորոշուին իրենց շրջապատէն:

Բայց կայ նաեւ բազմութիւն մը, որուն մօտ, նիւթական բարգաւաճումին առընթեր, գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար, թափանցած է սնոպիզմի անսանձ հոգեբանութիւն մը:

Պարզութիւնը, որ մարդկային նկարագրին ամենէն փնտռուած յատկանիշներէն է, սկսած է հետզհետէ զիջիլ սնոպիզմին եւ Նոյնիսկ շատ մը սնոպներու կողմէ կը դիտուի որպէս յետամնացութեան ցուցանիշ:

Նկատա՞ծ էք թէ սնոպիզմէ տառապողները ինչպիսի քծինքով եւ խնկարկութեամբ կը մօտենան բարձր կարծուած դասակարգի մարդոց, մուրալու համար անոնց բարեկամութիւնն ու հաճութիւնը եւ ծիծաղելիօրէն կապկելու անոնց սովորութիւններն ու կենցաղը:

Սնոպը ստորակայութեան բարդոյթէն տառապող մըն է, որ ինքզինք պակասաւոր զգալով, կ'աշխատի պակասի այդ զգացումը խեղդել՝ իրմէ գերադաս կարծուած մարդոց հետ յարաբերելով:

Կայ նաեւ հակառակ պատկերը: Գերադասութեան զգացումէ տառապող սնոպը, որ պատրաստ է հեգնելու եւ վիրաւորելու իրմէ ստորադաս կարծուած մարդիկը:

Գերադասութեան այդ զգացումը կրնայ բխիլ դիրքի, ինչպէս նաեւ նիւթական կամ մտաւորական մակարդակի առաւելութենէն:

Այս տիպի սնոպը կ'աշխատի վերէն դիտել իր շրջապատը եւ չյարաբերիլ «խեղճ հասարակութեան» հետ:

Սնոպիզմի բոլոր տարբերակներն ալ արդիւնք են հոգեկան անհաւասար-

րակշռութեան եւ ցաւալիօրէն կը խաթարեն մեր բարքերը:

Սնոպը միշտ կը ճգնի տարբեր երեւիլ իր շուրջի մարդոցմէ:

Իր այդ ճիգին մէջ, ան կրնայ զոհ երթալ մանկամիտ ցուցամոլութեան, իյնալ անախորժ չափազանցութիւններու մէջ եւ նոյնիսկ զոհել իր անձնական համոզումները, պարզապէս ամեն գնով մաս կազմելու «միւսներուն» դասակարգին, որ, ըստ իր երեւակայութեան, գերադաս է ընդհանուրէն:

Սնոպը չ'անդրադառնար որ ամեն մարդ կրնայ ունենալ իր ուրոյն հոգեկան եւ մտային արժէքները, առանց անպայման մաս կազմելու «միւսներուն», որոնք յաճախ ցոլք են առանց խորքի:

«Արեւ» օրաթերթ, 12 Մայիս 1984

«ՈՎ Է ՆԱ»Ի Բ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Սփիւռքահայ ծանօթ մտաւորական եւ մեծանուն բժշկապետ Տոքթ. Ռոպէր Ճեպէճեանի շատ մը նախաձեռնութիւններէն իբր եզակի իրագործում պիտի մնայ ՈՎ Է ՆԱ սփիւռքահայ հասցեարանը:

Բազմաթիւ երկիրներու մէջ տեղական թէ միջազգային գետնի վրայ աշխատող անհատներու եւ հաստատութիւններու համար անսովոր չէ հասցեարանի գաղափարը եւ առաջին ակնարկով բնական կը թուի անոր գոյութիւնը:

Բայց երբ հարցը կը դառնայ ամբողջ սփիւռքը պարփակող հասցեարանի մը շուրջ, պարագան բոլորովին կը փոխուի:

Երբ աչքի առջեւ կ'ունենանք սփիւռքի հսկայ տարածքը, անկազմակերպ վիճակը, զայն մասնատող բազմահարիւր մեծ ու փոքր կազմակերպութիւնները, իոն տիրող տարբեր եւ յաճախ հակադիր մտայնութիւնները, եւ ասոնց վրայ աւելցնենք, շատ մը պարագաներու, համայնքային հասցեարաններու չգոյութիւնը, արդէն կը սկսինք թափանցել սփիւռքահայ հասցեարան մը կազմելու գործին տարողութեան եւ այդ գործին կապուած բազմապիսի դժուարութիւններուն:

ՈՎ Է ՆԱ հասցեարանի գաղափարը, մտածողութեան եւ գործելակերպի գծով, սփիւռքը ճիշդ ուղիի վրայ դնելու գործնական նախաքայլերէն է:

Թերեւս ուռուցիկ թուի այս հաստատումը:

Բայց պահ մը եթէ մտածենք թէ ամէն օր կը խօսինք կազմակերպուելու մասին, ամէն օր որպէս սփիւռք քիչ մը աւելի տարտղնուելով, կրնանք ըմբռնել սփիւռքահայ հասցեարանի մը կարելոթիւնը:

Վերջերս սկսած ենք հաճոյքով խօսիլ սփիւռքի քաղաքականացումին մասին:

Քաղաքականացումը կ'ենթադրէ կազմակերպութիւն, սեփական ուժերու եւ կարելիութիւններու ճանաչում, ապա համապատասխան դասաւորում՝ հասնելու համար քաղաքական կազմակերպուած ուժի մակարդակին:

Ինչպէ՞ս կրնանք համոզել օտարները մեր կարելիութիւններուն մասին, երբ մենք իսկ չենք գիտեր թէ ի՞նչ է սփիւռքի մեր մտաւորական, տնտե-

սական եւ կազմակերպչական կարողականութեան (փոթենշըլ) պատկերը:

ՌՎ Է ՆԱ-ի նման գործ մը, երբ իրերայաջորդ հրատարակութիւններով մօտենայ կատարելութեան, կրնայ օգտակար ցուցանիշ մը դառնալ սփիւռքի կարողականութեան, թէ՛ մեզի՝ հայերուս, եւ թէ՛ օտարներու համար:

Խօսելով ՌՎ Է ՆԱ-ի առաջին հրատարակութեան մասին, չենք կրնար ըսել որ անիկա անթերի է:

Լիբանանեան քաղաքացիական պատերազմին հետեւանքով, ՌՎ Է ՆԱ-ն ալ ապրած է իր ողիսականը եւ թուականէս շուրջ երկու տասնամեակ առաջ սկսուած գործը հազիւ կարելի եղած է հրատարակել 1980-ին:

Հրատարակութեան նախաձեռնող մարմինը իր ներածականին մէջ շատ մը բացատրութիւններ տուած է առաջին հրատարակութեան պարագաներուն մասին, շեշտելով թէ, հակառակ կարգ մը թերութիւններու, գոնէ սկիզբ մը դրած ըլլալու հոգեկան բաւարարութիւնը ունի:

Այժմ, ուրախութեամբ կը տեղեկանանք թէ ձեռնարկուած է ՌՎ Է ՆԱ-ի երկրորդ հրատարակութեան աշխատանքներուն:

Տոքթ. Ճեպէճեան այս առիթով դրկած իր շրջաբերականին մէջ կը գրէ.

«ՌՎ Է ՆԱ-ի ապագան կախեալ է սփիւռքի, ինչպէս նաեւ հայրենի հաստատութիւններուն բերելիք օժանդակութենէն:

Մեր անկեղծ ցանկութիւնն է որ ապագայ քննադատներ այժմէն իսկ վերցուցած ըլլան իրենց փոքր բաժինը այս ծանր եւ պատասխանատու աշխատանքէն»:

Տոքթ. Ճեպէճեան այլ տեղ մը կը մաղթէ որ «Տարբեր գաղութներու գործակիցները կարենան դուրս գալ ակումբային գործունեութեան նեղիկ մտայնութենէն եւ գնահատել գերակումբային-համազգային տարողութիւն ունեցող մակարդակի մտահոգութիւնները»: Ապա կը շարունակէ, ըսելով. «Ա՛յլ բաւ է որ Հայ Սփիւռքը մնայ ակումբային մտայնութեան մէջ թաղուած: Սփիւռքը, անստորաբաժանելի միաւոր մըն է, հայրենիքի կողքին, իսկ մեր հասարակական գործունեութեան մէջ մենք այսուհետեւ պարտինք նկատի առնել սոյն դիրքաւորումը: Ահա ՌՎ Է ՆԱ-ի հետապնդած ուղին»:

Նման ձեռնարկի մը մէջ կարելի չէ ակնկալել աւելի յստակ եւ աւելի իրատես մօտեցում:

Կը մնայ որ իւրաքանչիւր գաղութ, գիտակցելով գործին կարեւորութեան, մուծուելիք անուններուն համար կատարէ լուրջ, համապարփակ եւ անաչառ աշխատանք մը, որպէսզի կարելի ըլլայ ՌՎ Է ՆԱ-ն հարստացնել ճիշդ եւ անթերի տուեալներով:

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

Միայն վերոյիշեալ բոլոր գործօններուն մէկտեղումով է որ կարելի կ'ըլլայ իրագործել ՌՎ Է ՆԱ-ի յառաջիկայ եւ հետագայ հրատարակութիւններուն յաջողութիւնը ու քաղել անկէ սպասուած օգուտները:

«Արեւ» օրաթերթ, 19 Մայիս 1984

ԽՕՄՔ, ԹԷ՝ ԳՈՐԾ

Անցան Ապրիլ եւ Մայիս ամիսները, ինչպէս անցան աշխարհի չորս ծագերուն կատարուած Եղեռնի յուշահանդէսները, հաւաքները, ցոյցերը եւ այլ ձեռնարկներն ու անոնց մասին մեզի հասած լուրերը:

Մեր գաղութն ալ, իր կարգին, կատարեց ազգային նեղ շրջանակի մէջ իր յուշահանդէսը, հոգեհանգիստը եւ... հոգեճաշը. այդքան:

Մեր դատին ու անոր վերաբարձրման ի նպաստ տարուող աշխատանքը,- եթէ գոյութիւն ունի,- կրնայ կրկին ձմեռնաքունի մէջ մտնել մինչեւ 1985-ի Փետրուարը կամ Մարտը, երբ յանկարծ մեր միտքն ինչայ որ Եղեռնի 70-ամեակն է եւ պետք է բան մը ընել:

Ու հաւանաբար կրկնուին նոյն բաները՝ արիւն տալու եւ արիւն առնելու վիճաբանութիւններ, կոչ, հսկում, ներքին ցոյց կամ ցուցադրութիւն, եւ այս բոլորէն ետք՝ մեր դատին ի նպաստ գործ մը ըրած ըլլալու անբաւ... բայց անտեղի գոհունակութիւն:

Բայց 1985-ին մեր դատը եգիպտացի եւ արաբ ժողովուրդին ծանօթացնելու համար ի՞նչ պիտի ընենք:

Ըստ սովորութեան, ուշ մնացած ըլլալով, հաւանաբար ոչինչ:

Տեղին հարցում մըն է նաեւ որ մեր դատը ծանօթացնելու համար ինչո՞ւ անպայման ամեակներու պետք է սպասել:

Ասկէ քանի մը տարի առաջ, Զայ Մշակոյթի Բարեկամներու Ընկերակցութիւնը շինիչ գաղափարը ունեցած էր Անգլիոյ մէջ գործող Փոքրամասնութիւններու Իրաւունքներու Զամախմբումին (Մայնորիթի Ռայց Կրուպ) կողմէ հրատարակուած Տէյվիտ Մարշալ Լանկի եւ Զրիսթօֆըր Ճ. Ուոքըրի հեղինակութիւնը եղող «Տը Արմինիընզ» գրքոյկին արաբերէն թարգմանութեան հրատարակութեան ձեռնարկելու:

Այս գրքոյկը համապարփակ եւ համառօտ գաղափար մը կու տայ հայութեան եւ անոր դատին մասին:

Արաբերէն թարգմանութեան եւ հրատարակութեան համար Զայ Մշակոյթի Բարեկամները մասնաւոր արտօսութիւն առած էր հրատարակիչ-

ներէն եւ Նոյնիսկ գրքոյկը արաբերէնի թարգմանել տուած: Կը մնար տպագրութեան ձեռնարկել:

Դժբախտաբար այս ձեռնարկը տակաւին թերաւարտ կը մնայ:

Հայ Մշակոյթի Բարեկամներու Ընկերակցութիւնը հիմնուած է գլխաւորաբար հայ մշակոյթը օտարներուն ծանօթացնելու համար:

Հայ մշակոյթը օտարներուն ծանօթացնելու գործին չափ կարելոր է Նոյնիսքն հայութեան ծանօթացումը օտարներուն:

Անցեալին, այս Ընկերակցութիւնը ունեցած է օգտաշատ գործունէութիւն. սակայն վերջին տարիներուն նկատելի է որ, հակառակ թափուած ճիգերուն, անոր գործունէութիւնը որոշ չափով դանդաղած է:

Այսուհանդերձ, այս Ընկերակցութիւնը եգիպտահայ գաղութին համար կը մնայ յարմարագոյն կառոյցը, որուն ընդմէջէն բոլոր հոսանքներու ներկայացուցիչները կրնան գործակցիլ, բոլորին աջակցութեան կարօտ գործի մը ձեռնարկելու պարագային:

Կը մնայ հարթել գոյութիւն ունեցող դժուարութիւնները:

Եթէ հարցը նիւթական է, վստահ ենք որ Գահիրէի թէ Ադեքսանդրիոյ բոլոր մշակութային միութիւններն անխտիր պիտի չզլանան իրենց նիւթական օժանդակութիւնը այս ձեռնարկին: Վստահաբար պիտի գտնուին նաեւ բազմաթիւ անհատներ, որոնք եւս պատրաստ են իրենց նիւթական օժանդակութիւնը բերելու:

Գրքոյկին հրատարակութիւնը յաջողցնելէ ետք, կը մնայ զայն ճիշդ անձին հասցնելու գործը:

Կ'իմանանք որ Մշակոյթի Բարեկամներու Ընկերակցութիւնը վերջերս իր կազմը զօրացուցած է թարմ եւ երիտասարդ ուժերով:

Եթէ երիտասարդներու խումբ մը յանձն առնէ գործին հրատարակութեամբ զբաղիլ եւ ուրիշ խումբ մըն ալ զբաղի թերթերու խմբագիրներու, գրողներու, համալսարանի դասախօսներու, խորհրդարանի անդամներու, պետական մարդոց եւ դիւանագիտական ներկայացուցիչներու անուններու եւ հասցէներու ցանկերուն պատրաստութեամբ, ի հարկին այլ միութիւններու երիտասարդներուն հետ աշխատանքի բաժանումով, կարելի կ'ըլլայ լուրջ գործ մը գլուխ հանել եւ ա'յդ ժամանակ միայն կրնանք ըսել որ մեր գաղութն ալ իր լուման բերած է մեր դատին ծանօթացման գործին:

Ահաւասիկ համագործակցութեան կարօտ լուրջ եւ օգտակար գործի իսկական առիթ մը եւս մեր երիտասարդութեան:

Զմոռնանք աւելցնելու որ այս գործը որեւէ միութիւն կրնայ առանձինս գլուխ հանել: Նոյնիսկ մէկ հոգի, եթէ բոլորովին նուիրուի այս գործին,

կրնայ իրականացնել պահանջուածը:

Սակայն կարելորդ բոլոր կողմերու երիտասարդներուն եւ բնաւ կողմ չունեցող երիտասարդներուն մասնակցութիւնն է այս ձեռնարկին, որպէսզի ամեն երիտասարդ զգայ որ իր ազգային դատին համար հաւաքական աշխատանքի մը կը մասնակցի. աշխատանք մը, որուն մէջ իւրաքանչիւրը իր բաժինը ունի:

«Արեւ» օրաթերթ, 26 Մայիս 1984

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԵՐԱՀԽՈՒԹԻՒՆ

Կը լրանայ կրթական տարի մը եւս:

Սակայն տարի մը եւս մեր գաղութին կրթական հարցը կը շարունակէ մնալ անլոյծ:

Կան հարցեր, որոնց մասին նուազագոյն եւ անցողակի անդրադարձն անգամ զգայնութիւններ կը յառաջացնէ:

Սակայն զգայնութիւնները հաշուի առնող պարտադիր լռութիւնը չէ որ պիտի լուծէ մեր հարցերը:

Ընդհակառակը, այդ հարցերը լուսարձակի տակ առնելով ու անոնց հրապարակային քննարկումով կարելի կ'ըլլայ միտքերը նախապատրաստել եւ հարցերուն լուծման համար յարմար մթնոլորտ ստեղծել:

Տարիներէ ի վեր կը լսենք այն յանկերգը, թէ մեր կրթական գործը նիւթականի կը կարօտի եւ այդ նիւթականը գոյութիւն չունի:

Այդ նիւթականը չունենալով չենք կրնար մեր ուսուցիչները արժանաւորապէս վարձատրել. հետեւաբար, մեր վարժարանները բաղձացուած մակարդակին վրայ տեսնելու մեր երագին չենք հասնիր:

Սակայն քանի մը տարիէ ի վեր մեր գաղութին համար ստեղծուած են նիւթական բացառիկ կարելիութիւններ, որոնց ճիշդ օգտագործումով կրնանք շօշափելի առաւելութիւններ ձեռք ձգել:

Կան ծրագիրներ, որոնց հետապնդումը կրնայ ժամանակ առնել, բայց կան նաեւ ծրագիրներ, որոնք անմիջականօրէն գործադրելի են:

Անոնցմէ մէկն է, օրինակ, քաղաքին կեդրոնը գտնուող, այժմ լքուած եւ անգործածական դարձած ու Գալուստեան Ազգային Վարժարանին կից միլիոնաւոր ոսկիներ արժող պարապ հողը վաճառելու ծրագիրը:

Յստակ է որ միայն այս վաճառքէն գոյանալիք դրամագլուխին եկամուտները կրնան հիմնովին փոխել մեր կրթական գործին դիմագիծը:

Սակայն այդ ծրագիրը գործադրելու խիզախութիւնը ունեցող չկայ:

Ամէն ոք եւ մասնաւորաբար կարգ մը մարդիկ կ'աշխատին «գէշ մարդ» չըլլալ:

Անհատական կամ բարեկամական հանդիպումներու առիթով ձեզի սրտցաւօրէն կը խօսին թէ ինչ պէտք է ընել:

Բայց երբ կարգը կու գայ պաշտօնական եւ գործնական քայլեր առնելու, ամէն ոք կը սպասէ որ ուրիշը առնէ այդ քայլը:

Դեռ կան մարդիկ, որոնք կը սարսափին որեւէ նախաձեռնութենէ, որ կրնայ գաղութին «խաղաղութիւնը եւ համերաշխութիւնը» խանգարել, եթէ նոյնիսկ այդ նախաձեռնութիւնը անհրաժեշտ է գաղութին համար եւ օգտակար:

Բայց ո՛չ: Այս տիպի մարդոց համար նախընտրելի է խաղաղութեան սիրոյն զոհել գաղութին շահը եւ... գաղութը «խաղաղօրէն» ու «համերաշխօրէն» առաջնորդել դէպի ամբողջական անդամալուծում:

Ի՞նչ փոյթ որ մեր դպրոցներուն մէջ տասնեակ հազարաւոր ոսկիներ գիտակցօրէն կը մսխուին՝ առանց սակայն մեր ուսուցիչներուն նիւթապէս զոհացում տալու:

Ի՞նչ փոյթ որ հարիւր հազարաւոր ոսկիներու անմիջական եկամուտ ստեղծելու կարելիութիւնը վասն «խաղաղութեան» կ'անտեսուի:

Իսկ այս ամէնը ինչո՞ւ:

Որովհետեւ կայ այն մտասէւեռումը, որ առնուելիք որեւէ խիզախ բայց իրատես ու օգտակար որոշումի դէմ անիւին մէջ միշտ փայտ դնելու համար պատրաստ ու դարանակալ կը սպասեն քանի մը յաւիտենական խնդրա-յարոյցներ:

Ու այս իրաւ կամ սուտ սպառնալիքին դիմաց, գաղութը պէտք է մսխէ կամ անտեսէ իր կարելիութիւնները եւ «խաղաղութիւն» խաղայ:

Անդին, մեր վարժարաններուն ուսուցիչները պէտք է համոզուին որ գաղութը միշտ չունի բարձր թոշակ վճարելու:

Եւ փոխանակ գաղութը ուսուցիչներու վիճակը հասկնալու, ուսուցիչ-ները պէտք է գաղութին վիճակը հասկնան եւ «ազգասիրաբար» ծառայեն մեր մատղաշ սերունդին:

Յետոյ, զարմանալիօրէն... կը զարմանանք որ ինչո՞ւ նոր, երիտասարդ եւ որակաւոր տարրեր չեն համախմբուիր մեր վարժարաններուն շուրջ:

Մենք զմեզ կը համոզենք թէ ցորքան որակաւոր ուսուցիչներ չենք գտներ, գործը քալեցնելու համար անորակներ պէտք է պաշտօնի կոչենք:

Իսկ անորակ տարրերով խճողուած վարժարաններէն, այս անգամ, բացառիկ արդիւնքներ կ'ակնկալենք:

Եւ եթէ ակնկալուած բացառիկ արդիւնքը,- շատ բնականօրէն,- չստա-նանք, անմիջապէս կը պախարակենք տնօրէնութիւնը, ուսուցչութիւնը,

աշակերտութիւնը, ծնողները, հոգաբարձութիւնը, բոլորը, բացի՝ «խաղաղութեան եւ համերաշխութեան» սիրոյն ձեռնածալ նստող պատասխանատու տարրերէն:

Գալով խաղաղութեան եւ համերաշխութեան, ա՛յդ մասին շատերու մօտ շփոթութիւն կայ:

Ոմանք խաղաղութիւն ըսելով, սխալ երեւոյթներու առջեւ պարտադիր լռութիւն կը հասկնան. ուրիշներ համերաշխութիւն ըսելով, աթոռաբաշխում կը հասկնան:

Մինչդեռ գաղութիւն մէջ համերաշխական ազգային իշխանութեան կազմութեան առաջնահերթ նպատակը, բոլորին գործակցութեամբ եւ գործօն մասնակցութեամբ, ի շահ գաղութին՝ շինիչ եւ օգտակար որոշումներ առնել ու գործադրել է, ինչպէս նաեւ՝ որեւէ դժուարութիւն միասնաբար դիմագրաւել:

Բայց երբ հատուած մը, կամ հատուածներ, «գէշ մարդ» չըլլալու մտահոգութեամբ եւ անարի հոգեբանութեամբ որոշում առնելէ կը փախչին, ընդհանուր գործը կը տուժէ:

Իսկ այս բոլորէն ետք, հայապահպանումի մասին բեմերէն արտասանած ճառերը եւ թերթերու լայնքին սփռուած սաւանածաւալ յօդուածները պարզապէս անիմաստ կը դառնան, որովհետեւ ընթացքը, որուն մէջ կը գտնուինք, մեզ հասցուցած է հոն, ուր հայապահպանումի մասին ըսուածները մտիկ ընող ու հասկցող սերունդը պակսած է վտանգաւոր չափերով:

Հայապահպանումով կամ, ընդհանրապէս, հայութեամբ հետքըքրուող սերունդ մը կրնայ գոյութիւն առնել կամ գոյատեւել ՄԻԱՅՆ մեր վարժարաններուն մէջ ջամբուելիք առողջ, հայեցի եւ ամբողջական դաստիարակութեամբ մը:

Իսկ այդ նպատակին կարելի չէ հասնիլ՝ առանց որակաւոր եւ ուսուցչութիւնն ասպարէզ ընտրած եւ լաւապէս վարձատրուած դաստիարակներու:

Այս Գորդեան Հանգոյցէն ազատելու միակ միջոցը, համերաշխութեան ճիշդ ըմբռնումով, հաւաքաբար խիզախ որոշում մը առնել եւ այդ որոշումին իրագործումին համար ամէն միջոցի դիմելն է:

Ծովը նետուողը ջուրէն պէտք չէ վախնայ:

Պատասխանատու աթոռի վրայ նստողը, ինչ հատուածի ալ պատկանի, եթէ կ'ուզէ արժանի մնալ իր վրայ դրուած պատասխանատուութեան, պէտք չէ վախնայ կամ խուսափի որոշում առնելէ:

«Արեւ» օրաթերթ, 2 Յունիս 1984

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՁՐ

Յուսաբերի 26 Մայիսի թիվին մեջ լոյս տեսած է «Անկախութեան Պահանջը» խորագրով խմբագրական մը, որ մղած է մեր աշխատակիցը արտայայտուելու հոն տեղ գտած կարգ մը գաղափարներու մասին:

Լիայոյս ենք որ համերաշխութեամբ մտահոգ մեր բարեկամները, տոյն գրութիւնը կարդալէ առաջ, կը կարդան նաե՛ւ այդ խմբագրականը: (Ծանօթութիւն «Արեւ»ի խմբագրութեան)

Սփիւռքի մէջ գոյութիւն ունի կազմակերպութիւն մը, որ կը յաւակնի թէ ինք է Հայ Դատի գլխաւոր եւ միակ պաշտպանը եւ ի՛նք միայն կրնայ իրականացնել հայ ժողովուրդի երազը՝ ազատ, անկախ եւ միացեալ Հայաստանը:

Տասնամեակներու թաւալումը ցոյց տուաւ եւ դեռ ցոյց կու տայ, որ այս յաւակնութիւնը կոչուած է մնալու ամբոխավարական քարոզչութիւն՝ ենթակայ փլչելու տրամաբանութեան ամենափոքր փորձաքարին առջեւ:

Ազատ, անկախ եւ միացեալի այս լոզունգը, որ տասնեակ տարիներէ ի վեր կը շեփորահարուի, անխղճօրէն կը շահագործէ սփիւռքահայ հայրենակարօտ զանգուածներու մաքուր բայց յաճախ պարզամիտ զգացումները:

Ո՞ր հայը պիտի չուզէր ունենալ ծովէ ծով,- ինչու չէ, նաեւ ովկիանոսէ ովկիանոս,- Հայաստան մը:

Աշխարհի վրայ կա՞յ ժողովուրդ մը, որ պիտի չուզէր ունենալ հսկայ եւ զօրաւոր պետութիւն մը:

Սակայն կամենալը այլ բան է, կարենալը՝ այլ:

Կ'ուզէինք հարց տալ «Խօսքի, խղճի եւ մտածողութեան ազատութեան» հաւատացող «միակ» կազմակերպութեան, որ երեսուն ամսուան կեանք ունեցած իր վարչակարգին օրով, երբ միահեծան ձեռք առած էր հայրենի իշխանութիւնը, ժողովուրդին տարրական ապահովութիւն մը չընծայելէ զատ, ինչո՞ւ չիրագործեց կամ չկրցաւ իրագործել «ազատ, անկախ եւ միացեալ» Հայաստան մը:

Որքան գիտենք, այս կազմակերպության իրագործած «միացեալ»ը կը մնայ 28 Մայիս 1919-ին Երեւանի մէջ կայացած համագումար-ներկայացումի ընթացքին կատարուած յայտարարութեան սահմանին մէջ, առանց թուրքին ձեռքէն Արեւմտահայաստանի հողերէն թիզ մը հող իսկ «միացնելու»:

Ընդհակառակը, «ազատ եւ անկախ» Հայաստանի օրով, միշտ Նոյն՝ հայ ժողովուրդի «միակ» լստահելի քաղաքական կազմակերպութեան շնորհիւ պատերազմի մէջ մտանք Վրաստանի, Ատրպէյճանի եւ Թուրքիոյ դէմ եւ «միացեալ»ի ճամբուն վրայ կորսնցուցինք Ախալքալաքը, Ղարաբաղը, Նախիջեւանը, Կարսը եւ այլ հողեր:

Ի՞նչ բան մեզ հասցուց այս վիճակին:

Նոյն այդ կազմակերպութիւնը կը սիրէ կրկնել թէ Սովետական Ռուսաստանը եւ Զեմալական Թուրքիան խեղդեցին փոքրիկ Հայաստանը եւ դաշնակիցները մոռցան իրենց փոքր դաշնակիցը՝ հայերը:

Ու այս բոլորէն ետք, առանց պատմութենէն դաս առնելու, առանց միջազգային ներկայ իրադրութեան լոյսին տակ հարցերը քննելու, Սփիւռքի ամբողջ տարածքին կ'աղմկեն ու դատաւորի պատմութեանով կը պահանջեն իրենց ձեռքով կորսուած հայկական հողերուն վերադարձը հայրենիքին:

Պահ մը փորձենք վերլուծել մեր կացութիւնը պարզ եւ առարկայական տրամաբանութեամբ:

Բոլորս գիտենք որ մեր հայրենիքը ինչ վիճակ կը ներկայացներ 1920 Նոյեմբեր 29-ին:

Արիւնաքամ, սովահար, որբերով եւ գաղթականներով լեցուած, 720 հազար բնակչութիւն ունեցող յետամնաց երկիր մը:

Այժմ, շուրջ 65 տարի ետք, պատկերը բոլորովին փոխուած է եւ այդ Նոյն հայրենիքը,- այսօրուան Սովետական Հայաստանը,- կը ներկայանայ որպէս ամեն բնագաւառի մէջ զարգացած երկիր, որուն բնակչութիւնը, աւելի քան քառապատկուած ըլլալով հանդերձ, հազիւ կ'անցնի երեք միլիոնը:

Տեղին է նշել որ աշխարհի վրայ կը գտնուին տասնեակներով քաղաքներ, որոնց բնակչութեան թիւը կը գլէ կ'անցնի մեր երեք միլիոնը:

Իսկ միւս կողմէ, ո՞ր հասած են մեր դրացիները՝ Թուրքիան, Իրանը, Ատրպէյճանը, Վրաստանը եւ Սովետ Միութիւնը 1920-էն մինչեւ այսօր:

Բնականաբար, անոնք ալ յառաջացած են աճումի տարբեր թափերով եւ թիւի տեսակէտէն բոլորն ալ գերակշիռ են Հայաստանէն:

Պահ մը մեր «միակ»ին հետ երեւակայենք որ դէպքերու անբարեդէպ

դասաւորումով մը Սովետական Հայաստանը անշատուի Սովետական Միութենէն եւ մնայ իր բախտին, ու վերապրինք մեր կորսնցուցած «ազատութիւնը եւ անկախութիւնը» միշտ յուսալով «միացեալ»ին:

Շատ լաւ գիտենք որ ո՛չ ոք մեր հողերը մեզի ետ պիտի տայ առանց զինու ուժի:

Չենք գիտեր որ Սովետ Միութենէն անջատուած Հայաստանի մը զինուորական ուժը ինչ կրնայ ըլլալ, բայց հաստատ կրնանք ըսել որ այդ ուժը չի բաւեր Նոյնիսկ իր փոքր դրացիներէն՝ Վրաստանէն եւ Ատրպէյճանէն, ետ առնելու Ախալքալաքը կամ Ղարաբաղը:

Իսկ Թուրքիոյ դէմ առանձին եւ իր բախտին ձգուած Հայաստանի մը մասին խօսիլը անհեթեթ է, որովհետեւ, այդ պարագային, ո՛չ միայն չենք կրնար մեր հողերը ետ առնել թուրքէն, այլեւ կրնանք գտնուիլ Նոր եւ արմատաշինչ Եղեռնի մը սպառնալիքին առջեւ, որ կրնայ սրբել տանիլ մեր դարաւոր հայրենիքին վերջին մնացորդացը:

Սակայն ամբոխավարութիւնը այնքան յառաջացած է, որ կարելիութիւններու մասին խօսիլը անմիջապէս ցոյց կը տրուի որպէս ազգային պահանջներ եւ իրաւունքներ հրաժարում, դաւաճանութիւն, ստրկամտութիւն, թուլամորթութիւն եւ մասամբ խոցին:

Այս բոլորին պատասխանը շատ պարզ է:

Ամէն ժողովուրդ իրաւունք ունի իր սրտին խոր մէկ անկիւնին մէջ փայփայելու իր ազգային հեռաւոր երազները:

Նոյն ատեն, եթէ ժողովուրդ մը կ'ուզէ իր նպատակներուն հասնիլ, պարտի հրաժարիլ արթուն երազելէ եւ պատշաճիլ հանգրուանային պայմաններու պարտադրանքին:

Առանց հանգրուանային նուաճումներու, անժամանակ երազներու իրականացման ձգտիլը կրնայ միայն վտանգել ծանր գոհողութիւններով ձեռք բերուած իրազործումները եւ ի սպառ ջնջել Նոյնիսկ երազելու իրաւունքը:

Այսքանը հասկնալ կամ տեսնել չուզող կազմակերպութիւն մը իրաւունք ունի «միակ»ը համարուելու մի'այն... երազատեսութեան մէջ:

«Արեւ» օրաթերթ, 9 Յունիս 1984

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՂՁԱԲԱՆՁԸ

Թուրքերը ամեն առիթով կ'աշխատին ժխտել Ցեղասպանությունը եւ հայկական իրաւունքներու գոյութիւնը:

Սակայն մասնաւորաբար վերջին շրջանին թրքական լուրերուն հետեւողը պիտի նկատէ որ հայկական լուրերը իրենք զիրենք պարտադրած են թուրք հանրային կարծիքին վրայ, սկսելով պետութեան ամենաբարձր ներկայացուցիչներէն՝ մինչեւ խորհրդարան, մամուլ եւ համալսարան:

Այսպէս, թրքական խորհրդարանը Ապրիլ 25-ին, - թուականը յատկանշական է, - հայկական ահաբեկչութեան մասին գումարած է դռնփակ նիստ մը, որ տեւած է չորսուկէս ժամ:

Նիստին ընթացքին, սրահէն դուրս հանուած են ունկնդիրները, մամուլը ներկայացուցիչները եւ այլ պաշտօնատարներ:

Սոյն դռնփակ նիստին ներկայ եղած է վարչապետ Թուրկուտ Էօզալ:

Հարցերը, որոնք նիւթ դարձած են դռնփակ նիստին, որպէս պետական գաղտնիք մինչեւ տասը տարի հրապարակելի պիտի չըլլան:

Վերջերս Անգարայի համալսարանին կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է «Միջազգային Ահաբեկչութեան Սեմփոզիում» մը, որուն մասնակցած են, թուրքերու կողքին, օտար դէմքեր Միացեալ Նահանգներէն, Շուէտէն, Ֆրանսայէն եւ Իտալիայէն, ինչպէս նաեւ ամերիկաբնակ թուրքեր:

Թրքական տարբեր թերթերու թղթակիցներ ահաբեկչութեան մասին հարցազրոյցներ ունեցած են Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեանի, Պատրիարքարանի Խորհրդակցական Մարմնի ատենապետ Տոքթ. Կարապետ Արմանի եւ «Մարմարա» օրաթերթի խմբագրապետ Ռոպեր Հատտեճեանի հետ:

Նոյնպէս, Պի. Պի. Սի.-ի թուրք թղթակիցներէն Ռակըպ Տուրան հարցազրոյց մը ունեցած է Ֆրանսայի մէջ գործող Հայ Ազգային Շարժումի առաջնորդ Արա Թորանեանի հետ:

Իսկ թրքական Միլլիէթճի Տեմոքրաթիկ կուսակցութեան նախագահ Թուրկուտ Սունալի հայերը հռչակած է պատմութեան առաջին ցեղաս-

պանները, հետեւեալ յայտարարութեամբ.

«Հայերը Անատոլիոյ մէջ ուրարտացիները անհետացնելով պատմութեան առաջին ցեղասպանութիւնը կատարեցին»:

Ուրիշ տեղեկատուութեան մը համաձայն, թուրք եւ սովետ յարաբերութիւններուն վրայ ժխտական անդրադարձ ունեցած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Վեհափառին ներկայութիւնը Արֆորվիլի մէջ Եղեռնի Յուշարձանի բացումին:

Թրքական արտաքին գործոց նախարարութիւնը իր մէկ բանքերին միջոցաւ բողոքած է Անգարայի սովետ դեսպանին, հիմնուելով այն տեսակէտին վրայ, թէ Վազգէն Վեհափառը չէր կրնար Փարիզ գացած ըլլալ առանց Սովետ Միութեան արտօնութիւնը ստացած ըլլալու:

Իսկ սովետ դեսպանը, ի պատասխան այս բողոքին, երկու անգամ կրկնած է թէ Վեհափառը կը վայելէ շրջագայութեան ազատութիւն, հետեւաբար ազատ է Փարիզ երթալու եւ կարելի չէ արգելք հանդիսանալ անոր այցելութիւններուն:

Հակառակ թուրք ներկայացուցիչին առարկութիւններուն, սովետ դեսպանը պնդած է իր տեսակէտին վրայ:

Դարձեալ Ալֆորվիլի մէջ կանգնեցուած Եղեռնի Յուշարձանին առիթով, Ապրիլ 30-ին, Անգարայի մօտ Ֆրանսայի աւագ դեսպանը՝ Ֆերնան Ռուլոն, արտաքին գործոց նախարարութիւն հրաւիրուելով, իրեն յայտարարուած է թէ Ֆրանսայի կառավարութեան՝ հայկական ահաբեկչութիւնը հրահրող կեցուածքը կը վնասէ թուրքեւֆրանսական յարաբերութիւններուն:

Մայիս 2-ին, Հալքըն կուսակցութենէն խորհրդարանի 20 անդամներ սեւ ծաղկեպսակներ զետեղած են Ֆրանսայի, Միացեալ Նահանգներու, Սովետ Միութեան եւ Սուրիոյ դեսպանատուներուն առջեւ, որպէս բողոք հայկական ահաբեկչութեան անոնց «նեցուկ» կանգնելուն:

Իսկ Մայիս 3-ին, Ալֆորվիլի նոր կանգնեցուած յուշարձանին ռմբահարումին առիթով վարչապետ Էօզալ եւ արտաքին գործոց նախարար Վահիտ Հալէֆօղլու զանազան յայտարարութիւններ կատարած են:

Ուրիշ լրատուութիւն մը կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ նախարարաց խորհուրդին հինգ ժամ տեւող մէկ նիստին ընթացքին, բազմաթիւ նախարարներ յայտնած են այն կարծիքը, թէ այլեւս լաւ մը պէտք է իրարմէ զանազանել հայ ահաբեկիչներն ու աշխարհի ամեն կողմը լուռ սպասող խաղաղասէր հաւաքականութիւնները:

Իսկ ամենէն նոր եւ յատկանշական լուրն այն է, որ կարգ մը թրքական շրջանակներ հարց կու տան թէ Թուրքիա պիտի չուզէ՞ արդեօք երկխօսու-

թիւն մը հաստատել ողջախոհ հայ հաւաքականութիւններու ղեկավարներուն հետ:

Թրքական դիւանագիտական աղբիւրներ կը հաղորդեն թէ նմանօրինակ բարդ կառոյցի մը մէջ երկխօսութիւն մը կարելի է հաստատել միայն տնտեսական եւ առեւտրական մարզերու մէջ:

Ըստ նոյն աղբիւրներուն, կարելի է կարելոր գործառնութիւններ կնքել այն ընկերութիւններուն հետ, որոնց վարչութեան մէջ կարելոր հայեր կը գտնուին եւ նոյնիսկ ԿԱՐԵԼԻ Է ԸՆԹԱՑՔ ՏԱԼ ՅԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽՆԵՐԸ ԹՈՒՐԵԻԱ ԲԵՐԵԼ ՏԱԼՈՒ ԾՐԱԳՐԻ ՄԸ, ԱՆՈՆՑ ՀԵՏ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՆՔԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

Այս վերջին լուրը կարդալէ յետոյ, մարդ կը տարուի մտածելու թէ երբեմն թուրքերն ալ կը տառապին արթուն երազելու ախտէն:

Թրքական տնտեսութեան համայնակուլ երախը նոր զոհեր կը փնտռէ:

«Արեւ» օրաթերթ, 16 Յունիս 1984

ՄԵՐ ԹԻՒՆ ՊԱՐՏԱԴՐԱՆՔԸ

Անցեալ շաբաթ Լոնտոնի մէջ հրապարակուած է «Աշխարհի Բնակչութեան Վիճակը 1984-ին» անունով տեղեկագիր մը, որ կը բովանդակէ բազմաթիւ հետաքրքրական տուեալներ:

Սոյն տեղեկագրին մէջ կ'ըսուի թէ աշխարհի բնակչութիւնը անցնող տասնամեակին աւելցած է 800 միլիոն հոգիով. այսինքն՝ աւելի քան 3 նդկաստանի բնակչութեան թիւը:

Նոյն տեղեկագիրը կ'աւելցնէ թէ մինչեւ 2000 թուականը, աշխարհի բնակչութիւնը իւրաքանչիւր տարի պիտի ունենայ Նոր Պէնկլատէշ մը. այսինքն՝ տարեկան 93 միլիոն հոգիի յաւելում մը, եւ պիտի հասնի 6.1 պիլիոնի:

Իսկ 2095-ին, այսինքն՝ մեզմէ շուրջ 100 տարի ետք, կ'ակնկալուի որ աշխարհի բնակչութեան թիւը հասնի 10.5 պիլիոնի:

Տեղեկագրին յատկանշական նշումներէն մէկն այն է, որ մեր մոլորակին բնակչութեան աճին կայունացումին հետ կապուած են համաշխարհային զարգացումը, ապահովութիւնը եւ, ընդհանրապէս, խաղաղութիւնը:

Այս տեղեկութիւնները կարդալէ յետոյ, ամէն մտահոգ հայ մարդ հաւանաբար մտածէ մեր «փոքր ածու»ին՝ հայութեան թիւին մասին:

Հայութեան թիւը 20-րդ դարու սկիզբը կը գնահատուէր 4.5 միլիոն:

Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի ընթացքին ու անոր յաջորդող տարիներուն ցեղասպանութիւնը, պատերազմը, սովը, համաճարակները մեր թիւը իջեցուցին շուրջ 3 միլիոնի:

Հարկ եղան մօտ 70 տարիներ, որպէսզի մեր թիւը կրկնապատկուի եւ հասնի այսօրուան մօտ 6 միլիոնին:

Սակայն, դժբախտաբար, մեր ներկայ թիւին միայն շուրջ 2 միլիոն 800 հազարը կը գտնուի մայր հայրենիքի ներկայ սահմաններուն մէջ (հաշուի առնելով որ Սովետական Հայաստանի 88-էն 90 տոկոսը հայ է):

Իսկ հայութեան մնացեալ կէսը կը գտնուի հայրենի սահմաններէն դուրս եւ առաւել կամ նուազ չափերով կը համարուի սփիւռք:

Ներկայ գնահատումներով, հայկական արտասահմանը, նայած հայրենի սահմաններուն մօտիկութեան, միջավայրին, կարելիութիւններուն, թիւին եւ հայութեան խտութեան, երեք կամ չորս սերունդէն ենթակայ է ձուլումի, եթէ այդ ձուլումին դեմ բացառիկ միջոցներ ձեռք չառնուին:

Այս ամփոփ պատկերը ցոյց կու տայ թէ, մեր պատմութեան ներկայ հանգրուանին, կրնայ 70 տարի մը եւս անցնիլ եւ մեր թիւը մնալ նոյնը, ենթադրելով որ սփիւռքը բոլորովին պիտի ձուլուի եւ հայրենիքի բնակչութեան ներկայ թիւը կրկնապատկուի:

Անշուշտ հիւլեական դարուն մէջ է որ կ'ապրինք եւ չենք գիտեր թէ ապագան ինչ կրնայ բերել:

Սակայն կարգ մը հեղինակներ կը հաստատեն թէ 12-րդ դարէն սկսեալ մեր թիւը եղած է շուրջ 5 կամ 6 միլիոն, եւ հակառակ ութը դարերու թաւալումին, ան մնացած է նոյնը՝ «շնորհիւ» սելճուքեան եւ ապա թրքական արշաւանքներուն, ջարդերուն, բռնութիւններուն եւ մշտահոս արտագաղթին:

Նոյն այդ շրջանին, մեր թիւը ունեցող այլ ժողովուրդներ 20-րդ դարուն հասած են 50 միլիոնի:

Այս մտածումները մեզ պետք է մղեն դառնալու աւելի թունդ հայեր եւ մեր ճիգերը լարելու, որ մեր ժողովուրդէն փրկենք ինչ որ կրնանք:

Մեր մօտաւոր եւ հեռաւոր երազներուն իրականացման համար կենսական է մեր թիւին հարցը:

Արտասահմանի հայութիւնը մարդկային կարելոր դրամագլուխ մըն է մեր հայրենիքին համար եւ եթէ իսկական հայրենասէրներ ենք, պետք է գուրգուրանք հայրենիքի այդ դրամագլուխին վրայ:

Եւ այդ գուրգուրանքը պետք չէ ըլլայ խօսքով, այլ՝ ամենօրեայ լուրջ, հետեւողական եւ լարուած աշխատանքով:

Մեր ազգային իտեալները իրականացնելու համար կենսական է որ բոլորովինք մեր հայրենիքին շուրջ, խուսափինք մեր ժողովուրդը եւ մեր համայնքները բաժնող եւ մասնատող քայլեր առնելէ ու մանաւանդ պետք է հրաժարինք մեր անձնական եւ հատուածական ետերէն, որ մեր գլխաւոր պատուհասը եղած են մեր ամբողջ պատմութեան ընթացքին:

Այս ըմբռնումները եթէ մեր էութեան մէջ թափանցեն որպէս երկրորդ բնութիւն, այն ժամանակ միայն կրնանք վստահ ըլլալ որ ուշ կամ կանուխ պիտի հասնինք մեր նպատակներուն:

«Արեւ» օրաթերթ, 25 Յունիս 1984

ԽՕՍՔԻ ԵՒ ԳՈՐԾԻ ՀԱԿԱՍՈՒԹԵԱՆ ԵԶԱԿԻ ՆՄՈՅՆ ՄԸ*

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին 20-րդ դարու վերջին քառորդին կը պարզէ տազնապալի կացութիւն մը:

Արդարեւ, անոր նուիրապետական աթոռներէն երեքը, որոնք կը գտնուին Մայր Հայրենիքէն դուրս, իւրաքանչիւրը իր կարգին մեր դարաւոր եկեղեցիին տազնապալն մէջ առանձին եւ ցաւալի էջ մը կը ներկայացնէ:

Այսպէս, Կ. Պոլսոյ երբեմնի մեր պատրիարքութիւնը, որ այժմ վերածուած է Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան, շատ բան կորսնցուցած է անցեալի իր հմայքէն եւ թրքական կառավարութեան կողմէ դրուած սեղմումներուն հետեւանքով՝ գրեթէ անդամալուծուած է եւ հազիւ կրնայ տնօրինել պոլսահայ համայնքին ազգային-եկեղեցական գործերը, առանց այլեւս արտասահմանի հայութեան հոգեւոր կեանքին շօշափելի նպաստ մը բերելու կարելիութիւնն ունենալու:

Երուսաղէմի պատրիարքական պատմական աթոռը, որ անցեալին ալ յաճախ տազնապալներ անցուցած է, ներկայիս կ'ապրի իր պատմութեան մէջ աննախընթաց եւ բոլոր չափանիշներով հայութեան համար ամօթալի, վարկաբեկիչ եւ վտանգաւոր տազնապալ մը, որ պարագաներու բերումով եւ աշխարհական հակակշռի չգոյութեան պատճառով գրեթէ անլուծելի թնճուկի մը վերածուած է:

Այս պայմաններուն մէջ, - մանաւանդ բարոյական այն մթնոլորտին մէջ, որ կը տիրէ Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետական այդ աթոռէն ներս, - խոստմնալից եկեղեցականներու պատրաստութիւնը կարելի է հրաշքի համագոր երեւոյթ մը նկատել:

Գալով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Հայ Եկեղեցւոյ կեանքէն ներս 1956-էն ասդին այդ աթոռին ունեցած դերը ծանօթ է բոլորին եւ աւելորդ է կրկին անդրադառնալ անոր ցաւալի մանրամասնութիւններուն:

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 310:

Նուիրապետական այդ աթոռը, որ Համաշխարհային Ա. Պատերազմէն ետք Սփիւռքի մէջ կոչուած էր ունենալու հիմնական եւ կարելոր դեր մը որպէս գործակից եւ լծակից Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, 1956-էն ասդին հատուածական եւ քաղաքական անցաւոր նկատումներով շեղեցաւ իրեն համար նախատեսուած պատմական նոր դերէն:

Մեր ժամանակներուն մէջ Հայ Եկեղեցւոյ տագնապին գլխաւոր առանցքը կը շարունակէ մնալ Անթիլիասի աթոռը, քանի որ անոր միջոցաւ Հայ Եկեղեցւոյ երկփեղկումը կը տարածուի եւ կ'արմատանայ արտասահմանի շատ մը գաղութներէ ներս:

1956-էն ասդին եւ մինչեւ վերջերս բազմաթիւ փորձեր եղան եկեղեցական տագնապի այդ տխուր էջը փակելու. սակայն այդ բոլոր ճիգերը անցան ապարդիւն:

1977-ին, Անթիլիասի այժմու Կաթողիկոսին՝ Գարեգին Բ.ի, ընտրութեան ատեն, զոյգ կաթողիկոսական աթոռներուն միջեւ գոյացած հիմնական հինգ կետերէ բաղկացած համաձայնութիւնը եւ անոր առընթեր Ս. Էջմիածնի կողմէ զոյգ պատուիրակներու մասնակցութիւնը Կիլիկիոյ Աթոռակից Կաթողիկոսին ընտրութեան՝ լաւատեսութեան յուսալից բայց կարճատեւ շունչ մը սփռեցին հայ կեանքէն ներս:

Կաթողիկոսական ընտրութեան յաջորդող ամիսներուն եւ տարիներուն, դառն փորձառութիւնը ցոյց տուաւ որ Կիլիկիոյ նոր կաթողիկոսը վճռած էր անշեղօրէն շարունակել 1956-էն սկսեալ այդ աթոռին որդեգրած ուղին:

Վերջերս մամուլին մէջ լոյս տեսաւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին արտասանած խօսքը իր ընտրութեան եւ օծումին 7-րդ տարեդարձին առիթով:

Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին այդ խօսքը, ինչպէս նաեւ այլ առիթներով Հայ Եկեղեցւոյ միութեան վերաբերեալ իր ելոյթները, մեր պատմութեան մէջ կոչուած են մնալու որպէս խօսքի եւ գործի հակադրութեան եզակի նմոյշներ:

Այս հաստատումը հիմնաւորելու համար, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին վերոյիշեալ խօսքէն կ'ընենք հետեւեալ մէջբերումները.

Մեր հայրապետութեան երկրորդ եւ գլխաւոր ուղղութիւնը եղաւ մեր եկեղեցւոյ եւ ժողովուրդի միութեան, ամբողջականութեան եւ միասնական, ներդաշնակ գործունէութեան զօրացումը:

Պատմութիւնը՝ որպէս ապրուած կեանքի փորձառական ճշմարտութեան յայտնաբերիչ լուսարձակ՝ շեշտօրէն մեզի կ'ըսէ այսօր, որ

ամեն բանե վեր նկատենք մեր եկեղեցւոյ միութիւնը:

Տեղական, մասնական, ժամանակաւոր պարագայական նկատումներէ պէտք է վեր բարձրանալ եւ ԱՅՈ՛ւ ըսել միութեան ձայնին, քալելով ներդաշնակութեան ուղիով եւ Ո՛Չ ըսել պառակտումի, խռովութեան բոլոր տեսակի փորձերուն, ըլլան անոնք դուրսէն եկող թէ ներսէն փորձուող:

Թող Աստուած յարաճուն վերելքով ծաղկուն պահէ մեր բոլորի սրբութիւն սրբոց Էջմիածինը իր Միաբանութեամբ եւ բոլոր թեմերով ի Մայր Հայաստան եւ սփիւռս աշխարհի:

Վստահ ենք որ մեզի հետ պիտի հրճուէր նաեւ ամեն իրաւ հայու հոգին, եթէ Կիլիկեան Աթոռի գահակալին այս խօսքերը դոյզն չափով համապատասխանէին այդ աթոռին գործերուն:

Արդարեւ, ինչպէ՞ս կարելի է հաշտեցնել Ս. Էջմիածնի ի սփիւռս աշխարհի թեմերուն ծաղկուն մնալու մաղթանքը եւ օր աւուր նո՛յն Էջմիածնական թեմերուն մէջ Անթիլիասի Աթոռին կողմէ նոր եկեղեցիներ հիմնելու աշխատանքը, որուն վերջին օրիակներն են Թորոնթոյի եւ Վանքուվըրի նորահաստատ անթիլիասական համայնքները:

Արդեօ՞ք անթիլիասական նորանոր թեմերու հաստատումը «մեր ժողովուրդի եւ մեր եկեղեցւոյ միութիւնը» կ'իրագործեն:

Արդեօք 1977-իս գոյացած համաձայնութեան գործադրութեան նախ ձգձգումը, ապա՝ բոլորովին անտեսումը, «պառակտումի, խռովութեան բոլոր տեսակի փորձերուն» ԱՅՈ՞ւ, թե՞ ՈՉ ըսել է:

Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի վերոյիշեալ խօսքէն եղած մեջբերումները կարդացողը պահ մը կը կարծէ թէ մեր եկեղեցւոյ միութեան խախտումով մտահոգ անձէ մը կու գան այդ արտայայտութիւնները եւ ոչ թէ այդ միութեան խախտումին սատարող մեր օրերու գլխաւոր դերակատարէն:

Արդեօ՞ք իրականութեան անհամապատասխան նման արտայայտութիւններ,- նոյնիսկ եթէ կու գան Կիլիկեան Կաթողիկոսի հանգամանքը ունեցող հոգեւոր պետէ մը,- չեն միտիր մոլորեցնելու միամիտները եւ չարաշահելու մեր ժողովուրդին մօտ Ս. Էջմիածնի գերագոյն հեղինակութեան շուրջ մեր եկեղեցւոյ իրական եւ իսկական միութեան ի խնդիր տածուած մաքուր զգացումները:

Արդեօ՞ք մեր ժողովուրդը եւ անոր ողջմիտ կազմակերպութիւնները միշտ

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

միութիւն յուսացող բարեմիտ լաւատեսութեամբ պետք է շարունակեն լռել
նման անճիշդ արտայայտութիւններու առջեւ:

Եւ, վերջապէս, խօսքի եւ գործի հակադրութեան այս ոգիով է որ «մեր
ժողովուրդի միութեան, ամբողջականութեան եւ միասնական, ներդաշնակ
գործունեութեան զօրացումը» պիտի իրագործէ Կիլիկեան Աթոռը:

«Արեւ» օրաթերթ, 29 Յունիս 1984

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ԺԵՍՏ ՄԸ

Ամեն գաղութի մեջ կան ազգայիններ, որոնք թեև անմիջականորեն չեն մասնակցիր գաղութին ամենօրեայ գործունեության հետ կապ ունեցող տնօրինումներուն, սակայն իրենց բարոյական թե նիւթական աջակցութեամբ կը սատարեն անոր գործունեության մէկ կամ միւս մարզին:

Այս տիպի ազգայիններուն մէջ կան մարդիկ, որոնք տարիներու ընթացքին իրենց բերած բարոյական եւ նիւթական աջակցութեան վաստակով եւ մանաւանդ այդ վաստակին շօշափելի տարողութեամբ համայնքի զաւակներուն սրտին մէջ կը գրաւեն ինքնուրոյն տեղ մը:

Մեր գաղութին պարագային, վերոյիշեալ տիպի ազգայիններուն գլուխը կը գտնուի աւետարանական քոյր համայնքի նախագահը՝ Ամենայն Յայոց Վեհափառ Յայրապետ Վազգէն Ա.ի կողմէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ շքանշանին արժանացած Տիար Աւետիս Չազըճեան, որ իրաւամբ եգիպտահայ գաղութին ներկայ օրերու նահապետը կը համարուի:

Եգիպտահայ գաղութը եւ ընդհանրապէս մեր հայ իրականութիւնը անծանօթ չեն Պ. Աւետիս Չազըճեանի կատարած բազմապիսի նուիրատուութիւններուն, որոնք միշտ եղած են եւ կը շարունակեն ըլլալ առանց որեւէ դաւանական, գաղափարական եւ հատուածական խտրութեան:

Պ. Չազըճեանի անունը թերեւս աւելի քան կէս դարէ ի վեր կը գտնուի գաղութիս բոլոր կրթական, բարեսիրական, մշակութային թե մարզական կարեւոր ձեռնարկներու նուիրատուներու ցանկը գլխաւորողներուն մէջ:

Տասնամեակներու ընթացքին, Պ. Չազըճեանի կատարած նուիրատուութիւններուն փառապսակը կարելի է համարել քանի մը տարի առաջ Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանին մօտ կարեւոր բարերարութեամբ մը հաստատուած «Վերժին Չազըճեան Ֆոնտ»ը, որ մեր ազգային կրթական գործին վերաբերմամբ իր տեսակին մէջ նոր եւ գործնական մօտեցում մըն էր:

Այս երկար նախաբանէն ետք, կը փափաքիմք անդադառնալ Պ. Աւետիս Չազըճեանի նոր եւ ինքնատիպ մէկ ժեստին:

Ինչպէս ծանօթ է, Յայ Գեղարուեստասիրաց Միութիւնը եգիպտահայ

գաղութին մեջ աւելի քան 14 տարիներէ ի վեր ստուարաթիւ մասնակիցներով զբօսապտոյտներ կը կազմակերպէ դէպի Մայր Հայրենիք:

Այդ աշխատանքը իր բարերար դերը ունեցաւ մեր գաղութին զաւակներուն անձամբ ծանօթացնելով մեր հայրենիքին՝ Սովետական Հայաստանի, իրականութիւնը, առանց որեւէ տեսակի դրական կամ ժխտական «գաղափարական շպարի»:

Եւ ուրախ ենք հաստատելու որ այս զբօսապտոյտներուն մասնակիցներէն անոնք, որոնք արդէն հայրենիքի հանդէպ առողջ դիրքերու վրայ կը գտնուէին, աւելի եւս զօրացան իրենց համոզումներուն մէջ:

Իսկ անոնք, որոնք հայրենիքի հանդէպ կը գտնուէին այլամերժ դիրքերու վրայ՝ մեկնելով իրենց անձնական, ականատեսի փորձառութենէն, ամբողջովին կամ մեծաւ մասամբ փոխեցին իրենց կարծիքները ի նպաստ հայրենիքին:

Հայրենիք կատարուած իւրաքանչիւր այցելութենէ ետք, ՀԳՄ-ի վարչութիւնը աւանդութիւն դարձուցած է կազմակերպել պատուասիրութիւն մը, ուր զբօսապտոյտին մասնակից ներկաները կ'արտայայտեն իրենց հայրենի տպաւորութիւնները:

Անցեալ տարի, նման հաւաքոյթի մը ներկայ գտնուելով, ի տես դէպի հայրենիք կատարուած զբօսապտոյտի մասնակիցներուն հայրենի իրականութեան հանդէպ ունեցած խանդավառութեան եւ մեր պատանիները այդ իրականութեան հաղորդակից դարձնելու առողջ եւ գիտակից մտահոգութեան, Պ. Չազըճեան ազնիւ նախաձեռնութեամբ մը յանձն առած էր իր անձնական ծախսով ամէն տարի եգիպտահայ մեր երեք ազգային վարժարաններէն մեկական աշակերտ զբօսաշրջիկային գիծով հայրենիք դրկել:

Եւ ահա, յառաջիկայ ամիսներուն, այս տարուան երեք բախտաւոր աշակերտները պիտի մեկնին Սովետական Հայաստան՝ իրենց սեփական աչքերով տեսնելու մեր վերակերտուած յաւերժական հայրենիքը եւ հայու հաւատքին դարաւոր կեդրոն Ս. Էջմիածինը:

Մեր մաղթանքն է որ Պ. Աւետիս Չազըճեանի խորապէս գնահատելի եւ գեղեցիկ այս ծեսը, - որ կրնայ բացատրուիլ միայն անսակարկ հայրենասիրութեամբ, - վարակիչ օրինակ դառնայ ամէն հայու:

Մեր նոր սերունդները երբ հայրենիքին մօտէն ծանօթանան, անոր հանդէպ իրենց սերը՝ զգացականին առընթեր՝ պիտի հիմնաւորուի նաեւ հայրենի իրականութեան շօշափելի տուեալներով:

«Արեւ» օրաթերթ, 7 Յուլիս 1984

ՊԱՍՔԵԹՊՈՒԻ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՄՐՑԱՀԱՐՔԵՐԸ

Աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր, եգիպտահայ մարզական միութիւնները ամէն տարի կանոնաւոր կերպով քովէ քով կու գան կազմակերպելու համար պասքէթպօլի եգիպտահայ մրցաշարքերը:

Եգիպտահայ պասքէթպօլը անցեալին եգիպտական թէ համագաղութային չափանիշներով գրաւած էր պատուաբեր դիրքեր:

Այսօր, սակայն, պատկերը տարբեր է:

Արդարեւ, չկայ եգիպտահայ նոյնիսկ մէկ մարզական ակումբ, որ կարենայ պասքէթպօլի եգիպտական Ֆետերասիոնի մրցաշարքերուն մասնակցելով յառաջացած դիրքերու հասնիլ:

Այս երեւոյթին առաջին պատճառը այն է, որ գաղութին թիւը նուազած է եւ դժուար է այդ քիչ թիւէն պասքէթպօլի յարմարութիւն ունեցող մարզիկներ գտնել վեց հայկական ակումբներու համար:

Երկրորդ պատճառը այն է, որ նոր սերունդներուն մօտ չկայ նուիրումի եւ կարգապահութեան անցեալի ոգին:

Չենք ուզեր այս վերջին երեւոյթին արմատները փնտռելու փորձի մը ձեռնարկել. կը բաւականանանք զայն վերագրելով տնտեսական բարելաւումի բերումով յառաջ եկած դիրքին ձեռքբերելի կարելիութիւններուն:

Երեցները յաճախ կը պատմեն թէ անցեալին ինչ դժուարութիւններով եւ զոհողութիւններով մարզիկները փորձերու, մրցումներու եւ մրցաշարքերու կ'երթային ու կը մասնակցէին:

Այսօր, անսովոր երեւոյթ մը չէ տեսնել որ մարզիկներ իրենց կամ բարեկամներու անձնական ինքնաշարժներով փորձի գան ու երթան, շատ անգամ ուշ գալու կամ բոլորովին չգալու պայմանով:

Նորաբոյս մարզիկ մը, որ մրցումի մը առիթով հազիւ մէկ կամ երկու կէտ արձանագրած է կամ իր խաղարկութիւնը քիչ մը բարելաւուած՝ կ'ակնկալէ ու կը սպասէ որ իր հետ վարուին ազգային հերոսի մը նման:

Սխալ չհասկցուելու համար անմիջապէս շեշտենք թէ այս հոգեբանութիւնը ընդհանուր է եւ առաւել կամ նուազ չափերով յատուկ՝ մեր բոլոր

մարզական ակումբներուն: Վերջին հաշուով, մեր բոլոր տղաքն ալ գաւակներն են նոյն գաղութին եւ մօտաւորապէս նոյն միջավայրին:

Այս բոլորէն զատ, շարունակ կը խօսուի մարզական ոգիին մասին, որուն բացակայութիւնը, սակայն, յաճախ երեւան կու գայ շատ մը մարզիկներու եւ երբեմն նոյնիսկ կարգ մը մարզական ղեկավարներու մօտ:

Մրցում մը կամ մրցաշարք մը ամէն գնով շահիլը պատուոյ հարցի կամ մահու եւ կենաց խնդրի վերածուած է:

Մինչդեռ պասքէթպոլի եգիպտահայ մրցաշարքերը, իրենց մարզական առաքելութեան կողքին, իրենց էութեան մէջ ազգապահպանումի համար մեր թափած հաւաքական ճիգերուն մէկ իւրայատուկ երեսն են:

Այս մրցաշարքերը մեր մարզիկները, մեր երիտասարդ-երիտասարդուհիները եւ մեր ժողովուրդը հայկական հաճելի եւ մաքուր միջավայրի մը մէջ քովէ քով բերելու սքանչելի միջոցներ են:

Չենք սպասեր ու փափաքիր որ մրցումները վերածուին միապաղաղ եւ տափակ հանդիպումներու, որոնք դիտողին ձանձրոյթ պատճառեն:

Բայց կ'ակնկալենք, առնուազն, որ մրցադաշտը պասքէթպոլի մրցումի աւարտին չվերածուի հռոմէական կրկեսի, ուր անմիջապէս սկսի, առանց իրաւարարի, հաւաքական ըմբշամարտ մը, որուն, յաղթուող եւ յաղթող խումբերու կողքին, մասնակցին ժողովուրդը եւ երբեմն նաեւ մարզական պատասխանատուներ:

Նկատի ունենալով որ շուտով կը սկսի պասքէթպոլի եգիպտահայ մրցաշարքերու նոր եղանակը, ջերմօրէն փափաքելի պիտի ըլլար որ մասնակից բոլոր ակումբներու մարզիկները անխտիր գտնուին հայ մարզիկի բարձրութեան վրայ:

Մարզիկներուն չափ եւ մարզիկներէն աւելի, մրցումներուն ներկայ հասարակութիւնը պարտի պահել իր պաղարհւնութիւնը ու մերթ անտեղի, մերթ չափազանցեալ հրահրումով չքայքայէ մարզիկներուն ջիղերը:

Իսկ այս բոլորէն առաջ կու գայ կազմակերպիչ եւ մասնակից ակումբներու մարզական պատասխանատուներուն իրերհասկացողութեան եւ եղբայրութեան ոգին, որմէ մեծապէս կախում ունի մրցաշարքերուն յաջողութիւնը:

Կը մաղթենք որ եգիպտահայ պասքէթպոլի յառաջիկայ եղանակը յաջող եւ պատուաբեր եղանակ մը հանդիսանայ մեր բոլոր մարզական ակումբներուն եւ գաղութին համար:

Նոյնպէս կը մաղթենք որ մեր մարզիկները, ժողովուրդը եւ ակումբներու պատասխանատուները բոլորն ալ գիտակցին որ մրցում մը կամ մրցաշարք

մը շահելէ շատ աւելի կենսական պարտականութիւն մը՝ ազգապահպանումի նուիրական գործն է որ քովէ քով կը բերէ բոլորը:

«Արեւ» օրաթերթ, 14 Յուլիս 1984

ԱՊԱԶԳԱՅՆԱՑՈՒՄ ԵՒ ՌՈՒՄԱՑՈՒՄ

Սփիւռքի մէջ կան մարդիկ, որոնք տարիներէ ի վեր կը կրկնեն թէ Սովետական Հայաստանը Սովետական «Կայսրութեան» մէկ ծայրագաւառն է եւ հայութիւնը հոն կ'ապագգայնանայ ու կը ռուսանայ:

Այս կարծիքը շեփոռողները եւ «դաստիարակչական» գծով մեր նոր սերունդներուն փոխանցողները լաւագոյն պարագային կը յօժարին, անցեալի հետ բաղդատած, «քիչ մը» փոփոխութիւն տեսնել հայրենիքի մէջ:

Քննադատութիւնը, որքան ալ անհաճոյ, իրաւունքն է ամէն անհատի եւ կազմակերպութեան՝ եթէ ան ըլլայ հիմնաւոր, տեղին եւ, մանաւանդ, սրբագրելի կացութիւն մը ուղղելու նպատակով:

Սակայն երբ քննադատութիւնը կ'ըլլայ դիմացինը գիտակցաբար վերաւորելու, թերգնահատելու եւ ճերմակը սեւ տեսնելու մղումով, կը շեղի իր նպատակին ծառայելէ ու նշդրակը կը վերածուի յօշոտիչ դանակի:

Հայկական պատմական հողերուն մէկ տասներորդ տարածութեան վրայ գտնուող Սովետական Հայաստանը մեր ազգային իտեալներուն իրականացման վերջնական եւ լաւագոյն լուծումը չէ, այլ՝ մեր պատմութեան հոլովոյթին եւ միջազգային քաղաքական ներկայ իրադրութեան հրամայականին թելադրած կարելի յարմարագոյն լուծումը:

Սովետական Հայաստանը, այս իմաստով, մեր ազգային իտեալներուն իրագործման միակ եւ անառարկելի մեկնակետն է:

Այս ըմբռնումով, մենք կը խանդավառուինք հայրենի իրականութեամբ ու կը հրճուինք հայրենիքի մէջ իրագործուող մեծաքայլ նուաճումներով:

Տրամաբանող մարդը պետք է ըմբռնէ որ ամենէն յաջող քաղաքականութիւնը կարելին լիովին իրագործելու քաղաքականութիւնն է:

Անցնող 64 տարիներու փորձը ցոյց տուաւ որ հայրենի իշխանութիւնները այդ կարելին, հանգրուան առ հանգրուան, ի շահ մեր ժողովուրդին լաւագոյնս օգտագործելու արուեստին կատարելապէս տիրապետած են:

Հայրենիքը դուրսէն դիտող ռեւէ անաչառ եւ ողջմիտ մարդ, եթէ կարգ մը տարրական հարցադրումներ ընէ, դիւրաւ կը համոզուի որ ազգային

զգացումը հայրենի ժողովուրդին մօտ չէ մնացած լոկ բնագոյային վիճակի մէջ, այլ՝ պետական մակարդակով եւ մտածողութեամբ յատկանշուող հաւասարակշռուած գործունեութեամբ մը արտայայտուած է:

Այսպէս, արդեօք Համաշխարհային Բ. Պատերազմի վաղորդային կազմակերպուած ներգաղթը պատահականութեա՞ն արդիւնք էր:

Արդեօք հայրենի մայրաքաղաք Երեւանի բնակչութեան թիւը, միայն երեք միլիոն բնակչութիւն հաշուող երկրի մը մէջ, պատահականօրէ՞ն 30 հազարէն հասցուեցաւ մէկ միլիոնի:

Արդեօք Եղեռնի յիսնամեակին առիթով պատահականօրէ՞ն բարձրացաւ Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանը:

Արդեօք հայրենի ժողովուրդը եւ կառավարութիւնը պատահականօրէ՞ն սկսան նշել Ապրիլ 24-ը եւ լուռ ցոյցերով յարգել յիշատակը մեր բիրաւոր նահատակներուն:

Արդեօք պատահականօրէ՞ն բարձրացան Սարտարապատի համալիրն ու Բաշ Ապարանի յուշարձանը:

Արդեօք պատահականօրէ՞ն ստեղծուեցաւ Սփիւռքահայութեան Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէն:

Արդեօք պատահականօրէ՞ն աւելի քան քառորդ դարէ ի վեր հայրենիքի բարձրագոյն կրթական հիմնարկներուն մէջ կ'ուսանին սփիւռքահայ ուսանողներ, որոնց ներկայ թիւը կը հասնի շուրջ 400-ի:

Արդեօք պատահականօրէ՞ն ամէն տարի սփիւռքահայ բազմաթիւ աշակերտներ իրենց արձակուրդը կ'անցընեն հայրենիքի մէջ՝ հայրենի կառավարութեան հրաւերով:

Եւ, վերջապէս, արդեօք պատահականօրէ՞ն կը վերանորոգուին ու կը վերականգնուին երեքհազարամեայ պատմութեան մը վկաները հանդիսացող մեր յուշարձանները:

Այս հարցադրումներուն շարքը կարելի է դեռ երկարել:

Եթէ այս բոլորը արդիւնք չեն գիտակից, հետեւողական եւ խորապէս ազգային քաղաքականութեան մը եւ կը կատարուին ապազգայնացումի եւ ռուսացման ճամբան բռնած ժողովուրդի մը եւ Սովետական «Կայսրութեան» մէկ ծայրագաւառին կառավարութեան կողմէ, մենք միայն համբուրելի կը գտնենք այդ ժողովուրդն ու այդ կառավարութիւնը եւ շնորհաւորելի՝ անոնց ճիգերը:

Իսկ, այս բոլորէն ետք, ապազգայնացումի եւ ռուսացումի ամբաստա-

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

Նութիւնը տակաւին առաջ քշողները կը թողունք նա'խ հայ ժողովուրդին, ապա՝ պատմութեան անողոք դատաստանին:

«Արեւ» օրաթերթ, 21 Յուլիս 1984

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ - 1985*

Ծիծեռնակաբերդի բարձունքը, յառաջիկայ տարուայ Օգոստոսին, պիտի դառնայ հայութեան տարասփիւռ զաւակներուն արուեստի բազինը եւ տաղանդի կիզակետը:

Երեւանեան Փառատօնը պիտի հանդիսանայ հայ ժողովուրդի մշակութային իրագործումներուն նշանակալից եւ խորախորհուրդ նոր մէկ հանգրուանը:

Սակայն այդ նոր իրագործումը, մշակոյթի եւ արուեստի ընդմէջէն, պիտի ըլլայ նաեւ լուռ պատգամ մը՝ ուղղուած համայն մարդկութեան եւ մանաւանդ անոնց, որոնք չկրցան ընկալել հայ ժողովուրդին հոգեկան հզօրութեան եւ գոյատեւելու անիմանալի կամքին տարողութիւնը:

Արդարեւ, խիստ յատկանշական է որ Փառատօնին գլխաւոր հանդիսութիւնները պիտի կայանան հայկական ճարտարապետութեան մերօրեայ նորագոյն գոհար՝ Մարգահամերգային Դահլիճին մէջ, ոչ շատ հեռու Ծիծեռնակաբերդի բարձունքին վրայ գտնուող Եղեռնի Յուշարձանէն:

Եղեռնի Յուշարձանը հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ կատարուած ահաւոր իրադարձութեան մը խորհրդանիշն է:

Մարգահամերգային Դահլիճին մէջ կայանալիք Երեւանեան Փառատօնը պիտի հանդիսանայ հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ կատարուած փառաւոր իրադարձութեան մը խորհրդանիշը:

Առաջինը կը պատմէ մահուան անդունդին հասած ժողովուրդի մը եւ կորստեան ենթակայ հայրենիքի մը ցաւն ու մորմոքը:

Երկրորդը պիտի պատգամէ վերընձիւղած ժողովուրդի մը եւ վերածնած հայրենիքի մը անկրկնելի դիւցազներգութիւնը:

Փառատօնի օրերուն, Եղեռնի Յուշարձանին յիշատակի անմար կրակը պիտի դառնայ Յաղթանակի բոցավառ հուր, եւ մեր նահատակներուն հոգիները պիտի խայտան ի տես իրենց աշխարհացրիւ բազմահազար յետ-

* Հարկ է նշել թէ ծրագրուած փառատօնը տեղի չունեցաւ ինչ ինչ պատճառներով:

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

Նորոշներուն, որոնք հեռաւոր ափերէ ուխտի գալով, մայր հողին վրայ պիտի հաղորդուին հայ արուեստին վեհութեամբ, շքեղանքով ու դիւթիչ հմայքով:

Ու հայ ժողովուրդը, - հայրենիք թէ սփիւռք, միացած ու մէկ դարձած, - իր արուեստին վերասլաց թռիչքով պիտի ապրի իր «Հրաշալի Յարութիւնը»:

Իսկ Պատմութիւնը աչքերը շփելով հարց պիտի տայ.

Ապրիլ 1915:

Օգոստոս 1985:

Երա՞գ, թե՞ իրականութիւն:

Յնո՞րք, թե՞ փառապանծ Յաղթութիւն:

Ու հայ ժողովուրդը պիտի պատասխանէ միաբերան.

Հրա՛շք Հայկական:

«Արեւ» օրաթերթ, 4 Օգոստոս 1984

ԱՆՀԱՇԻՒ ՄՍԽՈՒՄ

Հայրենի ծանօթ մտաւորական Տոքթ. Գեորգ Խրլոբեանի՝ «Սփիւռքն Այսօր» յօդուածաշարքէն կը տեղեկանանք թէ ներկայիս սփիւռքի մէջ լոյս տեսնող հայերէն թերթերուն եւ պարբերականներուն թիւը կը հասնի 200-էն 215-ի:

Բնականաբար, հետաքրքրական պիտի ըլլար նաեւ իմանալ թէ ի՞նչ է այս թերթերուն եւ պարբերականներուն ընդհանուր տպաքանակը, որովհետեւ միայն այդ թիւը կրնայ ճշգրիտ եւ յենելի ցուցանիշ մը հայթայթել սփիւռքի մէջ հայերէն թերթ կարդացողներու թիւին մասին:

Այս ուղղութեամբ ամբողջական տեղեկութիւններու չգոյութեան պատճառով, կարելի է հիմնուիլ մասնակի տուեալներու կամ ենթադրութիւններու վրայ:

Այսպէս, զանազան երեւոյթներէ դատելով, կարելի է հետեւցնել թէ հայահոծ գաղութներու մէջ մատի վրայ կը համրուին այն թերթերը, որոնց տպաքանակը կը տարուբերի 2-էն 5 հազարի միջեւ:

Մնացեալ բոլոր հրատարակութիւնները կարելի է հանգիստ սրտով դասել 500-էն եւ 1000-էն պակաս տպաքանակ ունեցող հրատարակութիւններու շարքին:

Այսքանը միայն տպաքանակի մասին:

Այլեւս չենք խօսիր հրատարակութիւններու այս հսկայ թիւին բացարձակ մեծամասնութեան լեզուին, բովանդակութեան շահեկանութեան, էջադրումին, տպագրութեան որակին, ցրուումին եւ թեքնիք այլ կարելիութիւններուն մասին, որոնք հեռուն կամ մօտէն չեն կրնար համապատասխանել ժամանակակից լրագրութեան ամենատարրական չափանիշներուն:

Սակայն, հակառակ այս բոլորին, այդ հրատարակութիւնները յամառօրէն կը շարունակեն լոյս տեսնել, յաճախ զիրար կրկնելով եւ երբեմն ալ զիրար խաչաձեւելով:

Հրատարակուող իւրաքանչիւր թերթ կամ պարբերական ենթադրաբար

պահանջի մը գոհացում տալու կամ առաքելութիւն մը կատարելու համար լոյս կը տեսնէ:

Սակայն հրատարակուող թերթերէն քանի՞ն կ'արդարացնեն իրենց առաջադրութիւնները:

Դիտուած է որ լոյս տեսնող պարբերականներէն շատերը հոգեկան գոհացում կու տան աւելի հրատարակիչին կամ խմբագիրին, քան՝ ընթերցողին....:

Ասկէ շուրջ երեք տասնամեակ առաջ, սփիւռքի մէջ հրատարակուող թերթերուն եւ պարբերականներուն թիւը կը գնահատուէր 140-ի շուրջ:

Այլ խօսքով, ներկայիս լոյս տեսնող մամուլի հրատարակութիւններուն թիւը երեսուն տարուան ընթացքին աճած է յիսուն տոկոսով:

Ի՞նչ բանի պէտք է վերագրել այս յաւելումը:

Արդեօք սփիւռքահայութեան թիւը յիսուն տոկոսով աւելցա՞ծ է:

Արդեօք սփիւռքի մէջ հայերէն կարդացողներուն թիւը հրաշքով մը յանկարծ բազմացա՞ծ է:

Բնականաբար ո՛չ մէկը եւ ո՛չ ալ միւսը:

Ուրեմն, թերթերու եւ պարբերականներու թիւին այս աճը, որ առաջին ակնարկով քաջալերական երեւոյթ մը կրնայ թուիլ, խորքին մէջ կը ցոլացնէ սփիւռքահայութեան մէջ տիրող մտածելակերպին եւ գործելակերպին ցաւալի մէկ երեսը:

Ընդհանրապէս ընթերցողի պակասէն տառապող սփիւռքահայ մամուլը երբ այսքան շատ թերթ եւ պարբերական լոյս կ'ընծայէ, կը նշանակէ որ իսկական պահանջի մը գոհացում տալու կամ մասնաւոր առաքելութիւն մը կատարելու ձգտելէ՝ աւելի՝ անձնական ես մը կամ եսեր գոհացնելու համար կը կատարուի ճիգերու եւ միջոցներու անհաշիւ մսխում մը:

Սփիւռքահայ մամուլին համար անհաշիւ կերպով մսխուած այս ճիգերը եւ նիւթական միջոցները, որոնք կրնային այլապէս օգտակար հանդիսանալ, փոխանակ մամուլին վրայ բան մը աւելցնելու սփիւռքի գոյատեւումին համար տարուած ընդհանուր գործին մէջ, այլ տեղ մը բան մը կը պակսեցնեն եւ, վերջին հաշուով, արդիւնքը կ'ըլլայ մեր հաւաքական ճիգերուն անտեղի ջլատումը:

Անմիջապէս աւելցնենք թէ այս երեւոյթը յատուկ չէ միայն սփիւռքահայ մամուլին:

Պարզ ակնարկ մը մեր ազգային մշակութային գործունեութեան շատ մը մարզերուն վրայ մեզ անմիջապէս պիտի համոզէ թէ այս ցաւը ընդհանուր է բոլոր մարզերէն ներս:

Ամենէն փոքր գաղութէն մինչեւ ամենէն մեծ գաղութները, եթէ հաշուենք իւրաքանչիւր գաղութի մէջ գոյութիւն ունեցող համանման գործունէութեամբ զիրար խաչաձեւող զանազան կազմակերպութիւններու, հատւածներու եւ հոսանքներու թիւը, արդէն կը համոզուինք այս իրողութեան:

Ե՞րբ մեր մէջ հիմնական նպատակը եւ գործը առաջ պիտի անցնին մեծ ու փոքր «ես»երէն:

«Արեւ» օրաթերթ, 11 Օգոստոս 1984

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՑԱԲԵՐ*

Սփիւռքը որպէսզի կարենայ իր օգտակար ներդրումը բերել մեր համագային իտեալներու իրագործումին մէջ, կենսական են երկու պայմաններ:

Առաջինը սփիւռքի գոյատեւումն է որպէս ազգային պատկանելիութեան զգացում ունեցող հաւաքականութիւն:

Երկրորդը սփիւռքի ներքին միասնականութեան ստեղծումն է:

Ժողովուրդի մը ազգային պատկանելիութեան զգացումը կը բխի բազմաթիւ ազդակներէ:

Հասարակաց հայրենիքը, հասարակաց լեզուն, հասարակաց կրօնը, հասարակաց մշակութային ժառանգութիւնը, պատմական նոյն անցեալը, հոգեկան եւ ֆիզիքական ժառանգական յատկանիշները եւ մանաւանդ ճակատագրի նոյնութեան զգացումը գլխաւոր ազդակներն են, որոնցմով կը կազմաւորուի ժողովուրդի մը ազգային պատկանելիութեան զգացումը:

Եթէ այս ակնոցով դիտենք սփիւռքը, պիտի տեսնենք որ ազգային պատկանելիութեան զգացում ներշնչող եւ պահպանող շատ մը տուեալներ կորսուած են հոն:

Սփիւռքահայը իր ուղքերուն տակ չունի հայրենի հող: Սկսած է կորսնցնել իր լեզուն եւ հետզհետէ կրնայ մոռնալ նաեւ իր պատմական անցեալը:

Անկախաբար այս բոլորէն, քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային տարբեր պայմաններու մէջ գտնուող սփիւռքահայ զանազան հաւաքականութիւններ ենթակայ են աստիճանաբար կորսնցնելու նաեւ ճակատագրի նոյնութեան զգացումը:

Այս բոլորէն ետք, մեզի կը մնայ համոզուիլ որ սփիւռքի ազգային պատկանելիութեան զգացումը պահպանելու համար փրկութեան միակ լաստը մեր հայրենիքն է:

Ազգային պատկանելիության զգացումը կրնայ պահպանուիլ եւ

---

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 310:

գոյատեւել միայն հայրենիքի հետ մշակութային եւ հոգեկան կապերու առաւել սերտացումով: Որքան զօրանայ սփիւռք-հայրենիք փոխյարաբերութիւնը, այնքան կրնայ երկարաձգուիլ սփիւռքի գոյութիւնը որպէս ազգային պատկանելիութեան զգացում ունեցող հաւաքականութիւն:

Անկախաբար հայրենիքին ունենալիք կենսական դերէն, սփիւռքը սուր կարիքը ունի ներքին միասնականութեան եւ ուժերու ամբողջական լարումի՝ հաւաքաբար պայքարելու համար իր գոյութեան սպառնացող վտանգներուն դէմ:

Մեզ շրջապատող եւ մեր գոյութեան սպառնացող վտանգները այնքան գերիվեր են մեր ուժերէն, որ լոյսիսկ հաւաքական ճիգերով եւ ամբողջական լարումով անոնց դէմ մղուելիք մեր պայքարը կրնայ անհաւասար ուժերու պայքար մը համարուիլ:

Մեր շուրջը ամեն օր աւերներ գործող սպիտակ ջարդը առանձինս մեզի համար զօրաւոր մղոս մը պէտք է հանդիսանար՝ ճակատագրական վտանգ մը դիմագրաւող հաւաքականութեան մը մտածելակերպը եւ գործելակերպը որդեգրելու:

Մեր դժբախտութիւնը այն է, որ մեր վտանգալից կացութեան ամբողջ ծանրութիւնը ըմբռնելով հանդերձ, չենք բարձրանար այդ կացութեան պահանջած լրջութեան մակարդակին:

Սփիւռքահայ կեանքի մէջ, ամենէն ընդվզեցուցիչ երեւոյթներն անգամ սկսած են հետզհետէ ընդունուիլ բացարձակ անտարբերութեամբ եւ կարծէք այդ երեւոյթները, վարժութեան կարգով, այլեւս բնական եւ անբաժան մասը դարձած են մեր առօրեային:

Իւրաքանչիւր ընդվզեցուցիչ երեւոյթ է տեք, ամեն ոք կը մոռնայ պատահածը, մինչեւ որ նոր եւ աւելի ծանրակշիռ երեւոյթ մը գայ աւելնալու նախորդներու շարքին:

Այս ուղղութեամբ, այլ օրինակներու կարգին, ամենէն ցայտուններէն մէկն է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պարագան:

Լուրերուն հետեւողը պիտի նկատէ որ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, միայն այս տարուան առաջին քանի մը ամիսներուն ընթացքին, երեք տարբեր առիթներով ունեցած է այնպիսի ելոյթներ, որոնք առնուազն անյարիր կը համարուին հայ եկեղեցւոյ նուիրապետական աթոռներէն մէկուն գահակալէն սպասուած՝ ազգային եկեղեցական շահերու բարձր գիտակցութեան:

Այսպէս, անցեալ Մարտին, Կիպրոսի մէջ լոյս տեսնող «Սայփրըս Ուիքլի» շաբաթաթերթին 9-15 Մարտ 1984-ի թիւով հրապարակուած հարցազրոյցի

մը մէջ, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս ի միջի այլոց բառացիօրէն յայտարարած է. «...Եկեղեցական կեդրոնները, թէ՛ Էջմիածին եւ թէ՛ Կիլիկիա հոգ տանելու են ամէն անոնց որոնք իրենք զիրենք մէկ կամ միւս ԿՈՂՄ-ին կապուած կը նկատեն: Այլ խօսքով, չենք կրնար լքել անհատները, ըսելով որ ՊԷՏՔ Է ՄԻԱՆԱԼ»:

«ԿԱՐԵԼԻ ԶԷ ՊԱՐՏԱԴՐԵԼ ԱՍԻԿԱ: Պէտք է զարգացնել եւ հասնիլ անոր՝ բանակցութեանց ճամբով, ՏԵՍԱԿ ՄԸ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՅԱՐԳԱՆԶԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ, ՉՈՐ ՄԵԾԱՊԷՍ ԿԸ ԶԱԶԱԼԵՐԵՆՔ» (բոլոր գլխագրումները մեզմէ- Պ.Թ.):

Այս գաղափարները յստակօրէն կը բիւրեղացնեն 1956-էն ասդին Կիլիկիոյ Աթոռին որդեգրած ցաւալի ընթացքը եւ այդ ընթացքին ջատագով հանդիսացող տարրին բացայայտ տրամադրութիւնները:

Այս յայտարարութիւնը կու գայ անգամ մը եւս հարուածելու մեր ժողովուրդին ճնշող մեծամասնութեան անյետաձգելի իղձը եւ բաղձանքը եղող միասնականութիւնը, որուն, ինչպէս ըսուեցաւ, սուր կարիքը ունի սփիւռքը:

Այս յայտարարութիւնը, նոյնպէս, կու գայ հասկնալ չուզողներուն հասկննելու, թէ կարգ մը մարդոց մտքին մէջ մեր զոյգ աթոռները ԿՈՂՄ են եւ ոչ թէ հայ ժողովուրդին եւ Հայ Եկեղեցիին ընդհանրական շահերուն ծառայելու կոչուած լծակից եւ գործակից աթոռներ:

Դարձեալ, նոյն մարդոց մտքին մէջ, Էջմիածինը եւ Կիլիկիան վերածուած են շուկայի «ապրանք»ներու, որոնց մէջ կարելի է ընտրել մէկը կամ միւսը, ըստ կամս եւ ըստ նախասիրութեան:

Իսկ այս գաղափարներուն դէմ արտայայտուիլը. այսինքն՝ միութիւն եւ միասնականութիւն ջատագովելը, «ԱՆՅԱՏՆԵՐԸ ԼԶԵԼ» կամ մեր ժողովուրդին շահերուն դէմ եղող անհաճոյ բան մը «ՊԱՐՏԱԴՐԵԼ» կը նշանակէ:

Աւելին, այս բոլորին մէջ, - դարձեալ ըստ նոյն թղթակցութեան, - Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին համար «ԵՐԿՓԵՂԿՈՒՄ ՈՐԱԿՈՒՄԻ ԱՐԺԱՆԻ ՈՉԻՆՉ ԿԱՅ»:

Այժմ անցնինք Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին երկրորդ ելոյթին:

Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Կիպրոս կատարած նոյն այցելութեան ընթացքին հարցազրոյց մը ունեցած է Պի. Պի. Սի.ի ձայնասփիւռի կայանէն եւ Կիլիկիոյ Աթոռին մասին արտայայտուելով զայն կոչած է «Օթօսէֆալըս», այսինքն՝ ինքնագլուխ կամ ինքնիշխան:

Անգլիերէն լեզուով եւ երեք անգամով ձայնասփռուած այս հարցազրոյցին ընթացքին, Գարեգին Կաթողիկոս խօսած է Հայաստանի մասին,

ըսելով թե հոն երեք միլիոն հայեր կ'ապրին եւ պաշտամունքի ազատութիւն կը վայելեն:

Սակայն ամբողջ հարցազրոյցի ընթացքին վերեւ յիշուած եւ իր «մեծապէս քաջալերած փոխադարձ յարգանքի յարաբերութեան» հիման վրայ ոչ մէկ անգամ յիշած է Ամենայն Յայոց Կաթողիկոս Վազգէն Վեհափառին անունը կամ Ս. Էջմիածինը:

Գալով «Օթօսէֆալըս», այսինքն՝ ինքնիշխան, ըլլալու հարցին, ճիշդ է որ Կիլիկիոյ Աթոռը ինքնիշխան է իրեն նախասահմանուած Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Կիպրոսի թեմերուն մէջ եւ կրնայ այդ թեմերուն համար եպիսկոպոս օծել եւ միւռն օրհնել:

Սակայն երբ այդ Աթոռը, - որ 1441-էն ի վեր զուտ տեղական հանգամանք ունի, - աշխատանք կը տանի իր իշխանութիւնը տարածելու այլ թեմերու վրայ, եւ միջ-եկեղեցական ժողովներուն կը ներկայանայ որպէս առանձին եկեղեցի՝ մերժելով այդ ժողովներուն Յայ Եկեղեցւոյ մէկ պատուիրակութեամբ եւ մէկ գլուխով ներկայանալու հիմնական սկզբունքը, խորապէս կը հարուածէ Յայ Եկեղեցւոյ միութիւնը եւ հայ ժողովուրդին միասնականութիւնը:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին երրորդ ելոյթը, անցեալ Ապրիլին, Ապրիլեան Յուշատօսին առիթով Լիբանանեան «Նահար» շաբաթաթերթին թղթակիցներուն տուած հարցազրոյցն է:

Արդ, ըստ այդ հարցազրոյցին, շաբաթաթերթին թղթակիցները հետեւեալ հարցումը կ'ուղղեն.

- Կը խորհի՞ք որ հայերը մէկէ աւելի համայնքներ կը կազմեն, թէւ մէկ ազգ եւ եւ ՅՈՂ ՄԸ ՈՒՆԻՆ (գլխագրումը մեզմէ- Պ.Թ.):

Գարեգին Բ.ի պատասխանը կ'ըլլայ.

- ՈՒՆԵԻՆԸ ՅՈՂ ԵՒ ՈՒՆԵԻՆԸ ՅԱՅՐԵՆԻԸ, ու գիտեմ թէ միջազգային ներկայ դրութեան մէջ կարելի չէ վերատիրանալ հայկական հողերուն (գլխագրումը մեզմէ- Պ.Թ.):

ՈՒՆԵԻՆԸ ՅՈՂ ԵՒ ՈՒՆԵԻՆԸ ՅԱՅՐԵՆԻԸ ըսելով, կը թուի թէ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս նկատի չունի որ ԱՅՍՕՐ ՅՈՂ ՄԸ ԵՒ ՅԱՅՐԵՆԻԸ ՄԸ ՈՒՆԻՆԸ:

Ու, իսկապէս, ան ամբողջ հարցազրոյցին ընթացքին մէկ բառով իսկ չ'անդրադառնար ներկայ Յայաստանին:

Պէտք է համոզուիլ որ օտար թերթին օտար թղթակիցները հայերու մասին խօսելով կ'ընդունին որ անոնք ՅՈՂ ՄԸ ՈՒՆԻՆ: Սակայն հայ Կաթողիկոս մը չի գիշանիր դրական պատասխան տալ թղթակիցներուն

ուղղած թելադրական հարցումին, նախընտրելով որ հայ ժողովուրդը անհայրենիք համարուի:

Ահա այս է տխուր իրականությունը, որուն հանդեպ կ'ընդվզի անգամ ամենէն անտարբեր հայը:

Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի վերոյիշեալ երեք ելոյթները կը ցոլացնեն մեր հայրենիքին, մեր եկեղեցիին եւ ընդհանրապէս մեր ազգային եկեղեցական հարցերուն հանդեպ ցաւալի դիրքորոշում մը, որ որեւէ ձեւով նպաստ չի կրնար բերել սփիւռքահայ խոր սերունդներուն մօտ գիտակից եւ հպարտ ազգային պատկանելիութեան զգացումի մը ներշնչումին, կամ այնքան բաղձացուած անկեղծ միասնականութեան ստեղծումին:

Հայրենիքը եւ Ս. Էջմիածինը հայ ժողովուրդի ազգային եութեան բունն են, իսկ սփիւռքի գաղութները եւ արտասահմանի մեր նուիրապետական աթոռները զանազան ձեւերով այդ բունին կապուած մեծ ու փոքր ճիւղերը:

Սփիւռքը հայրենիքէն պաղեցնելու եւ մեր նուիրապետական աթոռներէն մէկը կամ միւսը Ս. Էջմիածնէն հեռացնելու որեւէ ճիգ կը նմանի ծառի մը ճիւղերը իրենց բունէն անջատելու աշխատանքին:

Այս անջատումով ճի'շդ է որ ծառը կը կորսնցնէ իր գեղեցկութիւնը, բայց չի մեռնիր: Կը մեռնին ծառէն անջատուած ճիւղերը:

Ժամանակ է որ սփիւռքի կարգ մը կառոյցներուն ղեկավար տարրերը համոզուին որ առանց ազգային պատկանելիութեան առողջ զգացումի եւ առանց ներքին միասնականութեան՝ սփիւռքը չի կրնար իր օգտակար դերը ունենալ մեր համազգային իտեալներու իրագործումին մէջ:

Նոյնպէս, առանց այս երկու տուեալներուն, սփիւռքը չի կրնար ազգային իմաստով գոյատեւել, որքան ալ պոռոտ ըլլան հոն գործածուող կարգ մը լոգունները եւ որքան ալ բարձր ըլլայ հոն յարուցուած աղմուկը:

Վերջացնելէ առաջ, արդեօք տեղին չէ՞ հարց տալ նաեւ թէ վերջերս Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահին հայրենասիրութեան դաս տալու ելած մամուլը որեւէ ըսելիք չունի՞ ՅԱՅՐԵՆԻԻ ՈՒՆԵԻՆԸ ըսող Կաթողիկոսի մը մասին:

«Արեւ» օրաթերթ, 18 Օգոստոս 1984

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Համաշխարհային Ա. Պատերազմը եւ անոր յաջորդող վերիվայրումները խորապէս հարուածեցին հայ ժողովուրդը եւ, հետեւաբար, Հայ Եկեղեցին:

Հակառակ 70 տարիներու թաւալումին, կը թուի թէ մեր եկեղեցին տակաւին չէ կրցած բոլորովին սթափիլ իր ստացած ահարկու հարուածէն եւ զանազան ցուցանիշներ նախատեսել կու տան թէ այդ կացութիւնը կրնայ տակաւին երկար տեւել:

Համաշխարհային երկու մեծ պատերազմները, որոնք մարդկութիւնը հասցուցին անդունդի եզրին, նաեւ հիմնովին սարսեցին շատ մը բարոյական ըմբռնումներ եւ խախտեցին ընդունուած կարգեր:

Ի միջի այլոց, քրիստոնէայ աշխարհին մօտ կրօնական զգացումները տկարացան մեծ չափերով եւ անոնց հետեւեցաւ եկեղեցիին հանդէպ անտարբերութիւնը:

Այս անտարբերութիւնը, իր կարգին, պատճառ դարձաւ եկեղեցական ասպարէզին նուիրուողներու նուազումին, ինչ որ առաւել եւս արագացուց եկեղեցիին տկարացումը:

Այս երեւոյթը մասնայատուկ չէ միայն մեր ժողովուրդին եւ մեր եկեղեցիին: Ան, բոլոր համեմատութիւնները պահելով, զգալի է գրեթէ ամեն եկեղեցիէ ներս:

Ամեն անգամ որ այս հարցերուն մասին կը խօսուի, մեր մտքին մէջ կը ծագի մեր եկեղեցւոյ բարեկարգութեան բարդ եւ փշոտ հարցը:

Եկեղեցւոյ բարեկարգութիւն բացատրութիւնը շատ ընդարձակ ըմբռնում մը ընդգրկող եզր մըն է. այսուհանդերձ, այդ բացատրութիւնը յստակացնելու համար, կարելի է զայն բաժնել հետեւեալ ստորաբաժանումներուն:

1- ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ: Կը վերաբերի այն օրէնքներուն եւ կանոններուն, որոնց մեր եկեղեցին կը հետեւի դարերէ ի վեր եւ որոնց մէկ մասը հաւանաբար վերանայումի կը կարօտի նոր ժամանակներու պահանջներուն ըստ կարելիին յարմարելու մտահոգութեամբ:

2- ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ՆՈՐ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: Այս գլուխին տակ հարկ է ուսումնասիրել միջավայրերու եւ ըմբռնումներու փոփոխութեան բերումով մեր մէջ նորամուտ կարգ մը սովորութիւններու հանդէպ մեր եկեղեցւոյ ունենալիք դիրքորոշումը:

Այս սովորութիւններուն մէջ կ'իյնան, օրինակ, դիակիզումը (դիակները այրելը), ծնունդներու հակակշռումը, վիժեցումը եւ ընկերային բնոյթ ունեցող նման հարցեր:

3- ԾԻՍԱԿԱՆ: Այս բաժինը կ'ընդգրկէ եկեղեցւոյ կարգ մը ծեսերուն եւ արարողութիւններուն վերաքննութիւնը՝ գլխաւորաբար պատարագի տեւողութեան կրճատման մասին եղած զանազան առաջարկները, որպէսզի որդեգրելի որեւէ փոփոխութիւն համատեղ կիրարկում ունենայ աշխարհի բոլոր կողմերը գործող հայ եկեղեցիներուն մէջ՝ եկեղեցւոյ միասնութիւնը եւ համակարգութիւնը պահպանելու համար:

4- ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՇՏՕՆԵՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ: Եկեղեցւոյ պաշտօնեութեան հարց ըսելով կը հասկնանք կղերականութիւնը՝ կուսակրօն եւ ամուսնացեալ:

Յստակ է որ մեր ժամանակներուն՝ եկեղեցական ասպարեզին նուիրուող թեկնածուներու պակասին գլխաւոր պատճառներէն մէկը եկեղեցական աստիճաններու մէջ յառաջացման համար դրուած կուսակրօնութեան նախապայմանն է:

Հետեւաբար, երբ կղերականներու մասին կը խօսուի, նկատի կ'առնուի մասնաւորաբար կուսակրօնութեան հարցը:

Սակայն ասոր առընթեր, կարելոր է նաեւ լրջօրէն զբաղիլ ամուսնացեալ քահանաներու պատրաստութեան հարցով, թէեւ այս վերջինը կրնայ ինքնին բարւոք լուծում գտնել՝ երբ վերցուի եկեղեցական աստիճաններու մէջ յառաջացման համար դրուած կուսակրօնութեան նախապայմանը:

5- ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՄԱՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՄՇԱԿՈՒՄ: Հայ եկեղեցին Համաշխարհային Ա. Պատերազմէն առաջ կը կանոնաւորուէր երկու կանոնագրութիւններով:

Առաջինը 1836-ին մշակուած Պոլոժէնիան էր, որ կը գործադրուէր Ռուսական Կայսրութեան սահմաններէն ներս: Երկրորդը 1863-ին վաւերացուած Ազգային Սահմանադրութիւնն էր, որ կը գործադրուէր Օսմանեան Կայսրութեան սահմաններուն մէջ:

Քաղաքական պայմաններու բերումով, Համաշխարհային Ա. Պատերազմէն ասդին, այս երկու կանոնագրութիւններն ալ կիրարկելի չեն:

Միւս կողմէ, սակայն, մեր եկեղեցւոյ ընդհանուր կառոյցին պատշաճող

Եւ այդ կառույցին հիմնական կէտերը 202ափող նոր կանոնագրութիւն մը չէ որդեգրուած:

Մեր եկեղեցւոյ համազգային բնոյթի գործերը կը վարուին հետեւելով անցեալի անսնդութիւններուն եւ սովորութիւններուն, առանց օրինական գետնի վրայ անոնց ուժ տուող կռուան մը ունենալու:

Հայ Եկեղեցւոյ Ընդհանուր Կանոնագրութիւն մը եթէ ատենին մշակուած ըլլար,- մանաւանդ որ այդ հարցը Համաշխարհային Ա. Պատերազմէն ետք օրակարգի վրայ դրուած էր,- հաւանաբար մեր եկեղեցիին խնայուէին այսօրուան իր անցուցած տագնապներէն շատերը:

Հասկնալի է որ այս հարցերուն մեծամասնութեան լուծումը հիմնականին մէջ կապ ունի մեր եկեղեցւոյ երկփեղկումի տագնապի լուծումին հետ:

Արդարեւ, այնքան ատեն որ Կիլիկեան Աթոռի դիրքորոշումը Մայր Աթոռին հանդէպ չէ վերադարձած 1956-էն առաջ գոյութիւն ունեցող բնականոն վիճակին, դժուար թէ կարելի ըլլայ հասնիլ օգտակար լուծումներու՝ մանաւանդ ինչ կը վերաբերի եկեղեցւոյ ընդհանուր կանոնագրութեան հարցին:

Այսուհանդերձ, պետք է ըսել որ մեր եկեղեցին, եթէ նոյնիսկ չունենայ երկփեղկումի հարց, մնացեալ հարցերը բաւական են տագնապալի վիճակի մը բոլոր յատկանիշները ներկայացնելու համար:

Իսկ այդ հարցերը հաւանաբար կարելի ըլլայ մեծ մասով լուծել եպիսկոպոսական ժողովներով, որոնց մասնակցին Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր եպիսկոպոսները:

Այլապէս, որդեգրելի որեւէ բարեկարգում եթէ չկիրարկուի Հայ Եկեղեցւոյ մէկ հատուածին կողմէ, եկեղեցւոյ բաժանումը, որ առայժմ յառաջ կու գայ նուիրապետական աթոռի մը իրաւասութիւններուն սահմանումին հարցէն, կրնայ ժամանակի ընթացքին զարգանալ եւ տարբեր բնոյթ ստանալ, բաժանումը տարածելով նաեւ կանոնական ու ծիսական մարզերէն ներս:

Միւս կողմէ, մեր եկեղեցին իր միութիւնը պահպանելու մտահոգութեամբ եթէ շարունակէ ձեռք քաշել հարկ եղած բարեկարգումները կատարելէ,- որոնց մէկ մասին համար ժամանակը արդէն ուշ է,- կրնայ աւելի եւս տկարանալ:

Իսկ եկեղեցւոյ տկարացումը, մանաւանդ սփիւռքի մէջ, չափազանց վտանգաւոր ազդակ մըն է մեր ազգային գոյատեւումի պայքարին մէջ:

Կը թուի թէ վերոյիշեալ մտահոգութիւնները նկատի ունենալով, Հայ Եկեղեցւոյ բարձրագոյն իշխանութիւնները ատենէ մը ի վեր պաշտօն

յանձնած են մեր կարգ մը բարձրաստիճան եկեղեցականներուն՝ վերոյիշեալ նիւթերուն մասին 1985-ի աշնան Ս. Էջմիածնի մէջ գումարելի եպիսկոպոսական ժողովին ներկայացնելու իրենց առաջարկ-ուսումնասիրութիւնները:

Եթէ ներկայացուելիք ուսումնասիրութիւնները լուծումներ գտնեն մեր եկեղեցւոյ ցաւերուն եւ կարելի ըլլայ զանոնք որդեգրել, կրնանք յուսալ որ մեր եկեղեցին 21-րդ դարը կը դիմաւորէ նոր եւ բարեկարգ դիմագիծով:

«Արեւ» օրաթերթ, 27 Օգոստոս 1984

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՀԱՂ, ԹԷ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մարդիկ իրենց առօրեային ընթացքին յաճախ կը գտնուին կացութիւններու առջեւ, ուր պարտաւորուած կ'ըլլան կարծիք յայտնել եւ որոշում առնել խնդրայարոյց հարցի մը շուրջ:

Նման առիթներու, շատ հետաքրքրական է դիտել մարդոց ցուցաբերած ընթացքը, որ հարազատօրէն կը պատկերացնէ իրենց հոգեբանութիւնը, մտածելակերպը եւ լրջութեան մակարդակը:

Հոս խօսքը չի վերաբերիր անձնական յարաբերութիւններու մարզին, ուր ամէն մարդ ազատ է իր ուզած ձեւով շարժելու, քանի որ, ի վերջոյ, ամէն անձ ինք է իր առնելիք քայլերուն դրական կամ ժխտական հետեւանքները կրողը:

Սակայն պարագան այլ է հանրային ծառայութեան մարզէն ներս, ուր մարդոց դրական կամ ժխտական վերաբերմունքը իր անմիջական անդրադարձը կ'ունենայ հանրային շահուն վրայ:

Այսպէս, հանրային ծառայութեան մէջ յաճախ կը հանդիպինք մարդոց, որոնք, հակառակ նուիրումի եւ զոհողութեան իրենց ոգիին, բախտորոշ պահերու կը տատամսին կենսական հարցերու շուրջ դիրք ճշդել:

Այս ձեւով շարժող մարդիկ յաճախ կը փորձուին իրենց ընթացքը ներկայացնել որպէս իմաստութիւն, խոհեմութիւն կամ հեռատեսութիւն:

Իրականութիւնը, սակայն, բոլորովին տարբեր է:

Այս տիպի մարդիկ, որոնք, դժբախտաբար, երբեմն կը գտնուին ղեկավար դիրքերու վրայ, խնդրայարոյց հարցերու պարագային իրենց ներքին համոզումներուն հակառակ վարուելով՝ կը նախընտրեն ետ կենալ յօգուտ հանրային շահուն որոշումներ առնելէ, պարզապէս վախճալով ժողովրդականութիւն կորսնցնելէն կամ իրենց հեղինակութեան հասնելիք ենթադրեալ վնասէն:

Անժողովրդական դառնալու կամ հեղինակութիւն կորսնցնելու վախով անյետաձգելի եւ ճակատագրական որոշումներ պահանջող հարցերու առջեւ ընկրկումը, «դէպքերու զարգացում»ին ապաւինիլը եւ հարցերուն

«ինքնալուծում»ին սպասելը վտանգաւոր ընթացք մըն է, որուն ելքը գրեթէ միշտ աղիտաբեր կ'ըլլայ:

Աւելորդ է շեշտել թէ ընկրկումի այս ընթացքին աղիտաբեր հետեւանքները կը բազմապատկուին՝ որքան տատամսումի մէջ գտնուող առաջնորդին կամ ղեկավարին դիրքը բարձրագիւր ըլլայ տուեալ կազմակերպչական կառոյցէ մը ներս:

Հանրային ծառայութեան նուիրուած անձը, մանաւանդ երբ կը գտնուի առաջնորդի եւ ղեկավարի դիրքին վրայ, պէտք է գիտակցի իր ուսերուն վրայ դրուած պարտականութիւններուն, անսայ իր խղճի ձայնին ու չխուսափի բարդ կացութիւններ դիմագրաւելէ՝ ժողովրդականութիւն կորսնցնելու վախէն տարուելով:

Հասկնալի է, անշուշտ, թէ նման ընթացք կարելի է ակնկալել միայն այնպիսի անձերէ եւ կազմակերպութիւններէ, որոնց հանրային գործունէութեան նպատակը, առաջին հերթին, ազգային գերագոյն շահերուն ծառայելն է եւ ո՛չ թէ դիրք կամ ժողովրդականութիւն նուաճելու մարմաշը:

«Արեւ» օրաթերթ, 13 հոկտեմբեր 1984

ԵՐԵՒՈՅԹՈՎ, ԹԷ՝ ԷՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԵՐ

Սփիւռքահայ կեանքի մէջ ամենօրեայ հայ վարժարանին վիճակուած դերը անգնահատելի դեր մըն է:

Այս հաստատումը, որ կը թուի լափալիսեան ճշմարտութիւն մը ըլլալ, կրնայ իրարմէ տարբեր եւ յաճախ իրարու ներհակ մեկնաբանութիւններու առիթ տալ, եթէ պահ մը փորձենք բնորոշել թէ իսկապէս ի՞նչ է սփիւռքի մէջ ամենօրեայ հայ վարժարանին վիճակուած դերը:

Տեսակետներու այս տարբերութիւնը որքան զարմանալի՝ նոյնքան բնական պէտք է նկատել, որովհետեւ սփիւռքի մէջ հայ վարժարան հասկացողութիւնը միակ եւ հաստատապէս ընդունուած ըմբռնումի մը արտայայտութիւնը չէ եւ կը փոխուի միջավայրէ միջավայր, ժամանակէ ժամանակ ու անհատէ անհատ:

Արդարեւ, որքանո՞վ կարելի է բաղդատել իրանահայ ամենօրեայ վարժարանը ամերիկահայ ամենօրեայ վարժարանին հետ, կամ՝ որեւէ միջինարեւելեան հայկական վարժարանի ներկայ մակարդակը տասնամեակներ առաջ իր ունեցած մակարդակին հետ:

Իսկ իւրաքանչիւր անհատի մօտ հայ վարժարանին եւ անոր դերին մասին գոյութիւն ունեցող ըմբռնումը կը փոխուի՝ նայած ենթակային ազգային կազմաւորումին եւ հայութեան ու հայկականութեան կարեւորութեան մասին անոր ունեցած համոզումներուն:

Հայկական վարժարան երբ կ'ըսենք, բնականաբար նկատի ունինք անոր ոգեկան կառոյցը, զայն բաղկացնող գլխաւոր տարրերուն՝ աշակերտ, ուսուցիչ եւ ծնողք կամ համայնք յարաբերութիւնը, եւ այս բոլորին ընդմէջէն՝ հետապնդող ընդհանուր նպատակը:

Եւ ահա ճիշդ այս ընդհանուր նպատակ հասկացողութիւնն է որ շփոթ է:

Շատերու համար,- մեր երեւակայածէն շատ աւելի շատերու համար,- հայկական վարժարանը այն ապաստանն է, ուր կարելի է մեր աշակերտները ապահովագրել օտար միջավայրի յոռի բարքերուն եւ ազդեցութիւններուն դէմ:

Անոր փոխարեն, հայ աշակերտը վնաս չունի որ «քիչ մը» հայերեն սորվի. այլ խօսքով՝ Մեսրոպեան տառերը մօտաւորապէս ճանչնայ եւ գաղափար ունենայ Վարդանանցի եւ Ապրիլ 24-ի մասին:

Ասոնց կողքին, եթէ քանի մը հայերեն աղօթք թութակաբար կրկնէ, արդէն բաւ է:

Կարելոր չէ որ հայերեն թերթի մը կամ գիրքի մը մէկ էջը նոյնիսկ հեգելով չկարենայ կարդալ: Իսկ գոնէ էջ մը անսխալ հայերեն գրելը անտեղի եւ չափազանցեալ պահանջ մըն է: Գալով մեր ժամանակակից հայոց պատմութեան մասին «մօտաւոր» գաղափար մը ունենալու հարցին, ատիկա արդէն անըջային փափաքներու դասակարգին կը պատկանի:

Ու այսքան հայեցիութեամբ «գիտուած» աշակերտներ երբ շրջանաւարտ կ'ըլլան հայկական երկրորդական վարժարանէ մը, վարժարանը իր «ազգապահպանումի սրբազան առաքելութիւն»ը կատարած կը համարուի:

Այս մտածելակերպը եթէ բնական է հաւաքականութեան մը տօգոյն ազգային գիտակցութիւն ունեցող մեծամասնութեան համար, անբնական պէտք է նկատուի այդ հաւաքականութիւնը առաջնորդելու կոչուած մարդոց եւ կազմակերպութիւններուն համար:

Մեր ցաւը այն է, որ մեր մէջ ազգային զգացողութիւնը այնքան մը բթացած է, որ հարկ եղած լրջութեամբ չենք մտահոգուած հայ վարժարանին գոյութեան իմաստը արդարացնող ՀԱՅ ՄԱՐԴ պատրաստելու Էական առաջադրութեամբ:

Մեր մտահոգութիւններուն գլխաւորը ՈՐԵՒԷ ԳՆՈՎ մեր աշակերտներուն վկայականներու ձեռքբերումն է:

Իսկ աշակերտութեան նկարագիր, հայեցի դիմագիծ կամ ազգային ինքնութեան պահպանում հարցեր են, որոնք մեր մտահոգութիւններուն մէջ կը գրաւեն ամենէն յետին տեղը, անշուշտ... Եթէ տեղ մնացած ըլլայ: Եթէ մենք իսկապէս անկեղծ ըլլայինք մեր ազգային մտահոգութիւններուն մէջ, պիտի բոլորուէինք մեր վարժարաններուն շուրջ, հոն հրաւիրելով մեր լաւագոյն տարրերը՝ թէ՛ որպէս ուսուցիչ եւ թէ՛ որպէս պատասխանատու:

Պիտի աշխատէինք նիւթական եւ բարոյական այնպիսի պայմաններ ստեղծել, որ իսկական առանձնաշնորհում դառնար հայ վարժարանին մէջ պաշտօնավարելը:

Եթէ հայ վարժարանը հայ մարդ «արտադրող» հիմնարկ մըն է, տրամաբանօրէն հոն պաշտօնավարողները պէտք է պատրաստուած ըլլան այդ ուղղութեամբ:

Մարդիկ կրնան զարմանալ թէ ի՞նչ հարկ կայ նման նշումներու, երբ

ըստածը տարրական տրամաբանության թելադրանքն է:

Սակայն երբ դիտենք ուսուցիչ նշանակելու կամ վարժարանով զբաղելու կոչուած մարմիններու անդամ ընտրելու մեր եղանակը, պիտի անդրադառնանք որ կատարուած նշումները անտեղի չեն:

Առարկողներ կրնան ըլլալ թէ մեզ շրջապատող պայմանները մեզմէ զօրաւոր են եւ դժուար է մեր վտիտ ուժերով զանոնք դիմակալել:

Համաձայն ենք: Այո, կան շատ հարցեր, որոնց լուծումը մեր հակակշռէն դուրս է:

Բայց կան նաեւ բազմաթիւ հարցեր, որոնց լուծումը ուղղակի կապ ունի մեր մօտեցումի լրջութեան եւ մտահոգութեան անկեղծութեան հետ:

Նկատելի է որ, շատ մը պարագաներու, կը գոհանանք միայն երեւոյթներով, առանց թափանցելու հարցերուն ետքեան:

Այսպէս, ունինք Ուսումնական Խորհուրդ, ունինք վարժարանի հոգաբարձութիւն եւ ունինք ուսուցիչներ:

Արդեօք երբեք հարց տուա՞ծ ենք թէ այս բոլորը ի՞նչ չափով իրենց դերը կը կատարեն մեր ազգային կրթութեան գործին մէջ:

Այս մասին երբեւիցէ առարկայական գնահատում մը կատարուա՞ծ է:

Ո՛րք է հայ մարդ պատրաստելու մեր մշակուած ծրագիրը: Ի՞նչ ակնկալութիւններ ունինք մեր վարժարաններէն: Այդ ակնկալութիւններուն փոխարէն ի՞նչ տուած ենք եւ ի՞նչ պետք է տանք: Մինչեւ հիմա մեր տուածները իրենց նպատակին հասա՞ծ են: Ասկէ ետք տրուելիքները իրենց նպատակին պիտի ծառայե՞ն:

Սակայն կը թուի թէ այս բոլոր հարցադրումները կարելոր չեն:

Կարելորդ այն է որ բոլոր կրթական մարմիններուն անդամները նշանակած ենք, ուսուցիչները պաշտօնի վրայ են, ուրեմն երեւոյթները փրկուած են: Մնացեալը երկրորդական է:

Այնքան ատեն որ մենք շարունակենք գերին մնալ ԵՐԵՒՅԹՆԵՐՈՒՆ, առանց կարելորդութիւն տալու հարցերուն ԷՈՒԹԵԱՆ, չգարմանանք որ մեր վարժարաններուն շրջանաւարտները ԵՐԵՒՅԹՈՎ հայ ըլլան եւ ոչ թէ՝ ԷՈՒԹԵԱՄԲ:

Արդարեւ, չմոռնանք որ որեւէ վարժարան հայելին է իր պատկանած հաւաքականութեան, ինչպէս որեւէ հաւաքականութիւն, - ուշ կամ կանուխ, - կոչուած է պատկերը դառնալու իր պահած վարժարաններուն:

«Արեւ» օրաթերթ, 27 Հոկտեմբեր 1984

ԴԱՐՉԵԱԼ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

Եգիպտահայ մարզական կեանքը ցաւալի ընկրկում մը արձանագրեց անցեալ Նոյեմբեր 10-ի շաբաթավերջին, Ս. Թերեզայի Ակումբին կողմէ կազմակերպուած մրցաշարքին առիթով:

Վերոյիշեալ մրցաշարքը ներկայ եղանակի եգիպտահայ պասքէթպօլի վերջին մրցաշարքն էր, որուն, ըստ սովորութեան, հրաւիրուած էին իրենց մասնակցութիւնը բերելու եգիպտահայ վեց ակումբներ:

«Արեւ»ի ընթերցողները հաւանաբար կարդացին յիշեալ մրցաշարքին խաղցուած վերջին մրցումի ընթացքին պատահած դէպքերուն նկարագրականը: Հետեւաբար, զանց կ'առնենք զանոնք կրկին նկարագրելը:

Մեզի համար կարելոր չէ թէ ի՞նչ եղաւ կամ ի՞նչ պիտի ըլլար մրցաշարքին արդիւնքը, որ արդէն յայտնի էր:

Կարելորը նման մրցաշարքերու առիթով ցուցաբերուած ոգին է եւ այդ ոգիին տուն տուող դաստիարակութիւնը:

Մարզասէր հանդիսատեսին համար չկայ աւելի գեղեցիկ ըմբռնիւնում, քան մարզական մաքուր եւ եղբայրական մթնոլորտի մէջ խաղացուած բարձրորակ մրցում մը դիտելը:

Վերջին տարիներուն, եգիպտահայ պասքէթպօլը, դժբախտաբար, հազուադէպօրէն մեզի կրցաւ տալ նման մրցումներ:

Պասքէթպօլի եգիպտահայ մրցաշարքերուն ընթացքին գեղեցիկ եւ մաքուր խաղի մը ցուցադրութենէն աւելի, ականատես կ'ըլլանք ամէն գնով,- այսինքն՝ կոպիտ, վայրագ եւ անկիրթ խաղարկութեամբ,- բաժակ ձեռք ձգելու արշաւի մը:

Քիչ անգամ կարելի է իրականութեան մասին խօսիլ, առանց անհաճոյ բաներ ըսելու, որքան ալ այս անհաճոյ բաները Նոյնինքն իրականութիւնը հանդիսանան:

Իրականութեան պարզ հաստատում մը եթէ ուզենք ընել, ստիպուած ենք ըսելու թէ մասնաւորաբար կարգ մը շփացուած մարզիկներու կողմէ մրցումներու ընթացքին ցուցաբերուած անպատկառ ոգին՝ ըլլա՛յ ներկայ

հասարակութեան, ըլլա՛յ իրաւարարներուն հանդէպ, ընդվզեցուցիչ է:

Իսկ որոշ ակումբի մը մարզիկները իրաւարարներուն հայիոյելու, հանդիսականները անարգելու, մրցակից խումբին մարզիկները խոշտանգելու, անոնց հասցէին յերկրանքներ ստեղծելու եւ մրցումը կորսնցնելու պարագային՝ մրցումը կամ մրցաշարքը խանգարելու փորձեր ընելու մէջ անգերազանցելի մրցանիշներ կոտրած են:

Վերը ըստածները ստուգել ուզողը, եթէ եգիպտահայ պասքէթպօլի տարեգրութիւնները քննէ, կրնայ դեռ գտնել շատ բաներ, որոնց թուումը անելի եւս անախորժ է:

Չանց առնելով ընդհանրապէս զգացականութեամբ հրահրուած հասարակութեան մեծամասնութիւնը, մարզական մաքուր ոգիով դաստիարակուած մարզիկներ եւ մարզական պատասխանատուներ շատոնց պէտք է սորված ըլլային թէ մարզական որեւէ խաղածէի մէջ շահելուն առընթեր կայ նաեւ կորսնցնելը:

Սակայն կը թուի թէ որոշ մարզիկներու մօտ, մենատիրական հակումներէ բխած դաստիարակութեան մը հետեւանքով, այն սխալ համոզումը գոյացած է, թէ յաղթանակը միայն իրենց մենաշնորհն է. այլապէս, խնդիր պէտք է յարուցանել, ծեծկուիլ, մրցում կամ մրցաշարք խանգարել եւ անարգական խօսքերու տարափով մը մթնոլորտը ապականել:

Նման ընթացքի մէջ գտնուող մարզիկներուն չափ եւ մարզիկներէն անելի, պատասխանատու են այն ակումբներու ղեկավարները, որոնք ո՛չ միայն այդպիսի վերաբերում կը թոյլատրեն իրենց մարզիկներուն, այլ նաեւ ի սկզբանէ կը քաջալերեն զանոնք այդ ուղղութեամբ:

«Մարտական» կարծուած դաստիարակութեան այս ձեւը որքան շարունակուի՝ կրնայ այնքան ժխտական արդիւնքներ ունենալ:

Այդ ոգիով դաստիարակուած մարզիկներ երբ հետագային գրաւեն մարզական պատասխանատուի, կուսակցապետի կամ ազգային պատասխանատուի դիրքեր, ի՞նչ կրնայ ըլլալ մեր գաղութին եւ մեր ժողովուրդին ճակատագիրը:

Ժողովուրդը թող տեսնէ եւ դատէ:

«Արեւ» օրաթերթ, 17 Նոյեմբեր 1984

ԵՐՈՒՄԱՂԷՄԻ ՏԱԳՆԱԴՐ ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻ ՄԸ ՍԵՄԻՆ

Մեր ժողովուրդը իր պետականությունը կորսնցնել է յետոյ իր եկեղեցիին մէջ գտած է՝ իր ազգային հաւատքի կողքին՝ իր կրօնական թէ աշխարհական առաջնորդութեան միաձուլումը եւ անոր համար իր թագաւորներուն հանդէպ տածած յարգանքը կեդրոնացուցած է իր եկեղեցական սուրիապետութեան շուրջ, կաթողիկոսները կոչելով վեհափառ եւ եպիսկոպոսները՝ եկեղեցւոյ իշխան:

Հայ եկեղեցին իր երկար պատմութեան ընթացքին տուած է անզուգական եւ սրբատիպ եկեղեցականներ, որոնց կողքին, ամէն օրէնքի բացառութեան նման, ունեցած է իրենց կոչումին անարժան եկեղեցականներ:

Սակայն ինչպէս ամէն անհատ կ'աշխատի իր յիշողութենէն ջնջել գէշ յիշատակները ու պահել միայն լաւերը, ժողովուրդն ալ ուզած է մոռնալ եւ մոռցած է անարժան հոգեւորականները, յարգանքով եւ երկիւղածութեամբ յիշելու համար իր արժանաւոր եկեղեցականները, որոնցմէ ոմանք բարձրացուած են սրբութեան աստիճանին:

Ահա առհաւական այս սերն ու յարգանքն է որ մեր ժողովուրդը կը մղէ մասնաւոր պատիւով եւ գուրգուրանքով շրջապատելու իր հոգեւորականները, նոյնիսկ եթէ անոնցմէ ոմանք երբեմն անարժան ըլլան իրենց հանդէպ ցուցաբերուած վերաբերումին:

Իր եկեղեցիին խորարմատ կապերով միացած ժողովուրդին համար դժուար եղած է այդ եկեղեցիին խորհրդանիշը հանդիսացող հոգեւորականին սայթաքումներուն հաւատալ:

Իսկ երբ այս սայթաքումը անխուսափելիօրէն հաստատուած է, այս անգամ մարդիկ վեղարին եւ սքեմին հանդէպ իրենց ունեցած բնածին տկարութեամբ փորձած են հազար արդարացում գտնել այդ սայթաքումներուն:

Կացութիւնը հաւանաբար նոյնն էր նաեւ Երուսաղէմի Պատրիարք Եղիշէ Արք. Տերտերեանի եւ իր կարգ մը գործակից հոգեւորականներուն

պարագային, որոնց անունին շուրջ վերջին տարիներուն շրջան ընող գրոյցները եւ ծանր ամբաստանութիւնները որքան անհաւատալի՝ այնքան ճնշիչ սկսած էին դառնալ:

Իրերու այս անախորժ կացութեան առջեւ, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին բարեհաճ կարգադրութեամբ նշանակուած Զննիչ Յանձնաժողով մը Երուսաղէմ երթալով տեղւոյն վրայ քննեց սաղիմապատկան կալուածներու յանձանձումին վերաբերեալ գործառնութիւնները, ինչպէս նաեւ Երուսաղէմի միաբանութեան վերջին տարիներու մատակարարական հաշիւները:

Զննիչ Յանձնաժողովին տեղեկագիրը թէւ պաշտօնապէս չէ հրատարակուած, սակայն անոր բովանդակութեան տեղեակ աղբիւրներ մամուլով արձագանգ հանդիսացան հոն տեղ գտած մանրամասնութիւններուն, որոնք կը պարզեն Երուսաղէմի վանքէն ներս նիւթական գործառնութիւններու մարզին մէջ տիրող ահաւոր պատկերը:

Երկար սպասումէ ետք, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դիւանին կողմէ մամուլին դրկուած 12 Սեպտեմբեր 1984 թուակիր հաղորդագրութենէն վերջապէս պաշտօնապէս կը տեղեկացուի թէ Ս. Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը, կրկին անգամ քննելով Զննիչ Յանձնաժողովին 31 Օգոստոս 1983 թուակիր տեղեկագիրը, Ս. Երուսաղէմի Պատրիարքութեան՝ այդ մասին ներկայացուցած 18 Նոյեմբեր 1983-ի բացատրագիրը, ինչպէս նաեւ նոյն Զննիչ Յանձնաժողովի 3 Ապրիլ 1984 թուակիր պատասխան-զեկուցագիրը, եկած է այն եզրակացութեան, որ *վերջին տարիների ընթացքում Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքական կալուածների ֆինանսական գործարքների ընթացքում, կատարուել են անկանոնութիւններ, կարելոր գումարների հասնող՝ ըստ տուեալների:*

Այս առիթով, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը խնդրած է Վեհափառ Հայրապետէն որ կոչ ուղղէ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքին, որ անյապաղ հրաւիրէ միաբանական Ընդհանուր Ժողով՝ մասնակցութեամբը Երուսաղէմի Ս. Աթոռէն ներս թէ դուրս պաշտօնավարող բոլոր միաբաններուն, որոնք ծանօթանալով Զննիչ Յանձնաժողովին եւ Պատրիարքութեան ներկայացուցած վերոյիշեալ փաստաթուղթերուն, առարկայօրէն քննեն զանոնք, ստուգեն խնդրոյ առարկայ գործարքները եւ, համաձայն միաբանութեան կանոնագրական տրամադրութիւններուն, ճշդէն պատասխանատւութիւնները եւ ի հարկին տնօրինեն պարտն ու պատշաճը, *ի վերականգնումն Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Աթոռի հեղինակութեան եւ ի միխթարութիւն հայ հաւատացեալ ժողովուրդի:*

Հաղորդագրության մեջ մեր կողմէ ընդգծուած գոյգ պարբերութիւնները յստակօրէն ցոյց կու տան նա՛խ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին եզրակացութիւնները՝ ինչ կը վերաբերի Զննիչ Յանձնաժողովին ներկայացուցած տեղեկագրին, յետոյ՝ գոյութիւն ունեցող մտահոգութիւնները, որոնք կը վերաբերին Պատրիարքական Աթոռին հեղինակութեան վերականգնումին:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դիւանին կողմէ հրապարակուած պաշտօնական հաղորդագրութեան զուսպ բայց աներկբայելի նկատողութիւնները վերջնականօրէն կը փարատեն որեւէ շինծու կամ իրաւ կասկածանք Երուսաղէմի Աթոռէն ներս տիրող վտանգալից կացութեան մասին:

Պատրիարքական Աթոռէն ներս պաշտօնավարող միաբանները, իոն տիրող ճնշումի եւ սպառնալիքի մթնոլորտին բերումով, թերեւս կրնային ցարդ որոշ չափով արդարանալ իրենց կրաւորական դիրքաւորումին համար:

Սակայն Երուսաղէմի Աթոռէն դուրս պաշտօնավարող միաբանները, որոնք տեղեակ էին իոն տիրող ցաւալի կացութեան, իրենց կրաւորական դիրքաւորումին համար,- գոնէ վերջին շրջանին,- որեւէ արդարացուցիչ պատճառ չունէին:

Արդարեւ, ինչպէ՞ս կարելի է բացատրել այն երեւոյթը, որ Երուսաղէմի Աթոռին վերջին տագնապէն ի վեր չգտնուեցաւ մէկ հատ սաղիմական միաբան, որ քաջութիւն ունենար հրապարակաւ արտայայտուելու մեր եկեղեցին եւ իր միաբանութիւնը ցնցող այսքան սուր տագնապի մը առիթով:

Նման տագնապի մը հանդէպ այս քար լռութիւնը արդեօք արդիւնք է բացարձակ անտարբերութեա՞ն, «կարգապահութեա՞ն», թե՞ անժամանակ «դիւանագիտութեան»:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դիւանին կողմէ Երուսաղէմի Աթոռին մասին հրատարակուած վերոյիշեալ հաղորդագրութենէն ետք, սաղիմական ոեւէ միաբանի ձեռնածալ նստիլը համազօր է մեր ժողովուրդին եւ մեր եկեղեցիին հանդէպ գործուելիք աններելի ոճիրի:

Արդարեւ, այդ հաղորդագրութիւնը, իրողութեան մէջ, Երուսաղէմի մէջ տիրող անընդունելի կացութեան դէմ արձակուած յստակ դատաւճիռ մըն է, որուն անմիջական գործադրութեան ծանր պատասխանատուութիւնը, ներկայ հանգրուանին, ամբողջութեամբ կ'իյնայ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան բոլոր անդամներուն վրայ:

Մայր Աթոռի հաղորդագրութիւնը, նոյն ատեն, Երուսաղէմի միաբաններուն հայ հոգեւորականի խղճին եւ գիտակցութեան ուղղուած կոչ մըն է,

որուն լիայոյս ենք որ պիտի անսան անոնք, հրաժարելով իրենց կրաւորական դիրքէն, որպէսզի պատմութեան դատաստանին առջեւ չխարանուին որպէս իրենց կոչումին եւ առաքելութեան անարժան հոգեւորականներ:

Երուսաղէմի միաբանութեան անդամներուն ցուցաբերելիք արի կեցուածքը կրնայ բարերար անդրադարձ ունենալ թէ՛ մեր եկեղեցւոյ հեղինակութեան վերականգնումին եւ թէ՛ դարերու խորերէն որպէս աւանդ մեզի փոխանցուած՝ հայ ժողովուրդի Ս. Տեղեաց մէջ ունեցած իրաւունքներուն անվթար պահպանումին վրայ:

Հայ ժողովուրդը, հայրենիքի թէ սփիւռքի մէջ, անհամբեր եւ ակնդետ կը սպասէ Երուսաղէմի միաբանութեան անդամներուն յառաջիկայ օրերուն առնելիք գիտակից եւ վճռական քայլերուն:

«Արեւ» օրաթերթ, 24 Նոյեմբեր 1984

ԱՌՈՂՋ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔԸ

Մեր մեջ կան մարդիկ, որոնք համար հաճելի լեզուական մարզանք է անկախության մասին խօսիլ եւ մեր հայրենիքը բաղդատել երրորդ աշխարհի նորաստեղծ պետութիւններուն, կամ աշխարհի ովկիանոսներէն մէկուն խուլ անկիւնը նետուած, նորանկախ կղզիի մը հետ, որոնք իրաւունք կը ստանան ՄԱԿ-ի մէջ ներկայացուցիչ ունենալու եւ ազգերու ընտանիքին «լիիրաւ» անդամը դառնալու:

Նման բաղդատութիւն մը, որքան երեւոյթին մէջ շլացուցիչ եւ տրամաբանական թուի, խորքին մէջ բոլորովին անտեղի է, որովհետեւ կարելի չէ իրարմէ հիմնովին տարբեր պատմական, քաղաքական, աշխարհագրական եւ տնտեսական պայմաններու մէջ գտնուող երկիրներու պարագաները իրարու հետ բաղդատութեան դնել:

Արդարեւ, այսպիսի բաղդատութիւն կատարելու սիրահարները, գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար, կ'անտեսեն այն իրողութիւնը, որ մեր հայրենիքը դարեր շարունակ գտնուած է, - եւ տակաւին կը գտնուի, - իրմէ հզօր ուժերու ճակատումի կիզակետին վրայ եւ, այդ իսկ բերումով, ունեցած է սահմաններու յարափոփոխ վիճակ եւ ազգային պետականութիւն պահպանելու մշտական դժուարութիւն:

Համաշխարհային Ա. Պատերազմի աւարտին, երբ բազմաթիւ ժողովուրդներ ինքնորոշումի եւ ազգային պետականութիւն ունենալու իրաւունք կը ստանային, մենք պատմութեան թատերաբեմին վրայ կը ներկայանայինք որպէս «փոքր դաշնակից» մը, որ իր համրանքին կեսը զոհ տալէ ետք, իր մնացեալ կեսով ենթակայ էր արմատական բնաջնջումի:

Մեր կամքէն անկախ պարագաներու բերումով, 1918-ին գոյութիւն առած՝ անհաստատ սահմաններով հայկական «լիիրաւ» հանրապետութիւնը թուրքերուն հետ իր կնքած առաջին միջազգային դաշնագրով (Պաթումի դաշնագիր, 4 Յունիս 1918) կ'ունենար 12,000 քմ. քմ. տարածութիւն:

Նոյն դաշնագրով, թուրքերը պատերազմի պարագային իրաւունք

կ'ունենային Հայաստանի վրայով գեղք փոխադրելու: Իսկ խաղաղության պարագային՝ թրքական թնդանոթները մայրաքաղաք Երեւանին պիտի հսկէին... 7 քմ. հեռաւորութենէ:

Այս «լիիրաւ» պետութիւնը, իր կարծատել գոյութեան ընթացքին, ստիպուած կ'ըլլար ինքնապաշտպանութեան համար շարունակ պատերազմիլ եւ իր ստորագրած վերջին միջազգային դաշնագրով, որ ապօրէն դաշնագիր մըն էր (Ալեքսանդրապոլի դաշնագիր, 2 Դեկտեմբեր 1920), Հայաստանի տարածութիւնը կը վերածէր 10,000 քմ. քմ.ի: Այս դաշնագրով «իրաւունք» կ'ունենայինք 1500 զինուոր, 8 թնդանոթ եւ... 20 գնդացի պահելու:

Յատկանշական է, որ այս դաշնագիրը ստորագրելու «պատիւ»ը կ'երթայ այն կուսակցութեան, որուն ղեկավարները, այսօր, արտասահմանի մէջ, օրն ի բուն քաջաբար «ազատութիւն եւ անկախութիւն» կը հռովմէն:

Ալեքսանդրապոլի դաշնագրով Հայաստանի կը պարտադրուէր Նաեւ հրաժարիլ Սեւրի դաշնագրէն եւ, հետեւաբար, Ուիլսընեան սահմաններէն:

Ահա՛ այն տխուր պատկերը, որուն քաղաքականապէս մատնուած էր մեր հայրենիքը սովետական վարչակարգ որդեգրելէ առաջ:

Այս պայմաններուն մէջ, եթէ Հայաստանի սովետականացումը իրականացած չըլլար, - այսինքն՝ Հայաստան չվայելէր ռուսական պաշտպանութիւն, - եւ մեր հայրենիքը շարունակէր կալանուած մնալ Ալեքսանդրապոլի դաշնագրով, ի՞նչ պիտի ըլլար մեր այսօրուան կացութիւնը:

Ալեքսանդրապոլի դաշնագրով մեզի մնացած, - Սովետական Հայաստանի ներկայ տարածութեան մէկ երրորդ տարածութիւնն ունեցող, - Հայկական Հանրապետութիւնը, ենթադրելով որ պիտի յաջողէր թրքական «գութ»ին շնորհիւ քաշկռտել իր գոյութիւնը մինչեւ Համաշխարհային Բ. Պատերազմ, ինչպիսի՞ նոր նուաստացումներու պիտի ենթարկուէր թուրքերու կողմէ:

Շատ լաւ գիտենք թէ Համաշխարհային Բ. Պատերազմի ընթացքին թրքական զօրքերը կազմ ու պատրաստ կը սպասէին Արաքսի ափին, որպէսզի Անդրկովկասի մէջ գերման վերջնական յաջողութեան մը պարագային սահմանն անցնին եւ մեր հայրենիքը ի սպառ բնաջնջեն:

Բնական է որ բացատրութեան չի կարօտիր թէ ինչ կրնար ըլլալ տկար եւ անզօր Հայաստանի մը ճակատագիրը առանց ռուսական, - այս պարագային՝ սովետական, - պաշտպանութեան:

Անկախաբար այս բոլորէն, եւ փակելու համար աւելորդ վարկածներու ճամբան, ռեւէ իրատես դիտող, այսօր իսկ, կրնայ տեսնել ՆԱԹՕ-ի մէջ

«դաշնակից» Յունաստանի եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները կամ Կիպրական Հարցին մէջ Թուրքիոյ որդեգրած ընթացքը, եւ ըստ այնմ դատել թէ ի՞նչ կրնար ըլլալ 10,000 քմ. քմ. տարածութեամբ «լիիրաւ» Հայաստանի մը ճակատագիրը՝ թիւով եւ սպառնալիութեամբ գերակշիռ թրջական պետութեան դէմ:

Երկիր մը կամ ժողովուրդ մը, երբ կը ձգտի առողջ ազգային քաղաքականութեան մը մշակումին, չի կրնար առաջնորդուիլ միամիտ նախասիրութիւններով կամ պոռոտ լոգուններով:

Առողջ ազգային քաղաքականութիւն մը պարտի անպայման հաշուի առնել շրջապատի ազդակները:

Եթէ պահ մը մեր հայրենիքին վրայէն վերցնենք Սովետական Միութեան պաշտպանութեան պողպատեայ հովանին եւ քննենք մեզ շրջապատող այսօրուան պայմանները պատմական, քաղաքական, աշխարհագրական եւ տնտեսական ազդակներու լոյսին տակ, պիտի տեսնենք որ զարմանալիօրէն ոչինչ փոխուած է մեր շուրջը:

Արեւելքի եւ Արեւմուտքի գերիզօր ուժերու ճակատումին ռազմագիտական սահմանը մեր հայրենիքը բաժնած է երկու մասերու, որոնցմէ մին՝ թրջական մականին տակ տուայտող Արեւմտահայաստանը, վերածուած է ռազմախարխիսի մը, որուն զէնքերուն առաջին թիրախը մեր այսօրուան հայկական պետութիւնն է ու անոր ժողովուրդը հանդիսացող մեր հայրենի քոյրերն ու եղբայրները:

Այս վիճակը պատմականօրէն արդիւնքն է այն դարաւոր պայքարին, որ սկսած է Ցարական Ռուսաստանի եւ Օսմանեան Կայսրութեան ճակատումի օրերէն եւ որուն ընթացքին Արեւմուտքը, - ով որ ալ եղած է անոր ներկայացուցիչը, - աւանդականօրէն զօրավիգ կանգնած է Թուրքիոյ՝ ընդդէմ Ռուսաստանի:

Ամէն ժողովուրդ ունի իր ազգային երազը:

Ինչպէս մենք ունինք մեր հողային դատը եւ արդար պահանջները, այնպէս ալ թուրքերը ունին իրենց ազգային երազը, որուն նպատակն է Հայաստանի վրայով միանալ Ատրպէյճանի եւ միջինասիական թրջական ծագումով ժողովուրդներուն, կազմելու համար փանթուրանական արեւելեան հսկայ կայսրութիւն մը:

Փանթուրանական երազին իրագործումին աշխարհագրական գլխաւոր խոչընդոտը կը մնայ մեր հայրենիքը, - Սովետական Հայաստանը, - որուն բնաջնջումը մաս կը կազմէ թրջական մօտաւոր թէ հեռաւոր ծրագիրներուն:

Թրքական բազմատեսակ բռնություններուն, ճնշումներուն եւ յարձակումներուն դէմ մեր առաջին եւ մշտական դաշնակիցը հանդիսացած է Ռուսաստանը, անիկա ցարական ըլլայ կամ սովետական:

Հայկական առողջ ազգային քաղաքականութիւն մը չի կրնար անտեսել այս իրողութիւնները եւ չորդեգրել բնական եւ համընկնող շահերէ բխող արեւելում մը:

Հակառակ իր ստեղծագործ ոգիին, շինարար բազուկներուն եւ որակական բազմաթիւ առաւելութիւններուն, մեր ժողովուրդը, քանակական իմաստով, եւ մեր հայրենի երկիրը, իր ներկայ սահմաններուն թոյլատրած տնտեսական կարողականութեամբ, դժբախտաբար չեն կրնար ստեղծել քաղաքական այն կշիռը, որ մեզի իրաւունք տայ բաղդատուելու այլ պայմաններու մէջ գտնուող ժողովուրդներու հետ:

Եթէ ասոնց միացնենք նաեւ պատմական եւ աշխարհագրական պարտադրութիւններէ բխող հանգամանքները, պատկերը իր լրումին կը հասնի:

Իրատես եւ ողջմիտ հայուն համար հայրենիքի մէջ սովետական վարչակարգի որդեգրումը, մեր պատմութեան ներկայ հանգրուանին, իրականացուցած է մեր ազգային իղձերուն իրագործումին համար առաջնահերթ հանդիսացող՝ մեր ժողովուրդին ապահովութիւնը, անոր ֆիզիքական գոյատեւումը, ազգային մշակոյթի յառաջդիմութիւնը եւ տնտեսական ու թեքնիք յարատեւ զարգացումը:

Անոնք որոնք մեր ժողովուրդին եւ մեր հայրենիքին գոյութեան հետ կապ ունեցող այս հիմնական հարցերը կը ստորադասեն այլ անժամանակ եւ անիրատես նկատումներու, իրաւունք չունին մեր ժողովուրդին շահերուն անունով խօսելու:

Վերջացնելէ առաջ, շեշտենք թէ, կարծիքի ազատութեան ըմբռնումով, ամէն մարդ ազատ է իր ուզած մտածելակերպը որդեգրելու եւ «ազատ ու անկախ» երազելու, պայմանաւ որ այդ մտածելակերպը եւ այդ երազը մեզ չհասցնեն այն վիճակին, ուր մեր ժողովուրդին եւ հայրենիքին մնայուն շահերուն դէմ գործելով՝ աշխատինք Սփիւռքը եւ մանաւանդ մեր նոր սերունդը հակադրել մեր պատմութեան անցեալին ու ապագային միակ շօշափելի եւ զօրաւոր կամուրջը հանդիսացող մեր այսօրուան հայկական պետութեան՝ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ:

«Արեւ» օրաթերթ, 1 Ղեկտեմբեր 1984

ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ

Ժողովրդական ասացուածքը կ'ըսէ թէ մարդ արարածը լաւ բանին շուտ կը վարժուի:

Երբ լաւ բանի մը վարժուիսը, անիկա շահուած իրաւունք կը նկատենք, կամ տեսակ մը անհրաժեշտութիւն, որմէ կը դժուարանանք հրաժարիլ որեւէ պարագայի տակ:

Այս իրողութիւնը յատուկ է կենացի բոլոր երեւոյթներուն:

Եթէ պահ մը մեր յիշողութեամբ վերադառնանք դէպի հեռաւոր այն տարիները, երբ զանազան պարագաներու բերումով սփիւռքը բոլորովին կտրուած էր հայրենիքէն, պիտի յիշենք թէ հայրենիքէն եկած որեւէ լուր մեզ որքան կը խանդավառէր:

Մեր նոր սերունդի տղոց եւ աղջիկներուն որքան ալ բացատրենք, պիտի չկարենան ըմբռնել չյագեցուած կարօտի այն զգացումը, զոր ունէին մեր երեցները մեր հայրենիքին հանդէպ:

Արդարեւ, անոնք յաճախ ժամերով ձայնասփիւռի նախնական գործիքի մը վրայ հակած Երեւանի ռատիոկայանը կը փնտռէին, խռպոտ եւ բազմաժխոր ձայներու ընդմէջէն, հայերէն խօսքի մը կամ եղանակի մը մէկ ծուէնը լսելու յամառ յոյսով:

Այդ սերունդին ներկայացուցիչներէն շատերը չկան այսօր:

Անոնք՝ հայրենիքի կարօտը իրենց աչքերուն եւ սրտերուն՝ անդարձ մենեցան այս աշխարհէն, առանց նոյնիսկ անգամ մը տեսնելու մեր վերածնած հայրենիքը:

Սակայն մեր երեցները մեր վրայ ունեցան անբաղդատելի առաւելութիւն մը: Անոնք մեզի չափ «ուսեալ» եւ մեզի չափ «հարուստ» չըլլալով հանդերձ, առանց տեսնելու եւ առանց շօշափելու, անփոխարինելի հարազատի պէս սիրեցին հայրենիքը:

Այս մտածումները կը պատեն մեզ ամէն անգամ որ մեր գաղութէն դէպի հայրենիք ստուարաթիւ խումբերով ուխտագնացութիւն կը կատարուի, կամ մեր դպրոցներէն աշակերտներ եւ ուսուցիչներ ամառնային արձա-

կուրդով հայրենիք կ'այցելեն, եւ կամ, մանաւանդ, մեր գաղութէն ուսանողներ առիթը եւ բախտը կ'ունենան հայրենիքի մէջ բարձրագոյն ուսում ստանալու:

Մետայլին միւս երեսը հայրենիքէն դէպի մեր գաղութը այցելող արուեստագետներու, մտաւորականներու եւ հայրենի զբօսաշրջիկներու հոսքն է, որուն բարիքները կը վայելենք ճիշդ քսանհինգ տարիներէ ի վեր, այն օրէն, երբ առաջին անգամ ըլլալով Եգիպտոսի մէջ ելոյթ կ'ունենար հայրենիքէն եկած արուեստագետներու խումբ մը՝ յանձին Յայաստանի Երգի եւ Պարի Համոյթին:

Անցնող քսանհինգամեակին ընթացքին մեզի այցելեցին հայրենի բազմաթիւ ականաւոր դէմքեր, որոնք մեր գաղութին պարգեւեցին հայրենի շունչի, բարձր արուեստի եւ կուռ խօսքի ըմբոշխնման անմոռանալի պահեր:

Տարիներու ընթացքին այս փոխադարձ այցելութիւնները դարձան շատ բնական՝ տեսակ մը հիմնական անհրաժեշտութիւն: Նոյնիսկ «շահուած իրաւունք»ի կարգով երբեմն մենք մեզի իրաւունք կու տանք զարմանալու թէ ինչո՞ւ այս կամ այն խումբը կամ արուեստագետը մեզի չ'այցելեր:

Որքան արագ կը փոխուին ժամանակները եւ որքան շուտ կը վարժուինք լաւ բաներուն:

Այս բոլոր վերյիշումներուն դրդապատճառը Եգիպտահայութեան համար ստեղծուելիք նոր եւ գեղեցիկ առիթն է: Այսպէս, յառաջիկայ քանի մը օրերէն սկսեալ, միամսեայ այցելութեամբ պիտի վայելենք ներկայութիւնը հայրենի ականաւոր մտաւորական, լեզուաբան, թատերագետ եւ գրող Դոկտ. Լեւոն Հախվերդեանի:

Հայրենի բազմահմուտ մտաւորականին մեր մէջ ներկայութիւնը մեր գաղութին դարձեալ պիտի պարգեւէ անմոռանալի պահեր:

Արդարեւ, Լեւոն Հախվերդեան, իր բազմաթիւ շնորհներուն կողքին, համբաւը ունի բովանդակալից եւ հաճելի խօսքի վարպետի՝ թէ՛ որպէս բեմբասաց եւ թէ՛ որպէս զրուցակից:

Մեր գաղութին զանազան կազմակերպութիւններու պատասխանատուներուն, ուսուցիչներուն, մշակութային գործիչներուն եւ ընդհանրապէս մտաւորական հետաքրքրութիւն ունեցող հասարակութեան կը մնայ օգտուիլ այս բարեպատեհ եւ բացառիկ առիթէն՝ անձնական շփումի առիթներ ստեղծելով հայրենի մտաւորականին հետ:

Հայ Ազգային Հիմնադրամը, - որուն հրաւերով կ'իրագործուի այս այցելութիւնը, - եւ անոր հետ սերտօրէն գործակցող «Արեւ»ի շրջանակի

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

Գահիրեի թե Աղեքսանդրիոյ մշակութային երեք միութիւնները չէին կրնար աւելի լաւ կադանդչեք մը հրամցնել եգիպտահայ գաղութին:

«Արեւ» օրաթերթ, 8 Ղեկտեմբեր 1984

ԻՆՔՆԱՄՓՈՓՈՒՄԻ ԱՆՀՐԱԺԵՆՏՈՒԹԻՒՆ

Վերջերս, Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Շնորհք Արք. Գալուստեանի Միացեալ Նահանգներ եւ Քանադա կատարած այցելութեան առիթով, ամերիկահայ մամուլին մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցէ մը կը տեղեկանանք թէ Թուրքիոյ հայ համայնքը,- որուն ճնշող մեծամասնութիւնը Պոլիս կը գտնուի,- կը հաշուէ 50 հազար հոգի: Նոյնպէս, Պոլսոյ մէջ կը գործեն 23 հայկական վարժարաններ, որոնց աշակերտութեան թիւը կը հասնի 5 հազարի. այսինքն՝ համայնքին մէկ տասնորդին:

Բնականաբար, վերջին թիւին մաս չի կազմեր այն աշակերտութիւնը, որ Թուրքիոյ մէջ տիրող զանազան պարտադիր պայմաններու բերումով զրկուած է հայկական վարժարան յաճախելու կարելիութենէն:

Ասկէ զատ, ամիսներ առաջ, հայ մամուլին մէջ լոյս տեսած լրատուութեանէ մը կը տեղեկանայինք թէ Պարսկաստանի Ահուազ քաղաքին հայ բնակչութեան թիւը կը հասնի 641 հոգիի (կամ 146 ընտանիքի) եւ որոնց զաւակներէն 135 աշակերտ կը յաճախէ համայնքին Գարուն եւ Ռաֆֆի տարրական եւ Նախակրթական վարժարանները:

Նկատելի է որ, Ահուազի պարագային, աշակերտութեան թիւը կը կազմէ համայնքին երկու տասնորդէն քիչ մը անելի:

Վերելի զոյգ օրինակներուն մէջ յիշուած աշակերտութեան թիւերը մեզ կը մղեն եզրիպտահայ համայնքին մասին կարգ մը մտածումներու:

Աղեքսանդրիոյ համայնքին ամբողջական տուեալները ի ձեռին չունենալով, պիտի բաւականանանք Գահիրէի համայնքին տուեալներով:

Այսպէս, եթէ հիմնուինք Գահիրէի մեր զոյգ ազգային վարժարաններուն աշակերտութեան թիւերուն վրայ, պիտի նկատենք թէ ներկայ տարեշրջանին անոնց համագումարը կը հասնի 227 աշակերտի:

Այս թիւը բաժնուած է իւրաքանչիւր վարժարանի մէջ զուգահեռաբար գործող 15 դասարաններու վրայ (մանկապարտեզ՝ 3, նախակրթարանէն մինչեւ երկրորդականի աւարտական դասարան՝ 12), ինչ որ կ'ընէ դասարան գլուխ 7 աշակերտի միջին մը:

Պոլսոյ եւ Ահուազի վարժարաններուն աշակերտութեան թիւերէն

քաղուած համեմատութիւնները գործածելով, Գահիրէի հայ համայնքին թիւը պէտք է տարուբերի 2270-էն 1135-ի միջեւ:

Կրնան առարկողներ ըլլալ որ այս ենթադրութիւնը սխալ է եւ Գահիրէի հայ համայնքին թիւը պէտք է հաշուել 7-էն 8 հազար:

Եթէ այս վերջին վարկածը ճիշդ է, պէտք է ենթադրել որ մեր համայնքը «ծեր» համայնք մըն է. այսինքն՝ անոր մեծամասնութիւնը կը բաղկանայ տարեցներէ, իբր հետեւանք երիտասարդներու արտասահման գաղթին:

Սակայն այդ պարագային եւս կացութենէն շատ բան չի փոխուիր: Տարեցներու համայնք մը. այսինքն՝ տարիքային բնականոն շերտաւորում չունեցող հաւաքականութիւն մը, որուն մէջ փոքր տարիքի խաւերը նօսք են եւ մեծ տարիքի խաւերը աւելի խիտ, դատապարտուած է կարճ ժամանակի ընթացքին թիւով նուազելու:

Այս ենթադրութիւնները աւելի եւս կը հիմնաւորուին, եթէ քննենք Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանի տոմարներէն քաղուած՝ վերջին քսանամեակի ամուսնութեանց եւ ծնունդներու վիճակագրական տուեալները: Այդ տուեալներէն կարելի է տրամաբանական հետեւութիւններու յանգիլ մեր վարժարաններու աշակերտութեան թիւին նուազումին պատճառներուն մասին:

Նոյնպէս, վիճակագրական այդ տուեալները շատ յստակ պատկեր մը կը նախագծեն մեր վարժարաններու շատ մօտիկ ապագայի աշակերտութեան թիւին մասին:

Այս բոլորը մեզ պէտք է մղեն լրջօրէն մտածելու մեր համայնքին ինքնամփոփումին մասին:

Արդարեւ, այլեւս ժամանակն է որ համոզուինք թէ ի՞նչ ալ ըլլան դրդապատճառները, անբնական վիճակ մըն է երկու հատ լրիւ կարգերով երկրորդական վարժարան պահելը, երբ, հակառակ ի գործ դրուած կարգ մը արուեստական միջոցներու, այդ երկու երկրորդական վարժարաններուն աշակերտութիւնը չի կրնար համեստ տարողութեամբ նախակրթարան մը լեցնել:

Պարագան նոյնն է նաեւ մեր գաղութին շատ մը կազմակերպութիւններուն համար:

Այսպէս, մեր գաղութը անմասն չէ «Յայկական հիւանդութիւն»-էն. այս պարագային՝ կազմակերպութիւններու եւ կազմակերպական կառոյցներու առատութենէն: Գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւնները կու գան հինէն եւ հեռատեսութիւնը կամ քաջութիւնը չունինք անոնցմէ ոմանք լուծարելու կամ նոյնանպատակ այլ կազմակերպութեան մը մէջ ձուլելու:

Պարզ յիշատակութեան համար կ'արժէ արձանագրել թէ Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանի ծիրէն ներս կը գործեն 13 տարբեր մնայուն մարմիններ, առանց հաշուելու զանազան նպատակներով եւ առիթներով կազմուած ժամանակաւոր զանազան յանձնախումբերը:

Իսկ Ազգային Առաջնորդարանի ծիրէն դուրս համայնքին մէջ կը գործեն հետեւեալ կազմակերպութիւնները:

- 3 թերթ իրենց վարչութիւններով
- 2 ծնողք-ուսուցիչ խորհուրդ
- 2 վարժարանի տիկնանց խնամակալութիւն
- 1 հայ կաթողիկէ աղքատախնամ
- 2 տիկնանց բարեսիրական միութիւն
- 7 մշակութային միութիւն
- 4 մարզական միութիւն կամ ակումբ
- 2 երգչախումբ

Դեռ չենք հաշուեր իւրաքանչիւր կազմակերպութեան մէջ գոյութիւն ունեցող տարբեր ստորաբաժանումները եւ յանձնախումբերը:

Այս կազմակերպութիւններէն շատերը ունին իրենց հերթական եւ տարեկան ձեռնարկները, որոնք յաճախ գիրար կը խաչաձեւեն:

Երբեմն կան նաեւ անբնական երեւոյթներ:

Օրինակ, կայ խնամակալութիւն մը, որուն անդամները թիւով աւելի են՝ քան իրենց հովանաւորած նպաստընկալները: Անշուշտ, մեր նպատակը քննադատել չէ, այլ՝ օրինակ մը նշել...:

Հաւանաբար, անցեալին կարիքը կար այս բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ քիչ մըն ալ աւելին:

Այսօր, այս կազմակերպութիւններէն շատերը կրնան միանալ կամ ձուլուիլ այլ կազմակերպութեան մը հետ:

Սակայն, ինչպէս միշտ, կարգ մը «ես»եր արգելք կը հանդիսանան:

Պատճառը:

Մարդկային «ես»ը միշտ պատրաստ է շոյուելու. հետեւաբար, իւրաքանչիւր «ես»ի համար հանգամանք մը պէտք է ճարել եւ այդ հանգամանքը... պահպանել:

Ժամանակն է որ հաւաքաբար եւ լրջօրէն մտածենք ինքնամփոփումի մասին բոլոր մակարդակներու վրայ եւ բոլոր մարզերէն ներս, քանի դեռ ուշ չէ:

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

Մեր համայնքին շահի՞լ այդ կը պահանջէ:

«Արեւ» օրաթերթ, 15 Ղեկտեմբեր 1984

ՄԵՐ ՀՈՂԵՐԸ

Ամեն անգամ որ Հայկական Ցեղասպանության մասին խօսուի, իրերու բնական ընթացքով անդրադարձ կ'ըլլայ նաեւ գրաւեալ հայկական հողերուն: Իսկ երբ այս մասին խօսք ըլլայ, յաճախանքի մը պէս, ակամայ, կը վերյիշեմ ինծի պատահած անցողակի դրուագ մը:

Երեք տարի առաջ էր: Բարեկամի մը հետ կը գտնուէի Յիւրիխի օդակայանը:

Մեր հայերէնով խօսակցութիւնը լսելով, մեզի մօտեցան միջին տարիքի երկու պարոններ, որոնցմէ մին անվարժ հայերէնով հարցուց թէ մենք հա՞յ ենք:

Անմիջապէս ի յայտ եկաւ որ մեր խօսակիցը արժանթինահայ է, նման՝ իր ընկերոջ, որ թէեւ հայերէն չի խօսիր, բայց կրնայ խօսիլ քիչ մը... թրքերէն:

Ճամպրուկներու սպասման սրահին մէջ ենք:

Զաղաքավարութիւնը կը թելադրէ մեր անսպասելի հանդիպումին մնացեալ քանի մը վայրկեաններուն համար խօսակցութեան նիւթ մը ստեղծել:

Ֆոքլանտի պատերազմի շրջանն էր եւ Անգլիան իր նաւերով գացած էր դաս մը տալու Արժանթինի եւ չափաւորելու անոր «անտեղի» պահանջները:

Իբրեւ խօսակիցս հետաքրքրող հաւանական նիւթ, սխալը գործեցի Ֆոքլանտի պատերազմին մասին իր կարծիքը շօշափելու:

Հարց տուի թէ, ի վերջոյ, Ֆոքլանտի կղզիներուն խնդրով ո՞վ իրաւունք ունի, Արժանթինը, թէ՞ Անգլիան:

Հարկ էր լսել պատասխանը, որ հասաւ այնպիսի վճռական եւ զօրաւոր թոնով մը, զոր մինչեւ այսօր չեմ կրնար մտահան ընել. «Անոնք մե՛ր հողերն են»:

Հազիւ կրցայ անդրադառնալ որ հայ խօսակիցս երբ «մեր հողերը» կ'ըսէր, նկատի ուներ Արժանթինի պահանջած Ֆոքլանտի կղզիները:

Եւ մտածե՛լ որ Ցեղասպանութիւնը դեռ ինչե՛ր չըրաւ մեզի:

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

Ան ընդարձակեց հայուն հողերը, զանոնք հասցնելով մինչեւ... Ֆոքլանտ,
Ալասքա եւ Աւստրալիա:

Հայը այսքա՜ն ընդարձակ հողեր ունի եւ դեռ հող կը պահանջէ:

Երանի այդքան ընդարձակ չըլլային «մեր հողերը» եւ մենք տակաւին
պահած ըլլայինք ՄԵՐ ՀՈՂԵՐԸ:

«Արեւ» օրաթերթ, 11 Մայիս 1985

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳՈՐԾԱԿԻՑ

Եթե պահ մը ականջ դնենք մեր շուրջը տեղի ունեցող որեւէ խօսակցութեան, պիտի նկատենք որ մեր խօսակցական հայերէնը, անխուսափելիօրէն, խառնուրդ մըն է զանազան լեզուներու, անոնց շարքին անպակաս ըլլալով նաեւ... թրքերէնը:

Յաճախ կը պատահի որ մարդիկ, առանց անդրադառնալու, որպէս հարազատ հայերէն բառ գործածեն օտար բառ մը, որ սովորութեան կարգով արմատացած է իրենց յատուկ խօսակցական լեզուին մէջ:

Երբ այս պարագան նրբանկատօրէն ենթականերուն ուշադրութեան յանձնուի, կը զարմանան, սակայն քիչ անգամ այդ զարմանքին կը հետեւի սխալէն ձերբազատուելու ճիգը:

Ի՞նչ բանի պէտք է վերագրել այս երեւոյթը: Անփութութեա՞ն, անտարբերութեա՞ն, թե՞ ազգային գիտակցութեան պակասին:

Մեր մէջ տիրող շուկայիկ հոգեբանութեան հետեւանքով, մեր լեզուին կարեւորութեան զգացողութիւնը չափազանց տկարացած է:

Վերջապէս, չե՞ որ հայերէն լեզուն փոր չի կշտացներ...:

Քիչ թէ շատ ազգային պատկանելութեան զգացում ունեցող ամէն ոք ինքզինք լա՛ւ հայ կը դաւանի:

Փորձենք լաւ հայու մը հարց տալ թէ պատրա՞ստ է թուրքին սկսած ցեղասպանութեան անարգ գործը շարունակելու:

Հեռու չէ որ պատասխանը ըլլայ աչքերով ձեր ջերմութեան աստիճանը չափող կասկածամիտ նայուածք մը:

Բայց, իսկապէս, կ'անդրադառնա՞նք որ ամէն անգամ որ մեր լեզուն սխալ խօսիք եւ զայն օտար բառերով խճողենք, մեր ինքնութենէն կը հեռանանք:

Արդարեւ, լեզուն մեր ազգային ինքնութեան յատկանիշներէն է եւ մեր ժողովուրդին ցրիւ զաւակները իրարու զօդող գլխաւոր կապերէն մէկը:

Որքան այդ լեզուն տժգունի, այդքան կը տժգունի մեր ազգային ինքնութիւնը:

Մեր մայրենի լեզուն հազարամեակներու ընթացքին սերունդէ սերունդ գուրգուրանքով մեզի փոխանցուած աւանդ մըն է:

Արդեօք այդ աւանդը նոյն գուրգուրանքով կը պահէ՞նք ու կը փոխանցէ՞նք մեր յաջորդներուն:

Պատասխանը, անկասկած, ժխտական է:

Այդ աւանդը ամէն օր, ամէն վայրկեան, գիտակից անտարբերութեամբ կը խաթարենք, պարզապէս աւելի մաքուր եւ աւելի ճիշդ խօսելու մտային փոքր ճիգ մը, թեթեւ պրկում մը չկատարելու համար:

Այսքանը դեռ միայն խօսելու մասին:

Բնականաբար մեր խօսակցական լեզուն կրնայ բարելաւուիլ հայերէն կարդալով ու գրելով: Բայց ատիկա ուրիշ ցաւ է, որ կապ ունի հայերէնի ուսուցման, հայ դպրոցին եւ հայ ուսուցիչ հասկացողութեան մասին մեր ունեցած դատապարտելի ըմբռնումներուն հետ:

Մեր ազգային լեզուին հանդէպ տիրող ընդհանուր եւ քարացած անտարբերութիւնը տակաւ մեզ կը հեռացնէ մեր ազգային ինքնութենէն:

Բայց եւ այնպէս, կը նեղուինք ու կ'ընդվզինք՝ եթէ մէկը համարձակի մեզի ըսել, որ մեր այս ընթացքով պարզապէս թուրքին գործակից կը դառնանք...:

«Արեւ» օրաթերթ, 18 Մայիս 1985

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԵՒ ԻՐ ԹՈՒՐՔ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ կողմէ շղթայազերծուած նոր արշաւի մը պատճառով, միջազգային հանրային կարծիքը վերջերս սկսած է հետաքրքրուիլ Պուլկարիոյ թուրք փոքրամասնութեան պարագայով:

Ըստ թրքական աղբիւրներու, պուլկար կառավարութիւնը կը պարտադրէ թրքական ծագում ունեցող իր հպատակներուն կրօնաթող ըլլալ եւ իրենց թրքական անունները փոխարինել պուլկարական անուններով:

Որպէս հետաքրքրական նմոյշ, թարգմանաբար կու տանք «Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ»-ի խմբագրութեան ուղղուած նամակ մը, որ լոյս տեսած է յիշեալ թերթին 5 Ապրիլ 1985-ի թիւին մէջ:

«Մարտ 4-ին սքանչելի խմբագրականով մը դատապարտած էիք պուլկար կառավարութեան գործադրած ճնշումները իր թուրք փոքրամասնութեան հանդէպ:

Չիս շփոթութեան մատնեց առաջին պարբերութեան մէջ յիշուած հարցում մը. «Արդեօք մարդկային իրաւունքներու արեւմտեան խմբաւորումները որեւէ քայլ պիտի առնեն»: Արդեօք ըսել կ'ուզէիք որ որեւէ քայլ պիտի չառնեն»:

Յելսինքիի դէտերու ամերիկեան կոմիտէն բողոքի նամակներ ուղղեց պուլկար պաշտօնատարներուն, ճշդելով թէ կը ծրագրեն այս հարցը արծարծել Յելսինքիի յառաջիկայ հանդիպումներու ընթացքին, որոնցմէ մարդկային իրաւունքներու փորձագետներու հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ Մայիսին եւ մշակութային ասուլիսը տեղի պիտի ունենայ Յոկտեմբերին:

Ընթացքի մէջ է տեղեկագրի մը հրատարակութիւնը: Մօտէն կը հետեւինք կացութեան եւ իրողութիւնները պիտի հրատարակենք:

Համաձայն ենք թերթիդ հետ թէ երկիրներ իրենց փոքրամասնութիւններուն հանդէպ ունեցած վերաբերմունքով «կը ցուցաբերեն իրենց քաղաքակրթութեան մակարդակը»:

Այսպես, մենք նաե՛լ կը դատապարտենք 8-էն 10 միլիոն քիւրտերու հանդէպ թրջական իրերայաջորդ կառավարութիւններու ունեցած վերաբերմունքը:

Ձեր թերթը շտապած է ուշադրութիւն հրաւիրելու «համայնավար երկիրներու փոքրամասնութիւններուն պատահածներուն» վրայ:

Արդեօ՞ք ձեր թերթը նկատի կ'առնէ նաեւ այն խժոժութիւնները, որոնք տասնամեակներէ ի վեր ի գործ կը դրուին ՆԱԹՕ-ի մեր դաշնակից Թուրքիոյ մէջ:

Ստորագրութիւն

Ճէրի Լէյպեր

Գործադիր Վարիչ

Հելսինքիի Դէտերու Կոմիտէի

Նիւ Եորք»

Նամակը իր բովանդակութեամբ դիպուկ է եւ տեղին:

Որպէս յաւելեալ ճշդում, կը մնայ շեշտել թէ թրջական կառավարութիւնը նոյն վերաբերմունքը ունի նաեւ իր հայ փոքրամասնութեան հանդէպ:

Անշուշտ, մենք՝ հայերս, առաջիններն ենք որ կը դատապարտենք որեւէ ճնշում որեւէ փոքրամասնութեան դէմ, ինչ կրօնի կամ ազգութեան ալ պատկանի եւ որ երկրին մէջ ալ գտնուի: Որովհետեւ, թուրքերուն հետ երկար ատեն ապրած ըլլալով, լաւ կ'ըմբռնենք թէ ինչ կը նշանակէ փոքրամասնութիւններու ճնշում բացատրութիւնը՝ իր ամենախորունկ իմաստով...:

Արդեօք դարձեա՞լ պետք է զարմանք յայտնենք եւ հարց տանք որ Լոզանի դաշնագրով Թուրքիոյ կողմէ «զիջում»ով ընդունուած փոքրամասնութիւններու վերաբերող յօդուածները ինչո՞ւ թուրքերը պիտի չյարգեն ու իրենց հպատակ փոքրամասնութիւններուն վրայ ճնշումներ բանեցնեն, միւս կողմէ աղմուկ յարուցանելով՝ երբ նոյն այդ ճնշումները այլոց կողմէ գործադրուին թուրք փոքրամասնութեան մը դէմ:

Դարձեա՞լ արդարութեան երկու չափ, երկու կշիռ:

«Արեւ» օրաթերթ, 25 Մայիս 1985

ՑԱԲԱԼԻ ԲԱՅՑ ԻՐԱԲ

Աշխարհի վրայ ուր որ կազմակերպուած հայ գաղութ մը գոյութիւն ունի, հայութիւնը տեղական պայմաններուն ընծեռած կարելիութեան համաձայն, տարբեր բնոյթի եւ տարողութեան ձեռնարկներով նշեց Եղեռնի 70-ամեակը եւ յարգեց իր նահատակներուն յիշատակը:

Հայ մամուլը, ամէն տեղ, անդրադառնալէ ետք տեղական ձեռնարկներուն, հետզհետէ սկսաւ նաեւ անդրադառնալ թէ՛ սփիւռքի զանազան գաղութներու եւ թէ՛ մանաւանդ հայրենիքի մէջ Եղեռնի 70-ամեակին առիթով կազմակերպուած ձեռնարկներուն եւ ելոյթներուն:

Խօսքը մասնաւորելով եգիպտահայ մամուլին, «Յուսաբեր» իր 15, 16 եւ 18 Մայիսի թիւերով, «Ապրիլեան Ելոյթներ-Գաղութ Գաղութ» ընդհանուր խորագրով երկար լրատուութեան մը մէջ կ'արծագանգէ զանազան գաղութներու մէջ Եղեռնի 70-ամեակին առիթով կազմակերպուած ձեռնարկներուն:

Այսպէս, այդ լրատուութեան մէջ Լոս Անճելըսի, Կիպրոսի, Արժանթինի, Թեհրանի եւ Սպահանի գաղութներէն ետք եւ այլ բազմաթիւ գաղութներու շարքին, ի միջի այլոց, յիշուած է Հայաստան անունով «գաղութ» մը:

Եղեռնի 70-ամեակին առիթով արտասահմանի գաղութներուն մէջ կազմակերպուած բոլոր ձեռնարկները, որքան ալ խորապէս գնահատելի եւ էապէս կարելոր ըլլան, զանոնք որեւէ գնով եւ որեւէ պարագայի կարելի չէ բաղդատել նոյն առիթով հայրենիքի մէջ տեղի ունեցած ելոյթներուն հետ եւ անոնց շարքին դասել:

Այս հաստատումը, անկախաբար իր զուտ զգացական պատճառներէն, ունի նաեւ տրամաբանական հիմք:

Արդարեւ, ի տարբերութիւն արտասահմանի, հայրենիքի մէջ 70-ամեակի նշումը կատարուեցաւ պետականօրէն. այսինքն՝ Սովետական Հայաստանի ամբողջ պետական աւագանիին մասնակցութեամբ:

Հայրենիքի մէջ 70-ամեակի նշումը կատարուեցաւ եկեղեցականօրէն. այսինքն՝ Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան գերագոյն գլուխ Ամենայն

Հայոց Հայրապետին եւ իր շքախումբին մասնակցութեամբ:

Հայրենիքի մէջ 70-ամեակի նշումը կատարուեցաւ ժողովրդականօրէն, հայրենի ժողովուրդին տարբեր խաւերէն հարիւր հազարաւոր ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ:

Հայրենիքի մէջ 70-ամեակի նշումը կատարուեցաւ Ծիծեռնակաբերդի բարձունքին՝ Եղեռնի յուշարձանին առաջ, որ աշխարհի տարածքին սփռուած Եղեռնի բոլոր յուշարձաններուն ամենէն նուիրականն է եւ կոչուած է ըլլալու ամենէն յաւերժականը, որովհետեւ կը գտնուի մեր պատմական հողերուն մէկ մասին վրայ եւ կը վայելէ հայկական պետութեան հովանին:

Հայրենիքի մէջ 70-ամեակի նշումը կատարուեցաւ աշխարհի ամենէն շատ հայութիւն հաշուող մարդկային հաւաքականութեան՝ երեք միլիոն բնակչութիւն ունեցող Սովետական Հայաստանի մէջ:

Եւ այս շարքը դեռ կարելի է երկարել:

Հետեւաբար, այս բոլորը անտեսել եւ հայրենիքը, իր պետութեամբ, իր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինով, եւ մեր ժողովուրդին համրանքին կեսը հաշուող իր հայութեամբ, դասել սփիւռքի մեծ ու փոքր գաղութներու շարքին՝ պիտի հաւասարէր աններելի մեղանշումի:

Կը սիրենք յուսալ որ կատարուածը արդիւնքն է խմբագրական խոշոր կաֆի մը եւ ոչ թէ հայրենիքին հակադրուելու եւ զայն մշտապէս նսեմացնելու հոգեբանական ցաւալի վիճակէն թելադրուած արարքի մը:

*

* *

Ցաւալի է որ Եղեռնի 70-ամեակին առիթով, երբ բոլորս միասնաբար պէտք է խոնարհէինք մեր նահատակներուն յիշատակին առջեւ, տարակարծութիւններ կ'ունենանք:

Սակայն աւելի ցաւալին այն է, որ նման առիթի մը՝ մեր տարակարծութիւններուն նիւթը Սովետական Հայաստանը կ'ըլլայ:

Արդարեւ, Եղեռնի արհաւիրքին եւ մորմոքին ու անոր յաջորդող եւ մինչեւ այսօր շարունակուող սպիտակ ջարդին դիմաց,- մեր խօսքերէն, մեր փքուռոյց ճառերէն եւ վեճերէն անդին,- միակ սփոփանքը, զոր ունինք, մեր հայրենիքի այսօրուան ամրակուռ իրականութիւնն է:

«Արեւ» օրաթերթ, 28 Մայիս 1985

ՀԱՄԵՐԱՀԽՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԱՄԻՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱՊԱՅՈՅՑ

Արաբական ժողովրդական առածը կ'ըսէ. «Չոհը կը սպաննէ եւ անոր յուղարկաւորութեան թափօրին կը հետեւի»:

Այս պատկերացումը լիովին կը պատշաճի այն մարդոց, որոնք առաւօտ եւ երեկոյ միասնականութիւն կը գոռան ու հայրենասիրութիւն կը ճառեն, սակայն իրենց իւրաքանչիւր արարքով կը հակադրուին իրենց խօսքերուն:

Այս մտածումները կ'ունենանք, երբ կը կարդանք որ «Ընկեր Դոկտ. Եդ. Յովհաննեսեան» Եգիպտոս հրաւիրուած է՝ ելոյթ ունենալու Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ, ա'յն շրջանակին մօտ, որ Մայիս 28-ը պայքարի դրօշի վերածած է մեր հայրենիքին դէմ:

«Ընկեր Դոկտ. Եդ. Յովհաննեսեան» այլ մէկը չէ, եթէ ոչ հայրենաթող,- թերեւս աւելի ճիշդ պիտի ըլլայ ըսել՝ հայրենիքէն փախած,- Էդիկ Յովհաննեսեանը, որ իր կեանքին նպատակ ըրած է մեր հայրենիքին դէմ պայքարը, այդ պայքարին մէջ խտրութիւն չդնելով միջոցներու միջեւ, յաճախ դիմելով աններելի ծայրայեղութիւններու:

Հայրենիքէն օրինաւոր կերպով հեռանալը կամ հայրենիքէն ապօրինի կերպով փախչիլը անձնական հայեցողութեան հարցեր են, որոնց չենք ուզեր անդրադառնալ:

Հայրենիքէն փախչելէ յետոյ, օտար գործակալութիւններու գործիք դառնալ եւ հայրենիքի դէմ վարձկան փողահարի դեր վերցնել՝ նկարագրի եւ սկզբունքի հետ կապ ունեցող հարցեր են, որոնց եւս չենք ուզեր անդրադառնալ:

Մեզի համար կարեւորը, մեր ազգային կեանքին մէջ, առաջնորդողի դեր վերցնելու սահմանուած կազմակերպութիւններուն վերաբերումն է Էդիկ Յովհաննեսեաններու նման կերպարներու հանդէպ:

Որեւէ կազմակերպութիւն, որ յաւակնութիւնն ունի զանգուածներուն ուղղութիւն տալու եւ անոնց իտեալներուն իրագործումին ի խնդիր պայքարելու, իր գործունեութեան մղումը պարտի ստանալ մաքուր ակունքներէ:

Նման նախապայման չլրացնող որեւէ կազմակերպութիւն չի կրնար շինիչ եւ դրական դեր կատարել մեր ազգային կեանքէն ներս:

Էդիկ Յովհաննեսեան իր ընթացքով եւ իր գործունեութեամբ հայրենակարօտ զանգուածներուն համար կը մարմնաւորէ մեր հայրենիքին եւ մեր ժողովուրդին մնայուն ու հիմնական շահերուն դէմ գործող տիպարը: Ան իր կասկածելի ելոյթներով եւ գրպարտութիւններով,- որոնցմէ զերծ չմնացին Նոյնիսկ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինն ու անոր առաքինազարդ գահակալը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ը,- քանդիչ գործունեութեան մը դրօշակիրը կը հանդիսանայ:

Ահա՛ սեղմ եւ ամփոփ ուրուագիծը Եգիպտահայութեան Նորագոյն «հիւր»ին:

Կարելորդ այն է, որ այս «հիւրը» գուրգուրանքի առարկան է հայ ժողովուրդի շահերուն համար աշխատելու յաւակնութիւն ունեցող կազմակերպութեան մը եւ իր ուրոյն տեղը կը գրաւէ անոր բարձրագոյն ղեկավարութեան մէջ:

Անոր խօսքերը որպէս երկնատուր պատգամ կ'արտատպուին կազմակերպութեան մամուլին զանազան օրկաններուն կողմէ:

Անոր առջեւ լայնօրէն բացուած են կազմակերպութեան բեմերը:

Կազմակերպութեան երիտասարդութիւնը իր հոգեմտաւոր սնունդը ստանալու համար կախուած է անոր «մեղրածոր» բերանէն:

Մեզի կը մնայ հարց տալ թէ ի՞նչ նպատակ կայ այս «հիւրը» Եգիպտոս հրաւիրելու ետին:

Ի՞նչ է կարծիքը համերաշխութեամբ մտահոգ մարդոց, երբ նման «հերոս» մը Եգիպտոս կը հրաւիրուի:

Արդեօք այդ հրաւերին նպատակը համերաշխութիւնը շահագործելով ազգավնաս տեսակետներ տարածելու Նոր փո՞րձ մըն է:

Կամ, արդեօք այս այցելութեան նպատակը գաղութին յարաբերական խաղաղութիւնը եւ համերաշխութիւնը միանգամընդմիշտ ականահարե՞լ է՝ յետոյ քանդուած համերաշխութեան ետեւէն ողբալու եւ յանցաւորներ փնտռելու համար:

Արդեօք այսպիսի «հիւրեր» հրաւիրելո՞վ պիտի պահպանենք մեր գաղութին համերաշխութիւնը եւ հայրենասիրական ոգի պիտի ներշնչենք մեր Նոր սերունդին:

«Արեւ» օրաթերթ, 30 Մայիս 1985

ՀԱՅԸ ԵՒ ԱՐԺԱՆԹԻՆՅՈՒՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ

Լուրերուն հետեւողը պիտի նկատէ թէ Լատին Ամերիկայի երկիրներուն մէջ զգալի է վերադարձը դէպի ժողովրդավար կարգերը:

Այս ուղղութեամբ ամենահետաքրքրականը փորձն է Արժանթինի, ուր տիրող զինուորական վարչակարգը 1983-ին փոխարինուեցաւ ազատ ընտրութիւններով կազմուած Ռաուլ Ալֆոնսինի կառավարութեամբ:

Նախագահ Ռաուլ Ալֆոնսին առաջին օրէն իսկ ցուցաբերեց խիզախ արդարամտութեան այնպիսի հակում մը, որ շատեր մտահոգ են որ նոր կառավարութեան ընթացքը կրնայ վտանգել Նորահաստատ ժողովրդավար կարգերը եւ երկիրը կրկին նետել ծայրայեղ աջին գիրկը:

Ալֆոնսինի կառավարութիւնը ձեռնարկած է հին վարչակարգէն ինը զինուորական հրամանատարներու դատավարութեան, ներառեալ՝ հանրապետութեան երեք նախկին նախագահներ:

Այս զինուորականները դատի քաշուած են 1976-էն 1981-ի միջեւ բազմահազար արժանթինցիներ անհետացնելու, բանտարկելու եւ մահացնելու ամբաստանութեամբ:

Այս դատավարութիւնը իր անխուսափելի քաղաքական անդրադարձները պիտի ունենայ թէ՛ Արժանթինի եւ թէ՛ Լատին Ամերիկայի այլ երկիրներու համար:

Մինչեւ հոս ամէն ինչ կրնայ բնականոն թուիլ մեզի: Հետաքրքրականը, սակայն, այն է, որ նման ծանրակշիռ դատավարութեան մը մէջ, գլխաւոր դատաւորի դերը վերցուցած է Լէոն Արսլանեան, որ, անունէն դատելով, հայ մը պէտք է ըլլայ:

Եղեռնի եօթնասունամեակի այս օրերուն, որքա՞ն նշանակալից է այս երեւոյթը:

Աշխարհի չորս ծագերուն, ուր որ բուռ մը հայ կայ, հոն բողոք եւ ընդվզում կայ ընդդէմ հայ ժողովուրդի հանդէպ կատարուած անարդարութեան, որ տակաւին կը շարունակուի:

Մեր ժողովուրդին պարագային, մարդկային իրաւունքներու եւ արդարութեան ամէն սկզբունք քաղաքական հաշիւներով ոտնակոխ եղած է:

Անդին, Արժանթինի ժողովուրդը, ոգեկան եւ քաղաքական նոր զարթոնքով մը, կը փորձէ սրբագրել իր իսկ զաւակներուն կողմէ իրեն հանդէպ եղած անարդարութիւնը, դատի քաշելով պատասխանատուները:

Արդարութիւնը վերահաստատելու կոչուած վերոյիշեալ դատավարութիւնը, եթէ նոյնիսկ կեանքի պիտի չկոչէ հազարաւոր զոհերը, գոնէ դահիճներուն պիտի սահմանէ իրենց արժանի պատիժը:

Ճակատագրի խա՞ղ է, թե՞ պարզ զուգահիւսութիւն, որ իր Ազգային Դատին համար արդարութիւն չգտած ժողովուրդի մը զաւակը այլ ժողովուրդի մը մօտ Արդարութեան ներկայացուցիչ կը դառնայ:

Մարդկային ոտնակոխեալ իրաւունքներու մասին վճիռ արձակելու համար ցեղասպանութիւն տեսած եւ անիրաւուած հայ ժողովուրդին զաւակէն աւելի արդարադատ դատաւոր մը կրնա՞յ գտնուիլ:

«Արեւ» օրաթերթ, 5 Յունիս 1985

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԽՈՂԵՐ

Պոլսահայ «Մարմարա» թերթին կը տեղեկանանք թե Սամաթիոյ Սահակեան-Նունեան վարժարանին մէջ հաստատուած է համակարգիչներու (քոմպիւթըր) կեդրոն մը:

Լուրը կրնայ սովորական թուիլ, որովհետեւ այլ գաղութներու մէջ գործող հայկական վարժարաններ եւս այս ուղղութեամբ միջոցներ ձեռք առած են, որպէսզի հայ աշակերտը քայլ պահէ ժամանակակից թեքնիք յառաջընթացին հետ:

Վերոյիշեալ լուրը կարդալէ ետք, իբրեւ եգիպտահայ իրաւունք ունինք մտածելու թե ինչո՞ւ մեր վարժարաններն ալ չօժտուին նման սարքերով եւ մեր աշակերտութիւնն ալ, իր ընթացիկ ուսումնական ծրագրին առընթեր, ձեռք չբերէ հետզհետէ կենսական դարձող այս գործիքներուն վերաբերեալ հիմնական գիտելիքներ:

Մեր վարժարաններուն շատ մը հիմնական կարիքներուն մասին մօտէն պատկերացում ունեցողները հաւանաբար սկեպտիկ քմծիծաղով մը դիմաւորեն այս գաղափարը:

Արդարեւ, կրնայ մտածուիլ թե, մինչեւ որ կարգը համակարգիչներուն հասնի, անոնցմէ առաջ գոյութիւն ունին շատ աւելի կենսական հարցեր, որոնք տարիներէ ի վեր «անմիջական» լուծումի կը սպասեն:

Սակայն այդ լուծումները կը յամառին ուշանալ, այնքան ատեն որ կը յամառինք չտեսնել մեր կրթական գործին ներկայացուցած ահագանգային վիճակը եւ չենք ձեռնարկեր այդ վիճակին պահանջած բացառիկ եւ անյետաձգելի միջոցառումներուն:

Կրթական գործին գլխաւոր եւ հիմնական առանցքը կը կազմէ ուսուցիչը. մե՛ր պարագային՝ հայ ուսուցիչը: Սակայն ցորչափ մեր ուսուցիչներուն համար չենք ստեղծեր հարկ եղած նիւթական յարմար պայմանները, իրաւունք չունինք մեր կրթական գործին մէջ բարելաւումներ ակնկալելու:

Ասոր իբրեւ պատասխան, կրնայ ըսուիլ թե վերջին տարիներուն մեր վարժարաններու ուսուցիչներուն թոշակներուն վրայ կատարուած են

«բացառիկ» յաւելումներ, բարելաւումներ եւ ճշդումներ, որոնք, կարգ մը պարագաներու, կրկնապատկած են ուսուցիչներու թոշակները:

Գաղտնիք չէ,- եւ կարիք ալ չկայ հանրայայտ գաղտնիքներ պահելու,- որ, հակառակ կատարուած բոլոր բարելաւումներուն, ամենէն շատ գնահատուած եւ պաշտօնի յառաջացում ունեցած ուսուցիչներուն զուտ ամսաթոշակը չի հասնիր 200 եգիպտական ոսկիի, ինչ որ բացարձակապէս անբաւարար է կեանքի ներկայ տարապայման սղութեան մէջ:

Ա՛լ չենք խօսիր սովորական, այսինքն՝ բացառիկ գնահատանքի եւ յառաջացումի չարժանացած, ուսուցիչներու ամսաթոշակներուն մասին, խնայելու համար գաղութին հաւաքական պատիւին...:

Ի՞նչ է արդեօք այս երեւոյթին պատճառը:

Արդեօք աղքատ եւ միջոցներէ զուրկ գաղութ մըն ենք:

Բնականաբար ո՛չ:

Արտասահմանի մէջ հաւանաբար չկայ գաղութ մը (բացի հնդկահայ գաղութէն), որ իր թիւին համեմատ ունենայ կտակային այն եկամուտները եւ եկամուտներ ստեղծելու այն կարելիութիւնները, զորս ունի եգիպտահայ գաղութը:

Արդեօք ազգային իշխանութիւնները կը թերանա՞ն իրենց պարտականութեան մէջ եւ չե՞ն ուզեր վարձատրել մեր կրթական մշակները:

Դարձեալ մեծ ո՛չ մը, որովհետեւ, գոյութիւն ունեցող եկամուտներուն սահմանին մէջ, ազգային իշխանութիւնները մեր կրթական գործին կը յատկացնեն ազգային պիւտճէին մեծագոյն մասը:

Սակայն այս բացատրութիւնները չեն կրնար գոհացնել նիւթապէս թերգնահատուած ուսուցիչն ու իր զաւակին ուսումնական մակարդակով մտահոգ եգիպտահայ ծնողը:

Յետեւաբար, մեր առջեւ կը մնայ, իբրեւ միակ ելք, նիւթական միջոցներու ստեղծումը, որուն իրականացման համար կան երկու կարելիութիւններ:

1.- Ծախսերը կրճատել՝ զոյգ վարժարաններուն կարգ մը դասարանները միացնելով:

2.- Եկամուտի նոր աղբիւրներ ստեղծել՝ ոչ-եկամտաբեր կալուածները վաճառելով եւ վաճառքին հասոյթը շահարկելով:

Այս ձեւով ստեղծուելիք նիւթական նոր միջոցները կրնան օգտագործուիլ ուսուցչական ամսաթոշակները առատաձեռնօրէն բարելաւելու եւ նոր տարրերու համար կրթական ասպարէզը հրապուրիչ դարձնելու նպատակով:

Անշուշտ, առաջարկուած երկու ձեւերուն համար ալ գոյութիւն ունին գործնական եւ օրինական կարգ մը դժուարութիւններ, որոնք կրնան հարթուիլ, եթէ կրթական գործը դառնայ մեր առաջնահերթ մտահոգութիւնը եւ եթէ այդ մասին ըլլայ իրապէս լուրջ եւ սրտցաւ մօտեցում՝ գաղութին բոլոր զաւակներուն կողմէ անխտիր:

Մեր ճառերուն մէջ կը սիրենք յաւակնիլ թէ մեր իտեալներուն իրագործման համար պատրաստ ենք զոհուելու եւ արիւն թափելու:

Կրթական գործին պարագային, մեզմէ պահանջուածը արիւն թափել չէ, այլ՝ արիւն փրկել, մեր նոր սերունդին առողջ եւ հայեցի դաստիարակութիւնը ապահովելով:

Եթէ դիտենք մեր շուրջը, պիտի նկատենք թէ որքա՞ն թանկագին ճիգերու վատնում ունինք:

Յաճախ պատրաստ ենք իրարու կոկորդ պատռելու, մեր ճիշդ կամ սխալ համոզումները բռնի ուժով ուրիշին ուղեղին մէջ մխրճելու համար:

Պատրաստ ենք ժամերով վիճելու, որոշելու թէ ո՞վ աւելի լաւ հայ է, ո՞վ ինչ դրօշակ պէտք է պարզէ, կամ հայրենիքը եւ հայութիւնը ինչպէ՞ս պէտք է ըլլան:

Վերջին հաշուով, ի՞նչ արժէք ունին այս բոլորը, երբ մեր բիւզանդական վեճերուն եւ մեր անտարբերութեան հետեւանքով, մեր քիթին տակ, հետզհետէ կը քանդուին բոլոր այն արժէքները, զորս գուրգուրանքով պէտք է պահպանենք՝ եթէ կ'ուզենք հայ մնալ:

Սփիւռքի մէջ կա՞յ աւելի կարելոր եւ աւելի առաջնահերթ գործ՝ քան կրթական գործը:

Սփիւռքի հայ պատասխանատուն ի՞նչ աւելի կարելոր առաքելութիւն ունի՝ քան հայ վարժարանին ուսումնական եւ հայեցի դաստիարակութեան հարցերով զբաղիլը:

Իսկ եթէ կան նաեւ ուրիշ առաքելութիւններ, անոնց բոլորին հիմնաքարը դա՛րձեալ հայ վարժարանն է:

Արդեօք գէթ անգամուան մը համար պիտի մոռնա՞նք մեր վեճերը, կամ, առնուազն, յետաճգե՞նք զանոնք, լրջօրէն մօտենալու մեր գաղութին կրթական տագնապին:

Արդեօք մեր հայու խղճին հանդարտութեան համար այդ տագնապին լուծումներ գտնելու հաւաքական անկեղծ փորձը պիտի կատարե՞նք:

Կ'արժէ փորձել՝ քանի դեռ աւելի ուշ չէ:

«ԱՐԵՒ»ԻՆ

«Արեւ»ը մեր տան փնտռուած ամենօրեայ այցելուն էր:

Կը յիշեմ, տակաւին Նախակրթարանի առաջին թէ Երկրորդ դասարանի աշակերտ էի:

Կիրակի առաւօտ մը, հայրս կանչեց զիս՝ ստուգելու համար հայերէնի «գիտութիւնս»:

Թերթը փռուած էր առջեւս եւ ինձմէ կը պահանջուէր կարդալ պատահական յօդուած մը:

Սկսայ դանդաղօրէն կարդալ բարձրաձայն:

Ամէն անգամ որ կմկմայի, հայրս օգնութեան կը փութար:

Հետզհետէ գտայ կարդալու ինքնավստահութիւնս:

Երբ ընթերցանութիւնս աւարտեցի, ուրախութիւնս անսահման էր:

Ես ալ «մեծերուն պէս» թերթ կրցած էի կարդալ:

Այդ առաւօտ ստացած էի հայերէն թերթ ընթերցողի մկրտութիւնս:

*

* *

Տարիները սահեցան:

Ամրան արձակուրդներուն հօրս գործատեղին կ'երթայի:

Ինծի համար օրը շատ դանդաղ կը յառաջանար:

Օրուան ամենէն տաժանելի պահերը յետմիջօրէի ժամերն էին:

Ժամանակէն առաջ, գործատեղիին դրան առջեւ, անհամբեր կը սպասէի թերթի ցրուիչին:

Անմիջապէս որ ցրուիչը հասներ, թերթը գրեթէ խլելով՝ յափշտակութեամբ ծայրէ ծայր կը լափէի:

Զմեռները կացութիւնը կը փոխուէր:

Դպրոցական շրջանին, անհամբեր կը սպասէի հօրս տուն վերադարձին, քնանալէ առաջ օրուան թերթը անպայման կարդալու համար:

Յաւակնութիւնը չունիմ ըսելու թէ մեր սերունդը ամբողջութեամբ այդ-

պէս էր, բայց կրնամ վստահօրէն հաստատել թէ այդպէս եղողներուն թիւը փոքր չէր: Այսօր, կասկածելի է որ պատկերը նոյնը ըլլայ:

Մեծ չէ թիւը մեր վարժարաններու նոր սերունդի շրջանաւարտներուն, որոնք հայերէն թերթի մը մէկ պարբերութիւնը կարենան անսխալ կարդալ. իսկ եթէ կարդան՝ գոնէ իրենց կարդացածը կարենան լրիւ հասկնալ:

Յաւալի է, բայց այսպէս է:

*

* *

Հայերէն թերթը ի գին մեծ գոհողութիւններու լոյս ընծայելը՝ մէկ տառապանք, հայերէն թերթի ընթերցող չունենալը՝ երկրորդ տառապանք:

Հայ թերթին հրատարակութեան գործը, նուազագոյն տրամաբանութեամբ, անոր հրատարակիչը յուսահատութեան պէտք է մղէ:

Սակայն հայուն հաւատքը միշտ յաղթած է իր տրամաբանութեան:

Դիմենք միջազգային մամուլի ամենահմուտ փորձագետին՝ իր խորհուրդները ունենալու սփիւռքահայ որեւէ թերթի համար:

Կրնաք վստահ ըլլալ որ ան իր ունեցած ամբողջ հմտութեամբ եւ տարիներու փորձառութեամբ պիտի որոշէ որ հայ թերթը պէտք է դադրի գոյութիւն ունենալէ, որովհետեւ օտար փորձագետին կիրարկելիք չափանիշները բոլորովին տարբեր են հայ թերթի հրատարակիչին չափանիշներէն:

Հայ թերթին հրատարակութեան գործը, ամէն բանէ առաջ, հաւատքի գործ մըն է:

Հայ թերթին գոյութիւնը հոգեկան պահանջի մը արդիւնք է:

Եւ վերջապէս, հայ թերթը հայ անհատներուն եւ հայ հաւաքականութիւններուն ազգային ինքնութիւնը կամրջող կարեւոր ազդակ մըն է:

Այս բոլորը կրնայ ըմբռնել հայ գիրի, հայ հայրենիքի եւ հայկականութեան կարօտը քաշող հայ հրատարակիչը, բայց երբեք՝ միջազգային մամուլի օտար փորձագետը:

*

* *

Վերադառնալով «Արեւ»ին, անոր առաքելութեան լիարժէք ըմբռնումը կրնանք ունենալ եթէ միայն պահ մը երեւակայենք որ ան ամբողջ 70 տարիներ գոյութիւն ունեցած չըլլար եգիպտահայ գաղութին մէջ:

Արդարեւ, առանց «Արեւ»ին կարելի չէ երեւակայել գոյութիւնը հայրենասիրական այն ուղղութեան եւ այն ոգիին, որոնց բանբերը հանդիսացան

անոր հիմնադիրները եւ անոնց գործը մինչեւ այսօր շարունակողները:

«Արեւ»ը հեռու մնաց արկածախնդրութենէ եւ պատեհապաշտութենէ. վկայ՝ առաջին օրէն որդեգրած իր ուղին, որ կը մնայ անշեղօրէն նոյնը, հակառակ վերջին 70-ամեակին հայ կեանքը ալեկոծող բազմաթիւ վերի-վայրումներուն:

«Արեւ»ին հայրենասիրութիւնը եղաւ անսակարկ եւ առանց վարչակարգային նախընտրութիւններու:

Ան անսայթաքօրէն մնաց միշտ հայրենիքի կողքին, նոյնիսկ այն անապահով օրերուն, երբ մարդիկ «Արեւ»ի խմբագիրները կը զրպարտէին որպէս քաղաքական գործակալ եւ ուղեկից:

«Արեւ»ին գլխաւոր առաւելութիւններէն մին հանդիսացաւ այն, որ ան կուսակցական օրկան մը ըլլալով հանդերձ, հատուածական թերթ մը չեղաւ. այսինքն՝ չգերադասեց իր հատուածական շահը ժողովուրդին եւ հայրենիքին շահէն:

Որեւէ ձեռնարկ կամ աշխատանք, բաւ է որ ծառայէ մեր ժողովուրդին եւ մեր հայրենիքին շահերուն, «Արեւ»ին կողմէ հովանաւորուած ըլլայ կամ ոչ, իր ամբողջական արձագանգը եւ զօրավիգը գտած է «Արեւ»ի էջերէն:

«Արեւ»ի 70-ամեակին առիթով, միակ մաղթանքը, զոր կարելի է ընել, այն է, որ եգիպտահայութիւնը շարունակէ մշտապէս վերանորոգել իր ողջմիտ, իրա՛ն հայրենասէր եւ մանաւանդ հայերէն ընթերցող տարրը:

Արդարեւ, ատիկա է միակ գրաւականը «Արեւ»ին, կամ որեւէ հայրենասէր թերթի գոյատեւումին:

«Արեւ» օրաթերթ, 8 Յունիս 1985

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ամիսներե ի վեր մամուլին մէջ կը կարդանք Ափրիկէի մէջ տիրող երաշտին եւ անոր հետեւանքով սովէ տառապող եւ մահացող միլիոնաւորներու ողբերգութեան մասին:

Վերջերս, ամերիկեան «Նիւզուիք» շաբաթաթերթին թղթակիցը հարցազրոյց մը ունեցած է Սնուկի Համաշխարհային Խորհուրդի (Ուըրլտ Ֆուտ Քաուսըը) նախագահ Եուճին Ուէլանի հետ, որ 1972-էն 1984 վարած է Նաեւ Քանատայի երկրագործական նախարարութիւնը:

Հարցազրոյցը պարզ, բայց ցնցիչ կերպով ցոյց կու տայ Ափրիկէի ժողովուրդներուն ապրած ողբերգութիւնը եւ մարդ արարածին անտարբերութիւնը իր նմանին հանդէպ:

Այսպէս, ըստ Ուէլանի, երաշտի եւ սովի հետեւանքով, վերջին երեք տարիներու ընթացքին, Ափրիկէի մէջ 34 միլիոն հոգիներ ենթակայ եղած են մահուան:

Փորձագետներու գնահատումով, կարելի է անօթութիւնը Ափրիկէէն արմատախիլ ընել մինչեւ 2000 թուականը, եթէ բոլոր հարկ եղած միջոցները ձեռք առնուին:

Թիւերու լեզուով խօսելով, ճշդուած է թէ աշխարհի գնազան պետութիւններ 1985-ի ընթացքին մօտաւոր գնահատումներով զինամթերքի համար պիտի ծախսեն 900 միլիառ տոլար, մինչ, նոյն շրջանին, որպէս սնունդի օժանդակութիւն պիտի ծախսեն միայն 18 միլիառ տոլար: Եթէ այս վերջին թիւը կրկնապատկուի եւ հասցուի տարեկան 36 միլիառ տոլարի, արդէն իսկ յառաջիկայ հինգ տարիներու ընթացքին կարելի կ'ըլլայ հիմնական փոփոխութիւններ իրականացնել:

Թիւերու լեզուով տրուած ուրիշ օրինակ մըն է Միացեալ Նահանգներու կառավարութեան՝ իր հողագործներուն վճարած 19 միլիառ տոլարը, որպէսզի այս վերջինները ցորեն եւ եգիպտացորեն չարտադրեն: Այս զոյգ արմտիքներուն արտադրութիւնը սահմանափակելու նպատակը անոնց գինը միջազգային շուկային վրայ բարձր պահելն է:

Վերոյիշեալ 19 միլիառ տոլարի գումարը առանձինն աւելի է՝ քան աշխարհի բոլոր պետութիւններուն կողմէ միասնաբար մէկ տարուան ընթացքին սնունդի օժանդակութեան համար յատկացուած գումարը:

Եունին Ուելան կ'աւելցնէ թէ ոչ մէկ ձեռով կրնանք յաւակնիլ որ մենք քաղաքակրթուած ենք, եթէ թողունք որ Ափրիկէն սովամահ ըլլայ:

Ասիկա աւելի գէշ է՝ քան որեւէ ցեղասպանութիւն. աւելի գէշ՝ քան Զոլոքոսթը, որովհետեւ տեղեակ ենք անցած դարձածէն եւ եթէ ուզենք՝ կրնանք զայն դադրեցնել:

Այս բոլորը կարդալէ յետոյ, կը տարուիւնք մտածելու թէ քաղաքակրթութեան զարգացումը քարի դարաշրջանէն մինչեւ 20-րդ դարու վերջին քառորդը ոչինչ փոխած է մարդկային հաւաքականութիւններու հոգեբանութեան մէջ:

Ըստ երեւոյթին, զօրաւորին կողմէ տկարին դէմ կիրարկուած միջոցներուն մէջ միակ փոփոխութիւնը, որ կատարուած է, ձեւի փոփոխութիւնն է, խորքը մնալով միշտ նոյնը:

Մարդկային խիղճի, արդարութեան եւ ազնուութեան մասին մեր լսածները թերեւս կարելի է գտնել անհատներու մօտ: Սակայն երբ կարգը կու գայ հաւաքականութիւններու, մանաւանդ ազգային եւ պետական շահերու, հարցը հիմնովին կը փոխուի եւ տարբեր մտածելակերպ, տարբեր հոգեբանութիւն ու տարբեր չափանիշներ երեւան կու գան եւ կը տիրեն:

Վա՛յ այն հաւաքականութիւններուն, որոնց ղեկավարները չեն թափանցեր այս իրողութեան եւ իրենց յոյսը կը դնեն պետութիւններու խիղճին, արդարութեան եւ ազնուութեան վրայ:

«Արեւ» օրաթերթ, 13 Յուլիս 1985

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ, ՀԱԿՈՏՆԵԱՅ ՎԱՐՔ, ՀԱԿՈՏՆԵԱՅ ԲԱՐՔ

Երուսաղեմի Պատրիարքության աղիտալի տագնապին մանրամասնությունները հանրության սեփականությունը դառնալէ ի վեր, Երուսաղեմի աթոռակալը ճիգ չի խնայեր իր բարոյական աւագախրումը արագացնելու եւ իր գրաւած աթոռը հետզհետէ աւելի նուաստացնելու:

Երուսաղեմի աթոռակալը, Պատրիարքության տագնապին վերաբերեալ «Արեւ»ի մէջ լոյս տեսած ծանօթ յօդուածաշարքին պատասխանելու միտումով, 1984-ին Սրբոց Յակոբեանց տպարանէն լոյս ընծայեց հայ գրականութեան մէջ իր նախընթացը չունեցող նողկալի բովանդակութեամբ գրքոյկ մը:

Իր ստեղծած տգեղ նախընթացը ամէն գնով շարունակելու մտահոգութեամբ, Երուսաղեմի աթոռակալը այս անգամ ցեխարծակումի գործիքի վերածած է Պատրիարքության պաշտօնաթերթ «Սիոն» ամսագիրը, որուն էջերը ենթադրուած են ծառայել շատ աւելի վսեմ եւ ազնիւ նպատակներու:

Այսպէս, «Սիոն» ամսագրի Յունուար, Փետրուար, Մարտ 1985-ի միացեալ թիւով ան սկսած է խմբագրականներու շարքի մը, որուն առաջին խմբագրականը արդէն իսկ գաղափար մը կու տայ գալիքին ահաւորութեան մասին:

Որպէսզի ընթերցողը նախաճաշակ մը ունենայ այդ գազրելի խմբագրականէն, «Ծաղկաքաղ» մը կը կատարենք հոն գործածուած բառամթերքէն: «Պաղ առած եւ անկողին թրջող բարեկարգիչ, վարտիքի խոնջան, գարշաբան, աղբասուն, դրամի կաւատ, անխղճօրէն կը փչեն իրենց տնկորդ նուագելով ամօթալի եղանակներ»:

Երբ Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետական աթոռներէն մէկուն պաշտօնաթերթին խմբագրականը, - որ ստորագրուած է նոյնիսքն աթոռակալին անուան սկզբնատառերով, - կ'իջնէ անկումի այս մակարդակին եւ մենք ազգովին կը հանդուրժենք այս կացութեան եւ Երուսաղեմի մէջ տիրող այլ կացութիւններու, եւ դեռ անտարբերութեամբ հանգիստ կրնանք քնանալ,

կը նշանակէ թէ մեր բարոյական չափանիշները այնքան մը խախտած են, որ չենք ուզեր անդրադառնալ հոգեկան մեծադղորդ փլուզումին, որուն առջեւ կը գտնուինք:

«Սիոն»ի խմբագրականին տաժանակիր ընթերցումը կը համոզէ որ Երուսաղէմի աթոռակալը դժբախտութիւնը ունի իր անձը շփոթելու Երուսաղէմի Պատրիարքութեան հետ եւ կ'աշխատի լեզուական ճամարտակութիւններով այդ շփոթը փոխանցել բովանդակ հայ ժողովուրդին, որ ի՛ր իսկ խօսքերով՝ «սուտ կլլելու եւ պղտոր ջուրերէ խմելու յօժարականութիւնը ունի յաճախ»:

Երուսաղէմի աթոռակալին այս համոզումը հաւանաբար կը բխի այն իրողութենէն, որ տասնամեակներու ընթացքին իր ունեցած բարոյական թէ նիւթական սանձարձակութիւնները մնացած են անպատիժ եւ այդ իսկ պատճառով ինքը իրեն իրաւունք կու տայ ամբողջ ժողովուրդ մը անխղճօրէն անարգելու եւ հեգնելու, սկսելով անոր ամենասուրբ նուիրականութիւններէն եւ ամենաբարձր հեղինակութիւններէն:

Ասկէ առաջ ըսուած է եւ կը կրկնենք թէ, այս բոլորին մէջ ամենէն աւելի այպանելի կը մնան Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անդամները, որոնցմէ իւրաքանչիւրը եկեղեցականի վարքին անյարիր եւ անձնական հաշիւներով կրաւորական դիրքերու կը կառչի:

Օրինական գետնի վրայ, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներուն ձեռքն է այս ցաւալի կացութեան վերջակետ մը դնելու անմիջական կարելիութիւնը:

Երուսաղէմի տագնապին առնչութեամբ մեր օրերու հայ եկեղեցակաւորութեան մօտ տիրող համատարած անտարբերութեան դիմաց ամենէն յուսադրիչ եւ գօտեպնդիչ երեւոյթը, զոր կ'ուզենք վեր առնել, Ամենապատիւ Շնորհք Պատրիարք Գալուստեանի նախագահութեամբ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան Կրօնական Ժողովին առած որոշումներն են, որոնք պաշտօնական հաղորդագրութեամբ մը լոյս տեսան հայ մամուլին մէջ:

Այդ հաղորդագրութեամբ տրուած պատճառաբանեալ որոշումները կ'ամփոփուին հետեւեալ կետերուն մէջ.

1.- Դադրեցնել Երուսաղէմի ներկայ Պատրիարքին անուան յիշատակութիւնը ի ժամ Ս. Պատարագի:

2.- Գրել Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին խոնարհաբար խնդրանք մատուցանելու Նորին Ս. Օծութեան դիրքաւորում ճշդել «անխիղճ ու սրբապիղծ» արարքներու հեղինակին նկատմամբ, հիմնուելով Շահապիվանի ժողովին առաջին կանոնին վրայ:

Այդ կանոնին ամբողջական արտագրումը հաղորդագրութեան մէջ կատարուած ըլլալով, ի յայտ կու գայ թէ Երուսաղէմի աթոռակալին պարագային մէջ գտնուող հոգեւորական մը պէտք է կարգաւոյժ հռչակուի:

Հայ ժողովուրդին համար նորութիւն չէ Ամենապատիւ Շնորհք Պատրիարքին հոգեկան արիութիւնը, որուն փաստը ան բազմիցս տուած է ամենափափուկ կացութիւններու առջեւ, զորս դիմակալած է իբրեւ քաջ հովիւ եւ Հայաստանեայց Եկեղեցիին պատիւ բերող, արժանաւոր եւ արժանընտիր բարձրաստիճան հոգեւորական:

Շնորհք Պատրիարքին գլխաւորութեամբ ստորագրուած հաղորդագրութեան մէջ սրտագրաւ կոչ մը կայ՝ ուղղուած ամբողջ հայ ժողովուրդին, հետեւեալ պարբերութեամբ. «Նման բացորոշ դիրքաւորում մը կը սպասենք մենք, եւ վստահ եմ թէ կը սպասեն նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցիի բոլոր թեմական իշխանութիւնները եւ մեր ազգային, մշակութային ու բարեսիրական բոլոր կազմակերպութիւնները, Նորին Ս. Օծութիւն Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետէն»:

Պատրիարքի մը կարգաւոյժ հռչակուիլը անսախընթաց երեւոյթ մը պիտի ըլլայ մեր ամբողջ եկեղեցական պատմութեան մէջ: Եւ դժբախտութիւնը այն է, որ Երուսաղէմի այժմու աթոռակալը նման ծանրակշիռ որոշումի մը ենթարկուելու բոլոր պայմանները լիովին կը լրացնէ:

Միւս կողմէ, թէեւ նման եկեղեցական որոշում մը կ'իյնայ միայն ու միայն մեր Եկեղեցւոյ գերագոյն պետին՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին իրաւասութեան մէջ, այսուհանդերձ, փափաքելի է որ այդ որոշումը գայ որպէս պսակումը համազգային եւ համաժողովրդական խնդրանքի:

Համաժողովրդական խնդրանքով զուգորդուած հայրապետական որոշում մը բացառիկ առաւելութիւնն ունի, օրինական գետնի վրայ, այդ որոշումէն փախչելու բոլոր ճամբաները փակելու:

Հետեւաբար, եթէ մենք կը հաւատանք,- եւ կը հաւատա՛նք,- որ մեր Եկեղեցին մէ՛կ է եւ ամբողջական, ու անոր եկեղեցական աթոռները, ներառեալ Երուսաղէմի պատմական աթոռը, մաս կը կազմեն մէկ եւ ամբողջական Հայաստանեայց Եկեղեցիին, բարոյական պարտականութիւնը ունինք համազգային բոլորքի ձայն բարձրացնելու Երուսաղէմի աթոռակալին սանձարձակութիւններուն դէմ, ձայնակցելով Ամենապատիւ Շնորհք Պատրիարքին եւ իրմով գլխաւորուած Կրօնական ժողովին:

Նման ձայնակցութեան դէմ պէտք չէ պատրուակ գործածուիլն աշխարհագրական, քաղաքական կամ օրինական շինծու արգելքներ: Որովհետեւ ձայնակցութիւնը զուտ բարոյական արժէք ունենալով հանդերձ, եթէ դառ-

Նայ համատարած արտայայտութիւնը ամբողջ ժողովուրդի մը ազգային եկեղեցական կառոյցներուն ու այլեւայլ կազմակերպութիւններուն, կրնայ, ինչպէս ըսուեցաւ, օրինական շատ արժեքաւոր կռուան մը հանդիսանալ այդ արտայայտութեան յաջորդելիք հայրապետական որոշումի մը:

Արդ, կը սպասուի որ ի սփիւռս աշխարհի տարածուած Հայաստանեայց եկեղեցւոյ թեմական իշխանութիւնները եւ մանաւանդ անոնց նախագահող թեմակալ առաջնորդները, - որոնց մեծամասնութիւնը Երուսաղէմի միաբան է կամ հոն ուսանած, - օրինակ քաղեն Ամենապատիւ Շնորհք Պատրիարքին արի կեցուածքէն եւ համապատասխան քայլեր առնեն՝ մեր եկեղեցիին պատիւը փրկող նման որոշումի մը համար խնդրամատոյց ըլլալու Ն.Ս. Օծութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին:

Աւելորդ է նշել թէ կարգաւոյժ Պատրիարք մը երբ կը կորսնցնէ իր հոգեւորականի հանգամանքը, ինքնաբերաբար կը կորսնցնէ պատրիարքական աթոռ մը գրաւելու իրաւունքը, որքան ալ կառչի պետական հրովարտակներու, որոնք տրուած են իրեն՝ հիմնուելով հոգեւորականի իր հանգամանքին վրայ:

Իսկ ի ժամ Ս. պատարագի Երուսաղէմի աթոռակալին նման հոգեւորականի մը անուան յիշատակութիւնը եթէ շարունակուի, պարզապէս կը դառնայ գիտակից անարգանք բոլոր այն նուիրական անուններուն, որոնց շարքին կը յիշատակուի աթոռակալը:

Վերջացնելէ առաջ, բաղդատելով Երուսաղէմի Պատրիարքութեան այժմու աթոռակալին բարոյական անկումը Թուրքիոյ Հայոց Ամենապատիւ Շնորհք Պատրիարքին հոգեկան բարձրութեան հետ, տեղին չէ՞ ըսել՝ ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐԷ, ՀԱԿՈՏՆԵԱՅ ՎԱՐԷ, ՀԱԿՈՏՆԵԱՅ ԲԱՐԷ:

«Արեւ» օրաթերթ, 20 Յուլիս 1985

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԳԻՒՏԸ

Եգիպտահայ գաղութի պատասխանատուները տարիներ է Վեր կը ճգնին լուծումներ գտնելու՝ ազգային վարժարաններու ուսումնական եւ հայեցի դաստիարակութեան մակարդակը զօրացնելու համար:

Այս ուղղութեամբ տեղի կ'ունենան հոգեմաշ վիճաբանութիւններ, երկարապատում ժողովներ եւ հանդիպումներ, կը յատկացուին հսկայ պիւտճէներ եւ կը մտածուի ստեղծել նիւթական սոր միջոցներ, հասնելու համար բաղձացուած իտեալ մակարդակին:

Սակայն այնպէս կը թուի թէ, հակառակ անոր որ կրթական բոլոր այս տառապանքներուն եւ ցաւերուն հրաշք դեղագիրը երկար ատեն է Վեր գոյութիւն ունի, եգիպտահայ գաղութը, իր Առաջնորդ Սրբազանով, ազգային իշխանութիւններով, վարժարաններու հոգաբարձութիւններով եւ տնօրէնութիւնով, ծնողներով ու աշակերտներով, լուր չունի անոր գոյութենէն:

Այդ հրաշք դեղագիրն այն է, որ մեր ազգային վարժարանները պետք է ըլլան ՉՈՒՏ ԴԱՇՆԱԿՅԱԿԱՆ:

Զհաւատացողը կրնայ կարդալ միւնիսթեան հետեւեալ նորագոյն գիւտը:

«... Քաղքենիացման նշաններ էլ կան, անշուշտ, ԴՊՐՈՑՆ ԷԼ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼՈՒ ԻՄԱՍՏՈՎ ԹՈՅԼ Է (ԶԷ՞ ՈՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ Է, ԱՅԼ ՈՉ ԹԵ ԴԱՇՆԱԿՅԱԿԱՆ), բայց կարելորդ այդ չէ: Կարելորդ այն է, որ Եգիպտոսի հայ գաղութում մնացել է անցեալի շունչը, այսինքն կենդանի է դաշնակցական այն խմորը, որից հարկ եղած դէպքում կարելի է պատրաստել ազգին ծառայող ուսուցիչ, յեղափոխական, կղերական եւ այն ամէնը ինչ կը պահանջի գաղութի դաշնակցական կուսակցութիւնը: ԸԱՏ ՈՒՐԱԽԱԼԻ ԷՐ ՏԵՍՆԵԼ ՈՐ ԳԱՂՈՒԹԻ ԴԱՇՆԱԿՅԱԿԱՆ ՀԱՏՈՒԱԾԸ ՄԵԾ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԷՁ»:

Այս երկար մէջբերումը կատարուած է Էդիկ Յովհաննեսեանի ստորագ-

րութիւնը կրող «Հանդիպում Եգիպտոսի Հայութեան Հետ» խորագրով յօդուածէն:

Էդիկ Յովհաննէսեան, չբաւականանալով վերջերս Եգիպտոս կատարած իր այցելութեան ընթացքին տուած «հայրենասիրական» պատգամներով, այժմ կը շարունակէ զանոնք դրկել Միւսիխի Ազատութիւն Ռատիոկայանի Կեդրոնէն, հայրենիքի նման՝ Եգիպտահայ գաղութին հետ ալ «հոգեւոր կամուրջ» ստեղծելու բարի նպատակով...:

Խնդրոյ առարկայ յօդուածը, որուն «Յուսաբեր»ի խմբագրութիւնը «վերապահութեան» գլխարկ մը հազցնելով հրատարակութեան անցագիր տուած է, անվերապահօրէն գրաւած է թերթին 10 Օգոստոս 1985-ի թիւին լման առաջին էջը եւ քիչ մը աւելին:

Վերելի մէջբերումը կարդացողը անոր տողերուն մէջ անմիջապէս կը նշմարէ իր տգեղ գլուխը ցցող անուղղելի հատուածամոլութիւն մը, որ «թոյլ» կը տեսնէ ամէն ինչ որ ընդհանուր է,- այսինքն՝ կը պատկանի ամբողջ ազգին,- այս «թոյլ» վիճակին հակադրելու համար դաշնակցական «անթոյլ» վիճակներ:

Միւսիխեան փողահարը ուրախութեամբ հաստատեր է նաեւ դաշնակցական «մեծ ազդեցութեան» մը գոյութիւնը Եգիպտահայ գաղութին մէջ:

Նուազագոյն տրամաբանութիւն ունեցող ընթերցողը արդեօք պիտի չմոլորի՞ հարց տալու թէ այդքան «մեծ ազդեցութիւն» ունեցող Դաշնակցութիւնը, որ՝ ի դէպ՝ ամբողջ տասը տարիներէ ի վեր մաս կը կազմէ «ընդհանուր» եւ ոչ թէ զուտ դաշնակցական ազգային իշխանութեան, ինչո՞ւ չէ յաջողեր դպրոցէն ներս «թոյլ» եղող ազգային դաստիարակութիւնը զօրացնել:

Արդեօք նման ազգային վսեմ գործի մը յաջողութիւնը արգելակող «ապազգային» ուժե՞ր կան գաղութին մէջ, որոնք կը չքացնեն «մեծ ազդեցութիւնը»:

Չէինք հասկցած թէ ինչո՞ւ Էդիկ Յովհաննէսեան Եգիպտոս հրաւիրուած էր:

Չենք հասկնար նաեւ թէ իր գրած այս քանդիչ յօդուածը, պառակտումի սերմեր ցանելէ զատ, ի՞նչ շահ կրնայ բերել Եգիպտահայութեան եւ ինչո՞ւ պէտք է հիւրընկալուի Եգիպտահայ օրաթերթի մը կողմէ:

Կը կրկնենք մեր նախապէս կատարած հարցադրումը:

Արդեօք այսպիսի յօդուածներով պիտի պահպանուի գաղութին համերաշխութիւնը:

Այս անգամ գէթ ունինք անորոշ մխիթարութիւնը անորոշ «վերապա-

հութեան» մը, որ չենք գիտեր թէ յօդուածին շօշափած բազմաթիւ նիւթերէն ո՞ր մէկուն կը վերաբերի:

Կը սիրենք յուսալ որ «վերապահութեան» գլխաւոր նպատակը հատուածամոլութեան ժխտումն է, ի շահ գաղութին համերաշխութեան պահպանումին:

«Արեւ» օրաթերթ, 17 Օգոստոս 1985

«ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ»

Այսօր, դժբախտաբար, մեր տարբեր կուսակցությունները ո՛չ թե ընդդիմադիր, ո՛չ թե հակառակորդ (բայց եւ այնպէս առողջ հողի վրայ կառուցուած), այլ՝ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐ են:

Այս յայտարարութիւնը կը պատկանի Էդիկ Յովհաննէսեանի, որուն հետ «Երիտասարդ Յուսաբեր»ը կատարած է հարցազրոյց մը, որ հրատարակուած է Նոյն թերթին Յուլիս 1985-ի թիւին մէջ:

Այս յայտարարութիւնը Նոյնիսկ «դժբախտաբար»ով ծանրակշիռ է՝ երկու հիմնական պատճառներով:

Նա՛խ արտայայտուողը սովորական շարքային կուսակցական մը չէ, այլ՝ գաղութ գաղութ շրջող, ղեկավար դիրքերու վրայ գտնուող, գաղափարական գրականութիւն մշակող կուսակցական պատգամաբեր մը, որուն ելոյթները բացառիկ կարեւորութեամբ արձագանգ կը գտնեն կուսակցութեան մամուլին մէջ:

Երկրորդ, հարցազրոյցը վարող թերթը ենթադրուած է գաղափարական-դաստիարակչական ուղեցոյցի դեր կատարել եգիպտահայ գաղութի մէկ հատուածին երիտասարդութեան մօտ:

Այս զոյգ նշումներէն ետք, անցնինք մեր նիւթին:

Սփիւռքահայ երեք ազգային կուսակցութիւնները, այս տարուընտ սկսեալ, հետզհետէ պիտի բոլորեն շուրջ հարիւրամեայ կեանք մը:

Այս հարիւրամեակը կը յատկանշուի հայ ժողովուրդի երեքհազարամեայ պատմութեան ամենէն ճակատագրական դէպքերով:

Նման ճակատագրական դէպքերով լեցուն հարիւրամեակէ մը ետք, մենք՝ որպէս ժողովուրդ եւ մանաւանդ որպէս Սփիւռք՝ մեր պատմութեան դառն փորձառութիւններէն օգտուելով, պարտէինք քաղած ըլլալ որոշ դասեր, որոնցմէ առաջինը եւ հիմնականը թիւով փոքր մեր ժողովուրդին մշտական ազգային միասնականութեան անհրաժեշտութիւնն է:

Ազգային մշտական միասնականութիւն մը, ուր իւրաքանչիւր քաղաքական կուսակցութիւն, խմբաւորում, Նոյնիսկ անհատ իրեն յատուկ

գաղափարաբանությունը եւ գործելակերպը ունենալով հանդերձ, գիտակցությունը ունենայ դիմացինը յարգելու, անոր հետ գործակցելու, նոյնիսկ եթէ տարակարծիք է անոր հետ, ի շահ ընդհանուր եւ համազգային նպատակներու, որոնք վեր են եւ վեր պետք է մնան ամէն հատուածական նկատումէ:

Սակայն երբ 95 տարուան փորձ ունեցող եւ 65 տարիներէ ի վեր Սփիւռքի պայմաններուն մէջ գործող կուսակցութեան մը պատգամաբերը, մեր պատմութեան բազմաթիւ դառն փորձառութիւնները մոռցած, մեր համազգային բոլոր մտահոգութիւնները մէկ կողմ դրած, կը յայտարարէ թէ «մեր տարբեր կուսակցութիւնները ԹՇՆԱՄԻ են» եւ այդ յայտարարութիւնը որպէս պատգամ կը փոխանցէ երիտասարդ սերունդներուն, մենք բոլորս, անկուսակցական թէ կուսակցական, մտահոգուելու լուրջ պատճառներ պետք է ունենանք:

Որքան որ գիտենք, մեր միակ թշնամին թուրքն է եւ թուրքը պետք է մնայ, թէեւ այս մասին ալ Էդիկ Յովհաննեսեան տարակարծիք է, որովհետեւ Զալիֆորնիոյ մէջ իր ունեցած ծանօթ ելոյթով յայտարարած է թէ մեր միակ թշնամին սովետն է:

Նոյնիսկ թուրքին հետ մեր ունեցած թշնամութիւնը վերջ պետք է գտնէ այն պահուն՝ երբ տիրանանք մեր արդար իրաւունքներուն:

Այս կը թելադրեն մեզի պատմութեան դասերը:

Արդ, ինչպէ՞ս կրնան հայերը, ա՛յն ալ ժողովուրդը առաջնորդելու կոչուած կուսակցականներ, ԹՇՆԱՄԻՆԵՐ ըլլալ:

Պահ մը երեւակայեցէք որ կուսակցական երիտասարդներ, այս պարագային դաշնակցական, ընդունին իրենց ղեկավարին տուած պատգամը եւ ԹՇՆԱՄԻ նկատեն հայկական այլ կուսակցութիւններու անդամ կամ համակիր երիտասարդներն ու թշնամիի պէս վարուին անոնց հետ:

Եթէ ա՛յս է ազգային-կուսակցական դաստիարակութեամբ տրուելիք ոգին, ի՞նչ հեռանկարներ կրնանք ունենալ վաղուան Սփիւռքին համար, երբ գիտենք թէ նոյնիսկ մեր հաւաքական եւ ամբողջական ուժերը անբաւարար են ազգապահպանումի եւ հայ դատի գծով մեզի սպասող հսկայ աշխատանքներուն համար:

Մեր երիտասարդ սերունդները իրարու դէմ թշնամիի պէս լարելով պիտի հասնինք ազգային մեր մօտաւոր եւ հեռաւոր նպատակներուն, թէ՞ անոնց լուրջ եւ քաղաքակիրթ երկխօսութիւն թելադրելով:

Մենք համոզուած ենք որ ազգային խոր մտահոգութիւններ ունեցող եւ իսկապէս ազգասէր ոեւէ հայ երիտասարդ, ի՞նչ կուսակցութեան ալ

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

պատկանի, չի՛ կրնար հաշտուիլ եւ պետք չէ՛ հաշտուի իր արինակից եւ ազգակից եղբայրը թուրքին պէս թշնամի նկատելու գաղափարին հետ՝ պարզապէս որովհետեւ ան իրմէ տարբեր գաղափարի եւ կարծիքի տէր մէկն է:

«Արեւ» օրաթերթ, 21 Օգոստոս 1985

ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԳԻՏԱԿԻՅ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻ

Սփիռքահայ կեանքը դիտողին մօտ յաճախ կը գոյանայ այն տպաւորութիւնը, որ հասարակութեան լայն զանգուածը, անտարբերութեան հետեւանքով, կորսնցուցած է ազգային հարցերու մասին մտածելու եւ անձնական կարծիք կազմելու նախանձախնդրութիւնը:

Այնպէս կը թուի թէ հայ կեանքին պարտադրուած է դերաբաշխում մը, ուր կան սակաւաթիւ «տեսակետ հայթայթողներ» եւ, անոնց առընթեր, «տեսակետ յեղեղողներու» ստուար բանակ մը:

Այս վիճակը որքան շարունակուի եւ արմատանայ, մեր ազգային կեանքի իրականութիւնները այնքան պիտի մշուշուին:

Կարծեք անգիր օրէնք մը գոյութիւն ունի, ըստ որուն՝ ազգային կեանքի իրականութիւնները դատապարտուած են քողարկուած մնալու:

Իրականութիւնները, որպէս հանրայայտ իրողութիւն, կրնան քննարկուիլ անհատական խօսակցութիւններու սահմանին մէջ, բայց անոնց զլացուած է հրապարակային եւ պաշտօնական մակարդակներու վրայ քննարկուելու իրաւունքը:

Կ'երեւի թէ այս երեւոյթին արմատները հարկ է փնտռել հինէն եկած վախի հոգեբանութեան մէջ:

Մեր պատմութեան ընթացքին, մեր վիճակը յաճախ այնքան գէշ եղած է, որ նախընտրած ենք չտեսնել իրականութիւնը, այն վախով որ իրականութեան ամբողջական պարզումը կրնայ մեզ յուսալքումի առաջնորդել եւ իբրեւ ազգ մեր գոյութեան պայքարը շարունակելու մէջ մեզ զինաթափ ընել:

Իրականութենէն խուսափելու ինքնուրոյն ձեւ մըն է նաեւ ամէն հարցի մէջ մեր դատումները անպայման կաղապարուած մտածելակերպերու բովէն անցընելու միտումը:

Այս կացութեան հետեւանքը կ'ըլլայ այն, որ մեր կաղապարուած մտածելակերպին արդիւնք եղող եզրակացութիւնները ընդհանրապէս

գոհացում կու տան մեր համոզումներուն, սակայն համոզիչ լուծումներ չեն բերեր մեր առջեւ ցցուող հարցերուն:

Իրականութենէն հեռու ապրելու փաստերը, դժբախտաբար, բազմաթիւ են մեր մօտ:

Արդարեւ, նկատելի է որ յաճախ կիրքով կը վիճինք եւ թեր ու դեմ կարծիքներ կը յայտնենք հարցերու շուրջ, որոնց մասին բնաւ տեղեկութիւն չունինք:

Օրինակի համար, մեզմէ շատեր ամբողջական գաղափար չունին նոյնիսկ իրենց բնական ժողովրդին կամ քաղաքին մասին:

Այսուհանդերձ, մեր մէջ քիչ չէ թիւը անոնց, որոնք մեր հայրենիքին մասին ժխտական կամ դրական «հեղինակաւոր» եւ վերջնական կարծիքներ կը յայտնեն, հակառակ անոր որ փարսախներով հեռու կ'ապրին հայրենիքէն եւ լաւապէս չեն ճանչնար զայն:

Անկեղծ պատասխան ունենալու յոյսով, հարց տանք թէ մեզմէ քանի՞ հոգի իրաւունք ունի ըսելու թէ լաւապէս կը ճանչնայ հայրենի իրականութիւնը:

Խօսքը «թուրիսթական» ճանաչողութեան կամ հայրենի քանի մը ականաւոր դէմքերու հետ անցողակի ծանօթութեան մասին չէ:

Փաստերու, թիւերու եւ մարնրամասն տուեալներու վրայ հիմնուելով, սփիւռքի մէջ քանի՞ հոգի կրնայ յստակ գաղափար տալ թէ հայրենիքը՝ քաղաքական, տնտեսական, գիտական, մշակութային եւ ընկերային մակարդակներու վրայ, ի՞նչ վիճակ կը ներկայացնէ այսօր:

Ո՞վ ի՞նչ գիտէ հայրենի ղեկավարութեան ազգային թէ այլ մտահոգութիւններուն մասին:

Ո՞վ որքանո՞վ թափանցած է հայրենի պետական մարդոց մտայնութեան եւ գործելակերպին:

Կացութիւնը, որուն առջեւ կը գտնուինք, ստեղծած է անգիտութեան թանձր մթնոլորտ մը, որուն հետեւանքով կրնանք դիւրին գոհ դառնալ առաջին իսկ «հեղինակաւոր» կարծիքին, երբ ան մասնակի կամ ճշմարտանման տեղեկութիւն մը ներկայացնէ մեզի:

Այս կացութեան միակ դարմանը գիտական մօտեցումով կատարուած կամ կատարուելիք ուսումնասիրութիւններու մատուցումն է սփիւռքահայ հանրային կարծիքին:

Երբ գիտական մօտեցում կ'ըսենք, բնականաբար պետք է հասկնալ բացարձակ առարկայականութիւնը, որուն բացակայութենէն խորապէս կը տառապի հայ իրականութիւնը:

Արդարեւ, անցած է ժամանակը հատուածական շահերու պրիսմակէն դիտուած եւ ապսպրանքի վրայ գրուած ուսումնասիրութիւններուն, որոնք կրնան թերեւս ժամանակաւոր հրահրումներ առաջացնել, սակայն ազգային մնայուն շահերու իմաստով ո՛չ մէկ օգուտ կը բերեն:

Իբրեւ ժողովուրդ, պետք է հասունութիւնը ունենանք մեր հաւնած իրականութիւններուն կողքին՝ մեր չհաւնածներն ալ տեսնելու եւ ընկալելու:

Իբրեւ հայ անհատ, պարտինք լաւապէս եւ մօտէն ճանչնալ մեր հայրենիքը, ինչպէս նաեւ սփիւռքը:

Նման ամբողջական ճանաչողութիւն մը միայն կրնայ ճամբայ հարթել գիտակից եւ հիմնաւոր հայրենասիրութեան, ինչպէս նաեւ մեր ուժերուն եւ կարելիութիւններուն լիակատար եւ ճիշդ գնահատումին:

Երբ ազգային գետնի վրայ հասնինք գիտակցական այդ մակարդակին, այն ժամանակ միայն մեր դատումները կրնան դառնալ առարկայական եւ, հետեւաբար, մեր եզրակացութիւնները մեզի կրնան հասցնել տրամաբանական եւ գործադրելի ազգային համընդհանուր առաջադրութիւններու:

«Արեւ» օրաթերթ, 16 Նոյեմբեր 1985

ՄԷԿ ԽՆԴԻՐ, ԵՐԿՈՒ ԿՇԻՌ

Հայկական Դատի հետապնդման աշխատանքներուն հետեւողը պիտի նկատէ թէ Միացեալ Նահանգներու մէջ հայկական զանազան կազմակերպութիւններու կողմէ ամերիկեան Ներկայացուցչական Տան եւ Ծերակոյտէն ներս Հայկական Ցեղասպանութեան մասին պարզ յիշատակութեան մը ձեռքբերումը ինչպիսի արուեստական դժուարութիւններու կը բախի:

Անդին, այս դառն իրականութեան առընթեր, կը պարզուի հակադիր պատկեր մը:

Վերջերս ամերիկեան մամուլին մէջ ճափոնցի-ամերիկացիներու մասին տրուած լուրի մը մէջ կը կարդանք հետեւեալը.

«Մենք սորված ենք թէ արտակարգ անարդարութիւնը կարող է տեղի տալ իրողութիւնները քողարկելու արտակարգ աքթերու»:

«Ուր որ նման ենթադրեալ քողարկում գոյութիւն ունի, ազատ ժողովուրդի մը կառավարութիւնը ցաւալիօրէն պարտադրուած կը դառնայ պատուաւոր հաշուետուութենէ խուսափելու»:

Այս խիստ յատկանշական խօսքերով Միացեալ Նահանգներու Վերաքննիչ Ատեանը վերականգնած է Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին Փըրլ Զարպըրի վրայ կատարուած ճափոնական յարձակումին առիթով արգելափակուած 120 հազար ճափոնցի-ամերիկացիներու կողմէ Միացեալ Նահանգներու դաշնակցային կառավարութեան դէմ 24 միլիառ տոլար վնասուց հատուցում պահանջող դատական հետապնդումի ձեռնարկելու իրաւունքը:

Վերաքննիչ Ատեանը այս ձեւով բեկանած է 1984-ին 19 ճափոնցի-ամերիկացիներու կողմէ բացուած վնասուց հատուցումի պահանջին դէմ ստորադաս դատարանի մը կողմէ տրուած վճիռը, որ կ'ըսէր.

«Երկար ժամանակ անցած է, յիշողութիւնները աղօտած են եւ շատ մը դերակատարներ՝ մահացած»:

Վերաքննիչ Ատեանը իր վճիռին մէջ կ'ակնարկէ թէ «կառավարութիւնը կ'ըսէ թէ արդարութիւնը կիրարկելու ժամանակը անցած է» եւ կ'եզրակացնէ, ըսելով. «Մենք համաձայն չենք»:

Հետաքրքրական պիտի ըլլար հարց տալ թէ Փըրլ Հարպըրի յարձակումէն ամբողջ 45 տարիներ վերջ, երբ ամերիկեան Վերաքննիչ Ատեանը նման վճիռ մը կ'արձակէ ի նպաստ ճափոնցի-ամերիկացիներուն, ի՞նչ պիտի ըլլար Նոյն ատեանին վճիռը Հայկական Ցեղասպանութեան առիթով հայերուն հասած վնասներուն մասին, ուր խնդրոյ առարկայ են ոչ թէ 24 միլիառ տոլարի նիւթական վնասներ, այլ ժողովուրդի մը 1,5 միլիոն զաւակներուն կորուստը, անոր հազարամեակներու հայրենիքին բռնագրաւումը եւ անոր մշակութային ժառանգութեան վկայ յուշակոթողներուն փճացումը:

Արդեօ՞ք անցեալին Օսմանեան Թուրքիոյ կողմէ կատարուած արտակարգ անարդարութիւնը այսօր կը մղէ Ամերիկայի պէս ինքզինք ազատութեան ռահվիրայ դաւանող երկիր մը, - ամերիկեան Վերաքննիչ Ատեանին իսկ խօսքերով, - իրողութիւնները քօղարկելու արտակարգ աքթերու:

Ի՞նչ պիտի ըլլար ամերիկեան Նոյն Վերաքննիչ Ատեանին վճիռը, եթէ հայութիւնը կարելիութիւնը ունենար դատի քաշելու Միացեալ Նահանգներու Ներկայացուցչական Տունը եւ Ծերակոյտը՝ Հայկական Ցեղասպանութեան իրողութեան ընդունման նկատմամբ անոնց ցարդ բռնած անընդունելի դիրքին նկատմամբ:

Եթէ փորձենք հասարակաց եզրեր փնտռել Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին Միացեալ Նահանգներու ճափոնցի-ամերիկացիներու վիճակին եւ Ա. Աշխարհամարտի ընթացքին օսմանեան քաղաքացիութիւն «վայելող» հայերու վիճակին միջեւ, պիտի տեսնուի թէ կարելի թուող բաղդատութիւնը գործնապէս անիմաստ է:

Արդարեւ, թրքական պատմութեան քիչ թէ շատ ծանօթ անաչառ ոեւէ մարդ միամտութիւնը պիտի չունենար բաղդատելու ամերիկեան արգելափակման ճամբարին կեանքը Թուրքիոյ կողմէ հայերու հանդէպ գործադրուած բռնագաղթի, կողոպուտի, բռնաբարումի եւ ջարդերու գեղեցիկ հետ:

Նոյնպէս պէտք չէ մոռնալ որ, Փըրլ Հարպըրի պարագային, ճափոն նախայարձակ էր: Մինչ հայերը ոչ միայն նախայարձակ չէին Թուրքիոյ դէմ,

այլեւ իբրեւ հաւատարիմ քաղաքացիներ իրենց պարտականութիւնը կը կատարէին «Օսմանեան հայրենիք»ի բանակին մէջ՝ անխղճօրէն զինաթափուելու եւ ջարդուելու համար:

Մարդկային ազնուագոյն սկզբունքներու անունով ճառող, սակայն քաղաքական ամենագծուծ հաշիւներով գործող պետութիւններու ընթացքը մեզ պետք է մղէ համոզուելու թէ մեր միակ փրկութիւնը մեր սեփական ուժին մէջ է:

Միւս կողմէ, նոյն այդ ուժին ստեղծումին եւ զարգացումին նախապայմանն է ազգային գերագոյն նպատակներու շուրջ մեր համախմբումը եւ գործակցութիւնը:

Սակայն այս մասին այլ առիթով:

«Արեւ» օրաթերթ, 8 Փետրուար 1986

ՎԱՂՈՒԱՆ ՎԱԽԸ

Անցեալ շաբաթ ծանօթ եգիպտահայ երիտասարդ մը եւս ձգեց այս գաղութը եւ մեկնեցաւ, Գանատայի մէջ փորձելու համար իր բախտը:

Ամէն նման մեկնում հոգեկան նոր բեկում մը կը յառաջացնէ այն մնացողներուն մօտ, որոնք իրենց ճակատագիրը այս գաղութին կապած են:

Գաղութ մը, իր բոլոր աւանդական կառոյցներով, ինչպէ՞ս կրնայ վերանորոգուիլ, եթէ նոր ու թարմ ուժեր չհասնին գրաւելու հիւներուն բաց թողած տեղերը:

Դանդաղ, անաղմուկ, բայց շարունակուող այս արտահոսքը ստեղծած է պարտուողական հոգեբանութիւն մը, որ գաղտագողի կը կրծէ բոլորիս հոգիները:

Ամէն ոք կարծէք իր խորքին մէջ համոզուած է թէ, եթէ իր տեղը այս գաղութին մէջ է, իր զաւակը անպայման հոս մնալիք չէ:

Թերեւս ասիկա է պատճառը որ հաւաքական վաղուան մասին մտածելու տրամադրութիւն ունեցող չկայ:

Ամէն ինչ օրը-օրին գոյութիւն մը քաշկռտելու հոգեբանութեամբ է որ կը տնօրինուի:

Գոյութիւն չունի որեւէ հիմնական ծրագիր, որ անմիջական վաղը եւ մօտիկ ապագան նախատեսէ ու ընդգրկէ:

Ջլատիչ սպասումի հոգեբանութիւն մը՝ յար եւ նման հոգեբանութեանը այն մարդուն, որ գիտէ թէ մահացու հիւանդութենէ կը տառապի եւ ճակատագիրին համակերպելով կը սպասէ իր մահուան:

Կը զգայ մահուան մօտիկութիւնը, բայց չի գիտեր թէ երբ պիտի ժամանէ ան:

Այս հոգեբանութիւնը հիմէն պետք է արմատախիլ ընել եւ անխնայօրէն հալածել:

Որովհետեւ անորոշ սպասումի վտանգաւոր այս մթնոլորտին մէջ խորապէս կը տուժէ մեր ազգային գոյապայքարը եւ մեր բարոյական ու

Նիւթական կարելիութիւնները չեն օգտագործուիր իրենց լիութեան մէջ:

Պարտութեան գաղափարը որեւէ գնով պէտք չէ բոյն դնէ մեր մէջ:

Մեզի համար կենսական է ազգային գոյատեւումի համար մղուելիք պայքարի ոգին արծարծումը:

Այդ ոգին պէտք է վարակիչ կերպով ներգրաւէ ամենէն առաջաւոր պատասխանատուէն մինչեւ նորափոթ մանուկը:

Այդ ոգին պէտք է տարածուի եւ համակէ մեր բոլոր կառոյցները՝ անոնք ըլլան համայնքային թէ միութեանական:

Ամենէն կարող, գործունեայ եւ տեսիլք ունեցող ղեկավարը կամ առաջնորդը անգամ ոչինչ կրնայ ընել առանձինս, եթէ փնտռուած ոգին չէ համակած իր գործակիցները եւ իր ղեկավարած կառոյցին բաղկացուցիչ տարրերը:

Նոյնպէս, հաւաքականութիւն մը որքան ալ բարիկամեցողութիւն ունենայ եւ պատրաստ ըլլայ պայքարի մէջ նետուելու, եթէ չունենայ տեսիլք ունեցող, ոգի ներշնչող, անձնուրաց եւ անձնուէր ղեկավարութիւն մը, չի կրնար իր հետապնդած նպատակները եւ բաղձացած արդիւքները իրագործել:

Իւրաքանչիւրս պէտք է մտածէ թէ այս գաղութին մէջ ազգային գոյապայքարի ի խնդիր կորսուած ճակատամարտ մը պարտութիւն մը չէ միայն այս գաղութին հաշուոյն, այլ՝ պարտութիւն մըն է մեր ամբողջ ժողովուրդին հաշուոյն:

Նոյնպէս, իւրաքանչիւրս պէտք է համոզուի թէ այս գաղութին մէջ շահուած ազգային որեւէ յաղթանակ, յաղթանակ մը չէ միայն մեր գաղութին հաշուոյն, այլ յաղթանակ մըն է ամբողջ հայ ժողովուրդին հաշուոյն:

Երբ այս մտածումը եւ համոզումը արմատանայ մեր մօտ, այն ժամանակ պիտի գիտակցինք որ իւրաքանչիւրս՝ ամենէն առաջաւորէն ամենէն փոքրաւորը, պարտականութիւն մը եւ դեր մը ունի կատարելիք:

Ուրեմն ազգային գոյատեւումի ի խնդիր պայքարի առողջ ոգիով եւ ուժերու ու կարելիութիւններու ծրագրուած օգտագործումով գրոհենք անստոյգ վաղուան դէմ եւ թող վաղը մեզմէ վախճայ՝ փոխանակ մենք վաղուընէ վախճալու:

«Արեւ» օրաթերթ, 12 Ապրիլ 1986

ՍԻՐԱՆՈՅՇ ԵՒ... ԶԱԿԱԶԻԿ

Կրկին անգամ կը թերթատեմ հայրենի ականաւոր արուեստաբան Ռուբէն Չարեանի հեղինակութիւնը եղող «Սիրանոյշ»ը եւ նոր միայն կ'անդրադառնամ որ 30 տարի առաջ հայ մեծատաղանդ արուեստագիտուհիին նուիրուած այս գիրքին խմբագիրը նոյնինքն ներհուն թատերագետ Լեւոն Յախվերդեանն է:

Ու յիշողութիւնս գիս անմիջապէս կը փոխադրէ 1984-ի դէկտեմբերեան արեւոտ այն առաւօտը, երբ քանի մը բարեկամներով Լեւոն Յախվերդեանին կ'ընկերանանք՝ գոհացում տալու Սիրանոյշին այցելելու իր անհամբեր փափաքին:

Հին Գահիրէի մէջ գտնուող Մարմինայի ազգային գերեզմանատան մտաւորականներու թաղն ենք: Այս բացառիկ առիթով, տեղացի գերեզմանապահը, իր *կէլէպիէ*^{*} քղանցքը բերանը առած, փութկոտութեամբ ցնցուղով մը կը ջրէ մտաւորականներուն գերեզմանները:

Ասդին, Յախվերդեան՝ իր լենինեան գլխարկը հանած, գլխահակ, խոր յարգանքով կանգնած է հայ բեմի քրմուհիին կիսանդրիին առջեւ:

Խաղաղ այդ պահուն, Յախվերդեանի յիշողութեան պաստառը հաւանաբար կը վերակենդանացներ անկրկնելի դերասանուհիին մարմնաւորած տիպարները, անոր անցած կեանքի ուղին, թատրոնի աշխարհէն ներս անոր ունեցած յաղթական շքերթը, հասնելու համար Եգիպտոսի մէջ անոր ապրած վերջալոյսի դժնդակ օրերուն:

Երկար եւ խորհրդաւոր այդ պահը երբ հասաւ իր աւարտին, Յախվերդեանի տամուկ աչքերէն զգացինք որ ան կը վերադառնար յետադարձ, յուզումնալի եւ խոկումնալի ճամբորդութենէ մը:

Սիրանոյշէն ետք, Յախվերդեան մի առ մի այցելեց մտաւորականներու թաղին մնացեալ «բնակիչ»ներուն, մասնաւորաբար յամենալով Օտեանի

* Արաբական երկիրներու եւ յատկապէս Եգիպտոսի մէջ գործածուող այդ մարդու շրջագգեստ:

Եւ Արփիարեանի շիրիմներուն առջեւ:

Այս մեր մեծերուն ճակատագիրն ալ հարազատ կրկնօրինակն է մեր ժողովուրդին ճակատագրին:

Աշխարհի ո՞ր ծագին չէք գտներ մեր նորագոյն պատմութեան եւ մշակոյթին կերտիչները հանդիսացող մեր անմահներէն մէկուն գերեզմանը: Յանկարծ մտածումներուս թելը կը խզուի... Չակագիկով:

Չակագիկը Նեղոսի տելթային մօտ գտնուող Նահանգային մայրաքաղաք մըն է:

Դեռ միայն կէս դար առաջ, հոն գոյութիւն ուներ փոքր բայց աշխոյժ հայ գաղութ մը՝ իր դպրոցով, իր եկեղեցիով եւ քաղաքապետութենէն տրամադրուած իր ազգային գերեզմանատունով:

Չակագիկի հայկական դպրոցը շատոնց փակուած է:

Եկեղեցին դեռ կանգուն կը մնայ:

Իսկ հայկական գերեզմանատունը, վերջին տարիներուն հրատարակուած օրէնքի մը տրամադրութեան համաձայն, աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր «նոր բնակիչ» հիւրընկալած չըլլալով, հարկադրաբար վերադարձուեցաւ Չակագիկի քաղաքապետութեան:

Չակագիկի գերեզմանատան անտէր մնացած ննջեցեալներուն աճիւնները, Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանին կարգադրութեամբ, փոխադրուեցան Գահիրէ, տեղւոյն ազգային գերեզմանատան մէջ հասարակաց գերեզմանի մը մէջ ամփոփուելու համար:

Հապա եթէ դժբախտ օր մը նոյն ճակատագրին արժանանան Գահիրէի զոյգ ազգային գերեզմանատուները, ո՞ր պիտի երթան Սիրանոյշը, Օտեանը, Արփիարեանը եւ բոլոր միւս մեծերը:

Արդեօք խելացի քայլ մը պիտի չըլլա՞ր անոնց աճիւնները այժմէն իսկ հայրենիք փոխադրել, որպէսզի անոնք երթան միանալու հայրենի պանթէոնին միւս անմահներուն:

Սակայն Սփիւռք ենք:

Եւ Սփիւռքը ունի իր անխախտելի օրէնքները:

Նման առաջարկ մը կրնայ ի միջի այլոց երեք գլխաւոր կարելիութիւններու դէմ յանդիման գտնուիլ:

Առաջինը այն է, որ ազգային պատկան մարմինները բոլորովին անտեսեն զայն, կարծէք առաջարկը բնաւ ներկայացուած չըլլար, որովհետեւ կան «առաջնահերթ» հարցեր, որոնք քրոնիկութեան կարգով երբեք չեն լուծուիր:

Երկրորդ կարելիութիւնը այն է, որ ազգային պատկան մարմինները

յանձնախումբ մը կազմեն աճիւններու փոխադրութեան հարցով զբաղելու համար: Սակայն յանձնախումբին անդամները մշտապէս այլ զբաղումներով տարուած ըլլալով, աճիւններու հարցը կրնայ լաւագոյնս թաղուիլ...:

Երրորդ կարելիութիւնը այն է, որ եթէ ազգային պատկան մարմինները սկսին այս առաջարկով լրջօրէն զբաղիլ, անմիջապէս եւ ինքնաբերաբար կը ստեղծուին փոփոխադրական եւ հակա-փոխադրական երկու հակամարտ խումբեր, որոնք բուն հարցը մոռնալով, կը ձեռնարկեն փոխադարձ խուլ եւ անդուլ պայքարի:

Եւ պէտք է զարմանալ, եթէ տեսնէք մարդիկ, որոնք ոչ իսկ լսած են Սիրանոյշի, Օտեանի կամ Արփիարեանի անունը (դժբախտաբար այս դասակարգը այլեւս դարձած է ճնշիչ եւ յարգելի մեծամասնութիւն), «սկզբունքային» հարց յարուցանեն՝ թէ պէ՞տք է մեր գաղութին «բարոյական ժառանգութիւնը» հանդիսացող աճիւնները հայրենիք փոխադրել կամ ոչ:

Սակայն կը թուի թէ հարկ է մխիթարուիլ որ այդ մեծերուն կեանքով եւ գործով չհետաքրքրուող մարդիկ գոնէ այս առիթով կը հետաքրքրուին... անոնց աճիւններով:

Սրտաբուխ փափաքս եւ մաղթանքս է որ վերելի ենթադրութիւնները գէշ երազի մը պէս հիմնովին սխալ դուրս գան եւ մեր գաղութը իրմէ ակնկալուած բարձր գիտակցութեամբ ձեռնարկէ այս հարցին քննարկումին եւ իրագործումին:

«Արեւ» օրաթերթ, 30 Օգոստոս 1986

ՍՓԻԻՌԱԿԱՆՔ

Բարեգործականի 80-ամեակին առիթով վարչապետ ու Փարիզի քաղաքապետ Ժազ Շիրաք եւ տիկինը քաղաքապետարանի պալատին մեջ կը հիւրասիրէին վեց հարիւրէ աւելի հրաւիրեալներ՝ գլխաւորութեամբ ԶԲԸՄ-ի ցկեանս նախագահ Ա. Մանուկեանի եւ տիկնոջ, ի ներկայութեան բազմաթիւ երկիրներու Փարիզի դիւանագիտական ներկայացուցիչներուն, բարձրաստիճան այլ հիւրերու, համաշխարհային հռչակ վայելող հայ արուեստագէտներու, Բարեգործականի Կեդրոնի անդամներու եւ հինգ ցամաքամասերու Բարեգործականի ներկայացուցիչներու:

Քաղաքապետարանի պալատին կամարապատ սիւներով ընդարձակ դահլիճը իր արքայական շքեղանքով, հսկայ ջահերով, գեղազարդ ձեղունով եւ զարդաքանդակներով, եւ բազմահարիւր ներկաները իրենց տօնական գերպաշտօնական զգեստաւորումով կը ստեղծէին իւրայատուկ հայկական մթնոլորտ մը:

Այս մթնոլորտը, որ ինքնին կը մղէ բազում խորհրդածութիւններու, վերապահած էր խորհրդածութեան անակնկալ առիթ մը եւս:

Մեր սեղանին շուրջ, բարեկամներու կողքին, կային մեզի անծանօթ կարգ մը սեղանակիցներ, որոնց շարքին կը ծանօթանայինք երիտասարդ, համակրելի, ժպտուն եւ խօսուն տիկնոջ մը, որուն խօսած հայերէնը՝ իր արտասովոր լեզուական զարտուղութիւններով, համակրական ժպիտներ կը քաղէր իր շուրջի ծանօթներէն եւ զարմացական հայեացքներ՝ զինք չճանչցողներէս:

Շուտով կը պարզուէր որ այս երիտասարդ հայուհին ծնած եւ մեծցած է Զարաւային Ափրիկէ, ուր, մինչեւ քանի մը տարի առաջ իր Ամերիկա գաղթը, ո՛չ հայերէն գիտցած է, ո՛չ ալ գաղափար ունեցած հայութեան մասին:

Իր խօսած հայերէնը իր ամուսինին օգնութեամբ, գնահատելի ճիգով մը, երկու տարի է որ սորված էր եւ օրէ օր կը բարելաւուէր:

Պատմութեան թելը տակաւ կը քակուի: Ամերիկա գաղթէն ետք,

Ափրիկէի ծնունդ մեր հայուհին կ'ամուսնանայ Բարեգործականի մէջ գործօն դեր ունեցող ամերիկահայ երիտասարդի մը հետ:

Բարեգործականի մէկ ձեռնարկին առիթով, Նորապսակ տիկինը, ամուսինին աջակցելու միտումով, շուկայ կ'իջնէ՝ տոմս տեղաւորելու:

Շուկային մէջ կը դիմէ հայկական հաստատութեան մը տիրոջ եւ կ'առաջարկէ Բարեգործականի ձեռնարկին տոմսերը:

Հաստատութեան տերը խոժոռ դէմքով մը կ'ընդունի երիտասարդուհին, ըսելով.

- Չե՞ս գիտեր որ ես դաշնակցական եմ. եկած ինծի Բարեգործականի տո՛մս կ'առաջարկես:

Տիկինը անայլայլ պարզութեամբ մը կը պատասխանէ.

- Կը ներէք պարոն, ես կը կարծէի որ դուք հայ էք:

Մեր բարեկամը ընդվզելով իր տղան կը կանչէ եւ երիտասարդուհին ցոյց տալով կ'ըսէ.

- Տե՛ս այս կինը ի՞նչ կ'ըսէ ինծի:

Շուտով, սակայն, կ'անդրադառնայ երիտասարդուհին անմեղունակութեան եւ մեր սփիւռքեան ցաւերուն անգիտութեան ու կ'առաջարկէ Նուիրատուութիւն մը կատարել, պայմանաւ որ իր անունը չյիշուի:

Այսպէս, դաշնակցական հայուն մէջ յաղթական դուրս կու գար առանց ստորոգելիի հայը, որ կը քաջալերէր Բարեգործականի ձեռնարկ մը, հոգ չէ թէ ծածուկ:

Երանի թէ բոլորիս մէջ անխտիր հայը ամէն այլ նկատումէ առաջ անցնէր: Այն ժամանակ որքա՞ն թնճուկներ շուտով իրենց լուծումը պիտի գտնէին:

«Արեւ» օրաթերթ, 29 Նոյեմբեր 1986

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԵՕՅ ԵՒ ԻՐ «ՄԱՅՐԻԿ»Ը

Այնպես կը թուի թէ Անրի Վերնեյի (Աշոտ Մալաքեան) անունը,- հակառակ բեմադրիչի իր բեղուն եւ երկարամեայ վաստակին,- արուեստի աշխարհին մէջ զուգորդուած պիտի մնայ իր «Մայրիկ»ին:

ՀԲԸՄ-ի 80-ամեակին առիթով վարչապետ Ժագ Շիրաքի տուած ընդունելութեան աւարտին, երբ ներկաները հետզհետէ կը մեկնէին ընդունելութեան դահլիճէն, ոմանք դեռ կը յամենային՝ աշխարհի չորս ծագերէն եկած ծանօթներու հետ տպաւորութիւններ փոխանակելու:

Առիթէն օգտուելով, հայ մամուլի կարգ մը ներկայացուցիչներ շրջապատած էին ընդունելութեան ներկայ գտնուող Անրի Վերնեյը եւ հետաքրքրական զրոյցի մէջ էին իր հետ:

Տրուած կարգ մը հարցումներուն պատասխանելով, Մալաքեան մաքուր արեւմտահայերէնով մը կ'ըսէր թէ իր «Մայրիկ» ֆրանսերէն հատորը ցարդ Ֆրանսայի մէջ ունեցած է մէկ միլիոն տպաքանակ եւ կը համարուի ամենալայն վաճառում ունեցող գիրքերէն:

«Մայրիկ»ը արդէն թարգմանուած է գերմաներէնի եւ սպաներէնի:

Այժմ բանակցութիւններ կը տարուին գայն Միացեալ Նահանգներու մէջ անգլերէնով հրատարակելու ուղղութեամբ:

Նոյնպէս, շուտով կրնայ գործադրութեան դրուիլ, 20 միլիոն տոլարի պիւտճէով, «Մայրիկ»ը ժապաւենի վերածելու ծրագիրը:

Գիրքին ունեցած բացառիկ յաջողութեան անդրադառնալով, Անրի Վերնեյ, ի միջի այլոց, կ'ըսէ թէ ստացած է աւելի քան չորս հազար գնահատական նամակներ իր ընթերցողներէն, որոնց մէջ կան բազմաթիւ ականաւոր դէմքեր, ինչպէս, օրինակ, Ֆրանսայի նախագահ Ֆրանսուա Միթերան, որ իր նամակին մէջ մօտաւորապէս ըսած է. «Ձեր գիրքը յաջողած է շատ աւելին կատարել, քան ինչ որ ուրիշներ կը փորձեն ռումբերով ընել»:

Վերնեյ իր գրուցակիցներուն դիտել կու տար թէ արուեստին թեման պէտք է ըլլայ համամարդկային. այսինքն՝ ներկայացնէ ապրումներ, զորս ոեւէ մէկը կրնայ ունենալ՝ անկախաբար իր պատկանելութենէն: Այդ

ապրումներուն մթնոլորտին ընդմէջէն կարելի է ազգայինը տալ: Ան կ'աւելցնէր թէ իմաստ չունի շարունակ եղերերգելը:

Այս ուղղութեամբ դիտել կու տար թէ Նոյն երեկոյ Շարլ Ազնաւուրի երգած «Անոնք Ինկան» երգը խօսուն օրինակ մըն է, ուր երգին վերջին տողին մէջ է միայն որ ակնարկութիւն կայ հայութեան մասին:

Նոյնպէս, «Մայրիկ»ի պարագային, իւրաքանչիւր ընթերցող, ինչ ազգութեան ալ պատկանի, աշխարհի որ ծագին ալ գտնուի, ունի մօր եւ զաւակի փոխադարձ զգացումը:

Արդարեւ, գիրքը կը սկսի սիրելի մայրիկի մը մահամերձ վիճակին առթած սարսուռին նկարագրականով: Քանի մը էջ յետոյ միայն, երբ ընթերցողը արդէն մթնոլորտին մէջ ներգրաւուած է ու բժիշկը տատամսումով կ'առաջարկէ մահամերձ մօր փոխադրութիւնը «շիք» դարմանատուն մը, ուր ամէն ինչ աւելի յարմարաւետ կ'անցնի, իր արմատներուն եւ աւանդութիւններուն կառչած հայը կը ծառանայ եւ կը յայտարարէ թէ հայոց մօտ մայրերը տունը կը մահանան:

Մալաքեան այս առիթով խօսեցաւ նաեւ ծրագրուած ժապաւենին մէջ հայկական արուեստը ներկայացնելու իր զօրաւոր փափաքին մասին: Օրինակ, ան կը մտածէ Կոմիտասեան Պատարագը ներկայացնել 700 հոգինոց երգչախումբով մը, որպէսզի աշխարհը լսէ եւ ապրի հայուն հոգեւոր մեղեդին:

Ապա աւելցուց թէ ինք վաթսունը անց է եւ շատ մը յաջող ժապաւեններ բեմադրած: Այժմ իր կեանքի փափաքն է «Մայրիկ»ը վերածել ժապաւենի, զոր կ'երեւակայէ իր բոլոր մանրամասնութիւններով որպէս չորս ժամ տեւողութեամբ գործ մը: Կ'ապրի զայն իր ամբողջ եւրթեամբ, որովհետեւ իր ականջին մէջ տակաւին կ'արծագանգէ իր հօր ձայնը, որ իր հետ կը խօսի «Մանչս» ըսելով:

Ակնածանքով եւ ակամայ բաժնուեցանք արուեստի այս հայ խնկարկուն:

Ու կրկին անգամ զգացինք եւ համոզուեցանք որ միջազգային մակարդակով հայկական վաւերական արուեստի ազդու գէնքը միայն պիտի կարենայ ի նպաստ մեզի նուաճել ժողովուրդներու հոգին, աւելի՛ քան որեւէ այլ գէնք:

«Արեւ» օրաթերթ, 6 Դեկտեմբեր 1986

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՐԻԻՔՍԷԼԻ ՄԷՋ

Պելճիքայի հայ գաղութը որպես համայնք կազմաւորուած է գլխաւորաբար Ա. աշխարհամարտէն ետք, 1920-1925 թուականներուն:

1927-ին գաղութը ունեցած է իր վաւերացեալ կանոնագիրը, որ, կարգ մը բարեփոխումներէ յետոյ, ցարդ կը կիրարկուի:

Ազգային բոլոր գործունէութիւնները կը ղեկավարուին 4 տարին անգամ մը ընտրուող 30 հոգիւնոց ներկայացուցչական միակ մարմնի մը կողմէ:

Այս մարմինէն կը բխի 10 հոգիւնոց վարչութիւն մը, որուն կողքին կը գործեն եկեղեցական, տիկնանց, երիտասարդաց եւ մշակութային յանձնախումբեր:

Գաղութը կը հրատարակէ ամսաթերթ մը, որ ունի հայերէն եւ ֆրանսերէն զոյգ բաժիններ:

Ազգային կեանքը կեդրոնացած է Հայ Տունին շուրջ, որ կը գտնուի սեփական բազմալարկ շէնքի մը մէջ:

Պելճիքայի հայ գաղութը մինչեւ 1965 թուականը կը հաշուէր շուրջ 1000 հոգի: Այդ թուականէն սկսեալ, գաղութին թիւը ստուարացած է Լիբանանէն, Պոլիսէն եւ Թուրքիոյ գաւառներէն գաղթող հայերով եւ այսօր կը հասնի 3000-ի:

Այս տեղեկութիւնները կը քաղենք Պ. Եդուարդ Էմիրզեանէն, որ ժրաջան գործունէութիւն ունի Պրիւքսէլի հայ գաղութին մէջ:

Առիթը՝ 24 ժամուան այցելութիւն մը Պրիւքսէլ, ներկայ գտնուելու տեղւոյն նոր կառուցանելի հայկական եկեղեցիին հիմնարկէքին:

*

* *

Շուրջ տասնամեակէ մը ի վեր պելճիքահայ գաղութը, իր կարիքները հոգալու կողքին, կարելոր չափերով կ'աջակցի Թուրքիոյ ներքին գաւառներէն Պելճիքա ապաստանած քրտախօս հայերու: Նոյն նպատակին կը սատարեն ՀԲԸՄ-ը եւ անոր նախագահը՝ Ալեք Մանուկեան:

Նորեկները հետզհետե կը վարժուին պայմաններուն: Փոքրիկները շաբաթօրեայ դասերով հայերէն կը սորվին եւ լեզուական կապ կը ստեղծեն գաղութին եւ իրենց ծնողներուն միջեւ:

Հայու տիպական ճակատագիր:

Հայ մանուկը իրաւունք չունի թրքական թաթին տակ իր պապենական հողերուն վրայ սորվելու իր մայրենին եւ զայն պիտի սորվի... Պրիւքսէլի մէջ:

Գաւառներէն եկող հայերը, սակայն, պահպանած են առհաւական անեղծ հաւատք մը եւ եկեղեցւոյ հանդէպ անսահման սեր եւ գուրգուրանք:

Քրտախօս այս հայերը,- գաղութին անդամներուն վկայութեամբ,- յուզիչ երկիւղածութեամբ, ծնկաչոք, ձեռամբարձ եւ վերացած՝ կը հետեւին մեր եկեղեցական արարողութիւններուն:

Ընտանեկան աւանդութեամբ, անոնք անգիր գիտեն մեր շարականները, աղօթքները եւ պատարագը: Թէեւ լեզուական թափանցում չունին անոնց իմաստին, բայց հոգեկան խորունկ ապրումով կը հաղորդուին անոնց վսեմ խորհուրդով:

*

** *

Կիրակի առաւօտ է:

Պելճիքական աշուն. եգիպտական չափանիշներով՝ խստաշունչ ձմեռ:

Եկեղեցւոյ հողը փորուած է իր ամբողջ տարածքին վրայ:

Որոշեալ ժամուն կը սկսի հիմնարկէքի արարողութիւնը:

Հեռուն կը լսուի հոգեւոր երգեցողութիւնը:

Եկեղեցական թափօրը, գլխաւորուած եպիսկոպոսական դասով, որուն կը մասնակցին վարդապետներ, դպիրներ եւ կնքահայրեր, կը յառաջանայ եկեղեցւոյ փողոցին մէջ մինչեւ հիմնարկէքի վայրը, ուր կ'իջնէ վար՝ լայնատարած փորուածքին մէջ:

Եկեղեցւոյ հողին մէկ կողմը, դրացի շինութեան երկայնքին, ծածկուած երկար ամպիոնի մը վրայ, որ վառարաններով տաքցուած է, տեղ գրաւած են հիւրերը եւ զանազան ներկայացուցչական դէմքեր:

Կեդրոնական դէմքն է ՀԲԸՄ-ի նախագահ Ա. Մանուկեան, որ այս յատուկ առիթով Պրիւքսէլ եկած է ՀԲԸՄ-ի Ընդհանուր Ժողովին եւ 80-ամեակի փարիզեան տօնակատարութիւններու նախօրէին:

Հիմնարկէքի տպաւորիչ արարողութիւնը կը սկսի:

Ո՞վ գիտէ Լուսաւորիչէն ի վեր քանիերորդ հայկական նորածին

Եկեղեցին է, որուն հիմնարկէքը կը կատարուի:

Մեր ժողովուրդը իր սեփական հողերուն վրայ քանի՞ հազար եկեղեցի եւ վանք իր ետին թողած՝ աշխարհի չորս ծագերուն հայկական եկեղեցիներ կը ցանէ:

Դեռ մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս անվերջանալի երթը:

Ե՞րբ պիտի վերագտնենք Արեւմտահայաստանի մեր ամայացած եկեղեցիները:

Եկեղեցւոյ հողին ճակատին, փողոցի երկայնքին քաշուած ժամանակաւոր փայտեայ բազրիքին ետեւ, խռնուած է բազմութիւնը:

Ուշադրութիւնս կը գրաւէ այս բազմութենէն զատորոշուող պատկեր մը:

Հոն, բազրիքի ետին, քովէ քով կանգնած են պարզ հագուստներով, թուխ դէմքերով թիկնեղ մարդիկ, ականջէ ականջ հասնող սեւ, թաւ, ականառու պէխերով:

Սեւ-սեւ խօսուն աչքեր:

Սեւ յօնքեր, սեւ մագեր:

Ժայռի արտայայտութիւն ունեցող դէմքեր:

Կատարեալ հակադրութիւն շուրջի եւրոպականացած, նրբավար հայերուն:

Կ'անդրադառնամ. անո՞նք են:

Գաւառէն իրենց հազարամեակներու հայութիւնը շալկած Պելճիքա եկողները:

Լուռ, անաղմուկ, ճնշիչ հալածանքը, որ 70 տարիներէ ի վեր կը շարունակուի, յաջողած է զանոնք եւս արմատախիլ ընել ու օտարութեան ովկէսը նետել:

Կը վերադառնամ արարողութեան:

Աւելի խոր կ'ըմբռնենք մեր հոգեւոր երգեցողութիւնն ու կը ձայնակցիմ ժողովուրդին, որ նախապէս բաժնուած գրքոյկներով կը հետեւի եւ կը մասնակցի արարողութեան. «Ի վերայ վիմի հաւատոյ շինեցեր քո սուրբ զեկեղեցի, զսա պահեա՛ ի խաղաղութեան»:

Կարծես ճիշդ մեր օրերուն համար ըսուած ըլլային այս խօսքերը:

*

* *

Արարողութիւնը հասած է իր աւարտին:

Հայկական նոր եկեղեցիի մը հիմնարկէքը կատարուած է:

Պելճիքայի հայ գաղութին պերճախօս նախագահը,- որ, ի դէպ, ակա-

Նաևոր փաստաբան մըն է,- գեղեցիկ ճառ մը կ'արտասանէ, չմոռնալով յարգանքի իր տուրքը մատուցանել բոլորին՝ Պելճիքայի թագաւորին, թագուհիին ու կառավարութեան, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, Արեւմտեան Եւրոպայի հոգելոյս Հայրապետական Պատուիրակին, Փարիզի այժմու Առաջնորդ Սրբազանին, որ կը նախագահէր հիմնարկեքին, եկեղեցւոյ մեծ ու փոքր բարերարներուն, ՀԲԸՄ-ի նախագահին եւ Պրիւքսէլի ծերակուտական-քաղաքապետին, որ ներկայ էր:

Պահը տպաւորիչ է:

Ամէն ոք յուզուած է:

Ամէն ոք ուրախ է: Ուրախութիւն մը, որ մեզի յատուկ է. անկատար ուրախութիւն: Որովհետեւ մեր հոգիներուն խորը, թաքուն, հծծող զգացում մը ունինք: Չենք գիտեր թէ վաղը ինչ վերապահած է մեր ժողովուրդին եւ մեր ազգային հաստատութիւններուն՝ այս անծայրածիր արտահայտեցիքին մէջ, որ Սփիւռք կը կոչուի:

*

* *

Ժողովուրդը դարձեալ խռնուած է, ա'յս անգամ փողոցին մէջ:

Հիւրերը դուրս կու գան եւ կը սպասեն իրենց ինքնաշարժներուն:

Հիւրերուն կարգին դուրս կու գայ նաեւ Ա. Մանուկեան իր տիկնոջ, դստեր եւ թոռնուհիին հետ:

Յանկարծ, երկու գաւառահայ աղջնակներ կը բաժնուին բազմութենէն, «կը գրաւեն» Ա. Մանուկեանի ձեռքերը, կը համբուրեն եւ շուտով կը հեռանան:

Յեղին երախտագիտութիւնը արտայայտող ակնթարթային պահ մը՝ այնքա՛ն պարզ, ինքնաբոլիս, բնական...

*

* *

Պրիւքսէլի հայկական եկեղեցին խորհրդանշիչը պիտի դառնայ հայկական միութեան:

Պելճիքայի հայ գաղութը միակամ է:

Հոն գոյութիւն ունին տարբեր գաղափարներու տէր մարդիկ: Սակայն գոյութիւն չունին կուսակցական կամ յարանուանական տարակարծութիւններ: Հայկական եկեղեցին պիտի շինուի բոլոր հայերուն մասնակցութեամբ, անոնք ըլլան առաքելական, կաթողիկէ թէ աւետարանական:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը, գաղութին անդամներուն խնդրանքով, բացառիկ կարգադրութեամբ մը, իր հայրական հաւանութիւնը տուած է, որ կառուցելի եկեղեցին գործածուի նաեւ կաթողիկէ եւ աւետարանական հայերու կողմէ:

Ուսանելի դաս մը՝ տրուած փոքրաթիւ գաղութի մը կողմէ, որուն մէջ հայը զօրաւոր է եւ ամէն բանէ առաջ:

Եւ մտածե՛լ թէ սփիւռքի տարածքին տակաւին կը գտնուին մարդիկ եւ կազմակերպութիւններ, որոնք գերագոյն նպատակ ընտրած են մի եւ մէկ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին երկուքի վերածել:

«Արեւ» օրաթերթ, 13 Դեկտեմբեր 1986

ԳՈՎԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՆՔՆԱԳՈՀՈՒԹԻՒՆ*

Հաւաքականութեան մը մէջ պատասխանատու դիրքեր զբաղեցնողները երբ փոխադարձ գովասանքի եւ հիացումի արտայայտութիւնները կը վերածեն ամենօրեայ հրապարակային «պրակտիկա»յի, այդ հաւաքականութենէն ներս կը ստեղծուի ինքնագոհութեան վտանգաւոր մթնոլորտ մը: Նման մթնոլորտ մը կրնայ միայն ջլատիչ դեր ունենալ հաւաքականութեան առողջ բարոյականին եւ ստեղծագործ ոգիին վրայ:

Ինքնագոհութեան վտանգաւոր ախտանիշ կարելի է նկատել, օրինակ, անգոյ իրագործումներու փքուռոյց ներքողումը:

Նոյնպէս, երբ պատասխանատուներու մօտ կը սկսի բացակայիլ հարցերու եւ երեւոյթներու իրատես գնահատումը եւ անոր տեղը կը գրաւէ անձերու եւ գործերու չափազանցեալ եւ անտեղի գովաբանութիւնը, հաւաքականութեան անդամներուն մօտ կը յառաջանայ՝ պատասխանատուներու խօսքերուն արժանահաւատութեան հանդէպ վստահութեան խախտում, սուր տագնապներու նկատմամբ բացարձակ անտարբերութիւն եւ ընդհանուր բարոյական մեղկութիւն:

Հետեւողական եւ չափազանցեալ գովասանքի առարկայ պարզամիտ անձը, իր կամքէն անկախ, ենթակայ է եութեամբ փքուելու: Մինչդեռ աւելի գիտակից անձը իրեն ուղղուած անտեղի եւ ուռուցիկ գովասանքը համագոր կը նկատէ հեզնանքի:

Կը թուի թէ գովասանք ընդունելու մարդկային հակումը աւելի ուժեղ է՝ քան գիտակից լրջութիւնը:

Ասոր համար է որ քիչ անգամ կը հանդիպինք մարդոց, որոնք խորշին գովասանքին առթած անդիմադրելի հեշտանքէն:

Անտեղի գովասանք ընդունելու սիրահարներուն չափ եւ թերեւս անոնցմէ աւելի՝ պէտք է այպանել այդ գովասանքն անհաշիւ եւ անխնայ բաշխողները:

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 307:

Ժխտական եւ դատապարտելի երեւոյթներու հանդէպ հաւաքականութեան բռնաճ կրաւորական դիրքը, գիտակից թէ անգիտակից լռութիւնն ու լուրջ քննադատութեան չգոյութիւնը կը քաջալերեն չափազանցեալ գովասանքներու զոհ ինքնագոհութեան ասպետները՝ հետզհետէ ընդարձակելու իրենց յաւակնութեան սահմանները:

Իրերու այս ընթացքով, երբեք պէտք չէ զարմանալ որ, օր մը, մարդիկ, այլեւս չգոհանալով իրենց շռայլուող յաճախակի գովասանքներուն քանակէն եւ որակէն, ձգտին աւելիին եւ նորարար ոգիով հրապարակ իջնեն ինքնատուր կոչումներով՝ առանց այլեւս կարիքը զգալու ուրիշներու գովասանական «առատաձեռնութեան»:

Երբ հաւաքականութեան մը անդամները ատենին անաչառօրէն եւ ազդու կերպով առաջքը չեն առներ անընդունելի սահմանազանցումներու, կը զրկուին իրենց հաւաքական արժանապատուութեան տերն ըլլալու իրաւունքէն:

«Արեւ» օրաթերթ, 31 Յունուար 1987

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԸ

Միջազգային եւ եգիպտական մամուլը, տեղեկատվության միջոցները, երկար շաբաթներէ ի վեր լայնօրէն կ'արձագանգէին այն նախապատրաստութիւններուն, որոնք կը տարուէին հին Եգիպտոսի մայրաքաղաք Լուքսորի համանուն տաճարին պատմական շունչին տակ 2-12 Մայիս 1987-ին տրուելիք «Այտա» օփերայի ներկայացումներուն:

Հազարաւոր զբօսաշրջիկներ աշխարհի չորս անկիւններէն փութացած էին Լուքսոր, վայելելու «Այտա»ի աննախընթաց այս ներկայացումը:

Հայ բարեկամներու խումբով մը երկու օրով Լուքսոր կը գտնուինք «Այտա»ի ներկայացման շրջանին:

Մեր կեցութեան երկրորդ օրը, երեկոյեան, հինգ գոյգով հաւաքուած ենք պանդոկին ճաշարանը եւ հայկական աշխոյժ ժխորը կը տարածուի մեր շուրջը:

Ընթրիքը աւարտած էինք արդէն, երբ մեր սեղանին կը մօտենայ զարմացած բայց նոյն ատեն ուրախ արտայայտութեամբ տիկին մը, որ ձեռքերը բացած հարց կու տայ.

- Դուք հա՞յ էք:

Մեր հաստատական պատասխանին կը յաջորդէ փոխձանօթացումը: Տիկինը ինքզինք կը ներկայացնէ, ըսելով.

- Ես ալ հայ եմ եւ Այտան եմ: Երեկուան «Այտա»ն ես երգեցի: Անունս Սեդա Տէլկրանտէ է: Ասիկա ասպարիզային անունս է. բուն անունս Սեդա Քիւլիքեան է: Կը ներկայացնեմ ձեզի ամուսինս՝ Անտոն Քիւլիքեան:

Պր. Քիւլիքեան ժպտադեմ կը մօտենայ մեզի, բոլորիս հետ ձեռնուելով:

Անակնկալը մեզ պահ մը շշմեցուցած է: Ուրախութեան եւ հպարտութեան զգացում մը կը պատէ մեզ:

Մեզմէ երկու գոյգ նախորդ երեկոյեան ներկայացումին ներկայ գտնուած էին, առանց անդրադառնալու որ գլխաւոր դերակատարուին արեւակից մըն էր: Այժմ իրենց ուրախութիւնը անսահման էր, քանի որ իրենց տեսած Այտան հայուհի մըն էր:

Խօսակցութեան թելը ինքնաբերաբար կը քակուի:

Համակրելի երգչուհին ջերմ մթնոլորտ մը կը ստեղծէ իր շուրջը եւ սիրով կը պատասխանէ իրեն ուղղուած հարցումներուն:

Սեդա Տէլկրանտէ-Քիւլէքեան, աղջկնութեան մականունով՝ Բալուլեան, ծնած է Լիբանան:

Առաջին քայլերը սկսած է առնել Պէյրութի երաժշտանոցին մէջ:

1958-ին Լիբանանէն անցած է Իտալիա, ուր Միլանոյի եւ Վենետիկի մէջ կատարելագործած է իր արուեստը:

1971-էն սկսեալ ելոյթ կ'ունենայ գլխաւոր դերերով:

Ան մասնաւոր խումբի մը մաս չի կազմեր: Ազատ ասպարէզի օփերային երգչուհի մըն է: Շուրջ 10 տարիներէ ի վեր կը հրաւիրուի Վերոնայի օփերային խումբին հետ երգելու:

Հարցումին՝ թէ ո՞ր ելոյթներ ունեցած է, կը պատասխանէ թէ ելոյթներ ունեցած է Արեւմտեան Եւրոպայի գրեթէ բոլոր երկիրներուն, Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներու, ինչպէս նաեւ Արեւելեան Եւրոպա՝ Պոլկարիոյ, Յունգարիոյ եւ Լեհաստանի մէջ:

Յաջորդ հարցումը բնականօրէն պիտի ըլլար.

- Հայաստան այցելա՞ծ էք:

Պատասխանը բոլորս կը ցաւցնէ.

- Հայաստան չեմ կրցած երթալ՝ հակառակ ջերմ փափաքիս: Սրտիս ցաւը այն է, որ սփիւռքի այն քիչ հայուհիներէն եմ, որոնք յաջողած են որպէս օփերայի երգչուհի, եւ հակառակ բազմաթիւ փորձերուս, առիթը չէ տրուած ինծի Հայաստան այցելելու: Կ'երեւի թէ գոյութիւն ունի ինծի անծանօթ պատճառ մը, որ արգելք կ'ըլլայ Հայաստան երթալուս:

Իր անմիջական ծրագիրներուն մասին խօսելով, կ'ըսէ թէ 3, 7 եւ 10 Մայիսին Այտայի դերով Լուքսորի մէջ ելոյթներ ունենալէ յետոյ, 11-ին կը մեկնի Փարիզ, ուր 13-ին ելոյթ կ'ունենայ «Նապուքօ»ի մէջ:

Ինք ելոյթ կ'ունենայ իտալական օփերաներու մէջ գլխաւոր դերերով:

Խօսքը մասնաւորելով «Այտա»ի լուքսորեան ներկայացումներուն, Սեդա Տէլկրանտէ դիտել կու տայ թէ բեմադրութեան մէջ եթէ կարգ մը տեղադրումներ այլ ձեւով նախատեսուէին, հովին հետ փչող փոշին եւ աւազը նուազ կ'ազդէին երգիչներուն վրայ, ինչպէս նաեւ կարելի կ'ըլլար կարգ մը արքութիւնքի դժուարութիւններ շրջանցել:

Ապա, խօսակցութիւնը անգալաբար սահելով Այտայէն եւ օփերայէն, կ'անցնի երգչուհիին ամուսնին, հասնելու համար ... *իչի քիւֆէին*:

Թէ ինչպէ՞ս:

Խօսակցութեան ընթացքին կը տեղեկանանք որ Պր. Զիւլիքեան ծնած է Իտալիա՝ Իտալացի մօրմէ: Հակառակ այդ իրողութեան, ան նկատելիօրէն սահուն եւ մաքուր հայերէն մը կը խօսէր: Բացատրութիւնը այն էր, թէ հայր Զիւլիքեան, 18 տարեկանին կը կանչէ իր որդին եւ կ'առաջարկէ իրեն Վենետիկ՝ Սուրատ Ռափայէլեան յաճախել, որպէսզի հայերէն սորվի: Նոյն ատեն, դիտել կու տայ թէ իր երթալիք տեղը ջեռուցում չկայ, կերակուրը բացառիկ չէ եւ գիշերօթիկ վարժարանը տեսակ մը արգելարան է:

Սակայն հայու արիւնը կը խօսի որդի Զիւլիքեանի մէջ: Ան Վենետիկ երթալով շատ կարճ ժամանակի ընթացքին հայերէն կը սորվի եւ իր երկրորդական վկայականը կը ստանայ Սուրատ Ռափայէլեանէն:

Այդ միջոցին, Զիւլիքեան Ֆրանսայէն հայ դասընկերներու ծանօթանալով, կ'երթայ Մարսիլիա, ուր աւելի մօտէն շփում կ'ունենայ հայ ընտանիքներու հետ եւ կը սկսի գնահատել հայ կիները եւ անոնց տարբեր շնորհներուն կարգին, նաեւ ... անոնց խոհարարական ձիրքերը:

Վենետիկի մէջ Զիւլիքեան կը հետեւի տնտեսագիտական բարձրագոյն ուսման այն միջոցին, երբ Սեդա հոն կը կատարելագործէր իր արուեստը:

Սեդա Տէլկրանտէ, որ մեծցած էր հայկական տոհմիկ ընտանիքի մը մէջ, կը վերյիշէ այն օրերը, երբ կը կարծէր թէ հայ ամուսին մը պիտի չունենայ, քանի որ հայ այր մարդիկը ... «հաստ գլուխ» կ'ըլլան:

Սեդային մայրը յաճախ կը համոզէր զինք որ հայկական ճաշեր եփել սորվի եւ իր պատասխանը միշտ այն կ'ըլլար, թէ հայու հետ պիտի չամուսնանայ, հետեւաբար կարիքը չունի հայկական ճաշեր եփելու:

Վենետիկի երաժշտանոցին մէջ, ուր Զիւլիքեան պատահաբար կ'այցելէ, կը գտնէ իր կեանքի ընկերուհին:

Շուտով Զիւլիքեան կը հարցնէ իր հայ նշանածին թէ *իչի քիւֆթէ* գիտե՞ս եփել:

Սեդա Տէլկրանտէ այդ պահուն կը մտաբերէ իր մօր տարիներու թախանձանքները:

Իր ամուսինը յուսախաբ չընելու համար, ան ի վերջոյ կը սորվի հայկական ճաշեր եփելը եւ նոյնիսկ զանոնք կը հրամցնէ իտալացիներու:

Զիւլիքեան զոյգին երջանիկ ամուսնութիւնը այժմ արդէն կը հաշուէ 23 տարիներ, որոնց ընթացքին Պր. Զիւլիքեան յաջողած է փաստել թէ ամէն հայ այր մարդ անպայման «հաստ գլուխ» չէ:

Արդարեւ, Սեդա Տէլկրանտէ իր ասպարէզին բերումով տարին 8-9 ամիս կը ճամբորդէ, միշտ վայելելով ամուսնին գործակցութիւնն ու հասկացողութեան ոգին:

Պր. Զիւլիւքեան իտալական կարեւոր դրամատան մը Պրիւքսէլի տնօրէնն է եւ նոյն ատեն մաս կը կազմէ Եւրոպական Հասարակաց Շուկայի մօտ իտալական ներկայացուցչութեան: Այդ բերումով, Սեդա Տէկրանտէ ստիպուած է ընկերային յարաբերութիւններու լայն ժամանակ յատկացնել, ինչ որ կը բացատրէ այն դժուարութիւնը, զոր ունին, ինք եւ ամուսինը, հայ կեանքին հետ սերտ շփում պահելու:

Այսուհանդերձ, Տէկրանտէ, ուր ալ երթայ, անպայման առիթը կը գտնէ հայերու հանդիպելու:

Արուեստագիտուիին հետ մեր խօսակցութիւնը դեռ կրնար շատ երկարիլ, բայց ժամանակը կարճ էր:

Ան մեզմէ կը բաժնուի յառաջիկայ տարի կրկին Եգիպտոս դառնալու առաջադրանքով, այս անգամ Գահիրէի մէջ ելոյթներ ունենալու ծրագրով:

«Արեւ» օրաթերթ, 1 Յունիս 1987

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՀԻՐԷՆ ԱՆՑԱԲ...*

Պատկեր առաջին:

22 Փետրուար 1945:

Գարեգին Վեհափառ Յովսէփեանց, ընտրեալ Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Ամերիկայէն գալով, Եգիպտոսի վրայով Լիբանան կ'երթայ:

Այս առիթով, Գահիրէի մէջ իր կեցութեան մասին «Արեւ» կը գրէր.

«Վեհափառը երբ հասաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, կայարանէն իրեն ընկերակցող տասնեակ մը ինքնաշարժներու թափօրով, եկեղեցիին բակը եւ ներքնամասը լեցուած էր ծովածաւալ բազմութեամբ մը, նման այն բազմութիւններուն՝ ուրախ եւ խանդավառ, որոնց ականատես կ'ըլլանք տօնական մեծ օրերուն»:

«Մինչ զանգակները կը դօղանջէին զուարթածայն, Վեհափառը զգեստաւորեալ՝ «Յրաշափառ»ով կ'առաջնորդուէր եկեղեցիէն ներս, ամպհովանիի մը տակ, շրջապատուած Գեր. Մամբրէ Սրբազանէ, հոգեշնորհ Դերենիկ վարդապետէ եւ քահանայ հայրերէ, կանխուած դպրաց դասով»:

«Ներկայ էին ազգային իշխանութեանց անդամները, գրեթէ ամբողջութեամբ, հայ մամուլի ներկայացուցիչները, ազգային եւ անհատական վարժարաններու տեսուչները, ուսուցիչները, աշակերտութենէն մաս մը եւ ԱՆՅԱՇԻԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ»:

«Երեկոյեան, Ազգային Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆՑ կողմէ ճաշկերոյթ մը տրուեցաւ, ի պատիւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Յովսէփեանցի իր Եգիպտոսէն անցքին առիթով» (բոլոր գլխագրումները մեզմէ՝ Պ.Թ.):

Ներկայ էին Թեմական եւ Բաղաքական Ժողովի անդամներ, իրենց տիկիններով, Աղեքսանդրիոյ Թեմականի ատենապետը եւ Բաղաքա-

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 310:

կանեն ներկայացուցիչ մը, քահանայ հայրերը եւ մամուլը:

*

* *

Պատկեր երկրորդ:

3 Յուլիս 1987:

Գարեգին Բ. Սարգիսեան, Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Աւստրալիա երթի ճամբուն վրայ, Գահիրէէն անցաւ:

Գահիրէի ազգային իշխանութիւնը Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին վերապահեց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բարձր իշխանաւորի մը հանդէպ քաղաքավարութեան թելադրած սահմանին մէջ ընդունելութիւն մը: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Գահիրէի օդակայանէն առաջնորդուեցաւ ուղղակի Ս. Գրիգոր Եկեղեցի, ուր մուտք գործեց «Հրաշափառ»ով:

Ապա, Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ պատշաճ ընդունելութիւն: Եկեղեցւոյ եւ Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ բոլոր ներկաներուն համագումար թիւը, ներառեալ Կաթողիկոսը, Առաջնորդ Սրբազան Հայրը, հինգ ղպտի եկեղեցական ներկայացուցիչներ, ազգային իշխանութեան կարգ մը անդամներ եւ ընդունելութեամբ զբաղող Եկեղեցւոյ հնամանակաւորութեան քանի մը անդամուհիները՝ հազիւ կ'անցներ 20 հոգին:

Արդեօք Գահիրէի հայութիւնը այնքա՞ն նօսրացած է, որ 15 հայէ աւելի չի կրնար հաւաքել՝ Վեհափառ մը ընդունելու համար...: Չենք կարծեր:

Նոյն օրը, երեկոյեան, Յուսաբեր Մշակութային Ընկերակցութիւնը Հիլթըն Ռամսէս պանդոկին մէջ կազմակերպեց ընդունելութիւն մը ի պատիւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, բազում ճիգերով եւ թախանձանքով հազիւ քով քովի բերելով 50 հոգի, ներառեալ օտար հիւրերը:

Ընդունելութեան ներկայ գտնուած են նաեւ Յուսաբերի շրջանակին մաս չկազմող, մատի վրայ համրուող քանի մը ազգայիններ, տարուած՝ գաղութին մէջ անբաղձալի բեւեռում մը կանխելու բարեմիտ մտահոգութենէն:

*

* *

Մեր գաղութը աւանդականօրէն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հաւատարիմ թեմերէն է՝ իր բոլոր հատուածներով անխտիր:

Բնական է որ, երբ եկեղեցւոյ նուիրապետական աթոռներէն մէկուն յարաբերութիւնները, - այս պարագային՝ Կիլիկեան Աթոռին յարաբերու-

թիւները,- Մայր Աթոռին հետ «առողջ հիմքերու» վրայ չեն գտնուիր, այս գաղութը, իր բոլոր հատուածներով, պարտի այդ հանգամանքին համապատասխան դիրքի վրայ գտնուիլ:

Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը հատուածի՞ մը Կաթողիկոսն է, որ հատուած մը իրեն ի պատիւ ընդունելութիւն կը կազմակերպէ եւ ինք կը գիջի այդ պատիւին:

Մեր սրտագին փափաքն էր, որ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին տրուէր սրտաբուխ եւ ժողովրդային այն ընդունելութիւնը, որուն արժանացած է իր նախորդներէն՝ իր մեծանուն անուանակիցը, Գարեգին Յովսէփեանց Կաթողիկոսը:

Մենք ամբողջ գաղութով պիտի փափաքէինք Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի աջոյն մատչիլ՝ ուրախութեամբ եւ խանդավառութեամբ պատուելով զինք:

Սակայն ինչպէ՞ս կարելի է նման բան, երբ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, սփիւռքի ամբողջ տարածքին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն անջատեալ թեմերու հովանաւորութիւն կը պարգեւէ:

Ինչպէ՞ս կարելի է նման բան, երբ մամուլին մէջ կը կարդանք Ամենայն Յայոց Յայրապետ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին ճառը, արտասանուած իր գահակալութեան 30-ամեակին առիթով, ուր ան կը խօսի Կիլիկեան Աթոռին կողմէ Ս. Էջմիածնին հակադրուելու բացորոշ քաղաքականութեան մասին (30 Սեպտեմբեր 1985):

Ինչպէ՞ս կարելի է նման բան, երբ մամուլին մէջ կը կարդանք Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսին խօսքը՝ ուղղեալ Անթիլիասի պատուիրակութեան (8 Յուլիս 1986) զոյգ աթոռներու յարաբերութեան տագնապալի վիճակին մասին:

Այս բոլորէն ետք, դառն հեզնանք չե՞ արդեօք, երբ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին կողմէ, Յիւթըն Ռամսէս պանդոկի ճաշկերոյթին ընթացքին արտասանուած խօսքին անդրադառնալով, «Յուսաբեր» ի միջի այլոց կը գրէ. *«Ան կեդրոնացաւ նաեւ մէկ ազգ, մէկ եկեղեցի գաղափարին վրայ, բացայայտելով նուիրապետական աթոռներու միջեւ յարաբերութիւններու ԱՌՈՂՋ ՀԻՄՔԵՐԸ»* (գլխագրումը մեզմէ- Պ.Թ.):

Արդեօք Անթիլիասի կողմէ 30 տարիներէ ի վեր Ս. Էջմիածնի թեմերու գրաւումը եւ անոր հեղինակութեան դեմ տարուած անդուլ պայքարը մա՞ս կը կազմեն նուիրապետական աթոռներու միջեւ յարաբերութիւններու «առողջ հիմքերու»:

Թերեւս գտնուին մարդիկ, որոնք ամենագետ դատաւորի պատմունճանը հազած, փոխանակ այպանելիները այպանելու՝ կրկնեն նոյն յանկերգը.-

Ի՞նչ պետք կայ ասանկ բաներու մասին խօսելու եւ գաղութին միասնականութիւնը վտանգելու:

Մեր պատասխանը շատ պարզ է եւ յստակ: Եթէ միասնականութիւնը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի եւ անոր արժանընտիր Կաթողիկոսին շուրջ է, ապա ՄԻԱՍՆԱԲԱՐ պետք է պաշտպանենք անոնց հեղինակութիւնը:

Մենք առաջին ջատագովներն ու հաւատացողներն ենք առողջ եւ անկեղծ միասնականութեան, որուն այնքան սուր կարիքը ունի մեր գաղութը բոլոր մարզերէն ներս:

Այսպանելի են անո՞նք, որ առիթ կը ստեղծեն գաղութին միասնականութիւնը պղտորելու:

«Արեւ» օրաթերթ, 11 Յուլիս 1987

ԶՐՈՅՑ ՕԴԻՆ ՄԷՁ

Գահիրեէն Յռոդոս մեկնող օդանաւին մէջ ենք: Կողքիս նստած է Եւրոպացի գոյգ մը:

Կինը ամպերը կը դիտէ պատուհանէն դուրս:

Ամուսինը թաղուած է անգլերէն թերթի մը ընթերցանութեան մէջ:

Արդէն ձանձրացած եմ ձեռքիս թերթը թղթատելէ եւ երբ դրացիս պահ մը գլուխը վեր կ'առնէ, անզգալաբար խօսակցութիւնը կը քակուի մեր միջեւ:

Կը ծանօթանանք իրարու:

Անգլիացի մասնագետ մըն է, որ ժամանակէ մը ի վեր գործով եգիպտոս կը գտնուի եւ այժմ կարճ արձակուրդով մը կնոջը հետ Յռոդոս կ'երթայ:

Իրեն կ'ըսեմ թէ հայկական ծագումով եգիպտացի մըն եմ... անմիջապէս հարց տալով թէ լսա՞ծ է հայերու մասին:

Պատասխանը կ'ըլլայ դրական եւ կ'ըսէ թէ վերջին շրջանին բաւական աղմուկ կայ հայերուն շուրջ, ակնարկելով անցեալ Յունիս 18-ին Եւրոպական Խորհրդարանին առած որոշումին:

Երբեք չի ծածկեր իր տեսակետը:

Աւելորդ կը գտնէ «անցեալի հարցերու» վերարծարծումը եւ մարդոց միջեւ «հին հարցերու» համար ոխակալութիւն սերմանելը:

Կը բացատրեմ թէ մեր պարագան տարբեր է օսմանեան տիրապետութեան ենթարկուած այլ ժողովուրդներու պարագաներէն:

Օսմանեան կայսրութեան ղեկավարները իրենց հպատակ ժողովուրդները ճնշելով՝ գանոնք մղեցին ըմբոստանալու եւ իրենց անկախութիւնը պահանջելու:

Հայերը երբ փորձեցին իրենց համար ձեռք բերել միայն մարդկային վերաբերում եւ որոշ ներքին ինքնավարութիւն, առաջին առիթով տեղահանուեցան եւ ցեղասպանութեան ենթարկուեցան:

Խօսակիցս դիտել կու տայ թէ եգիպտացիէ աւելի՝ հայու պէս կը խօսիմ:

Կը պատասխանեմ թէ գրեթէ ամէն հայու համար ընտանեկան պատ-

մութիւն է թուրքերուն պարտադրած տեղահանութիւնը եւ գործադրած ցեղասպանութիւնը: Հայերը իրենց բնակած երկիրներուն օրինապահ քաղաքացիները ըլլալով հանդերձ, չեն կրնար մոռնալ սեփական հողերուն վերատիրանալու իրենց իրաւունքը:

Խօսակիցս այս անգամ կը պատասխանէ թէ այդ տրամաբանութեամբ պէտք է Ամերիկան վերադարձնել կարմիր հնդիկներուն:

Զսպուած ջիղերով եւ ամերեւոյթ հանդարտութեամբ կ'աշխատիմ բացատրել թէ, եթէ իր տրամաբանութիւնը որդեգրենք, որեւէ ժողովուրդ ենթակայ կը դառնայ իր հայրենիքին մէջ սպաննուելու եւ իր պապենական հողերէն դուրս նետուելու: Քանի մը տասնամեակ անց, հարցը «հինցած» ըլլալով, այդ ժողովուրդը կրնայ նաեւ հրաժարիլ սեփական հայրենիք ունենալու իր բնական իրաւունքէն:

Կ'աւելցնեմ թէ գրեթէ անկարելի է որ պատմական նոյն դառն փորձը չապրած ժողովուրդի մը զաւակը հասկնայ եւ զգայ տեղահանութեան եւ ցեղասպանութեան իմաստը իր ամբողջ խորութեանը մէջ:

Անգլիացի խօսակիցս հանդարտ ժպիտով մը կը յայտնէ թէ ինք ծնունդով սկովտիացի է, բայց որեւէ դառնութիւն չունի Անգլիոյ հանդէպ:

Պատասխանս կ'ըլլայ այն, որ թերեւս ինք անձնապէս դառնութիւն չունի, բայց Սկովտիոյ մէջ գոյութիւն ունի Սկովտիական Ազգային Կուսակցութիւնը, որ Անգլիայէն բաժնուելու ախորժակներ կը սնուցանէ:

Ըսածս հաստատելով հանդերձ, կը կրկնէ թէ ինք համոզուած է, որ սխալ է ժողովուրդներու միջեւ հին խնդիրներու համար զգացումներ հրահրել եւ կը բերէ արեւելքէն ու արեւմուտքէն բազմաթիւ օրինակներ, ուր տարբեր ժողովուրդներ, երբեմն ալ նոյն ժողովուրդին զաւակները եղող տարբեր ըմբռնումներու տէր հատուածներ, իրարու հանդէպ ոխակալութեամբ կը լեցուին եւ արդիւնքը կ'ըլլայ կործանարար բոլորին համար:

Դիտել կու տամ թէ հայերը որեւէ ժողովուրդի նման իրաւունք ունեն եւ ունին իրենց հողերուն վերատիրանալու, սակայն երկու հանգամանքներ դաւաճանեցին իրենց:

Առաջինն այն էր, որ եթէ հայերը բնական պայմաններու տակ,- այսինքն՝ օրէնքի առջեւ հաւասարութեան եւ արդարութեան վիճակի մէջ,- մնային օսմանեան պետութեան ծիրին մէջ, թուրքը պիտի չկարենար մրցիլ հայուն ձեռներեցութեան եւ աշխատասիրութեան հետ:

Երկրորդը հայկական հողերուն աշխարհագրական դիրքն էր: Օսմանեան տիրապետութենէն ձերբազատուող ժողովուրդներուն հողերը Թուրքիոյ սահմանամերձ հողեր էին: Հայկական հողերը եթէ հայերու ձեռքը

անցնեին, Թուրքիան ուղղակի իր սիրտն պիտի բաժնուեր երկուքի եւ պիտի անջատուեր արեւելքի իր ցեղակիցներէն:

Երկու հանգամանքներով ալ ստեղծուելիք կացութեան համար թրքական լուծումը ոճիր մըն էր, որ յաջողութեամբ գործադրուեցաւ:

Հակառակ տեղահանութեան եւ ցեղասպանութեան, 1920-ին ստորագրուեցաւ Սեւրի դաշնագիրը, որ հայերուն որոշ արդարութիւն կ'ըներ:

Սակայն թուրքերը ոտնակոխելով զայն, յարձակեցան հայկական հողերուն վրայ եւ Արեւմուտքը, որուն համար հայերը 1918-ին Արարայի մէջ կռուեցան թուրքերու դէմ, ոչինչ ըրաւ:

Պատասխանը չուշացաւ գալու:

Զաղաքականութիւնը իր օրէնքներն ունի:

Հիմա որ հայերը տարածուած են աշխարհի չորս կողմերը եւ սերունդէ սերունդ կ'իւրացնեն իրենց բնակած երկիրներուն ինքնութիւնը (ըսել կ'ուզէ թէ կը կորսնցնեն իրենց հայկական ինքնութիւնը), ինչպէ՞ս այդ հողերը ետ պիտի գան:

Խօսակիցս այս առիթով օրինակ կը բերէ թէ Նախորդ ճամբորդութեան մը ընթացքին, այցելած է Զարբաթոս յունական կղզին, ուր ականատես եղած է իրեն համար անընդունելի երեւոյթի մը:

Կղզիին բնակիչներէն Ամերիկա գաղթած յոյն մը հոն ընտանիք կը կազմէ: Տարիներ ետք, Ամերիկա ծնած, հոն հասակ նետած, ուսում առած ու հասուն երիտասարդ դարձած իր տղուն հետ արձակուրդով կը վերադառնայ Զարբաթոսի հօրենական գիւղը եւ փափաք կը յայտնէ որ ամերիկեան շէշտով հազիւ աղաւաղուած յունարէն մը խօսող իր ամերիկածին տղան ամուսնանայ կղզիէն համագիւղացի աղջկայ մը հետ եւ զայն իր հետ Ամերիկա տանի:

Տղան բուռն կերպով կ'ընդդիմանայ հօր պնդումներուն եւ հոն կը սկսի մտայնութիւններու, իր խօսքով՝ «ինքնութիւններու», բախումը:

Իր տուած օրինակը հիմ ընդունելով, կը պատգամէ թէ մարդիկ պետք է մոռնան իրենց հին ինքնութիւնները եւ իրենց բնակած նոր երկիրները «չներածեն» այդ ինքնութիւնները՝ նոր հարցեր չստեղծելու համար զիրենք հիւրընկալող երկիրներուն մէջ:

Դիտել կու տամ թէ սփիւռքի մէջ հայերու պարագան կրնայ որոշ նմանութիւններ ունենալ Զարբաթոսի օրինակին հետ: Գաղութ գաղութ, հայկական դիմագիծը եւ մտայնութիւնները կրնան տարբերիլ: Սակայն որքան ալ սփիւռքի մէջ հայերու ինքնութիւնը վտանգուած ըլլայ, պետք չէ մոռնալ որ Թուրքիոյ ներկայ սահմաններուն ճիշդ վրան ունինք հայկական

պետություն մը, որ մէկն է Սովետ Միութեան 15 հանրապետութիւններէն, ուր մեր ազգային ինքնութիւնը կը պահպանուի:

Կ'երեւի թէ այս նշումը կրցած էր ցնցել խօսակիցիս անգլիական պաղարիւնութիւնը: Ան զուսպ ընդվզումով մը հարց կու տայ. «Կը կարծէ՞ք որ Արեւմտեան Եւրոպան կամ Ամերիկան կը թոյլատրեն սովետական ընդարձակում»:

Կը պատասխանեմ թէ պատմութեան մէջ ոչ մէկ վիճակ տեսական եղած է:

Աշխարհի հզօրները երբեք նոյները չեն մնացած եւ պատմութեան ընթացքին յաճախ ականատես եղած ենք ուժերու հաւասարակշռութեան փոփոխումին:

Այնքան ատեն որ կը յաջողինք պահել մեր ինքնութիւնը, միշտ յոյս կ'ունենանք մեր երազին հասնելու:

Մեր խօսակցութիւնը ճիշդ հոս կը կտրուէր, քանի որ խօսակիցիս տիկինը, որ մինչ այս զբաղած էր անհունը դիտելով, ամուսինին թելը կը քաշէ, ցոյց տալու համար պատուհանէն դուրս, Միջերկրականի խաղաղ ջուրերուն վրայ, յուլօրէն տարածուած Զռոյոս կղզիին համայնապատկերը:

Կը կարծէի որ այսքանով վերջ պիտի գտներ մեր կարծիքներու բախումը եւ պիտի յանձնուէի տխուր խոկումներու՝ մեր դատին կտրելիք դեռ երկար ճանապարհին մասին:

Սակայն խօսակիցս պատուհանէն դուրս դիտելու իր ամուսնական պարտականութիւնը անմիջապէս լրացնելով, ընդմիջումին համար ներողութիւն կը խնդրէ՝ կրկին վերադառնալով խօսակցութեան, այս անգամ Միջին Արեւելքի մասին արտայայտուելով ու այս շրջանին յետամնացութիւնը վերագրելով տեղոյն ժողովուրդներու ճակատագրապաշտութեան, կրօնական ըմբռնումներուն, զգացականութեան եւ մեղկութեան:

Օրինակ կը բերէ թէ արեւմտեանները աւելի տրամաբանութեամբ կը շարժին՝ քան զգացումով, եւ ատոր համար կը յառաջդիմեն:

Չինք կ'ընդմիջեմ, ըսելով թէ, հակառակ իր թեքնիք յառաջդիմութեան, Արեւմուտքը չէ յաջողած լուծել հոգեկանի եւ բարոյականի հետ կապուած շատ մը հարցեր:

Չիս կը կանխէ, ըսելով թէ ինք հարցերը փիլիսոփայօրէն կ'առնէ:

Ըստ իրեն, Արեւմուտքը զուտ շահադիտական, նիւթապաշտ ըմբռնումներէ մեկնելով, թէեւ տնտեսականօրէն հասած է իր բարձրակետին, սակայն բարոյական գետնի վրայ կը դիմէ դեպի ամբողջական անկում:

Բարոյական անկումը պիտի քայքայէ արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը,

որմէ ետք երեւան պիտի գան հաւատքով եւ բարոյականով աւելի բարձր մարդիկ, ըստ իրեն՝ թերեւս չինացիները, որոնք պիտի սկսին մարդկային քաղաքակրթութեան նոր պարբերաշրջանի մը:

Այս ձեւով, քաղաքակրթութիւնը ամբողջ պարբերաշրջան մը բոլորած պիտի ըլլայ՝ սկսած ըլլալով Արեւելքէն, հասնելով Արեւմուտք, եւ կրկին վերադառնալով Արեւելք:

Օդին մէջ մարդկային քաղաքակրթութեան հետ շրջան ընելէ ետք, օդանաւին հետ մենք ալ ոտք կը դնենք գետին եւ քաղաքավար ժպիտներով կը բաժնուինք իրարմէ:

«Արեւ» օրաթերթ, 29 Օգոստոս 1987

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏ՝ ԱՌԱՆՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ

Սփիւռքի մէջ հայ մարդուն ազգային ինքնութեան գիտակցութիւնը պիտի արմատանայ եւ կոփուի գլխաւորաբար հայկական վարժարանէն ներս:

Այս ըմբռնումով է որ, սփիւռքի ամբողջ տարածքին, կազմակերպչական տարբեր կառոյցներ եւ անհատներ բարոյական եւ նիւթական հսկայ զոհողութիւններ յանձն կ'առնեն հայկական վարժարաններ պահելու եւ նորեր հիմնելու համար, այն խոր համոզումով թէ սփիւռքահայ վարժարանը կարելոր դեր մը ունի կատարելիք:

Կ'արժէ, սակայն, հարց տալ թէ սփիւռքահայ վարժարանը կը կատարէ՞ իրեն նախասահմանուած դերն այսօր սփիւռքի մէջ:

Եթէ փորձենք հարցախոյզ մը կազմակերպել այս մասին, պիտի նկատենք որ տրուելիք պատասխանները մեծամասնութեամբ տեսական են՝ հիմնուած հայկական վարժարանի մասին գոյութիւն ունեցող ԱՆՅԵԱԼԻ պատկերացումին վրայ, որ ո՛չ մէկ ձեւով կը համապատասխանէ ՆԵՐԿԱՅԻ դժբախտ իրականութեան:

Տարածուած ըմբռնում է որ սփիւռքահայ վարժարանը, նկարագիր կերտելու եւ ուսում ջամբելու կողքին, պէտք է տայ նաեւ հայեցի դաստիարակութիւն՝ պատրաստելու համար վաղուան հայ քաղաքացիին տուեալները լրացնող ՅԱՅ ՄԱՐԴԸ:

Անցեալին, սփիւռքահայ վարժարանը աւելի լայն չափերով կը յաջողէր իր առաքելութեան մէջ, որովհետեւ հոն տիրող մթնոլորտը աւելի հայկական էր՝ քան այսօրուան մթնոլորտը:

Արդարեւ, անցեալին, հայերէն լեզուին եւ հայկական նիւթերուն առնչութիւն, կարգ մը գիտական նիւթեր հայերէնով կը դասաւանդուէին, ինչ որ կ'օգնէր հայերէն լեզուի իւրացումին եւ իբր առօրեայ ու կենդանի խօսակցական լեզու պահպանումին:

Ասկէ զատ, անցեալին, հայերէնի ուսուցիչները աւելի լաւ կը տիրապետէին իրենց նիւթին. հետեւաբար, աւելի լաւ կրնային սորվեցնել զայն:

Զմոռնանք նաեւ որ, անցեալին, սփիւռքահայ ընկերութեան մէջ,- ընտանիք, վարժարան, ակումբ, նոյնիսկ մամուլ,- հայերէն լեզուին հանդէպ գոյութիւն ունեցած վերաբերումը շատ անելի դրական էր՝ քան այսօրուան վերաբերումը:

Այսօր կացութիւնը շրջուած է:

Պետական ուսումնական ծրագիրները իրագործելու ճիգի ընթացքին, հայերէն լեզուի եւ յարակից նիւթերու պահերը իջած են նուազագոյնին (լաւագոյն պարագային՝ շաբաթական 4-էն 6 պահ):

Այս կացութիւնը կանուխէն մեզ, ազգովին, մղած պետք է ըլլար լրջօրէն մտածելու հայերէն լեզուի անելի կարող ուսուցիչներ պատրաստելու մասին, որոնք լաւագոյն մեթոտներով կարենային նուազագոյն ժամանակի մէջ առաւելագոյնը փոխանցել մեր նոր սերունդներուն:

Մենչդեռ մեր առջեւ պարզուող պատկերը ճիշդ հակառակն է:

Հայերէն լեզուի եւ յարակից նիւթերու պահերու նուազումի կողքին, այսօր, այդ նիւթերը դասաւանդող ուսուցիչները (հազուադէպ բացառութիւնները յարգելով) կա՛մ թերի պատրաստութիւն ունին, կա՛մ բնաւ գոյութիւն չունին:

Այս կացութեան արդիւնքը բնականօրէն կ'ըլլայ ժխտական:

Հիմնաւորելու համար ըսուածը, վերցնենք օրինակը հայրենամերձ, ստուարաթիւ եւ իրենց ազգային դիմագիծը ցարդ լրիւ պահպանած միջինարեւելեան երեք հայկական գաղութներու՝ Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Իրանի:

Խօսքը տանք իւրաքանչիւր գաղութի Առաջնորդին, մէջբերումներ կատարելով տարբեր առիթներով մամուլին մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցներէ կամ տեղեկատուութիւններէ:

Այսպէս, Լիբանանի Թեմի Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան, 17 Յոկտեմբեր 1985-ին, Պէյրութի «Ազդակ» օրաթերթին տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, խօսելով Լիբանանի ազգային վարժարաններուն մասին, ի միջի այլոց կ'ըսէ.

«Հայ լեզուի, գրականութեան եւ պատմութեան ուսուցիչները այսօր (բացառութիւնները միշտ յարգելով անշուշտ) չունին հարկ եղած պատրաստութիւնը: Ահա թէ ինչու մեր դպրոցները այս գծով ստիպողաբար կարկտան կարգադրութիւններ կ'ընեն»:

Իր կարգին, Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, 1986-ի աշնան, դպրոցական վերամուտի առիթով, դա՛րձեալ Պէյրութի «Ազդակ»

օրաթերթին տրուած հարցազրոյցի մը մէջ, Բերիոյ Թեմի հայկական վարժարաններուն մասին կ'ըսէ.

«Կ'ընդունինք որ տազնապի մը սպառնալիք գոյութիւն ունի՝ ապագային հայերէն դասաւանդող ուսուցիչներ գտնելու տեսակէտէն: Ծանօթ երեւոյթ է, որ մեր դպրոցներուն մէջ այդ ուսուցիչներու թիւը նուազած է եւ կրնանք ըսել որ այդ ուսուցիչ չէ մնացած, բոլորը՝ ուսուցչուհիներ են»:

«Այդ ուսուցիչ մը դժուար թէ կարենայ ընտանիք պահել՝ ուսուցչի մը համար սահմանուած այսօրուան աշխատավարձով»:

Վերջին օրինակը կը բերենք Փարիզի «Յառաջ»ին մէջ 14 Օգոստոս 1987-ին լոյս տեսած թղթակցութենէ մը, որուն տեղեկութիւնները քաղուած են Իրանի Դայոց Առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեանէն, Սրբազանին վերջերս Լիոն կատարած այցելութեան առիթով:

Թղթակցութիւնը Թեհրանի հայ դպրոցներուն մասին կ'ըսէ.

«Բոլոր դասաւանդութիւնները կը կատարուին պարսկերէն լեզուով, շաբաթական միայն երկու ժամ հայերէն լեզուի դաս, ինչ որ շատ քիչ է, եւ եթէ այսպէս մնայ, կացութիւնը մտահոգիչ է»:

«Կը շարունակուին կառավարութեան հետ բանակցութիւնները, բարելաւելու յոյսով հայերէնի ուսուցման ծաւալը»:

Աւելորդ է նշել թէ միջինարեւելեան այս երեք գաղութները, ազգային դիմագիծի տեսակէտէն, ողնասիւնը կը համարուին բովանդակ հայ սփիւռքին:

Արդարեւ, տասնամեակներ շարունակ, մասնաւորաբար Սուրիան եւ Լիբանանը հիմնական դեր ունեցան որպէս սփիւռքահայ մտաւորակաւորութեան «մեծաքանակի հայթայթիչ»:

Եթէ քննենք սփիւռքի մէջ գործող հոգեւորականներուն, ուսուցիչներուն, գրողներուն, խմբագիրներուն, արուեստի աշխատողներուն եւ հասարակական գործիչներուն կենսագրութիւնը, պիտի նկատենք որ անոնց մեծամասնութիւնը անցած է Սուրիայէն ու Լիբանանէն:

Այսօր եւս, հակառակ տիրող պայմաններուն,- լաւագոյն օրերու սպասումին հետ,- տակաւին շատ յոյսեր կապուած են այդ գաղութներուն հետ:

Սակայն եթէ այս է հայերէն լեզուի եւ ընդհանրապէս հայկական նիւթերու ուսուցիչներուն եւ ուսուցման վիճակը միջինարեւելեան այդ երեք

գաղութներէն ներս, եւ պատկերը երբեք աւելի լաւ չէ այլուր, ի՞նչ կ'ակնկալենք վաղուան սփիւռքէն:

Այնպէս կը թուի թէ սփիւռքի մէջ խախտած է հարցերու առաջնահերթութեան շարքը:

Վերջին տարիներուն, մեր բոլոր քաղաքական կազմակերպութիւնները, առաւել կամ նուազ չափերով, հետաքրքրուած են սփիւռքի քաղաքականացումով. մինչդեռ, քաղաքականացումին առընթեր, կամ անկէ շատ աւելի առաջ, սփիւռքը կարիք ունի իր ազգային ինքնութեան պահպանումին եւ երբեմն ալ... վերագտնումին:

Դիտենք մեր շուրջը. ի՞նչ կը տեսնենք:

Բացառիկ տենդ մը ունինք՝ ամէն օր նոր եկեղեցի մը կառուցանելու, երբ հոգեւորական եւ հաւատացեալ չունինք:

Բացառիկ տենդ մը ունինք ամէն օր հայերէն նոր թերթ մը հրատարակելու, երբ խմբագիր եւ ընթերցող չունինք:

Բացառիկ տենդ մը ունինք ամէն օր նոր վարժարան մը բանալու, երբ հայերէն լեզու եւ հայկական սիւթեր դասաւանդող պատրաստուած ուսուցիչներ չունինք:

Այս բոլորէն ետք, պէտք չէ զարմանալ՝ եթէ վաղը սփիւռքի մէջ հայկական դատ պաշտպանենք՝ առանց հայկական ինքնութիւն եւ դիմագիծ ունեցող հաւաքականութիւններ ունենալու...:

Դժբախտաբար, այնպէս կը թուի թէ հեռու պիտի չըլլայ այդ օրը, եթէ իրերու ընթացքն այս ձեւով շարունակուի:

Վերջին մէկ-երկու տարիներուն, որքա՜ն կ'ուրախանանք միջազգային ատենաներու առջեւ մեր ձեռք բերած «մե՛ծ յաղթանակ»ներով, երբ ներքնապէս ապրելու վրայ ենք մեր «մեծ պարտութիւն»ը՝ ամէն օր քիչ մը եւս կորսնցնելով մեր հայկական ինքնութիւնը:

Քաղաքական յաղթանակներ որեւէ ատեն կրնանք իրագործել՝ եթէ մեր ժողովուրդը գոյատեւէ եւ զօրանայ: Սակայն ինքնութեան կորուստով՝ ծուլումի ճամբան բռնած սփիւռքի մը գաղափարը ինքնին ամենէն մեծ քաղաքական յաղթանակներն անգամ կրնայ պարտութեան վերածել:

Արդեօք ատենը չէ՞ որ սփիւռքահայ քաղաքական մտածողութիւնը քաղաքական իր բարձրաթիչ ուսումներու ընթացքին, - աւելի իրատես կերպով հաշուի առնելով անմիջական ապագան, - ծրագրէ եւ իրագործէ ստեղծումը համասփիւռքեան չափանիշով հայ ուսուցչական կազմակերպութեան մը, որուն տրամադրուին թեքնիք եւ սիւթական ամենալայն կարելիութիւններ:

Առաջարկուածը տեսակ մը «աշխարհիկ միաբանութիւն» մըն է, կամ «լեզուական միսիոնարական կազմակերպութիւն», - ինչպէս կ'ուզէք կոչեցէք զայն, - որ նա'խ պատրաստէ հայ լեզուի ուսուցիչներ կամ հետեւի անոնց պատրաստութեան, յետոյ ապահովէ անոնց աշխատանքը՝ բարձր աշխատավարձով, ապա հետեւողական կերպով քննէ եւ հետապնդէ անոնց աշխատանքը իրենց աշխատավայրերուն մէջ:

Այս կազմակերպութեան կարելի է վստահիլ նաեւ կազմութիւնը հայկական նիւթերու ընդհանուր ծրագրի մը, զոր կարելի ըլլայ պատշաճեցնել իւրաքանչիւր գաղութի տեղական պայմաններուն:

Բնական է որ նման առաջարկ մը, - որ բնաւ նորութիւն չէ, - առաջին անկարկով երազային կամ «ութոբիական» թուի, մանաւանդ եթէ հաշուի առնենք սփիւռքի տարածքը եւ իւրաքանչիւր գաղութի մասնայատուկ պայմաններն ու դժուարութիւնները:

Սակայն առաջարկ մը մերժելէ կամ ընդունելէ առաջ, հարկ է զայն բազմակողմանիօրէն ուսումնասիրել:

Այդ ուսումնասիրութեան մէջ, բազմաթիւ պարագաներու կողքին, երկու հիմնական կէտ պետք է նկատի առնել:

Այսպէս, այսօրուան պայմաններով, սփիւռքի չափանիշով՝ հայկական նիւթերու մասնագետ եւ մանկավարժ ուսուցիչներու նօսր թիւը գրեթէ անկարելի կը դարձնէ, - նոյնիսկ ստուարաթիւ հայութիւն հաշուող գաղութներու պարագային, - որ որեւէ գաղութ իր տեղական միջոցներով եւ առանձինն զբաղի այս հարցին բոլոր երեսներով, ինչ որ անյետաձգելի հրամայականի կը վերածէ այս հարցով համասփիւռքեան ճիգով զբաղիլը:

Միւս պարագան այն է, որ այս ծրագրին իրագործումը հայութեան համար քաղաքականօրէն ո՛չ նուազ կարեւոր է, ո՛չ ալ աւելի «ութոբիական»՝ քան մեր դատին հետապնդումը:

Ընդհակառակը, անոր իրագործումը աւելի հաստատ հիմքերու վրայ կը դնէ հայկական սփիւռքին ազգային դիմագիծին պահպանումը, ինչ որ քաղաքականօրէն կարեւոր է մեր դատին համար:

Սփիւռքի մէջ անկարելի է հայկական ինքնութիւն պահպանել՝ առանց հայկական վարժարանի. իսկ հայկական վարժարան անկարելի է երեւակայել՝ առանց հայերէն լեզու եւ հայկական նիւթեր դասաւանդող պատրաստուած մանկավարժ հայ ուսուցիչի:

Այնքան ատեն որ չենք կարենար հայ ուսուցիչը դնել իր արժանի պատուանդանին վրայ, հայ ուսուցիչի ասպարէզը պիտի մնայ անհրապոյր ու լքուած ասպարէզ, եւ ազգովին ու քաղաքականօրէն պիտի կրենք մեր

այդ վերաբերումին ծանր հետեւանքները:

Արդեօք առաջարկուած ծրագրին մասին մտածելու համար դանակը հարկ եղածին չափ չէ՞ հասած ոսկորին, թէ՞ համոզուած ենք որ կարելի է սփիւռքի մէջ հայկական դատ հետապնդել՝ առանց հայկական ինքնութեան:

«Արեւ» օրաթերթ, 12 Սեպտեմբեր 1987

ԱՐԹՕ ՊԸԼԸՔՏԱՆԵԱՆ ՀՔԱՆՀԱՆԱԿԻՐԸ

Գահիրեի Զաղաքական եւ Թեմական Ժողովներու նախկին երկարամեայ անդամ եւ ատենապետ Տիար Արթո Պըլըքտանեան արժանացած է Ամենայն Հայոց Ն.Ս. Օծութին Տ.Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին կողմէ շնորհուած Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանին:

Երկար ատենէ ի վեր ակնկալելի, արդար եւ տեղին գնահատանք մըն է որ կը կատարուի մարդու մը, որուն անունը սերտօրէն կապուած պիտի մնայ մասնաւորաբար 60-ական թուականներու սկիզբէն երկարող երկու տասնամեակներու եգիպտահայ գաղութի ժամանակակից պատմութեան:

Այսօր ազգային իշխանութեան պատասխանատուներուն գործը, բաղդատած անցեալի այդ շրջանին, յարաբերաբար աւելի հեշտ է:

60-ական թուականներուն սկիզբը, Ազգային Առաջնորդարանին մշակելի հողերը, որոնք մինչեւ այսօր ալ առժամեայ պետական գրաւման տակ կը գտնուին, քանիցս ենթարկուեցան վերջնական գրաւման վտանգին:

Նոյնպէս, այդ շրջանին, Ազգային Առաջնորդարանը կ'ապրէր նիւթական անձուկ վիճակ՝ եկամուտներու սահմանափակութեան եւ երկրին մէջ 1961-էն սկսեալ ազգայնացման եւ այլ ծանօթ օրէնքներու կիրարկման հետեւանքով, որոնք իրենց դերը ունեցան եգիպտացի ժողովուրդին հետ եգիպտահայ գաղութն ալ ցնցելու եւ անոր զաւակներէն շատերը դէպի հեռաւոր ափեր մղելու մէջ:

Նման ծանր պայմաններու մէջ, մէկ կողմէ Ազգային Առաջնորդարանի անձուկ պիտոճէն, միւս կողմէ եկամուտի գլխաւոր աղբիւր հանդիսացող երկրագործական հողերու վերջնական գրաւման դամոկլեան սուրը, տագնապալի եւ մղձաւանջային մթնոլորտ մը կը ստեղծէին Ազգային Առաջնորդարանի այդ շրջանի պատասխանատուներուն մօտ, որոնց մէջ տիրական դէմք մը կը հանդիսանար Արթո Պըլըքտանեան, շնորհիւ իր ձեռներեցութեան, իր քննական մտքին եւ իր հետեւողական աշխատանքին:

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ թէ ազգային իշխանութիւնը այդ օրերուն չէր վայելէր այսօրուան համերաշխական «լայնախոհութեան» բարիքները եւ

յաճախ ամենափոքր վրիպում մը կրնար վերածուիլ մեծաշնչիդ հարցի:

Արթո Պըլըքտանեան ազգային խոր մտահոգութիւններ ունեցող եւ առողջ սկզբունքներ որդեգրած անձ մըն է, որ երբեք չէ վարանած իր տեսակետները աննկուն կերպով պաշտպանելու:

Հասարակական կեանքի մէջ տեսակետ ունեցողին եւ մանաւանդ զայն աննահանջ կերպով պաշտպանողին համար երբեք անսովոր չէ հակառակորդ ունենալը:

Արթո Պըլըքտանեան չէր կրնար բացառուիլ այս օրէնքէն:

Արդարեւ, հասարակական կեանքի մէջ հակառակորդ կրնայ չունենալ միայն անտարբեր, անսկզբունք եւ ամէնուն հաճելի թուիլ փորձող անձ մը, որ պատրաստ է հաճոյակատարութիւններ ընելու՝ Նոյնիսկ ի գին ազգային կենսական շահերու եւ դիրքաւորումներու:

Այս բոլորը, ի պատիւ Արթո Պըլըքտանեանի, անյարիր եղան իր նկարագրին եւ ան կրցաւ գիտակից քաջութեամբ պաշտպանել իր եւ իրեն պէս մտածողներու տեսակետները:

Կայ նաեւ անժխտելի այլ իրողութիւն մը, զոր կ'ընդունին թէ՛ իր տեսակետները չբաժնողները եւ թէ՛ իր բարեկամները անխտիր. անիկա Արթո Պըլըքտանեանի գործելակերպի լրջութիւնն է եւ չափանիշներու պահպանման հանդէպ ունեցած իր նախանձախնդրութիւնը: Յատկանիշներ՝ որոնք հետզհետէ սկսած են դժուար գտանելի դառնալ ազգային հասարակական մեր կեանքէն ներս:

Հայրապետական շքանշանի տուչութեան այս բարձր գնահատանքին առիթով, ջերմօրէն կը շնորհաւորենք շքանշանակիրը եւ իրեն կը մաղթենք քաջառողջութիւն եւ արեւշատութիւն:

«Արեւ» օրաթերթ, 28 Նոյեմբեր 1988

ՆՈՐ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐ*

Աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր մեր համայնքին մէջ սկսած են նոր չափանիշներ ստեղծուիլ՝ շրջանցելով հին եւ լուրջ չափանիշները:

Այսօր պիտի անդրադառնանք մեռելներու վերաբերեալ հարցի մը, քանի որ ողջերու մասին խօսիլը ընդհանրապէս անտեղի փոթորիկ կը յառաջացնէ:

Վերջին տարիներուն Գահիրէի ազգային առաջնորդարանը նորամուտ սովորութիւն մը ստեղծած է՝ Թեմական Ժողովի անդամի մը կամ ազգային պաշտօնեայի մը հարազատին մահուան առիթով անոր ազգային յուղարկաւորութիւն կատարելով եւ մամուլին մէջ ազգային առաջնորդարանին անունով այդ մասին մահազոյներ հրատարակելով:

Իրականութեան մէջ, ազգային յուղարկաւորութիւնը պէտք է առնչուած ըլլայ մահացեալին անձնական արժանիքներուն եւ ո՛չ թէ Թեմական Ժողովի անդամի մը կամ ազգային պաշտօնեայի մը հարազատը ըլլալու հանգամանքին:

Անցեալին, ազգային յուղարկաւորութիւնը, ազգին կողմէ որպէս վերջին յարգանքի տուրք, վերապահուած էր ազգային կարկառուն դէմքերու, կարեւոր հասարակական գործիչներու եւ նմաններու:

Այս տրամաբանական չափանիշը գործադրելը դժուար գտնելով, 70-ականներու սկիզբը Թեմական Ժողովը քննելով այս հարցը, որոշած է ազգային յուղարկաւորութեան պատիւը տարածել որեւէ ժամանակ Թեմական Ժողովին անդամակցած անձերու վրայ, ինչ որ գործնական բայց ո՛չ ճիշդ լուծում մըն է:

Սակայն վերջին տարիներուն ազգային առաջնորդարանին վերնախաւը՝ առանց շատ բարակը մտածելու, ինքը իրեն իրաւունք տուած է Թեմականի ոեւէ անդամի կամ ազգային պաշտօնեայի հօր, մօր, մօրաքրոջ եւ ազգականական այլ կապ ունեցող ողբացեալներու վրայ տարածելու

---

* Տեսնել «Յաւելուած» բաժնով տրուած լուսաբանութիւնները, էջ 314:

ազգային յուղարկաւորութեան «իրաւունք»ը:

Այս կացութեան առջեւ, բացառութիւնը, որ ազգային յուղարկաւորութիւնն է, դարձած է սովորութիւն, իսկ առանց ազգային յուղարկաւորութեան թաղումը՝ բացառութիւն...:

Ոմանք կրնան առարկել թէ ի՞նչ հարկ կայ նման հարցով զբաղելու. ո՛վ ի՞նչպէս կ'ուզէ՝ թո՛ղ այնպէս ալ թաղուի:

Ճիշդ այս մտայնութիւնն է որ մեզ հասցուցած է հոն, ուր մեր համայնքին մէջ չափանիշները խախտած են, եւ երբ պատասխանատու դիրքերու վրայ գտնուող ոեւէ անձ անպատասխանատու արարքներ գործէ, ո՛չ թէ հաշիւ պահանջող, այլ նաեւ բողոքի ձայն իսկ բարձրացնող չկայ:

Վերջերս Թեմական Ժողովի անդամի մը հօր մահուան տխուր առիթով ազգային առաջնորդարանը դարձեալ տուած էր իր հերթական մահազոյր:

Այս անգամ, սակայն, նորագոյն գիւտն այն է, որ մահազոյին մէջ յիշուած՝ մեր համայնքին երիտասարդ, ազնիւ եւ բարեհամբոյր անդամներէն մին, կարծէք թէ հեգնելու համար, հռչակուած է ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻԶ:

Միտքերու մէջ շփոթութիւն չյառաջացնելու համար ճշդենք թէ խնդրոյ առարկայ երիտասարդը վարչական անդամ է համայնքիս մէջ գործող մշակութային միութիւններէն մէկուն, ինչպէս նաեւ կ'անդամակցի երգչախումբի մը:

Այսքանը բաւական նկատուած է ազգային առաջնորդարանին կողմէ՝ ենթական, - աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ գոհը, - ազգային հասարակական գործիչ հռչակելու:

Այս առումով, համայնքիս գոնէ կեսը ազգային հասարակական գործիչ է, քանի որ բոլոր միութիւններու վարչութիւններուն ներկայ եւ անցեալ անդամները այսուհետեւ նոր չափանիշներով այդ հանգամանքը վայելելու լրիւ իրաւունք պիտի ունենան:

Վերադառնալով լրջութեան, ճշդենք թէ ազգային հասարակական գործիչ կարելի էր կոչել Թեքեան մը, Նաւասարդեան մը, Գարայեան մը եւ նման այլ անձեր, եթէ գոյութիւն ունենային այսօր:

Ազգային հասարակական գործիչը այն անձն է, որ բանիւ եւ գործով, ամենօրեայ ամբողջական նուիրումով, տեսիլքի մը, գաղափարի մը եւ նպատակի մը հետեւելով, կ'աշխատի ի շահ հաւաքականութեան եւ կարողութիւնն ունի ժողովուրդը ներշնչելու եւ առաջնորդելու:

Վստահ ենք որ այսքանը մեզմէ աւելի լաւ գիտեն ազգային առաջնորդարանի խնդրոյ առարկայ մահազոյր խմբագրողները:

Իբրեւ եզրակացութիւն՝ կը թուի թէ ազգային առաջնորդարանի վերնախաւը կը սիրէ երբեմն բարոյական փուլիկներ պայթեցնել, ստուգելու համար թէ համայնքը արթո՞ւն է, թէ՞ նիւրհուն:

Մեր կարծիքն այն է, որ եթէ կայ նիւրհուն մեծամասնութիւն մը, կայ նաեւ շօշափելի թիւ մը արթուններու, որոնք կը զգուշանան ամէն փուլիկի առիթով հաւար փրցնելէ՝ նախանձախնդիր ըլլալով ազգային առաջնորդարանի վարկին:

Ակնկալելի է որ նախանձախնդրութեան այդ ոգին մուտք գործէ նաեւ ազգային առաջնորդարանէն ներս:

Ա.

«Արեւ» օրաթերթ, 22 Սեպտեմբեր 1998

ՀԱՒԱՏՔԻՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

Փոքր տարիքեւ բազմաթիւ պատմութիւններ լսած էի Տէր Զօրի մասին: Աւելի ուշ տեղեկացած էի, թէ ան 1915-ի գողգոթային արհաւիրքները ճաշակած մեր նահատակներուն վերջին հանգրուանը եղած է:

Մտքիս մէջ տեղ մը միշտ այն գաղափարը կար, թէ օր մը անպայման պետք է Տէր Զօր երթամ եւ խղճիս պարտքը կատարեմ մեր նահատակներուն հանդէպ:

Այդ առիթը վերջապէս ներկայացաւ անցեալ Մարտին, երբ բարեկամներու փոքր խումբով մը որոշեցինք Հալէպ այցելել, թէ՛ հալէպահայ գաղթօճախին ծանօթանալու եւ թէ՛ Տէր Զօրը մեր աչքերով տեսնելու:

Վերջին տարիներուն լսած էինք որ տեղւոյն վրայ, մեր նահատակներուն յիշատակին՝ գեղակերտ եկեղեցի մը կառուցուած է:

Երբ Հալէպէն ճամբայ ելանք շուրջ 360 քմ. կտրելով Տէր Զօր հասնելու համար, կարծէք մեր բոլորին մտքին մէջ ալ նոյն պատկերացումը կար, թէ պիտի հասնինք անապատին մէջ կորսուած խուլ վայր մը, ուր հեռուն կանգնած հայկական մենաւոր եկեղեցին մեզ պիտի դիմաւորէր:

Երբ կ.վ. ժամը 3:30-ի ատենները Տէր Զօր հասանք, պարզուած տեսարանը մեր երեւակայածէն բոլորովին տարբեր էր:

Տէր Զօրը ներկայիս սրընթաց զարգացումի մէջ գտնուող գաւառական կարեւոր քաղաք մըն է եւ, ըստ երեւոյթին, հանգուցային կեդրոն մը՝ տարբեր հեռաւորութիւններու վրայ գտնուող շրջանի հարուստ նաւթահորերուն եւ տարբեր քաղաքակրթութիւններու պատկանող «մեռեալ քաղաքներ»ուն միջեւ:

Նկատի ունենալով որ յաջորդ առաւօտ Հալէպ պիտի վերադառնայինք, մեր ծրագիրը վերադասաւորեցինք եւ Տէր Զօրի մեր պանդոկին մէջ տեղաւորուելէ անմիջապէս յետոյ մեր ճամբան շարունակեցինք Տէր Զօրէն շուրջ 80 քմ. հեռաւորութեան վրայ գտնուող Մարքատէի շրջանը, ուր եւս վերջին տարիներուն պատահաբար գտնուած մեր նահատակներուն ոսկորներուն վրայ 1996-ին փոքրիկ մատուռ մը կառուցուած է:

Մարքատե հասանք երեկոյեան ժամը 5:30-ին, երբ արդէն արեւը իր հրաժեշտի շողերով կը փայփայէր հորիզոնը:

Մարքատեի մէջ տեսանք ինքնատիպ եւ գեղեցիկ յղացքով կառուցուած մատուռ մը, որուն խորանին տակ ապակեփեղկի ետին դասաւորուած էր Մարքատեի մէջ գտնուած նահատակներու ոսկորներէն հաւաքածոյ մը: Նոյնպէս, խորանին երկու կողմի պատերուն տակ, երկու կիսաբրգածէն ապակեփեղկերու ետին գետեղուած էին այլ ոսկորներ:

Մեր մունջ աղօթքէն յետոյ, երբ մատուռէն դուրս եկանք, տեսանք 1915-ի նահատակներուն յիշատակին գետեղուած յուշատախտակ մը, իսկ անոր հանդիպակաց կողմը, արաբերէն լեզուով այլ յուշատախտակ մը, ուր շնորհակալութիւն կը յայտնուի սուրիացի արաբ ժողովուրդին, որ օգնութեան ձեռք կարկառեց հայ գաղթականներուն:

Յուզումնալից մտորումներու մէջ էինք, երբ մեզի մօտեցաւ տեղացի ծերունի պահակը, որուն երեսին կնճիռները բարութիւն եւ պարզութիւն կը ցոլացնէին, եւ հարց տուաւ մեզի.

- Կը փափաքի՞ք ոսկորներ ունենալ.

Առաջարկը շատ ցնցիչ էր: Մենք կտրականօրէն մերժեցինք: Մեր նահատակները եթէ իրենց կեանքին ընթացքին չկրցան խաղաղ ապրիլ, գոնէ իրենց մահուրնէ վերջ յաւիտենական խաղաղութեան արժանանան:

Մեր խումբէն մէկը հարց տուաւ թէ ի՞նչ բան կը փաստէ թէ այդ ոսկորները հայերու ոսկորներ են:

Լուսաբանիչ պատասխանը ունեցանք քանի մը օր վերջ, Բերիոյ Թեմի առաջնորդ Գերշ. Սուրեն Արք. Գաթարոյեանէն, երբ Հալէպի առաջնորդարանը այցելեցինք:

Մեր հարցումին պատասխանելով, առաջնորդ սրբազան հայրը բացատրեց թէ ասկէ քանի մը տարի առաջ, Մարքատեի շրջանի զարգացումին ընդհանուր ծրագրին ծիրին մէջ, *պուլտոզըր*ներով կատարուած բարեկարգումի աշխատանքներուն ընթացքին, ոսկորներով լեցուն բաւական ընդարձակ տարածութիւն մը կը յայտնաբերուի:

Երբ այս մասին պաշտօնական քննութիւն կը բացուի, շրջանի ծերունի բնակիչները պատասխանատուներուն կը հաւաստիացնեն թէ այդ տեղերը թուրքերու կողմէ մեծ թիւով հայեր ջարդուած են եւ շրջանը մնացած է անբնակ, քանի որ բնիկներուն մօտ այն գաղափարը տարածուած էր, թէ հոն ոգիներ կը բնակին:

Այդ առիթով սուրիական պատկան իշխանութիւնները լուր կու տան Հալէպի Ազգային Առաջնորդարանին, եւ անմիջապէս կը ձեռնարկուի

Մարքատի յիշեալ մատուռի շինութեան:

Մարքատի մեր այցելութիւնը վերջացած ըլլալով կը բռնենք Տէր Զօր վերադարձի ճամբան, ուր հասնելէ յետոյ կը փնտռենք հայկական եկեղեցիին տեղը, որպէսզի յաջորդ առաւօտ դիրութեամբ գտնենք զայն: Զաղաքին մէջ, մեր *միկիպիւսով* կարճ թափառումէ մը յետոյ, երթեւեկի ուստիկաններ մեզի ցոյց կու տան եկեղեցիին տեղը:

Յաջորդ առաւօտ ժամը 10-էն առաջ մեր խումբը կը հասնի եկեղեցի: Մեզ կ'ընդունի պաշտօնի վրայ գտնուող քահանայ հայրը:

Փողոցէն պարսպանման բարձր պատերը տեսնողը չի կրնար երեւակայել որ անոնց ետին կայ ի յիշատակ 1915-ի մեր նահատակներուն կառուցուած այսքան գեղեցիկ յուշահամալիր մը:

Յուշահամալիրը կը բաղկանայ փոքր եկեղեցիէ մը, որուն տակ կը գտնուի գետնափոր թանգարան մը, որմէ դէպի վեր սլացող լայն սիւնը՝ անցնելով եկեղեցիին գետնին վրայ բոլորածել բացուածքէն, կը հասնի եկեղեցիին մէջ որոշ բարձրութեան: Գեղաքանդակ գլուխով այդ սլացիկ սիւնը, ըստ քահանայ հօր, կը խորհրդանշէ հայութեան վերածնունդը:

Թանգարանին մէջ ցուցադրուած են 1915-ի եղեռնէն բազմաթիւ նկարներ: Կայ նաեւ քարտէս մը, որուն վրայ երեք լեզուներով նշուած են Արեւմտահայաստանի քաղաքները եւ ջարդերու կեդրոնները: Միշտ քահանայ հօրմէն կը տեղեկանանք թէ Երեւանի մէջ Մեծ Եղեռնի յուշակոթողին կից վերջին տարիներուն բացուած ցեղասպանութեան թանգարանի տնօրէն Լաւրենտի Բարսեղեանը այցելած է Տէր Զօր եւ յատուկ կարգադրութեամբ նիւթեր պիտի ուղարկէ Տէր Զօրի թանգարանին, անոր փաստագրական ցուցոնները ճոխացնելու համար:

Քահանայ հօր եկեղեցւոյ մէջ արտասանած հոգոցէն եւ հաւաքաբար երգուած հայր-մերէն յետոյ, դուրս կու գանք եկեղեցւոյ բակը, տխուր բայց թեթեւցած հոգիներով:

Բակին պատերը կը կազմեն համալիրը լրացնող գեղեցիկ քանդակներով զարդարուն կամարներու շարք մը:

Յուշահամալիրը իր ամբողջութեանը մէջ ճարտարապետական գեղեցիկ յղացում մըն է, մտածուած մանրամասնութիւններով եւ Տէր Զօրի ստեղծած հոգեյոյզ մթնոլորտին մէջ՝ հոգեկան անդորրութիւն պարգեւող ովասիս մը: Յուշահամալիրին ճարտարապետն է նախկին հալէպահայ, այժմ ամերիկաբնակ, Սարգիս Պալմանուկեան:

Այցելութեան աւարտին քահանայ հայրը մեզ հրաւիրեց իր համեստ բայց կոկիկ բնակարանը, ուր երեցկիւնը մեզ հիւրասիրեց այդ պահուն համով

հոտով ըմբռնված հայկական սուրճով:

Քահանայ հայրը՝ Տ. Տաթև Միքայելեան, կիրթ, պատրաստուած եւ լուրջ խօսակից մըն է, որ իր անմիջականութեամբ կրնայ հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծել իր շուրջ: Իրմէ կը տեղեկանանք թէ Հալեպի մէջ գործող 13 քահանայ հայրերէն մէկը հերթականօրէն Տէր Չօր կու գայ, շաբաթ մը ամբողջ հոն մնալու համար: Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ Տէր Չօրի փոքրիկ հայ գաղութին հոգեւոր մխիթարութիւն կու տայ: Այսպիսով, իւրաքանչիւր քահանայի տարին գրեթէ երեք կամ չորս անգամ կը վիճակուի Տէր Չօր այցելել:

Խօսակցութեան ընթացքին քահանայ հայրը տեղեկութիւններ տուաւ Տէր Չօրի եւ շրջակայքի բնակչութեան մասին եւ դիտել տուաւ թէ շրջանի բնակիչները մօտիկ կը զգան հայերուն, որովհետեւ իրենցմէ շատերու ծնողները կամ մեծ ծնողները Մեծ Եղեռնի ժամանակ որդեգրուած են տեղւոյն արաբ ընտանիքներէն եւ ձուլուած անոնց մէջ, հետագային ամուսնացած եւ զաւակներու ու թոռներու տէր դարձած: Այդ անձերուն յետնորդները տեղեակ ըլլալով իրենց ընտանեկան պատմութեան, երբ հայերու հանդիպին, անոնց հետ «*Եա խալ*» (մօրեղբայր) ըսելով կը խօսին: Իր պատմածներուն շարքին քահանայ հայրը հետաքրքրական դրուագ մը յիշատակեց:

Տէր Չօրի արաբացած հայ որբերուն մէջ գտնուած են երկու որբեր, մին աղջիկ՝ Սրբուհի անունով, միւսը տղեկ մը՝ Կարապետ անունով: Երկու մանուկներն ալ երկու տարբեր արաբ ընտանիքներու կողմէ կ'որդեգրուին ու կ'արաբանան:

Հետագային, երբ մանուկները կը մեծնան եւ կը հասնին ամուսնական տարիքի, երկու ընտանիքները տեղեակ ըլլալով մանուկներուն ծագումին, բարեհոգի մտածումով մը զանոնք իրարու հետ կ'ամուսնացնեն: Այս գոյգը կ'ունենայ եօթը զաւակներ եւ երեսուն թոռներ:

Քահանայ հայրը կը պատմէ թէ Սրբուհին ճանչցած է խոր ծերութեան մէջ, երբ ան արդէն կորսնցուցած էր իր ամուսինը: Սրբուհին, որ նոր արաբական անուն մը ունէր, զոր քահանայ հայրը չէր յիշեր, հայերէն չէր գիտեր, չէր յիշեր իր ընտանիքին հայ ըլլալը, բայց դաստակին վրայ հայերէն գիրերով գրուած Սրբուհի բառը կը կապէր զինք իր անցեալին:

Առիթով մը, երբ քահանայ հայրը ծերունի Սրբուհին կը տեսնէ, ան կը պատմէ թէ իրեն մօտիկ հայկական ծագումով արաբ երիտասարդ կին մը քանի մը յաջորդական ծննդաբերութիւններ կ'ունենայ եւ ամէն անգամ նորածինը հազիւ 40 կամ 50 օր բոլորած՝ ջերմատապով կը մահանայ:

Այս երեւոյթին կրկնութեան առջեւ, Սրբուհին կը թելադրէ այդ երիտասարդ կնոջ որ յաջորդ ծննդաբերութեան նորածինը իր ընտանիքէն գաղտնի տանի շրջանի հայ քահանային մօտ եւ զայն մկրտել տայ:

Երիտասարդ կինը դարձեալ ծննդաբերութիւն կ'ունենայ, բայց կը մոռնայ Սրբուհին խրատը: Սակայն, զայն կը վերյիշէ, երբ դարձեալ 40 օրը չաւարտած իր նորածինը ջերմէ կը բռնուի:

Անմիջապէս կը դիմէ Սրբուհին: Միասին, տաքութիւններու մէջ տապալկոյ նորածինը իրենց հետ առնելով, կ'երթան գտնելու հայ քահանան, որ դիպուածով կը բացակայի քաղաքէն:

Սրբուհին խօսքերով՝ զոր մեր քահանայ հայրը կը փոխանցէ՝ Դեկտեմբեր 26 է, բուք ու բորան:

Հայ քահանան չգտնելով, Սրբուհին նորածինը ձեռքերուն մէջ առած կը վազէ դէպի Եփրատ գետը:

Հոն, գետափին, այդ ցուրտին՝ նորածին փոքրիկը կը մերկացնէ, իր բազուկներուն մէջ առնելով Եփրատի ջուրերուն մէջ երեք անգամ ջրամոյն կ'ընէ, երեք անգամ կրկնելով «*միթլ մա էլ ասիս պըյ-ուլ*» (ինչպէս որ քահանան կ'ըսէ): Ապա, նորածինը մօրը կը յանձնէ եւ, ո՛վ հրաշք, մանուկը կը բուժուի եւ կ'ապրի:

Դիպուած է, թե՞ հրաշք: Հաւանաբար հրաշք, արդիւնք՝ ՀԱՒԱՏՔԻ ՉՕՐՈՒԹԵԱՆ:

Երբ քահանան վերջացուց իր խօսքերը, մեր խումբին անդամները, որ մինչ այդ ուշադիր իրեն կը հետեւէին, իրարու երես նայեցան: Բոլորիս աչքերը տամուկ էին:

«Տեղեկատու», Ապրիլ 2000

ՄԻՐԵԼԻ ՕՆՆԻԿԻՆ

(ՕՆՆԻԿ ԱԼԻԽՍԱՆԵԱՆԻ ՅԻՉԱՏԱԿԻՆ)

ՕՆՆԻԿը շիջեցաւ:

Այո, պարզապէս ՕՆՆԻԿը՝ առանց «պարոն»ի եւ առանց ուրիշ տիտղոսի: Ինք կ'ուզէր որ իրեն հետ այդպէս խօսէին իր երեց թէ կրտսեր բարեկամները:

Եւ բոլորը իրեն կը դիմէին «ՕՆՆԻԿ»ով, որպէս մտերմութեան նշան, առանց սակայն յարգանքի ամենադոյզն պակասի:

Մարդիկ կան, որոնք յարգուելու համար կը պայքարին ու կը տանջուին, երբեմն նոյնիսկ յարգանք կը մուրան: Ուրիշներ կան, որոնք յարգանք կը ներշնչեն:

ՕՆՆԻԿը վերջին դասակարգին կը պատկանէր:

ՕՆՆԻԿԻՆ կորուստը, ինչպէս այս տողերը գրողին, վստահ եմ նոյնպէս աշխարհացոյի իր հարիւրաւոր բարեկամներէն շատերուն համար՝ հաւասար է երեց եղբօր մը կորուստին:

Արդարեւ, ՕՆՆԻԿ այլազան նկարագիրներով ու հետաքրքրութիւններով իրարմէ բոլորովին տարբեր անձերու հետ ջերմ յարաբերութիւններ մշակելու չբացայայտուած գաղտնիքին կը տիրապետէր:

Իր բարեկամութեան մշտադալար եւ ընդարձակ ծաղկաստանին մէջ բարեկամները մէյ մէկ ծաղիկներ էին՝ իր յարատեւ հոգածութեան եւ խնամքին առարկայ:

ՕՆՆԻԿ բաժին ամբողջական տարողութեամբ այլասեր մըն էր:

Պատրաստ էր իր ունեցածէն,- երբեմն նոյնիսկ չունեցածէն,- բաժին հանելու իր բարեկամներուն:

Բազմաթիւ պարագաներ կարելի է յիշել, ուր ան, մշտական ծառայասիրութենէ մղուած, ծանօթներու թէ անծանօթներու օգտակար հանդիսացած է, միշտ վարագոյրին ետեւէն, խորհրդապահաբար եւ անաղմուկ:

ՕՆՆԻԿԻՆ հետ աւելի քան քառասնամեայ գործունեութիւն եւ բարեկամութիւն ունեցած ենք:

1960-ականներուն անդամ ընտրուած ենք Հայ Ազգային Հիմնադրամի Վարիչ Մարմին:

Նոյնպէս, 1964-ին միասնաբար անդամ նշանակուած ենք ՀԲԸՄ-ի Եգիպտոսի Շրջանակային Յանձնաժողովին: Այդ բերումով յաճախ միասին գտնուած ենք տարբեր քաղաքներու մէջ կազմակերպուած ՀԲԸՄ-ի միջգաղութային ձեռնարկներուն: Միասին գտնուած ենք Մոսկուա, Աթենք, Նիկոսիա, Պրիւքսէլ եւ Փարիզ:

Փարիզ կը գտնուէինք 1986-ին, ուր այդ տարի շքեղօրէն կազմակերպուած էին ՀԲԸՄ-ի 80-ամեակի տօնակատարութիւնները:

Եգիպտոսէն 3 կամ 4 պատուիրակ մասնակցեցան իրենց տիկիններով, մէջը ըլլալով Օսնիկը եւ տողերս գրողը:

Տարբեր ձեռնարկներու շարքին, կազմակերպուած էր պաշտօնական ճաշկերոյթ մը Փարիզի քաղաքապետարանին դահլիճին մէջ:

Ձեռնարկին ներկայ պիտի ըլլար Ֆրանսայի այժմու նախագահը, այդ ժամանակ տակաւին վարչապետ եւ Փարիզի քաղաքապետ Ժագ Շիրաք: Անշուշտ ներկայ էին ՀԲԸՄ-ի ցկեանս նախագահ Ալէք Մանուկեան եւ իր տիկինը, Բարեգործականի ամբողջ աւագանին ու արտասահմանէն ժամանած անդամները: Ձեռնարկին ներկայ պիտի ըլլային Փարիզի մէջ հաւատարմագրուած դեսպանները այն երկիրներուն, ուր ՀԲԸՄ-ը գործունէութիւն կը ծաւալէ: Այդ օր յատուկ կարգադրութեամբ ելոյթ ունեցաւ Նաեւ Շառլ Ազնաւուր:

Օսնիկը Եգիպտոսի Փարիզի դեսպանին հետ ծանօթութիւն ունենալուն՝ նախատեսուած էր որ անոր սեղանակից ըլլայ:

Մեր խումբը Փարիզ ժամանած էր հանդիսութիւններու նախօրէին: Օսնիկին եւ տիկնոջ՝ անզուգական Ալիսին հետ տեղաւորուած էինք նոյն պանդոկը:

Բոլոր ձեռնարկներուն միասին ներկայ ենք: Վերել յիշուած քաղաքապետարանի գերպաշտօնական հանդերձանքը (սմոքինկ, եւայլն) պարտադիր էր: Ձեռնարկին նախորդ օրը անդրադարձայ որ շապիկիս դաստակի զարդակոճակները մոռցած էի հետս տանելու:

Որոշեցի շուկայէն զոյգ մը զարդակոճակ գնելու համար պանդոկէն դուրս գալ: Օսնիկ երբ լսեց մտադրութիւնս, իր մշտնջենական ծառայաւորութենէն մղուած, զիս համոզեց որ հարկ չկայ նոր զարդակոճակներ փնտռելու եւ թէ ինք ծանօթ մը փոխ առնելով պիտի կարգադրէ հարցը:

Յաջորդ առաւօտ Օսնիկ ինծի տեղեկացուց թէ իր ծանօթը նոյն օրը կէսօրէ վերջ պիտի բերէ զարդակոճակները:

ԿԵՍՈՐՈՒՄՆ ԴԱՉԷՆ յԵՏՈՅ, ԱՄԷՆՔԱ ՄԵՐ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐԸ ԶԱՇՈՒԵԳԱՆՔ ԽԱՆ-
ԳՍՏԱՆԱԼՈՒ: ՈՐՈՇԱԾ ԷԻՆՔ ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ, ձԵՂՆԱՐԿԻՆ ԺԱՄԷՆ ԿԵՍ ԺԱՄ ԱՈՂԱՉ,
ՎԱՐ ԻՉՆԵԼ ԵՒ ՄԻԱՍԻՆ ԵՐԹԱԼ ԶԱՂԱՔԱԿԵՏԱՐԱՆԻ ԴԱԽԻԺՐ:

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԿՐ յԱՈՂԱՉԱՆԱՐ: ՍԿՍԱՆՔ ՎԱՏՐԱՍՏՈՒԼԻ, ՍԱԿԱՅՆ ՕՆՆԻԿԷՆ
ԼՈՒՐ ՄՐ ԶԿԱՐ: ՍԿՍԱՅ ՕՆՆԻԿԻՆ ԽԵՌԱԾԱՅՆԵԼ՝ ԽԱՐԳՆԵԼՈՒ ԽԱՄԱՐ ԻՐ ԾԱՆՕԹԻՆ
ԲԵՐԵԼԻՔ ԳԱՐԴԱԿՈՃԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ:

ՊՆՏՈՒԿԷՆ ՄԵԿՆԵԼՈՒ ԺԱՄԱՊՐՈՒԹԵԱՆ ԻԻՆԳ ՎԱՅՐԿԵԱՆ ՄՆԱԳԱԾ, ԶԱՆԻԵ-
ՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ ԽԵՌԱԾԱՅՆԵԳԻ ՕՆՆԻԿԻՆ: ՎԵՐՉԱԿԵՍ, ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ
ՎԱՏԱՍԽԱՆԵԳ ԹԵ ԳԱՐԴԱԿՈՃԱԿՆԵՐԸ ՎԱՏՐԱՍՏ ԵՆ, ԿՐՆԱՄ ԻՐ ՍԵՆԵԱԿԷՆ
ԱՆԳՆԻԼ ԵՒ ԱՌՆԵԼ ԳԱՆՈՆՔ:

ԱՌԱՆԳ ՎԱՅՐԿԵԱՆ ՄՐ ԻՍԿ ԿՈՐՍՆԳՆԵԼՈՒ ԱՆՄԻՉԱԿԵՍ ԳԱԳԻ, ԿՈՃԱԿՆԵՐԸ
ԱՌԻ ԵՒ ՄԵՐ ՏԻԿԻՆՆԵՐՈՒՆ ԽԵՏ ՄԻԱՍԻՆ ԳԱԳԻՆՔ ՓԱՐԻԳԻ ԶԱՂԱՔԱԿԵ-
ՏԱՐԱՆՐ:

ԶԱՂԱՔԱԿԵՏԱՐԱՆԻ ՎԱԼԱՏԻՆ ԿԱՄԱՐԱԿԱՏ ՍԻՆԵՐՈՎ ԸՆԴԱՐԺԱԿ
ԴԱԽԻԺՐ, ԻՐ ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ՉՔԵՂԱՆՔՈՎ, ԽՍԿԱՅ ՉԱԽԵՐՈՎ, ԳԵՂԱԳԱՐԴ ձԵՂՈՒ-
ՆՈՎ, ԳԱՐԴԱՔԱՆՂԱԿՆԵՐՈՎ ԵՒ ԽԱՐԻՐԱՐՈՐ ՆԵՐԿԱՆԵՐՈՒ ԳԵՐԱԿԱՇՏՈՆԱԿԱՆ
ԳԳԵՏԱՈՒՐՈՒՄՈՎ ԿՐ ՍՏԵՂԾԵՐ ՎԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆՄՈՂԱՆԱԼԻ ՄԹՆՈՒՐՈՒՄ
ՈՐ ՄԵՐ ՄՈՔԵՐՈՒՆ ՄԵՉ ԱՆՉՆՉԵԼԻ ՎԻՏԻ ՄՆԱՐ ՆԱԵՒ ՆԱԽԱԳԱԽ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
ԵՒ ԺԱԳ ԾԻՐԱՔԻ ԾԱՌԵՐՈՎ ԵՒ ԾԱՂ ԱԳՆԱՈՒՐԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄՈՎ:

ՕՆՆԻԿ ԻՐ ՏԻԿՆՈՉ ԽԵՏ ՍԵՂԱՆԱԿԻԳ ԵՐ ԵԳԻԱՏՈՍԻ ԴԵՍԱԿԱՆԻՆ: ՄԵՆՔ
ՈՒՐԻՉ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ԽԵՏ ԷԻՆՔ:

ՅԱՉՈՐԴ ԱՌԱԼՕՒՄ, ՆԱԽԱԾԱՉԻՆ, ԴԱՐԾԵԱԼ ԻՐԱՐՈՒ ԽԵՏ ԵՆՔ: ՅԵՏԱ-
ՔՐՔՐՈՒԹԵՆԵ ՄՂՈՒԱԾ, ՕՆՆԻԿԻՆ ԽԱՐԳՈՒԳԻ ԹԵ ԻՆՃԱԿԷՍ ԱՆԳԱՒ ԵՐԵԿՈՆ ԵԳԻԱ-
ՏՈՍԻ ԴԵՍԱԿԱՆԻՆ ԽԵՏ:

ՕՆՆԻԿ ԻՐԵՆ յԱՏՈՒԿ ԿԻՍԱԺԱԿԻՏՈՎ ՄՐ ԸՍԱՒ ԹԵ ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՉԱՏ ԼԱՒ ԵՐ,
ԲԱՅԳ ԻՆՔ ԱՄԲՈՂՉ ԵՐԵԿՈՅԻՆ ՈՒՇԱՊԻՐ ԵՐ, ՈՐ ԹԵԼԵՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՎՐԱՅ ԶՐԼԱՆ:

ՉԱՐՄԱՆՔՈՎ ԽԱՐԳՈՒԳԻ ԹԵ ԻՊՆՃ ԵՐ ԱՏՈՐ ՎԱՏԾԱՌՐ: ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ՕՆՆԻԿ
ԼԱՅՆ ԺԱԿԻՏՈՎ ՄՐ ԸՍԱՒ:

- Կ՝ԱՉԽԱՏԵԻ ՈՐ ԴԵՍԱԿԱՆՐ ԶՆԿԱՏԵ, Ի ԶԳՈՅԵ ԳԱՐԴԱԿՈՃԱԿՆԵՐՈՒ,
ՉԱԿԻԿԻՍ ԴԱՍՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՆԳՈՒԱԾ ԵՐԿՈՒ ԳՆՂԱՍԵՂՆԵՐԸ:

ԵՒ ԵՍ ՄԻԱՅՆ ԱՅԴ ՎԱԽՈՒՆ ԱՆՊՐԱՂԱՐԺԱՅ ՈՐ ՆԱԽՈՐԴ ՕՐ, ԻՐ ԾԱՆՕԹՐ
ԽՈՍՏԱԳԱԾ ԳԱՐԴԱԿՈՃԱԿՆԵՐԸ ԲԵՐԱԾ ԶՐԼԱԼՈՎ, ՕՆՆԻԿ ԻՄ ԽԵՏԵՈՂԱԿԱՆ
ԵՒ ԱՆՐՆՂՄԵՉ ԽԵՌԱԾԱՅՆՆԵՐԵՍ ԾԱՐԱԽԱՏ, ԻՐ ԽՈՍՏՈՒՄՐ յԱՐԳԵԼՈՒ ԽԱՄԱՐ
ՈՐՈՇԱԾ ԵՐ ԻՐ ԳԱՐԴԱԿՈՃԱԿՆԵՐԸ ԻՆԾԻ ՏԱԼ ԵՒ ԲԱՒԱԿԱՆԱՆԱԼ ՏՈՎՈՐԱԿԱՆ
ԳՆՂԱՍԵՂՆԵՐՈՎ ՆԵՐԿԱՅԱՆԱԼՈՎ ԴԵՍԱԿԱՆԻՆ...: ԻՍԿԱԿԱՆ ՕՆՆԻԿԵԱՆ
ՎԵՐԱԲԵՐՈՒՄ:

ԱՆՉՈՒՇՏ ԿՐՆԱՔ ԵՐԵԱԿԱՅԵԼ ԹԵ ՈՐՔԱՆ ԱՆՅԱՐՄԱՐ ԳԳԱԳԻ ԱՅԴ ՎԱԽՈՒՆ:
ԲԱՅԳ ՕՆՆԻԿ ԱՅՆՔԱՆ ՓԱՓԿԱՆԿԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ՆԵՐԿԱՅԱԳՈՒԳ ՎԱՏԱԽԱԾՐ,

որ բոլորս ալ խնդալով հարցը կատակի տարինք:

Այս պատահարը, որ կրնայ շատ սովորական եւ անկարելիոր թուիլ, յստակօրէն կը ցոլացնէ Օսնիկին մեծահոգի նկարագիրը:

Արդարեւ, Օսնիկ ամբողջ կեանք մը ապրեցաւ միշտ ուրիշին հասնելու ճիգով եւ ուրիշին տալու հաճոյքով: Ան լիաբուռն տուաւ մեր եկեղեցիին եւ մեր հասարակական կազմակերպութիւններուն: Ան բարոյապէս թէ նիւթապէս աջակցեցաւ բազմահարիւր հայորդիներու, անոնք իրեն ծանօթ ըլլային կամ անծանօթ:

Տասնամեակներ շարունակ միշտ հիւրասիրեց հայրենիքէն կամ արտասահմանէն եգիպտոս այցելող հիւր մտաւորականներ, արուեստագետներ եւ հասարակական գործիչներ: Անկարներուն հանդէպ ունեցաւ գթառատ սէր եւ գուրգուրոտ վերաբերում:

Եւ այս բոլորը եղան միշտ առանց ցոյցի, պարզօրէն եւ փափկանկատութեամբ:

Սիրելի Օսնիկ,

Դուն մեզմէ բաժնուած ես, սակայն բարի եւ պայծառ յիշատակդ միշտ մեզի հետ է:

Աստուած քու ազնիւ հոգիիդ երկնային բերկրանք պարգեւէ եւ երկրային կեանքիդ ընթացքին կատարած բազում եւ անհամար բարի գործերդ լիառատ վարձատրէ:

«Արեւ» օրաթերթ, 7 Սեպտեմբեր 2005

ԵԼՈՅԹՆԵՐ

Այս բաժնին մեջ մեջ լոյս տեսած ելոյթներէն գործնական
նկատումներով դուրս ձգուած են անոնց սկիզբը յիշուած
հանգամանաւոր անձերու անունները եւ կարգ մը պա-
րագաներու՝ աւարտի եզրափակումները:

ԲԱՑՄԱՆ ԽՕՍՔ՝ ՀԲԸՄ-ՀԵԸ-Ի

12-ՐԴ ՆԱԽԱՐԴԵԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒՄՆ ԱՌԻԹՈՎ

Խանդավառութեան, յուզումի եւ խոկումի խառն ապրումներով է որ ՀՍԸՄ Նուպարի Վարչութիւնը, իր յարակից մարմիններով եւ շրջանակներով, իր մարզադաշտին մէջ շերտօրէն կ'ողջունէ Արեւելեան Միջերկրականի 8 տարբեր քաղաքներէն եկած՝ ՀԲԸՄ-ի հովանաւորութիւնը վայելող երիտասարդական կազմակերպութիւններուն աւելի քան 200 մարզիկ-մարզկուիներուն ներկայութիւնը:

Բարեգործականէն ներս, 1938 թուականին Պէյրութի մէջ սկսած ՀԵԸ-ի Նաւասարդեան Խաղերու աւանդութիւնը իր ետին արդէն իսկ ունի կիսադարեան պատմութիւն մը, որուն ընթացքին Բարեգործականի համագաղութային դրօշին տակ գործող, իրերայաջորդ սերունդներու բազմահազար ներկայացուցիչներ եկած են հաղորդուելու Նաւասարդեաններու ոգեշունչ մթնոլորտով, եկած են վերանորոգելու իրենց հայու ուխտը եւ եկած են գօտեպնդուելու՝ հայ մնալու իրենց դժուարին պայքարին մէջ:

ՀԵԸ-ի 12-րդ Նաւասարդեան Խաղերը իրականութիւն պիտի չդառնային, եթէ չըլլային բարոյական նեցուկը եւ օժանդակութիւնը Բարեգործականի գերագոյն ղեկավարութեան՝ յանձինս Միութեան ցկեանս Նախագահ Տիար Ալեք Մանուկեանի եւ անով գլխաւորուած Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովին:

Նոյնպէս, կարելի պիտի չըլլար այս խաղերը կազմակերպել՝ առանց սերտ աջակցութեանը աշխարհի հինգ ցամաքամասերուն վրայ տարածուած Բարեգործականի երիտասարդական գործունեութիւնը ծրագրող եւ համակարգող Միութեան Երիտասարդաց Կեդրոնական Յանձնախումբին՝ գլխաւորութեամբ անոր ատենապետ Պր. Պերճ Սեդրակեանին:

Հելիոպոլսոյ ՀՍԸՄ Նուպարի Վարչութիւնը հոգեկան գոհունակութիւնը եւ ուրախութիւնը ունի, որ ՀԵԸ-ի Նաւասարդեան Խաղերուն յիսնամեակին զուգահիշող 12-րդ Նաւասարդեանները կարելի եղաւ կազմակերպել Բարեգործականի ծննդավայրը հանդիսացած Նեղոսի հիւրասէր եւ

ասպնջական ավերումն վրայ:

Մարգական եւ երիտասարդական այս հաւաքը, իր արտաքին բազմաթիւ խանդավառիչ երեսակներուն կողքին, կ'արտացոլէ խորիմաստ խորհուրդը մեր ժողովուրդին գոյատեւելու անկոտրում կամքին՝ ի հեճուկս բազմապիսի դժուարութիւններու եւ անսպաստ պայմաններու:

Արդարեւ, Արեւելեան Միջերկրականի ներկայ տնտեսաքաղաքական պայմաններուն մէջ, դիւրին չէր եւ չեղաւ այսքան ստուարաթիւ մարզիկներու մէկտեղումը: Նման մէկտեղում մը ինքնին կ'ենթադրէ իւրաքանչիւր մասնակից կազմակերպութեան կողմէ բարոյական եւ նիւթական մեծ զոհողութիւններ եւ անոնց պատասխանատուներուն կողմէ յարատեւ եւ լարուած ճիգեր, որոնք կը թափուին ի խնդիր իրենց խնամքին յանձնուած հայ երիտասարդութեան տալու ամէն ինչ որ հայկականօրէն անհրաժեշտ է որ տրուի:

Միջգաղութային հայկական այսպիսի հաւաքի մը առիթով անկարելի է չանդրադառնալ այն սուր ցաւին, որ առկայ է մեր բոլորին էութեան մէջ, իբր հետեւանք աղետին,* որ քանի մը ամիս առաջ հարուածեց մեր հայրենիքը եւ մեր ժողովուրդը:

Մշտապէս առկայ այդ ցաւը մեզ կը մղէ աւելի եւս հայանալու, իրարու աւելի եւս միանալու եւ մեր ժողովուրդին, մեր հայրենիքին ու մեր եկեղեցիին աւելի նախանձախնդրօրէն փարելու:

Երբ կը խօսինք մեր ազգային մտորումներուն ու ցաւերուն մասին, բնական պարտականութիւնը ունինք նաեւ անդրադառնալու մեզ ազնուօրէն հիւրընկալած ժողովուրդներուն կողմէ մեզի հանդէպ ցուցաբերուած վերաբերմունքին:

Մեր հայրենի աղետին առթած սուր ցաւին մէջէն ընդնշմարուած միախորակեալ միակ երեւոյթը հայ ժողովուրդին օգնութեան հասնելու համաշխարհային միակամութիւնն էր:

Համաշխարհային այս միակամութեան մէջ անմասն չմնացին նաեւ արաբական երկիրները. այլ, ընդհակառակը, անհատական թէ հաւաքական մակարդակներու վրայ կատարուած ազնիւ ժեսթերով անոնք փաստը տուին հայ ժողովուրդին հանդէպ իրենց ունեցած բարեկամական զգացումներուն:

Արեւելեան Միջերկրականի երկիրներէն եկած պատուիրակութիւններու այսպիսի հաւաք մը լաւագոյն առիթն է հրապարակաւ երախտագիտական

---

* Ակնարկութիւն Դեկտեմբեր 1988-ին Սպիտակի մէջ պատահած աղիտալի երկրաշարժին:

մեր զգացումները յայտնելու Եգիպտոսի Ժողովուրդին ու կառավարության, գլխավորությամբ Նախագահ Մոհամետ Յոսևի Մուպարաքի, հայրենի աղետին առիթով հայ Ժողովուրդին հանդեպ իրենց ցուցաբերած վերաբերմունքին համար:

Վստահ ենք նաեւ որ այս յայտարարությամբ հարազատ թարգմանը կը հանդիսանանք ներկայ բոլոր պատուիրակություններու զգացումներուն, քանի որ անոնք եւս այս մասին պիտի ուզէին նոյն երախտագիտական խօսքով հանդես գալ իրենց երկիրներու Ժողովուրդին, կառավարության եւ ղեկավարության մասին:

«Արեւ» օրաթերթ, 30 Մարտ 1989

ԽՕՍՔ՝ ՕՆՆԻԿ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ Ի ՊԱՏԻԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Վերջերս ուրախութեամբ տեղեկացանք թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա. Հայրապետը, ընդառաջելով եգիպտահայոց Առաջնորդ Տ. Չաւէն Արք. Չինչինեանի եւ գանատահայոց Առաջնորդ Տ. Յովնան Արք. Տերտերեանի միատեղ խնդրանքին, Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ շքանշանով պատուած եւ Սրբատառ Կոնդակի արժանացուցած է մեր բոլորին խոր սերն ու անկեղծ յարգանքը վայելող Պր. Օսնիկ Ալիքսանեանը, առ ի գնահատութիւն անոր ունեցած շուրջ հինգ տասնամեակներու վրայ երկարող ազգային-հասարակական գործունեութեան:

Նկատի ունենալով որ Ալիքսանեան ամուլին հարազատները եւ բարեկամներու ստուար թիւ մը Մոնրեալ հաստատուած է, շքանշանին տուչութիւնը եւ Սրբատառ Կոնդակին ընթերցումն ու յանձնումը տեղի ունեցած են Կիրակի, 20 Յունիս 1993-ին, յընթացս Ս. Պատարագի, Մոնրեալի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ:

Շնորհաւորելի նախաձեռնութիւն մը եղող այսօրուան մեծարանքի երեկոյթով Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան վարչութիւնը պատշաճօրէն կը մեծարէ իր հին, հաւատաւոր, պատուոյ եւ վեթերան անդամը, ինչպէս նաեւ երկարամեայ նախկին վարչականը:

Նոյնպէս, այս երեկոյթով Գեղարուեստասիրացի վարչութիւնը առիթը կու տայ որ եգիպտահայութեան հասարակական տարբեր կառոյցներու պաշտօնական ներկայացուցիչները եւ Օսնիկ եւ Ալիս Ալիքսանեան ամուլին բազմաթիւ բարեկամները իրենց խնդակցութիւնը յայտնեն Ամենայն Հայոց Հայրապետին կողմէ օրուան մեծարեալին շնորհուած պատիւին համար:

Պր. Օսնիկ Ալիքսանեան կանուխէն նետուած է գործի ասպարէզ եւ կարճ ժամանակի մէջ յաջողած է իրեն համար շինել պատուաբեր դիրք մը, միաժամանակ ստեղծելով եգիպտական թէ օտար շրջանակներու հետ յարաբերութիւններու լայն ծիր մը, զոր անսակարկ ի սպաս դրած է մեր ազգային հասարակական կեանքին:

Հիները հաւանաբար կը յիշեն Խան Խալիլի փոքր բայց հռչակաւոր գոհարավաճառի խանութին յաջորդած՝ Նախկին Շէփըրտզ պանդոկին մէջ իր ունեցած վաճառատունը:

Ապա աշխարհահռչակ Նախկին Սեմիրամիս պանդոկի իր վաճառատունը եւ վերջապէս՝ եգիպտական թանգարանի իր վաճառատունը (մինչեւ 1988), ուր իւրաքանչիւր այցելու, ան ըլլայ բարձրաստիճան պաշտօնական հիւր, պարզ զբօսաշրջիկ կամ հայրենակից հայ, անպայման կ'արժանանար ջերմ ընդունելութեան եւ կը բաժնուէր միշտ հաճելի յիշատակ մը պահելով:

Արդարեւ, Օսնիկ Ալիքսանեան գիտէ երիտասարդին թէ երեցին, հռչակաւոր թէ պարզ մարդուն հետ յարաբերիլ Նոյն դիւրութեամբ, միշտ սիրալիր, ընկերական եւ բարեացակամ, շահելով բոլորին համակրանքն ու յարգանքը:

Պր. Ալիքսանեան եղած է յաջող յարաբերութիւններու մարդը, կարելի է ըսել՝ P.R.-ի,- հանրային յարաբերութիւններու,- իսկական մասնագետ մը, առանց որ իբր ասպարէզ կամ մասնագիտութիւն ընտրած ըլլայ այդ ճիւղը:

Այս հանգամանքին օգնած են թէ՛ իր բնատուր խառնուածքը, թէ՛ իր այլասիրութիւնը եւ թէ՛ իր գործին բնոյթը:

Իր ասպարէզին մէջ արձանագրած տեղական յաջողութիւններուն կողքին, ան կազմակերպած է արտասահմանեան բազմաթիւ անձնական ցուցահանդէսներ եւ մասնակցած՝ 30 համաշխարհային ցուցահանդէսներու, Եւրոպայի, Միացեալ Նահանգներու եւ Պանատայի տարբեր քաղաքներու մէջ: Նոյնպէս, ելոյթներ ունեցած է 20 հեռատեսիլի եւ 10 ձայնասփիւռի կայաններէ ու ստացած՝ շնորհաւորական Նամակներ, զանազան ցուցահանդէսներէ պատուոյ գիրքեր եւ վկայագրեր:

Այսքանը հաւանաբար մօտաւոր եւ սակայն ոչ ամբողջական գաղափար մը կրնայ տալ այն հեւքոտ բայց յաջող գործի ասպարէզին մասին, որմով Նշանաւոր դարձած է «Օսնիկ Օֆ Պայրօ»ն:

Այժմ կ'անցնիմ Օսնիկ Ալիքսանեանի ազգային-հասարակական գործունեութեան, որուն մասին շատեր գրեթէ ոչինչ գիտեն, քանի որ Օսնիկ Ալիքսանեան ազգային թէ անհատական գետնի վրայ կատարած իր ծառայութիւններուն մասին գրեթէ չ'արտայայտուիր:

Մեր ազգային կեանքին մէջ կան մարդիկ, որոնք երբ համեստ գործ մը տանին, կը սիրեն որ այդ գործը ներկայացուի մեծ *ֆանֆառով*՝ որպէս բացառիկ եւ աննախադէպ իրագործում:

Անդին կան ուրիշներ, որոնք իրապէս մեծ գործեր կը կատարեն՝ առանց

որել է ակնկալութեան, եւ ինչ որ կ'ընեն, կ'ընեն գիտակցօրէն, պարզօրէն եւ անաղմուկ, ա'յն աստիճան, որ իրենց ըրածը կրնայ նոյնիսկ աննկատ անցնիլ:

Մեր այսօրուան մեծարեալը՝ Օսնիկ Ալիքսանեան, ի պատիւ իրեն, կը պատկանի գիտակից եւ անաղմուկ կերպով աշխատողներու շարքին:

Ալիքսանեանի հանրային գործունէութիւնը սկիզբ կ'առնէ 1936-ին, երբ դաստիարակ ուսուցիչ Լեւոն Աճեմեանի նախաձեռնութեամբ խումբ մը դասընկերներու հետ կը վերակազմուի Զայ Ուսանողական Միութիւնը, որ հետագային կը միանայ Գեղարուեստասիրացին՝ որպէս անոր երիտասարդական մարմինը:

1939-ին ան կ'անդամակցի Զայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան վարչութեան եւ կը շարունակէ անոր մաս կազմել ամբողջ 10 տարի, մինչեւ 1949 թուականը:

Օսնիկ Ալիքսանեան նոյնպէս մաս կազմած է Զայ Ազգային Զիմնադրամի Կեդրոնական Վարիչ Մարմին 1961-էն մինչեւ 1971:

Ան նաեւ անդամ ընտրուած է Գահիրէի Թեմական Ժողովին 1966-էն 1974 երկարող շրջանին:

Այս բոլորէն զատ, Օսնիկ Ալիքսանեան 1964 թուականէն ի վեր մաս կը կազմէ Բարեգործականի Եգիպտոսի Շրջանակային Յանձնաժողովին:

Եթէ հետեւինք Օսնիկ Ալիքսանեանի ազգային գործունէութեան երկար տարիներուն, զարմանքով կը նկատենք թէ, բացի Զայ Ուսանողական Միութենէն, իր մասնակցած բոլոր վարչութիւններուն մէջ միշտ եղած է խորհրդական եւ երբեք չէ ստանձնած ատենապետի կամ դիւանի անդամի պաշտօն:

Ասիկա անշուշտ կարելի է բացատրել միայն եւ միայն իր համեստութեամբ, որովհետեւ բոլորս ալ գիտենք թէ ան դիւրութեամբ կրնար շատ մը տիտղոսակիրներէ աւելի գործեր գլուխ հանել, ինչ որ իրականութեան մէջ ալ պատահած է:

Այս ուղղութեամբ որպէս փաստ կը փափաքիմ ներկայացնել երեք տարբեր պարագաներ:

Առաջինը պարագան է Գեղարուեստասիրացի, ուր Օսնիկ Ալիքսանեանի վարչական անդամակցութեան սկզբնական շրջանը կը զուգադիպէր Զամաշխարհային Բ. Պատերազմի տարիներուն:

Այդ տարիներուն, լուսմարի պատճառով, վարչութիւնը չէր կրնար հասութաբեր ձեռնարկներ կազմակերպել եւ նիւթական անձուկ վիճակի ենթարկուելու վտանգին առջեւ կը գտնուէր:

Պր. Ալիքսանեան կը յաջողի անգլիական բանակի արուեստի բաժնին՝ ENSA-ի հետ համաձայնութիւն մը կնքել, որ Գեղարուեստասիրացի սրահը շաբաթը քանի մը անգամ ցերեկները գործածուի բանակի արուեստի ելոյթներու փորձերուն համար՝ փոխան շօշափելի գումարի մը, որ միութիւնը կը փրկէ անել կացութենէն:

Այդ տարիներուն յաջորդող Գեղարուեստասիրացի առաջին անդամական ընդհանուր ժողովին ամբողջ վարչութիւնը եւ անշուշտ Օսնիկ Ալիքսանեանը կը հռչակուին Պատուոյ Անդամներ:

Երկրորդ պարագան կը վերաբերի Գահիրէի մեր Ազգային Առաջնորդարանին:

Ինչպէս գիտեք, 1952 թուականին Եգիպտոսի մէջ հրապարակուած հողային բարեկարգութեան օրէնքով երկու հարիւր ֆէտտանէ աւելի մշակելի հողի որեւէ սեփականութիւն անհատոյց գրաւումի կ'ենթարկուէր: Բարեսիրական միութիւններու պարագային՝ սեփականութեան սահմանը 500 ֆէտտան էր:

Այս օրէնքին կ'ենթարկուէին Ազգային Առաջնորդարանի տնօրինումին յանձնուած շուրջ 3000 ֆէտտանի հասնող բոլոր մշակելի եւ անմշակ հողերը:

Առաջնորդարանը ո՛չ անհատի եւ ոչ ալ բարեսիրական միութեան օրինավիճակ ունենալուն՝ իր պարագան կը մնար անորոշ:

Պետութիւնը բարեացակամութիւնը կ'ունենար այս օրէնքը Ազգային Առաջնորդարանին վրայ անմիջապէս չգործադրելու:

Սակայն Զոդային Գրաւման Պետական վարչութիւնը իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու համար ատենը անգամ մը Ազգային Առաջնորդարանէն կը պահանջէր հողերուն յանձնումը, միշտ խուճապի մատնելով օրուան ազգային իշխանութեան պատասխանատուները:

60-ական թուականներու վերջերուն, հողերու յանձնումի նման հերթական պահանջի մը առիթով, օրուան ազգային իշխանութիւնը դարձեալ խուճապի կը մատնուի:

Այդ օրերուն, շնորհիւ Օսնիկ Ալիքսանեանի եւ առեւտրական Նախարար Տոքթ. Սոհամմետ Նոսէյրի միջեւ գոյութիւն ունեցող սերտ ծանօթութեան, կարելի կ'ըլլայ Առաջնորդարանին արդար դատը հանգամանօրէն ներկայացնել օրուան երկրագործական Նախարարին:

Ասոր առընթեր, Օսնիկ Ալիքսանեանի Նախաձեռնութեամբ, ազգային իշխանութեան կողմէ յաջող տեղեկատուական արշաւ մը կը կազմակերպուի Եգիպտոսի խորհրդարանի անդամներուն մօտ, իւրաքանչիւրին

ձեռքը հասցնելով Ազգային Առաջնորդարանին հողային հարցերուն մասին մանրամասն յուշագիր մը:

Այս բոլոր աշխատանքներուն արդիւնքը կ'ըլլայ այն, որ խորհրդարանը կը մշակէ եւ կը վաւերացնէ 1971-ի թիւ 35 օրէնքը, որ կը կազմակերպէր՝ ղպտի համայնքէն զատ՝ բոլոր ոչ-իսլամ համայնքներուն եւ բարեսիրական կազմակերպութիւններուն հողային գրաւման,- եւ առաջին անգամ ըլլալով,- փոխհատուցման հարցերը:

Իր ատենին այս օրէնքը դիտուած է որպէս բացառիկ իրադրոժում:

Երրորդ օրինակը, զոր կը փափաքիմ ներկայացնել, կը վերաբերի Բարեգործականին:

Եօթանասունական թուականներուն սկիզբները մեր համայնքին զաւակներէն մէկը բողոք մը կը դրկէ Տարադրամի Ընդհանուր Տնօրէնութեան (Էլ Իտարա Էլ Ամմա Լէլնաքտ)՝ ամբաստանելով Բարեգործականը թէ դրամ կը փախցնէ դէպի արտասահման:

Գիտէք որ այդ թուականներուն նման բողոք մը որքան լուրջ եւ վտանգաւոր հետեւանքներ կրնար ունենալ:

Ուրեմն, այս բողոքին որպէս հետեւանք, պետական քննիչներ անակնկալօրէն կու գան քննելու Բարեգործականի տոմարները եւ բնականաբար ոչինչ կը գտնեն: Սակայն որպէս կանխազգուշութիւն, հրահանգ կու տան որ Բարեգործականի բոլոր դրամատնային հաշիւները սառեցուին ցնոր տնօրինութիւն:

Այս անարդար որոշումին վերացման համար տարուած ամէն աշխատանք եւ կատարուած ամէն դիմում ապարդիւն կ'անցնի, մինչեւ որ օր մը, շնորհիւ Պր. Օննիկ Ալիքսանեանի եւ Տարադրամի Վարչութեան Ընդհանուր Տնօրէնին միջեւ գոյութիւն ունեցող ծանօթութեան, առիթ կը ստեղծուի որ Բարեգործականէն պատուիրակութիւն մը ներկայանայ այդ տնօրէնութեան պատկան գրասենեակներէն մէկուն եւ լուսաբանէ կացութիւնը: Շնորհիւ այդ բացառիկ առիթին, կարելի կ'ըլլայ ամբողջ եօթը տարի սառեցուած հաշիւները ազատ կացուցանել՝ նախկին անարդար որոշումը տուած պատասխանատուներուն իսկ ստորագրութեամբ:

Այս օրինակները գաղափար մը կրնան տալ հասարակական կեանքի մէջ Օննիկին բերած կարեւոր ներդրումներուն մասին:

Այլեւս չեմ խօսիր տասնամեակներով մեր միութիւններուն կազմակերպած տարեկան հասութեաբեր ձեռնարկներուն Օննիկ Ալիքսանեանին բերած աւանդական կարեւոր սատարին մասին:

Դարձեալ, անցնող տասնամեակներու ընթացքին չէ պատահած որ

Օսնիկ Ալիքսանեան անձնապէս հիւրասիրած չըլլայ կամ դեր մը ունեցած չըլլայ հայրենիքէն կամ արտասահմանէն Եգիպտոս այցելող հիւր մտաւորականներու, արուեստագետներու կամ հասարակական գործիչներու ընդունելութեան մէջ:

Այս ուղղութեամբ ամենէն թարմ օրինակը վերջերս Զայաստանէն եկած, եգիպտական արտաքին գործոց նախարարութեան դիւանագիտական ակադեմիային մէջ ուսանող 8 հայրենի երիտասարդ դիւանագետներու պարագան է:

Այս երիտասարդներով զբաղեցան Ազգային Առաջնորդարանը, Բարեգործականը, կարգ մը այլ միութիւններ եւ բազմաթիւ անհատներ:

Օսնիկը անոնց ժամանումին ատեն երկրէս կը բացակայէր: Սակայն իր ճամբորդութենէն վերադարձին եւ ուրիշ ճամբորդութեան մը պատրաստուած ժամանակ, չեմ գիտեր ինչպէս կարգադրեց ու այդ երկու ճամբորդութիւններուն միջեւ ժամանակ գտաւ հայրենի երիտասարդներուն ի պատիւ Նեղոսի շքեղ զբօսանաւերէն մէկուն վրայ ընդունելութիւն մը կազմակերպելու, հրաւիրելով նաեւ Զայաստանի դեսպանը, դեսպանին օգնականը եւ քանի մը բարեկամներ, բոլորն ալ իրենց տիկիններով, չմոռնալով նաեւ ներկաներէն իւրաքանչիւրին յիշատակի գողտրիկ նուէր մը յանձնել, եւ այս բոլորը՝ պարզօրէն, առանց աւելորդ ցուցականութեան կամ ծափահարութիւններու:

Այսպէս է Օսնիկը. իբր եգիպտահայ պարտականութիւն կը զգայ եւ խոր գիտակցութիւնը ունի եգիպտահայութեան վարկը միշտ բարձր պահելու, առանց որ այդ ուղղութեամբ պաշտօնական որեւէ պարտաւորութիւն ունենայ:

Վերջացնելով Եգիպտոսի բաժինը, պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ Օսնիկ Ալիքսանեան, հասարակական իր գործունեութեան կողքին, ամէն ձեւով աջակցած է բազմահարիր հայ անհատներու, միշտ սիրայօժար եւ ինքնակամ միջնորդելով այս կամ այն պետական կամ այլ բարձրաստիճան անձնաւորութեան մօտ՝ տարբեր բնոյթի դժուարութիւններ հարթելու համար:

Այս բոլորէն յետոյ, տակաւին պէտք չէ մոռնալ Գանատան:

Արդարեւ, պատահական չէ որ Եգիպտահայոց Առաջնորդ Սրբազան Զօր կողմէ Ամենայն Զայոց Զայրապետին կատարուած դիմումին միացած է նաեւ Գանատահայոց Առաջնորդ Սրբազանը:

Գանատայի մէջ Օսնիկ Ալիքսանեանի գործունեութիւնը գոց էջ մըն է մեզի համար: Սակայն կողմնակի տեղեկութիւններէ գիտենք որ հոն ալ ան

իր բարոյական եւ նիւթական շօշափելի աջակցութիւնը բերած է մեր ազգային տարբեր կառոյցներուն:

Արդարեւ, հաստատ պէտք է գիտնանք թէ ուր որ կայ Ս. Էջմիածնի շուքը տարածող եկեղեցի, Թեքէեան Մշակութային Միութիւն, «Ապագայ» շաբաթաթերթ, Բարեգործականի ակումբ կամ դպրոց, Օսնիկը անպայման եւ անխուսափելիօրէն ներկայ է հոն՝ սատարելու բոլորին:

Ազգային կեանքի իր մասնակցութեան բաժինը փակելէ առաջ, դարձեալ կողմնակի աղբիւրներէ քաղուած տեղեկութիւններէ, հարկ է որ յիշեմ թէ Օսնիկ Ալիքսանեան տարբեր առիթներով մեծ կամ փոքր չափերով իր որդիական պարտականութիւնը կատարած է Ս. Էջմիածնի հանդէպ, ինչպէս նաեւ իր օրինակելի մասնակցութիւնը բերած է Հայաստան Հիմնադրամին:

Եթէ մեր երիտասարդները օրինակ պիտի առնեն երեցներէն, իմ անկեղծ մաղթանքս է որ օրինակ առնեն նաեւ Օսնիկի նմաններէն, անոր համետութենէն, ազգասիրութենէն, այլասիրութենէն, նրբանկատութենէն եւ ազգային նպատակներու հանդէպ ցուցաբերած լիաբուռն առատաձեռնութենէն:

Կ'ուզեի այս առիթով շեշտել թէ հաստատ գիտեմ, եւ ինծի պէս ուրիշներ ալ, որ Օսնիկ Ալիքսանեան ուղղակի կը խորշի ընդհանրապէս գովասանքներէ:

Ատոր համար եւ արդարութեան սիրոյն պարտք կը զգամ ակամայ նշում մը ընել:

Մեր ազգային իրականութեան մէջ կան այնպիսիներ, որոնք գովասանքի փքոցը ի ձեռին բեմ կը բարձրանան եւ ծայրայեղ գովասանքներով կ'ուռեցնեն իրենց ներկայացուցած անձին արժանիքները այնքան մը, որ ունկնդիրները ակամայ կը սկսին մտածել թէ արդեօք խօսողը համոզուած է իր ըսածներուն:

Թաքուն վախ մը ունիմ, թէեւ վստահաբար անտեղի, որ ոմանք կրնան այդպէս մտածել այսօրուան իմ ելոյթիս մասին:

Ճիշդ այդ ոմանց համար կ'ուզեմ ճշդել որ վստահ կրնան ըլլալ թէ նման երեւոյթի մը առաջ չեն գտնուիր, որովհետեւ ինչ որ մինչեւ հիմա ըսուեցաւ Օսնիկի մասին՝ փաստացի իրականութիւն է: Սակայն այդ իրականութիւնը այնքան շքեղ է, որ միայն Օսնիկը մօտէն չճանչցողներուն համար կրնայ անիրական թուիլ:

Խօսքս աւարտելով, կը փափաքիմ սրտանց շնորհաւորել Պր. Օսնիկ Ալիքսանեանը իմ եւ Բարեգործականի Շրջանակային Յանձնաժողովի գործակից ընկերներու անունով, Բարեգործականի Եգիպտոսի տարբեր

մարմիններուն եւ անդամակցութեան կողմէ, քանի որ այդ բերումով խօսք տրուած է ինծի այսօր:

Նոյնպէս, կը մաղթեմ Պր. Օսնիկ Ալիքսանեանին եւ իր անգուգական տիկնոջ՝ Ալիսին,- որուն, վստահ եմ, շատ բան կը պարտի մեր սիրելի Օսնիկը՝ բոլոր ասպարեզներուն մէջ իր արձանագրած յաջողութիւններուն համար,- առողջ, միատեղ, արեւշատ եւ երջանիկ տարիներ ու իրենց սրտի բոլոր իղձերուն ամբողջական իրականացում:

«Արեւ» օրաթերթ, 11 Օգոստոս 1993

ԲԱՅՄԱՆ ԽՕՍՔ ՀԲԸՄ-Ի ԿՈՂՄԷ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԵՒ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՁՈՆՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ՝ ՎԵՀԻՆ ԳԱՀԻՐԷ ԱՅՅԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Եգիպտահայ գաղութը այս օրերս կ'ապրի հոգեկան ցնծութեան անմոռանալի պահեր, վայելելով հայ ժողովուրդի հաւատքի անսասան կեդրոն Ս. Էջմիածնի 131-րդ գահակալին հովուապետական անդրանիկ այցելութիւնը:

Նորին Ս. Օծութիւն Ամենայն Յայոց Յայրապետը իր շնորհաբեր այս այցելութեամբ Ս. Էջմիածնի հաւատարիմ իր եգիպտահայ հօտին կը բերէ Լուսաւորչի 1700-ամեայ Ս. Աթոռին օրհնութիւնը, հայ ժողովուրդի անքակտելի մէկութիւնը խորհրդանշող՝ Յայաստանեայց Եկեղեցւոյ Մայր Աթոռին պատգամը, եւ ազատ ու անկախ հայրենիքի մէջ վերանորոգ հոգեւոր զարթօնք ապրող կրօնական եւ եկեղեցական կեանքին նոր շունչը:

Նորին Ս. Օծութիւն Տ.Տ. Գարեգին Ա. Ամենայն Յայոց Յայրապետը կը տարբերի Յայաստանեայց Եկեղեցւոյ վերջին հազարամեակի ընթացքին զինք նախորդող երանաշնորհ հայրապետներէն՝ որպէս հայկական մայր հողին վրայ, ազատ եւ անկախ պետականութեան առկայութեան, ընտրուած առաջին Ամենայն Յայոց Կաթողիկոս:

Ազատ եւ անկախ հայրենիքի նոր պայմաններուն մէջ, Ամենայն Յայոց Յայրապետին բարձր հովանիին ներքեւ գործող բազմահարիւր աշակերտ հաշուող հոգեւոր ճեմարանները կը պատրաստեն մեր եկեղեցւոյ 21-րդ դարու հոգեւոր գործիչները, զօրաւոր հիմերու վրայ դնելու հայրենիքի եւ սփիւռքի մեր ազգային եկեղեցական համակարգը եւ առաւել եւս ամրապնդելու Ս. Էջմիածնի բարձր հեղինակութիւնը:

Եգիպտահայ գաղութի զաւակներուն, ինչպէս համայն հայութեան սրտին մէջ, անխտիր, իրենց յատուկ տեղն ու նշանակութիւնը ունին Ս. Էջմիածինը եւ անոր գահակալ Ամենայն Յայոց Յայրապետը:

Առհաւական այդ անխախտ զգացումը կու գայ հեռաւոր դարերու խորերէն, որովհետեւ Ս. Էջմիածինը եւ անոր գահակալը դարեր շարունակ հանդիսացած են հայ ժողովուրդի ազգային կրօնական պատկանելիութեան միաձոյլ խորհրդանիշը:

Ս. Էջմիածնի հանդէպ մեր տածած ամենաշերմ զգացումներէն թելադրուելով է որ, Վեհափառ Տէր, այսօրուան հանդիսութիւնը, որ համատեղ նախաձեռնութիւնն է Հայաստանի Հանրապետութեան Եգիպտոսի դեսպանութեան եւ Գահիրէի Ազգային Իշխանութեան, եւ որուն կազմակերպութիւնը ստանձնած է սփիւռքի մեծագոյն կազմակերպութիւններէն հանդիսացող Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Գահիրէի տեղական մարմինը, ձօնուած է Ձեզի, Ձերդ Ս. Օծութեան Եգիպտոս կատարած հովուապետական անդրանիկ եւ շնորհաբեր այցելութեան առիթով:

Այս բերումով, թոյլ տուէք, Վեհափառ Տէր, այսօրուան բոլոր ներկաներուն կողմէ բարի գալուստ մաղթել Ձեզի եւ մեր երախտագիտութիւնը եւ շնորհակալութիւնը յայտնել որ բարեհաճեցաք Ձեր բարձր ներկայութեամբ պատուել այս հանդիսութիւնը, որուն ելոյթները պիտի կատարեն հայրենի մեծանուն եւ տաղանդաւոր արուեստագետներ:

Վեհափառ Տէր, բարի գալստեան մեր որդիական ջերմ մաղթանքներուն կողքին, Ամենակալէն Ձեզի համար սրտանց կը հայցենք արեւշատութիւն, քաջառողջութիւն եւ անսպառ կորով, որպէսզի իբր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Գերագոյն Գլուխ՝ Ձերդ Ս. Օծութեան վիճակովի մեր դարաւոր եկեղեցիին ներկայի բազմաբնոյթ դժուարութիւնները հարթելու Ձեր պատմական առաքելութեան յաջողութեամբ պսակումը:

Նոյնպէս, Ձերդ Վեհափառութեան օրհնաբեր այցելութեան հանդիսաւոր այս առիթով, կը վերանորոգենք մեր հաւատարմութեան ուխտը՝ հանդէպ համայն հայութեան հաւատքի կեդրոն Ս. Էջմիածնի եւ հանդէպ անոր առաքինազարդ գահակալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ յանձին Ձերդ Ս. Օծութեան:

Վերջացնելէ առաջ, կը փափաքինք նաեւ մեր երախտագիտական զգացումները արտայայտել Եգիպտոսի ժողովուրդին, անոր պետական աւագանիին՝ գլխաւորութեամբ Եգիպտոսի իմաստուն ղեկավար նախագահ Մոհամետ Հոսնի Մուպարաքի, որոնց ընձեռած թոյլատուութիւններուն շնորհիւ Եգիպտահայութիւնը Նեղոսի ասպնջական ափերուն անխափան կերպով կը վարէ իր ազգային-եկեղեցական եւ այլ գործունեութիւնները:

ԽՕՍՔ ՀԲԸՄ-Ի 82-ՐԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ՀԲԸՄ-ի Գահիրեի մասնաճիւղը, շնորհիւ բարերարուհի Սաթենիկ Չազըրի նուիրատուութեամբ գոյացած կարելոր հիմնադրամին (շուրջ 16 միլիոն Ե.Ո.), 1996-Էն ի վեր եգիպտահայ գաղութին մէջ կը տանի ընկերային օժանդակութեան ինչպէս նաեւ կրթական եւ մշակութային մարզերէն ներս ծաւալուն եւ բազմաճիւղ գործունէութիւն մը:

Նկատի ունենալով խորհրդակցական նիստերու ընթացքին նախատեսուած նիւթի եւ ժամանակի սահմանափակումները, արագօրէն պիտի անդրադառնանք Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի մի'այն մշակութային գործունէութեան, որուն ծիրին մէջ կ'իյնայ մեր այսօրուան ներկայացնելիք նիւթը:

Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի մշակութային գործունէութիւնը, ի միջի այլոց, կ'ընդգրկէ՝

Մտաւորականներու կամ արուեստագետներու հովանաւորութիւնը, անոնց կատարելով ուսումնասիրական պարապմունքի համար ժամկետով յատկացումներ:

Պատմական կարելորութիւն ներկայացնող նիւթերու մանրածապաւնէի վրայ փաստագրում:

Երեւանի Պետական Համալսարանի արաբական բաժնին համար գիրքերու առաքում կամ հայրենի գիտական հիմնարկներու համար կարգ մը գիրքերու լոյս ընծայում:

Մեր մշակութային ժառանգութեան վրայ նորութիւն աւելցնող հայերէն, արաբերէն եւ անգլերէն լեզուներով հատորներու լոյս ընծայում:

Կարելոր օժանդակութիւն Գահիրեի մէջ արաբերէն լեզուով լոյս տեսնող «Արեւ» ամսօրեայի հրատարակութեան պիտճէին:

Հրատարակութիւն Միութեան եգիպտոսի «Տեղեկատու» եռամս-

Եայ պարբերականին:

Հայկական մշակութային ժառանգութիւնը հայուն եւ օտարին ծանօթացնելու համար՝ հայրենիքէն թէ սփիւռքէն մտաւորականներու, արուեստագետներու եւ տարբեր բնոյթի արուեստագիտական խումբերու ելոյթներու կազմակերպում:

Այս հակիրճ ակնարկէն յետոյ, կ'անցնինք մեր ներկայացնելիք բուն նիւթին:

ՀԲԸՄ-ի Գահիրէի մասնաճիւղը Մարտ 2001-էն սկսեալ ձեռնարկած է կարելոր եւ ընդգրկուն ծրագրի մը: Այդ ծրագրին ընդհանուր խորագիրն է «Հայաստանը եւ Հայերը Եգիպտական Սամուլին մէջ 1878-էն 1923»: Ծրագիրը կը նախատեսէ տուեալ շրջանին Եգիպտոսի մէջ արաբերէն, անգլերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով լոյս տեսած բոլոր թերթերուն եւ պարբերականներուն մէջ Հայաստանի եւ հայերու վերաբերեալ նիւթերու փաստագրումը:

Կ'ակնկալուի որ այս ծրագրին առաջին հանգրուանը՝ փաստագրումը, տեւէ երեքէն չորս տարի, որուն ընթացքին եգիպտացի երիտասարդ պատմաբանի մը ղեկավարութեամբ երեք հոգիւնոց աշխատախումբ մը շաբաթը հինգ ամբողջական օրեր Եգիպտոսի Ազգային Գրադարանին մէջ պահ դրուած եգիպտական թերթերու եւ պարբերականներու հաւաքածոները այբբենական շարքով պիտի քննէ եւ յարմար դատած նիւթերը պատճենահանէ:

Ուշադիր ունկնդիրը արդէն նկատած պիտի ըլլայ որ 1878-ը Սան Սթեֆանօ-ով սկսող հայկական հարցին միջազգայնացումին տարին է, իսկ 1923-ը Լոզանի դաշնագրով այդ հարցին սառեցման թուականը:

Աշխատանքը, որ արդէն ընթացքի մէջ է, նախատեսուածին պէս ցոյց տուաւ որ գոյութիւն ունին ցարդ չօգտագործուած հայկական նիւթերու ճոխ եւ անսպառ աղբիւրներ՝ հայկական հարցին տարբեր հանգրուաններուն, հայկական ջարդերուն ու ցեղասպանութեան եւ Եգիպտոսի մշակութային, տնտեսական, կրթական եւ քաղաքական կեանքին մէջ հայերու ունեցած հսկայ ներդրումին մասին:

Նիւթերու հաւաքագրումին, փաստագրումին եւ դասաւորումին պիտի յաջորդէ ծրագրին երկրորդ մասը, ուր կը նախատեսուի արաբերէն լեզուով հրատարակելի ուսումնասիրութիւններու շարք մը, որ Եգիպտոսի, արաբական աշխարհի եւ ընդհանրապէս արաբագետ իսլամական աշխարհի մտաւորականութեան պիտի ծանօթացնէ ցարդ անծանօթ մնացած

Նիւթերու այս հսկայ պաշարը, որ արդիւնքն է եգիպտացի եւ արաբ թղթակիցներու կողմէ օրը օրին գրի առնուած ականատեսի վկայութիւններուն կամ գրողներու կողմէ կատարուած ուսումնասիրութիւններուն:

Մեր մեծ Միութեան մեծանուն Զիմսադիր-Նախագահ Պօղոս Նուպար Փաշան երբ 1906-ին Գահիրէի մէջ կը հիմնէր Զայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը, իր հետ գործակցելու կը հրաւիրէր ուրիշ ինը ականաւոր եւ առաջատար եգիպտահայեր:

Այդ համաստեղութեան մէջ իր փայլուն տեղը կը գրաւէ Միութեան առաջին փոխ-նախագահ Եագուպ Արթին Փաշան:

Թերեւս ներկաներէն շատերուն ծանօթ չէ որ Եագուպ Արթին Փաշան համայնագիտական ուղեղ ունեցող անձնաւորութիւն մըն էր եւ հեղինակ՝ տարբեր բնոյթի նիւթեր շօշափող բազմաթիւ հատորներու, ինչպէս, օրինակ՝ *Նեղոսի Զովիտին Ժողովրդական Զեքիաթները, Իսլամական Դրամանիշները Աբբասեան Խալիֆայութեան Շրջանին, Զանրային Կրթութիւնը Եգիպտոսի մէջ, Կալուածական Սեփականութեան Դրութիւնը Եգիպտոսի մէջ* եւ նման այլ բազմաթիւ հեղինակութիւններ:

Եագուպ Արթին Փաշան ուներ իսլամական արուեստի գործերու ճոխ հաւաքածոյ մը, որ հետագային կորիզը հանդիսացաւ Գահիրէի Իսլամական Արուեստի Թանգարանին: Ան նոյնպէս ուներ ճոխ գրադարան մը, որ հետագային նուիրուեցաւ Եգիպտական Ազգային Գրադարանին:

Այս բոլորէն վերջ, զարմանալի չէ, ուրեմն, որ այսպիսի անձնաւորութիւն մը, 1884-էն մինչեւ 1906, 22 տարի շարունակ, վարած ըլլայ Եգիպտոսի կրթական փոխ-նախարարի պաշտօնը՝ կրթական նախարարներու բացակայութեան, քանի որ այդ շրջանին Եգիպտոսի մէջ կրթական համակարգը կապուած էր Զանրօգուտ Շինութիւններու Նախարարութեան եւ եկող գացող նախարարները, բոլորն ալ, կը զբաղէին հանրօգուտ շինութիւններով, կրթական համակարգի ղեկավարութիւնը վստահելով բազմահմուտ Եագուպ Արթին Փաշային:

Թերեւս ոմանք հարց տան թէ ինչո՞ւ այսքան կը ծանրանանք Եագուպ Արթին Փաշային վրայ:

Պատճառը շատ պարզ է: Առիթէն օգտուելով կ'ուզենք շեշտը դնել այն իրողութեան վրայ, որ մեր Միութեան գերագոյն գործադիր մարմին՝ Կեդրոնական Վարչական Ժողովին մէջ, մեր մեծանուն նախագահներուն կողքին, առաջին օրէն եւ միշտ ունեցած ենք բացառիկ կարողութիւններու տէր անձնաւորութիւններ եւ կը հաւատանք որ շուրջ հարիւրամեայ այս աւանդութիւնը յառաջիկային եւս անխախտօրէն կը շարունակուի:

Միւս կողմէ, Եագուպ Արթին Փաշան մէկ օրինակն է «Հայաստանը եւ Հայերը Եգիպտական Մամուլին մէջ 1878-1923» ծրագրին ընգրկած շրջանին Եգիպտոսի մէջ գործած կարկառուն անձնաւորութիւններուն, որոնց շարքին են մեր Միութեան Հիմնադիր-Նախագահին հայրը՝ Վարչապետ Նուպար Փաշա Նուպարեանը, երեք արտաքին գործոց եգիպտահայ նախարարներ եւ պետական բարձրաստիճան բազմաթիւ այլ կարեւոր դէմքեր, որոնք բոլորն ալ այլեւայլ մարզերու մէջ նշանակալից դեր ունեցած են ժամանակակից Եգիպտոսի պատմութեան մէջ:

Վերջացնելով այս զեկոյցը, կը փափաքիմք ճշդել թէ մեր առաջադրած ծրագիրը առաջինը չէ իր տեսակին մէջ: Որքան որ տեղեակ ենք, ասկէ առաջ հայկական ցեղասպանութեան փաստագրման համար եղած են նման փորձեր Միացեալ Նահանգներու, Գանատայի եւ Սուրիոյ մէջ, հիմնուելով գլխաւորաբար իւրաքանչիւր երկրի մէջ մէկ թերթի տուեալներուն վրայ (New York Times, The Halifax Herald եւ El Takaddom):

Մեր ծրագրին տարբերութիւնն այն է, որ ան կը պարփակէ ճակատագրական 45 տարիներու շրջան մը, աչքի առջեւ ունենալով ոչ թէ մէկ թերթ, այլ՝ ամբողջ եգիպտական մամուլը, անկախաբար այն հանգամանքէն, որ ցեղասպանութեան փաստագրումի կողքին, կը կատարուի նաեւ փաստագրումը հայկական հարցին եւ, ընդհանրապէս, տուեալ ժամանակաշրջանի ընթացքին Հայաստանի եւ հայերու վերաբերեալ լոյս տեսած բոլոր կարեւոր տեղեկութիւններուն:

Կատարուող աշխատանքին մասին պարզ գաղափար մը տալու համար նշենք թէ Մարտ 2001-էն սկսեալ, մինչեւ 2002 Սեպտեմբերի աւարտը, քննուած են 450 անուն թերթերու եւ պարբերականներու հաւաքածոներ, որոնք կ'ընդգրկեն 2450 տարի: Անոնցմէ 140 անուն թերթէ եւ պարբերականէ ցարդ նկարահանուած է 6000 նիւթ:

Եթէ հաշուի առնենք արաբական արեւելքի շատ մը երկիրներու մէջ հարիրեակ մը տարիներէ ի վեր կարեւոր հայկական գաղութներու գոյութիւնը,

Եթէ հաշուի առնենք որ մեր նորանկախ հայրենիքը գրեթէ դրկից է այդ երկիրներուն եւ իր յարաբերութիւնները յարաճուն զարգացումի մէջ են անոնց հետ,

Եւ եթէ հաշուի առնենք որ այդ երկիրները մեր հայրենիքին համար ունին աշխարհագրաքաղաքական կենսական կարեւորութիւն,

Ապա պիտի համոզուինք որ ձեզի ներկայացուած ծրագիրը երբ իր լրումին հասնի, ՀԲԸՄ-ի մէկ մասնաճիւղը՝ այն երկրին եւ տարածաշրջանին

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

Մեջ որ կը գործէ, յաջողութեամբ գլուխ հանած պիտի ըլլայ պատմաքաղաքական եւ մշակութային նշանակութիւն ունեցող իրագործում մը, որ կրնայ կարելոր նպաստ բերել հայ եւ արաբ յարաբերութիւններու ծանօթացումին եւ սերտացումին:

Նիւ Եորք, 24-25 Յոկտեմբեր 2002

ԽՕՍՔ «ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ» ՀԱՏՈՐԻՆ ՀՆՈՐՀԱՆԴԵՍ-ԳԻՆԵՉՈՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Գահիրեի Քաղաքական ժողովը ընդառաջելով Եգիպտահայ Թեմի Առաջնորդ Յոգշ. Աշոտ Վրդ. Մաքականեանի առաջարկին, այսօր կազմակերպած է շնորհանդես-գինեձօն մը, նշելու համար լոյս ընծայումը «ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ» խորագրով հատորին, զոր աշխատասիրած է Եգիպտահայ մտաւորական, ազգային հասարակական գործիչ եւ Գահիրեի Թեմական ժողովի երկարամեայ ատենադպիր Տոքթ. Սուրեն Պայրամեան:

Սոյն հատորը լոյս տեսած է Գահիրեի մէջ Նուպար Տպագրատունէն, Գահիրեի Յայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Սաթենիկ Չագըր Յիմնադրամին միջոցներով:

Թերեւս հարց տուողներ ըլլան, թէ ինչո՞ւ յատկապէս այս հատորին համար տեղի կ'ունենայ շնորհանդես-գինեձօն մը, երբ մեր գաղութին մէջ բաւական ժամանակէ ի վեր կը հրատարակուին բազմաթիւ այլ գիրքեր: Տեղին է յիշել, օրինակ, թէ նոյն ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Չագըր Յիմնադրամը, անկախաբար գաղութիս մէջ գործող այլ կառոյցներու կողմէ հրատարակուածներէն, վերջին տասնամեակին հրատարակած է 61 անուն մեծ ու փոքր հատորներ, որոնց մէջ կը գտնուին քանի մը հատ կոթողական հրատարակութիւններ: Հրատարակիչ Միութիւնը այս բոլորէն միայն մէկ հատորին համար շնորհանդես-գինեձօն կազմակերպած է, ի ներկայութեան հայրենիքէն եկած հեղինակին, յանձին արուեստաբան Շահէն Խաչատուրեանի:

Մեր կատարած հարցադրումին որպէս լուսաբանութիւն ճշդէնք թէ Քաղաքական ժողովը այս երեկոյն կազմակերպելու ժամանակ նկատի առած է քանի մը հանգամանքներ:

Առաջին հանգամանքը այն է, որ հրատարակուած հատորը կը վերաբերի Եգիպտահայ գաղութի պատմութեան, քանի որ ան կը ներկայացնէ Եգիպտոսի մէջ լոյս տեսած հայ մամուլին մատենագիտական ցուցակը,

առաջին եգիպտահայ թերթին՝ «Արմաւենի»-ին, 1865 Մարտի 16-ին լոյս ընծայումէն մինչեւ այսօր:

Երկրորդ հանգամանքը այն է, որ այս տարի եգիպտահայ մամուլի 140-ամեակն է եւ տօնելով Տոքթ. Պայրամեանի հատորին լոյս ընծայումը, անուղղակիօրէն կ'անդրադառնանք նաեւ ամբողջ 140 տարուան տեւողութեան, եգիպտահայ մամուլի նուիրեալներուն յոգնատանջ ու սպառիչ, բայց եւ ստեղծագործ աշխատանքին:

Երրորդ հանգամանքը այն է, որ այս տարի հայ ժողովուրդը, հայրենիքի թէ սփիւռքի մէջ, արդար հպարտութեամբ կը տօնէ Հայ Գիրի Գիւտին 1600-ամեակը եւ ի՞նչ աւելի լաւ առիթով կարելի է անգամ մը եւս նշել մեր պատմութեան այդ հրաշքը, քան գնահատումովը Գիրի եւ Գիրքի երկրպագուի մը:

Եւ վերջին հանգամանքը այն է, որ Տոքթ. Սուրեն Պայրամեան մաս կը կազմէ այս երկրին մէջ, մեր կողքին, մեզի հետ ապրող, շնչող եւ գործող այն «սրբազան խենդ»երուն, որոնք հազիւ թէ լրացնեն մէկ ձեռքի մատներուն թիւը եւ որ երեսուն տարիէ ի վեր իր գնահատելի լուման կը բերէ մեր ազգային վարչամեքենային բարւոյ գործունեութեան:

Իւրաքանչիւր հանրային հաւաք, ինչպէս, օրինակ, այսօրուանը, առիթ մըն է գաղափար մը, պատգամ մը փոխանցելու:

Կը կարծենք թէ այսօրուան հաւաքին պատգամը, Գիրի եւ գրականութեան արժանաւոր մը գնահատելու կողքին, համերաշխութիւնը, համագործակցութիւնը եւ փոխադարձ յարգանքն է:

Այս հաստատումը կատարելէ յետոյ, կրնանք վստահօրէն աւելցնել թէ այդ պատգամին ոգին լաւագոյն փաստն է այսօր ներկայացուող հատորը:

Արդարեւ, գաղտնիք մը չէ թէ հրատարակիչ Միութեան պատասխանատուները եւ հատորը աշխատասիրողը ազգային գոյատեւումին համար մղուող հասարակաց պայքարին մէջ անպայման նոյն խրամատին մէջ չեն գտնուիր:

Սակայն այդ իրողութիւնը, ի պատիւ հրատարակիչ Միութեան վարչութեան, գլխաւորութեամբ տիար Օննիկ Պլըքտանեանի, երբեք արգելք չէ հանդիսացած աշխատասիրողին գործը անխտրական եւ անաչառ ոգիով ըստ արժանւոյն գնահատելու եւ հրատարակելու:

Այս առթիւ տեղին է եւ շատ կարելւոր շեշտել նաեւ թէ համերաշխութիւնը, համագործակցութիւնը եւ փոխադարձ յարգանքը 30 տարիներէ ի վեր կը շարունակեն մնալ մեր գաղութին հիմնական յատկանիշները՝ այն օրէն, երբ, 1975-ին, ի պատիւ մեր աւանդական կազմակերպութիւններու

Ներկայացուցիչներուն,- որոնցմէ ոմանք այսօր այս դահլիճին մէջ կը գտնուին եւ որոնց մաս կը կազմէ նաեւ օրուան մեծարեալը,- քովէ քով գալով որդեգրեցին այն սկզբունքը, թէ կարելի է տարբեր մտածել, բայց փոխադարձ յարգանքով եւ համերաշխօրէն միասին գործել:

Կը մնայ երեցներուն կողմէ որդեգրուած եւ տասնամեակներու յաջող փորձ անցած այս ոսկեայ ուղեգիծը փոխանցել այսօրուան աւելի երիտասարդ սերունդի ներկայացուցիչներուն եւ համոզել զանոնք թէ երիտասարդական գեղուն կիրքերը երբեմն հարկ է զսպել ի շահ համայնքին գերադիր ընդհանրական շահերուն:

Պատգամէն անցնելով ներկայացուած գործին, հարկ է նշել որ Տոքթ. Սուրէն Պայրամեանի կազմած հատորը վկայութիւն մըն է անոր երկարաշունչ, յարատեւ, բծախնդիր եւ նուիրեալ աշխատանքին, որուն համար ան բոլորիս անսակարկ գնահատանքին արժանի է:

Հատորը սովորական եւ հետաքրքիր ընթերցողին համար լեցուն է հարուստ տուեալներով եւ տարուած աշխատանքին մէջ գգալի է կիրարկուած գիտական մօտեցումի ճիգը:

Այսուհանդերձ, գործին լիարժէք գնահատումը վեր ըլլալով մեր հասողութենէն, զայն կը թողունք մասնագետ բանասէրներուն, որոնց գնահատականը շուտով կը լսենք:

Մեզի համար կենսականը այս հատորը աշխատասիրողին արդար ուրախութեան բաժնեկից դառնալն է եւ մաղթել՝ որ ան շարունակէ իր պրպտումները եւ ուսումնասիրութիւնները նոյն կիրքով ու նուիրումով, որպէսզի կարենայ լրացնել իր յիշած բոլոր ականայ բացթողումները, իբր հետեւանք շարք մը հին թերթերու նմոյշներուն չգոյութեան:

Սիրելի Տոքթ. Պայրամեան, ազգային իշխանութեան եւ ներկայ լսարանին կողմէ կը շնորհաւորենք ձեր այս արժէքաւոր իրագործումը եւ երկար կեանք, առողջութիւն եւ գրչի արգասաբեր վաստակ կը մաղթենք ձեզի:

14 Հոկտեմբեր 2005

ԽՕՍՔ ԳԱՀԻՐԷԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԿՈՂՄԷ՝ ԱՇՈՏ ԵՊՍԿ. ՄՆԱՅԱԿԱՆԵԱՆԻ ՈՐՊԷՍ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՈՒԽՏԱՌՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Եգիպտահայութիւնը այս միջոցին կ'ապրի հոգեւոր բերկրանքի եւ ուրախութեան բացառիկ օրեր, քանի որ ան ունեցաւ 21-րդ դարուն ընտրուած իր առաջին Թեմակալ Առաջնորդը յանձին Գերշ. Աշոտ Եպիսկոպոս Մնացականեանի:

Մեր սիրելի Սրբազանը Եգիպտահայ Թեմական Համագումար Ժողովին կողմէ Թեմակալ Առաջնորդ ընտրուելէ վերջ եւ այդ ընտրութեան համար Ս. Էջմիածնի հայրապետական եւ Եգիպտոսի նախագահական վաւերացումները ունենալէ յետոյ, անցեալ ամիս Եգիպտահայութիւնը ներկայացնող պատուիրակութեան մը ընկերակցութեամբ մեկնեցաւ Մայր Հայրենիք, ուր Ս. Էջմիածնի մէջ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը՝ ընդառաջելով Եգիպտահայ Թեմական Համագումար Ժողովի միաձայն խնդրանքին՝ զինք Եպիսկոպոս ձեռնադրեց եւ օծեց:

Իսկ այսօր, յընթացս Ս. Պատարագի, հանդիսաւոր իրադրութեան մէջ, տեղի ունեցաւ Թեմակալ Առաջնորդի ուխտառութեան եւ գահակալութեան արարողութիւնը:

Առաջնորդական ընտրութիւնը կամ Եպիսկոպոսական օծումը ընթացիկ երեւոյթներ չեն:

Մեր նորընտիր Առաջնորդէն առաջ Եգիպտահայ համայնքին մէջ գործող հոգեւորականներէն վերջին անգամ Եպիսկոպոսական աստիճան ստացողը եղած է հոգեւոյս Զաւէն Արք. Չինչինեանը, որ Եպիսկոպոս դարձած է 1965-ին, այսինքն՝ ասկէ աւելի քան 40 տարիներ առաջ, ձեռամբ երանաշնորհ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Հայրապետին:

Իսկ եթէ աւելի յետադարձ ակնարկ մը նետենք, պիտի նկատենք թէ

Եգիպտահայությունը 20-րդ դարու ընթացքին ունեցած է ընդամենը հինգ թեմակալ առաջնորդներ, որոնցմէ վերջին երկուքին՝ Մամբրէ Արք. Սիրունեանի եւ Չաւէն Արք. Զինչինեանի, հոգեւոր առաջնորդութեան շրջանը միասնաբար տեւած է աւելի քան 70 տարի: (1931-2004):

Այս անցողակի տուեալները կը յիշենք, մասնաւորաբար մեր նոր սերունդին շէշտելու եւ ցոյց տալու թէ մեր Առաջնորդ Սրբազան Զոր ընտրութիւնը եւ եպիսկոպոսացումը տեսնելով, ան վկան կը դառնայ անկիւնադարձային բնոյթ ունեցող պատմական իրադարձութեան մը:

Այս հաստատումը կը կատարենք՝ համոզուած ըլլալով թէ իւրաքանչիւր հոգեւոր առաջնորդ իր գործունեութեան շրջանին վրայ կը թողու իր ուրոյն կնիքը:

Մեր նորընտիր Առաջնորդը, 2002-ի Մայիսին տակաւին վարդապետ, Ամենայն Զայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին հայրապետական բարձր տնօրինութեամբ Եգիպտոս կու գար որպէս օգնական մեր նախորդ Առաջնորդ հոգելոյս Չաւէն Արք. Զինչինեանի:

Ան 2002-ի Զոկտեմբերին կը նշանակուէր Առաջնորդական Փոխանորդ եւ սակայն շատ չանցած, Չաւէն Սրբազանի առողջութեան արագ վատթարացումով, երկրէս երկար բացակայութեամբ եւ վերադարձէն կարճ ժամանակ յետոյ վախճանումով, ինքզինք կը գտնէր ծանր պատասխանատուութիւններու առջեւ, զորս, ի պատիւ իրեն, կրցաւ առաջին իսկ վայրկեանէն յաջողութեամբ դիմագրաւել:

Մեր նորընտիր Սրբազանը իր հանդարտաբարոյ բնաւորութեամբ, զգօն եւ լուրջ մօտեցումներով, հարցերը եւ անձերը ճիշդ գնահատելու կարողութեամբ, կրցաւ իր առջեւ ծառացող շատ մը դժուարութիւններ յաղթահարել:

Նոյնպէս, ջերմ մարդկային յարաբերութիւններ ստեղծելու իր բնատուր ձիրքով ան կրցաւ լայն տեղ բանալ բոլոր իր գործակիցներուն եւ Եգիպտահայ համայնքին զաւակներուն սրտերուն մէջ:

Բոլոր այս պարագաները արագացուցին 2004-ի Փետրուարին իր Եգիպտահայոց Առաջնորդական Տեղապահ, ապա՝ 2005-ի Մայիսին, Եգիպտահայ Թեմական Զամագումար Ժողովի անդամներուն միաձայն որոշումով՝ Թեմիս Առաջնորդ ընտրութիւնը:

Սփիւռքի մէջ հայ համայնքի մը առաջնորդի պաշտօնը, հոգեւոր պարտականութիւններու կողքին, կ'ընդգրկէ նաեւ վարչական ծանր պարտաւորութիւններ:

Իսկ Եգիպտահայ Թեմի պարագային, Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ հայ համայնքներէն զատ, Եգիպտոսի Թեմակալ Առաջնորդին աւանդականօ-

րեն, ի հոգեւորս, ենթակայ են Սուտանի, Եթովպիոյ եւ Զարաւային Ափրիկէի հայ համայնքները եւ ընդհանրապէս ափրիկեան ցամաքամասի հայերը:

Այս բոլորը ցոյց կու տան թէ մեր նորընտիր Առաջնորդին կը սպասեն մեծ պատասխանատուութիւններ եւ տակաւին անոնց կողքին, մենք՝ իբրեւ իր հոգեւոր զաւակները, ունինք մեծ ակնկալութիւններ:

Եգիպտահայ համայնքը անցեալին հետ բաղդատելով, կրնայ թիւով նօսրացած ըլլալ: Սակայն, այդ համայնքը իբր հին աւանդութիւններ ունեցող հաւաքականութիւն, ունի մեծ ներուժ (potential) եւ այդ ներուժին ճիշդ օգտագործումով, կարելի է մեծ իրագործումներու հասնիլ:

Մեր համայնքը իր մէջ կը հաշուէ ձեռներեց, մտաւորական եւ արհեստավարժ երիտասարդներու սերունդ մը, զոր եթէ կարելի ըլլայ ներգրաւել ազգային գործերու մէջ, մեր համայնքին առողջ գոյատեւումը կրնայ ապահովուիլ: Նման գործընթացի մը յաջողութեան լաւագոյն գրաւականն է մեր համայնքին գլուխը մեր նորընտիր Առաջնորդին պէս երիտասարդ, ուժական, գործունեայ եւ հաղորդական հոգեւորականի մը ներկայութիւնը:

Մեր սրտագին մաղթանքն է որ մեր նորընտիր Առաջնորդին ծառայութեան տարիներուն մեր եկեղեցին առաւել եւս պայծառանայ, մեր ազգային հաստատութիւնները բարգաւաճին եւ մեր առաջնորդարաններու գործերը բարւոք կերպով մատակարարուին:

Դարձեալ, մեր ջերմ մաղթանքն է, որ իր առաջնորդութեան շրջանին, կարելի ըլլայ մեր մատուցել եւ երիտասարդ սերունդը սերտօրէն կապել մեր եկեղեցիին, մեր ժողովուրդին եւ մեր հայրենիքին: Անոր փոխանցել մեր լեզուին եւ մեր մշակութային ժառանգութեան սերը եւ հասցնել իրենց ազգային ինքնութեամբ հպարտ ու մայր հայրենիքին միշտ զօրավիգ կանգնելու պատրաստակամ սերունդներ:

Ահա այս առաջադրանքներով, ակնկալութիւններով եւ սպասումներով է որ, Գահիրէի ազգային իշխանութեան եւ համայնքին զաւակներուն անունով, բերկրանքով կը շնորհաւորենք Եգիպտահայոց նորընտիր եւ նորած Առաջնորդ Աշոտ Եպիսկոպոս Մնացականեանը եւ կը մաղթենք, որ ան աստուածատուր շնորհով, իմաստութեամբ եւ հեռատեսութեամբ երկար տասնամեակներ յաջողութեամբ առաջնորդէ իր հօտը ու դառնայ մեր համայնքին մէջ մեր եկեղեցիին, Ս. Էջմիածնի եւ Մայր Զայրենիքի արժանաւոր եւ լուսամիտ խորհրդանիշը:

Վերջացնելէ առաջ, կը փափաքինք մեր համայնքին որդիական շնորհակալութիւնը յայտնել Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի դարաւոր աթոռին գահակալ, Ամենայն Զայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ. Զայրապետին, որուն հոգածու

ուշադրութեան ու հայրական հեռատեսութեան շնորհիւ ունեցանք մեր այսօրուան Առաջնորդ Սրբազանը եւ կը մաղթենք, որ Վեհափառ Հայրապետին Ս. Աջը եւ Ս. Էջմիածնի հովանին անպակաս ըլլան մեր համայնքին վրայէն:

Նոյնպէս, սրտաբուխ պարտականութիւն կը զգանք մեր երախտագիտութիւնը յայտնել Եգիպտոսի ազնիւ ժողովուրդին եւ անոր պետական աւագանիին, գլխաւորութեամբ Նորին Վսեմութիւն Նախագահ Սոհամետ Հոսնի Մուպարաքի, այս երկրին մէջ մեր համայնքին հանդէպ ցուցաբերուող եղբայրական բարեացակամ եւ թոյլատու վերաբերմունքին համար, որուն շնորհիւ մեր բոլոր համայնքային հաստատութիւնները ազատօրէն կը գործեն:

2 Փետրուար 2006

ԽՕՍՔ ՀԲԸՄ-Ի 100-ԱՄԵԱԿԻ

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ ԿԱՅԱՑԱԾ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

Այսօր, 16 Ապրիլ 2006-ին, միասնաբար տոնախմբեցինք Ս. Չատիկը:

Այսօր, հաւաքուած ենք Նաեւ տոնախմբելու ասկէ ճիշդ 100 տարի եւ մէկ օր առաջ՝ 15 Ապրիլ 1906-ին, դարձեալ Ս. Չատիկի տօնին պատահած Նշանակալից իրադարձութիւն մը:

Արդարեւ, այդ օր, հայրենիքէն հարիւրաւոր մղոններ հեռու, սակայն հայրենիքով եւ հոն ապրող հայրենի ժողովուրդին վիճակով խորապէս մտահոգ տասը առաջատար եգիպտահայեր, գլխաւորութեամբ մեծանուն Պօղոս Նուպար Փաշայի, Գահիրէի մէջ հիմը կը դնէին Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան:

Միութեան հիմնադիր ժողովը կը գումարուէր Պօղոս Նուպար Փաշայի ապարանքին մէջ, որուն վայրը, զարմանալի զուգահիշութեամբ մը, կը գտնուի այս սրահին փողոցին վրայ, մեզմէ հազիւ քանի մը հարիւր մեդր անդին:

Պատմական անմոռանալի եւ անկրկնելի վայրկեաններ կ'ապրինք այս պահուս եւ Ներքին խոր զգացում մը կը համակէ մեզ, թէ այս սրահին մէջ հաւաքուածներս առանձին չենք, այլ մեզի հետ եւ մեր շուրջը կը գտնուին մեզմէ առ յաւետ բաժնուած՝ Միութեան հիմնադիրներուն եւ Նախագահներուն, Միութեան մեծ ու փոքր բարեյիշատակ բարերարներուն եւ Միութեան հազարաւոր գործօն եւ հաւատաւոր անդամներուն հոգիները, որոնք կը խայտան ի տես իրենց սիրելի Միութեան յաջող, անխափան եւ փառապանծ հարիւրամեայ երթին Նշումին:

Անոնց հոգիները կը խայտան Նաեւ ի տես Միութեան աշխարհասփիռ բազմահազար անդամակցութեան երկու հարիւր յիսունէ աւելի Ներկայացուցիչներուն, որոնք երկրագունդին չորս ծագերէն եկած են, գլխաւորութեամբ Միութեան 7-րդ Նախագահ Պերճ Սեդրակեանին, Միութեան

օրրանին մէջ Եգիպտահայութեան հետ ոգեկոչելու իրենց սիրելի կազմակերպութեան հիմնադրութեան դարադարձը եւ մասնակցելու այս առթիւ կայանալիք՝ համամիութենական տօնակատարութիւններուն շարքին առաջինին:

Այսպիսի պատմական առիթով մը, անխուսափելի են կարգ մը մտորումներ եւ հարցադրումներ:

Առաջին մտածումը, որ կը փոթորկէ մեր միտքը, այն է թէ Բարեգործականի ծնունդը պատահականութեա՞ն արդիւնք էր, թէ՞ անիկա արդիւնքն էր համազգային անյետաձգելի պահանջի մը:

Զմոռնանք որ 100 տարի առաջ Արեւմտահայաստանի հայութիւնը կը հեծեր օսմանեան բռնատիրութեան ծանր թաթին տակ եւ տիրող դժուարին տնտեսական պայմանները կը մղէին շատերը լքելու իրենց հայրենի երդիքը եւ ապաստան փնտռելու անհարազատ երկիւնքներու տակ:

Նոյնպէս, Արեւմտահայաստանի շատ մը շրջաններուն մէջ հայկական ինքնութիւնը խաթարուած էր, քանի որ ժողովուրդը թրքախօս, քրտախօս կամ արաբախօս դարձած էր:

Եթէ ասոնց կողքին նկատի ունենանք այդ օրերուն հայ իրականութեան մէջ տիրող ցաւալի վիճակը, ուր սխալ ընկալուած եւ սխալ գործադրուած յեղափոխութեան մը անունով, հայու ձեռքով հայեր կ'ահաբեկուէին եւ այդ եղբայրասպան արարքները զանազան պատրուակներով կ'արդարացուէին, ապա կ'անդրադառնանք որ Բարեգործականի հիմնադիրները ազգային այս յուսալքիչ կացութիւնը կը դիմագրաւէին առողջ, հեռատես, գործնական եւ գերազանցօրէն ազգային նպատակներու ծառայող առաջադրութիւններով:

Բարեգործականը առաջին օրէն կ'որդեգրէր ապաքաղաքական բարեսիրական կազմակերպութեան մը տարազը: Ան չունենալով հանդերձ քաղաքական կուսակցութիւններու յատուկ ձգտումներ, կը հետապնդէր խորապէս ազգային քաղաքականութիւն մը, որմէ երբեք չշեղեցաւ իր հարիւրամեայ գործունեութեան ամբողջ ընթացքին:

Ազգային-քաղաքական այդ անշեղ ուղեգիծը միշտ նկատի ունեցաւ հայրենիքի հզօրացումը եւ հայ ժողովուրդին ինքնութեան պահպանումը ու անոր մակարդակին բարձրացումը:

Բարեգործականի եւ անոր ղեկավարներուն բոլոր նախաձեռնութիւնները, առաջին իսկ օրէն, հարազատ արտայայտութիւնը եղան այդ ազգային քաղաքականութեան:

Արդարեւ, իր հիմնադրութենէն անմիջապէս յետոյ, Բարեգործականը

սերմնացու, լծկան կենդանիներ եւ երկրագործական գործիքներ հասցուց արեւմտահայ գիւղացիին, որպէսզի ան չլքէ իր պապենական հողերը:

Իր հիմնադրութենէն մինչեւ 1913, միայն եօթը տարուան ընթացքին Արեւմտահայաստանի մէջ ան հիմնեց 38 վարժարաններ, օտարախօս հայ զանգուածներուն մօտ ազգային ինքնութիւնը վերստին արմատաւորելու համար:

Ան նոյնպէս օգնութիւն հասցուց Կովկասի հայ-թաթարական կռիւներու աղետեալներուն, ինչպէս նաեւ 1909-ին Ատանայի կոտորածին հետեւանքով անպաշտպան մնացած հազարաւոր որբերուն եւ այրիներուն:

1915-ի Մեծ Եղեռնը եկաւ հիմնովին փոխելու Միութեան գործունէութեան դաշտը, սակայն անոր ազգային-քաղաքական ուղեգիծը մնաց նոյնը:

Բարեգործականը Եղեռնէն փրկուած բազմահազար կարիքաւորներուն հասցուց տարբեր բնոյթի օժանդակութիւններ: Ան Ա. Յամաշխարհային Պատերազմէն յետոյ Մերձաւոր Արեւելքի եւ Յունաստանի մէջ բացաւ որբանոցներ, պատսպարաններ եւ հիւանդանոցներ:

1918-ին հայկական պետականութեան վերականգնումէն յետոյ, Բարեգործականը օգնութիւն փութացուց այդ միջոցին թշուառութեան եւ սովի մատնուած հայրենի ժողովուրդին:

1920-ին օգնեց Յունաստան ապաստանած հայերու ներգաղթին: Նոյնը ըրաւ Երուսաղէմի իր որբանոցներուն 250 որբերը Հայաստան փոխադրելու համար:

1923-ին Հայաստանի մէջ հաստատեց Նոր Եւդոկիա աւանը:

1926-ին Շիրակի մեծ երկրաշարժին աղետեալներուն համար կազմակերպեց ընդհանուր հանգանակութիւն:

Երեւանի մէջ կառուցեց Դարուի Յակոբեան մայրանոցը, Մարի Նուպար ակնաբուժարանը, Աւետ Սարգիս հոգեբուժական հիւանդանոցը եւ մտաւորականներու շէնքը:

Նոյնպէս ան օժանդակեց Երեւանի պետական համալսարանին, ինչպէս նաեւ կառուցեց Նուպարաշէն աւանը:

Հայաստանի խորհրդայնացումէն յետոյ, 1923-էն սկսեալ, Բարեգործականը սփիւռքահայ առաջին կազմակերպութիւնն էր, որուն թոյլատրուեցաւ գործել Հայաստանի մէջ:

Այդ գործունէութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ 1937, երբ հետզհետէ ճնշիչ դարձող սթալինեան վարչակարգը վերջ տուաւ անոր, գնդակահարելով Բարեգործականի Հայաստանի ներկայացուցիչը: Բարեգործականի հիմնած բոլոր հիմնարկներուն անունները ջնջուեցան: Նուպարաշէնը

վերածուեցաւ Սովետաշէնի, բայց Բարեգործականի ղեկավարութիւնը հայրենիքին հանդէպ ո՞ր չկապեց, քինախնդրութիւն չքարոզեց, այլ ընդհակառակը, հետագային՝ առաջին իսկ առիթով, երբ կարելիութիւնը ստեղծուեցաւ հայրենիքին կրկին անգամ օժանդակելու, Բարեգործականը դարձեալ պատնէշի վրայ էր, դարձեալ առաջին գծի վրայ, մեր հայրենիքին եւ մեր ժողովուրդին շահերը գերիվեր դասելով ամէն այլ նկատումէ:

Այսպէս, Բ. Յամաշխարհային Պատերազմի տարիներուն Բարեգործականը իր մասնակցութիւնը բերաւ «Սասունցի Դաւիթ» հրասայլերու շարասիւնին հանգանակութեան:

Իսկ նոյն համաշխարհային պատերազմէն յետոյ, անցեալ դարու 40-ականներու երկրորդ կէսին, ան լայնօրէն օժանդակեց դէպի հայրենիք ներգաղթի շարժումին:

Հայրենիքի մէջ ունեցած գործունեութեան զուգահեռ, Բարեգործականը Մերձաւոր Արեւելքի մէջ հիմնեց գաղթաւաններ, օժանդակութիւն հասցուց գոյութիւն ունեցող հայկական վարժարաններուն եւ սկսաւ բանալ սեփական նոր վարժարաններ:

Աւելի ուշ, նոր պայմաններու եւ նոր պահանջներու բերումով ան սկսաւ երիտասարդական եւ մշակութային կեդրոններ հիմնել:

Ժամանակի ընթացքին նորաստեղծ գաղթօճախներ նոր հրամայականներ յառաջացուցին եւ զանոնք դիմագրաւելու համար Բարեգործականը աւելի եւս ընդարձակեց իր համահայկական բարեսիրական, կրթական, մշակութային եւ մարզական բազմաբնոյթ գործունեութիւնը:

Ան Սփիւռքի 22 երկիրներու մէջ գործելէ զատ, 1988-ի Սպիտակի ահաւոր երկրաշարժէն եւ մանաւանդ Հայաստանի անկախացումէն վերջ, հայրենիքի մէջ եւս ծաւալեց կրթական, մշակութային, առողջապահական եւ մարդասիրական ճիւղաւորումներով լայն գործունեութիւն մը:

Աւելորդ չէ նշել թէ Բարեգործականի օժանդակութիւններուն կողքին, Միութեան ղեկավարութեան անդամները եւ անոնց հարազատները մեծագումար նուիրատուութիւններով կը սատարէն Ս. Էջմիածնի տարբեր ծրագիրներուն եւ հայրենի եկեղեցիներու շինութեան ու վերանորոգման:

Դժուար է հանդիսութեան մը բացման խօսքին նեղ պարունակին մէջ պարզել Բարեգործականի 100-ամեայ գործունեութեան ամբողջ տարողութիւնը: Սակայն ինչ որ որպէս մասնակի օրինակ թուեցինք, պանծալի գործունեութիւն մըն է ամէն չափանիշներով:

Յաճախ Բարեգործականի յաջողութեան պատճառները կը վերագրուին անոր կողմէ տարուած գործունեութեան ազգային ցաւեր ամոքելու եւ

ազգային պահանջներ գոհացնելու փաստին:

Սակայն անոնցմէ զատ հարկ է նաեւ հաշուի առնել բազմաթիւ այլ հանգամանքներ: Արդարեւ, Բարեգործականի յաջող գործունեութեան եւ մեծ իրագործումներուն մէջ հիմնական դեր ունեցած են Բարեգործականի բոլոր ժամանակներու ղեկավարներուն խոր սերն ու նուիրումը հանդէպ մեր ժողովուրդին եւ մեր հայրենիքին, անոնց խոհեմ եւ իրատես մօտեցումը՝ մեր ազգային հարցերուն, անոնց մտքի ճկունութիւնը՝ պատշաճելու ժամանակի հոլովոյթով առաջ եկած նոր իրավիճակներու եւ ազգային նոր կարիքներու, անոնց խղճամիտ յանձանձումը Միութեան դրամագլուխին եւ անոնց սկզբունքային դիրքորոշումը՝ ճակատաբաց կերպով հաշուետու ըլլալու մեր ժողովուրդին:

Բարեգործականի ղեկավարութեան մօտ նկատուող այս ընդհանուր յատկանիշները, սկսելով Միութեան հիմնադիր նախագահ Պօղոս Նուպարէն, Գալուստ Կիւլպէնկեանէն, Չարեհ Նուպարէն, Արշակ Գարակեօգեանէն մինչեւ Ալեք Մանուկեան եւ Լուիզ Մանուկեան Սիմոն, Միութեան համար կերտեցին վստահութեան ապառաժեայ վարկ մը, որ անհատնում գանձ մըն է բոլոր չափանիշներով:

Այս իրողութեան անհերքելի փաստերն են, անցնող 100 տարիներու ընթացքին, մեր յիշած նախագահներուն կատարած իշխանական եւ մեծագումար ընծայաբերումներէն զատ, բարեյիշատակ եւ օրինեալ հարիւրաւոր բարերարներու կողմէ եղած առատաձեռն եւ սրտաբուխ նուիրատուութիւնները:

Այդ բոլորը սատարեցին Սփիւռքի թէ Հայրենիքի տարածքին տարբեր ժամանակներու մէջ Բարեգործականի ունեցած նախախնամական դերին եւ կարելի դարձուցին համազգային տարողութեամբ ծրագիրներու իրագործումը:

Սակայն այսօր, Բարեգործականի հիմնադրութենէն 100 տարի յետոյ, եթէ յետադարձ ակնարկ մը նետենք եւ զուգակշիռ մը ընենք այսօրուան եւ 20-րդ դարու սկիզբի մեր ժողովուրդին կացութեան միջեւ, պիտի տեսնենք թէ, հակառակ հսկայական իրագործումներով լի կտրուած երկար ճանապարհին, հակառակ հայրենի անկախ պետականութեան առկայութեան եւ հակառակ տարածուն ու բարգաւաճ Սփիւռքի մը գոյութեան, զարմանալիօրէն կարծէք թէ շատ բան չէ փոխուած:

100 տարի առաջուան նոյն հարցերը այսօր դարձեալ իրենց գլուխները կը ցցեն, սակայն այս անգամ տարբեր բնոյթով եւ տարբեր խորութեամբ եւ տարողութեամբ:

Արդեն քանի մը տասնամեակէ ի վեր հայրենիքը կը պարպուի եւ պարպումի ամէն մէկ ալիք իր հետ կը տանի հայրենի փայլուն եւ ստեղծագործ ուղեղներ:

Կը պարպուին նաեւ Արցախի սահմանամերձ գիւղերը եւ Բարեգործականը իր հիմնադրութենէն հարիւր տարի յետոյ անգամ մը եւս իր աւանդական դերին մէջ կը գտնուի, որոշ աշխատանք տանելով այդ սահմանամերձ գիւղերուն վիճակը բարելաւելու, որպէսզի արեան սուղ գինով շահուած հողը կրկին անգամ խաղաղ նահանջով չլքուի:

Պարպումի համաճարակէն վարակուած են նաեւ Միջին Արեւելեան հայրենամերձ եւ արմատաւորեալ գաղթօճախները:

Գալով մեր լեզուին, ան ամբողջ Սփիւռքի տարածքին առաւել կամ նուազ չափերով սրընթաց նահանջի մէջ է: Ազգային, յարանուանական կամ միութենական վարժարանները կը միացուին կամ կը փակուին:

Զայ ժողովուրդը տասնամեակներէ ի վեր տեղաշարժի մէջ է եւ այդ տեղաշարժին զուգահեռ եւ անոր ընթացքին տեղի կ'ունենայ իրերայաջորդ սերունդներու հերթափոխութիւնը:

Մեր ժողովուրդին արտահայաստանեան հատուածին զաւակները, իրենց նկարագիրով եւ աշխարհահայեացքով, թէ՛ իրենց ապրած երկիրներուն տեղական եւ թէ՛ համայնակուլ համաշխարհայնացման ազդեցութեան տակ, տակաւ կը կորսնցնեն իրենց ազգային, առհաւական, ընդհանրական տոհմիկ դիմագիծը, եւ լեզուի նահանջին հետ կ'արագանայ նաեւ անոնց ազգային ինքնութեան խամրումը:

Տեղայնական մտածելակերպերը սկսած են բաժնել նոյն ժողովուրդին եւ նոյն կազմակերպութիւններուն զաւակները:

Այս բոլորին փրկութիւնը, ինչպէս անցեալին՝ այսօր եւս, կապուած է հայրենի հողին եւ ազգային ժառանգութեան հետ:

Կասկած չկայ թէ բոլորս ալ անխտիր համոզուած ենք մեր առջեւ ծառացող հիմնահարցերուն՝ հայրենիքի եւ հայրենամերձ գաղութներու պարպումին եւ լեզուի նահանջին ներկայացուցած վտանգին:

Եթէ պարպումի գործընթացին հակակշռումը առ այժմ վեր է մեր ուժերէն, ապա լեզուի նահանջին պարագային մեզ մղողը պիտի ըլլայ այն յաճախանքը, այն մղձաւանջը, այն մտալկումը եւ վերջապէս այն սարսափը, որ իրերու այս ընթացքով՝ արտասահմանի մեր ամբողջ ժողովուրդը յառաջիկայ քանի մը տասնամեակներուն անխուսափելիօրէն պիտի դառնայ աղճատուած ազգային ինքնութեամբ օտարախօս «հայկական ծագում» ունեցող զանգուած մը, որուն հեռացումը մեր հայրենի ժողովուրդէն

Եւ պորտակապի խզումը մեր հայրենիքէն ժամանակի հարց է եւ համագ-գային անդարմանելի կորուստ, ի վնաս մեր մայր հայրենիքին եւ մեր ժողովուրդին:

Եթէ համոզուինք այս կացութեան ներկայացուցած լուրջ վտանգին եւ այդ համոզումին միանան ուժերու ամբողջական լարում, ճիգերու համադ-րում եւ միջոցներու ու կարելիութիւններու ճիշդ օգտագործում, կարելի կը դառնայ շատ բան փրկել:

Մեր բոլոր նախաձեռնութիւններուն առանցքը պէտք է հանդիսանայ հայրենիքը: Հարկ է որ բուռն կերպով ձգտինք մեր նոր սերունդները մղելու, որ իւրացնեն մեր ազգային բոլոր արժէքները, որոնց մէջ առաջին գծի վրայ կու գայ մեր լեզուն:

Սխալ չհասկցուելու համար կը փութանք ճշդելու եւ շեշտելու, թէ մեր նպատակը ոչ թէ ազգայնամոլութեամբ կուրացած սերունդներ՝ այլ համա-մարդկային արժէքները առողջ կերպով ընկալող հայատենչ եւ հայրենա-բաղձ հայորդիներ հասցնելն է, որոնք նոյն ատեն հաւատարիմ եւ օրինակելի քաղաքացիները ըլլան իրենց ապրած երկիրներուն:

Կը գիտակցինք եւ կը զգանք որ Սփիւռքի համայնակույ պայմաններուն մէջ ակնկալուածը շատ դժուար իրագործելի է, բայց եւ այնպէս անկարելի չէ:

Անկարելի չէ, եթէ մանաւանդ հաւաքական լարում պահանջող այս ճիգին Բարեգործականը նախաձեռնարկ ըլլայ գործակցութեան կոչ ուղղելու նոյն նպատակին համար գործող սփիւռքահայ թէ հայրենի այլ կազմակերպութիւններու եւ կառոյցներու:

Բարեգործականը իր հարիւրամեայ գոյութեան ընթացքին բազմաթիւ մեծ ծրագիրներ իրագործած է եւ պատճառ մը չկայ որ այսօր եւս իր նախագահին ղեկավարութեամբ եւ աշխարհատարած իր բոլոր կառոյց-ներով չաշխատի մեր երիտասարդութիւնը կապելու հայրենիքին եւ աւելի խտացեալ ճիգեր չթափէ մեր նոր սերունդներուն մօտ արմատաւորելու համար մայրենին:

Ուրախ եղանք վերջերս անպաշտօն կերպով տեղեկանալու թէ Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը, գլխաւորութեամբ նախագահ Պերճ Սեդրակեանի, արդէն իսկ ձեռնարկած է հայրենիքի մէջ հսկայ եւ բոլոր յարմարութիւններով օժտուած համալիրի մը կառուցումին, որպէսզի սփիւռքահայ երիտասարդներ հայրենիք երթալով եւ հոն ժամանակ մը մնալով ու զանազան ծրագիրներու հետեւելով հայկականութեամբ թրծուին:

Խօսելով Միութեան ներկայ նախագահին մասին, տեղին է յիշել որ ան կը սերի Բարեգործականի հետ սերտօրէն կապուած, հասարակական կեանքի նուիրուած ընտանիքէ մը եւ ի տարբերութիւն իր բոլոր նախորդներուն, ան Միութեան մէջ գործած է սկսելով անդամակցութեան խոնարհ շարքերէն եւ յարաբերաբար երիտասարդ տարիքին հասած Միութեան նախագահութեան բարձրագոյն դիրքին:

Ան իր ունեցած հմուտ միջազգային իրաւագետի արհեստավարժ պատրաստութեամբ ու փայլուն գործունեութեամբ, տիրապետած լեզուներով, Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովին իր երկարամեայ անդամակցութեան ընթացքին իր կատարած յաճախակի ճամբորդութիւններով մօտէն հաղորդակից եղած է Միութեան բոլոր շրջանակներուն եւ քաջածանօթ է անոնց բոլոր հարցերուն:

Ան իր այս բոլոր առաւելութիւններով ամէն գրաւական ունի մեր կազմակերպութիւնը Միութեան հիմնադիրներուն եւ անոնց յաջորդող նախագահներուն անցած գերազանցօրէն ազգային ուղիէն ապահով կերպով առաջնորդելու, որպէսզի Բարեգործականը շարունակէ մնալ մեր ժողովուրդին բարեւոյ, յուսատու եւ լուսատու փարոսը:

Հարիւրամեակի օրուան պատմական այս պահուն, կը կարծենք որ Միութեան ամբողջ անդամակցութեան հարազատ թարգմանը կը հանդիսանանք, մաղթելով մեր նախագահին եւ անով գլխաւորուած Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովին, որ յաջող կերպով տանին իրենց համահայկական ծանր առաքելութիւնը եւ մեր սիրելի Միութիւնը առաջնորդեն դէպի նորանոր բարձունքներ:

Կերջացնելէ առաջ, ԶԲԸՄ-ի Եգիպտոսի շրջանակին անունով կ'ողջունենք մեր բոլոր հիւրերը, Միութեան բազմաթիւ շրջանակներէն ժամանած ղեկավարները, անդամները եւ համակիրները ու կը մաղթենք անոնց յաջողութիւն, իրենց ազգանուէր եւ միութենանուէր գործունեութեան մէջ:

Նոյնպէս, այս առիթով կը փափաքինք շնորհակալութիւն յայտնել Միութեան ղեկավարութեան, որ ընդառաջելով, ի շարս բոլոր միւս շրջանակներուն, նաեւ Եգիպտոսի շրջանակին արդար փափաքին, հաւանութիւն յայտնեց որ Միութեան հարիւրամեակի տօնակատարութիւնները սկիզբ առնեն Բարեգործականի օրրան Գահիրէէն:

Մաղթենք որ Գահիրէի մէջ սկսած հարիւրամեակի այս տօնակատարութիւնները, որոնք պիտի շարունակուին լման տարի մը եւ եզրափակուին 2007-ի Ապրիլին քաղաքամայր Երեւանի մէջ, մեր Միութեան բերեն վերանորոգ աշխուժութիւն ու կորով, որպէսզի ան առաւել խոյանքով շարունակէ

ՅԵՏԱՊԱՐԶ ԱՆՈՐԱՊԱՐԶ

իր պատմական դերը եւ յաջողութեամբ իրագործէ մեր ժողովուրդին ու մեր հայրենիքին բոլոր ակնկալութիւնները:

Բարի մաղթանքներ բոլորիդ եւ շնորհակալութիւն ձեր համբերատար ուշադրութեան համար:

«Տեղեկատու», Յունիս 2006

ՀԱՐՅԱԶՐՈՅՅՆԵՐ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՀԱՅՐԵՆԻ ՄԵԾԱՆՈՒՆ ԳՐՈՂ ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆԻ ՀԵՏ

Յ.- Եղեռնի յիսնամեակը (1965) հանդիսացաւ անկիւնադարձային թուական մը:

Այդ թուականէն ասդին, Ապրիլ 24-ը որպէս սուգի օր պետականօրէն կը նշուի հայրենիքի մէջ:

Նոյնպէս, այդ առիթով կանգնեցուեցաւ Եղեռնի յուշարձանը:

Այժմ 21 տարիներ անցած են այդ թուականէն: Ի՞նչ նոր զարգացումներ տեղի ունեցած են այդ տարիներու ընթացքին:

Պ.- Պատասխանեմ սիրով, թէեւ մէկ հարց չէ, այլ՝ մի քանի հարցեր են:

Առհասարակ Ցեղասպանութիւնը՝ Հայկական Եղեռնը, որ կատարուեց Երիտթուրքերի եւ օսմանեան բարբարոսների ձեռքով 1915-1916 թուականներին, շարունակուեց քիչ յետոյ էլ, 18-19-21 թուականներին անգամ, յատկապէս Արեւմտեան Հայաստանի հարաւային նահանգներում, արեւմտեան նահանգներում, ուր փրկուել էին որոշ քանակութեամբ հայեր եւ արդէն Խորհրդային Հայաստանի Շիրակի տարածքում, որտեղից օսմանեան կառավարութիւնը, թրքական կառավարութիւնը, չէր ցանկանում իր զօրքերը ետ քաշել: Եւ միայն Խորհրդային Ռուսաստանի յամառ պահանջից յետոյ, 21 թուականի գարնան, օսմանեան զօրքերը քաշուեցին Շիրակի, այսինքն՝ Ալեքսանդրապոլի արեւելեան նահանգներից, ինչպէս նաեւ Լոռուայ արեւմտեան որոշ շրջաններից:

Բայց, ցաւօք, նահանջեցին ոչ մարդկայնօրէն, այլ՝ գազանաբար ոչնչացնելով դարձեալ տասնեակ հազարաւոր հայ երեխաներ, հայ մարդիկ, կողոպտելով ամբողջ Շիրակը եւ Լոռուայ արեւմուտքը:

Այդ մասին մեր պետութեան առաջին նախագահ, այսինքն՝ Հայաստանի Խորհուրդների Նախագահ Ալեքսանդր Միասնիկեանը այդ ժամանակ մանրամասն ներկայացրել է թէ ինչպիսի բարբարոսութիւններ արին, այս անգամ արդէն Երիտթուրքերի գործի շարունակող Մուսթաֆա Թեմալ Փաշայի զօրքերը:

Եղեռն ասելով, մենք միայն չպետք է սահմանափակուենք 15-16 թուականի ահռելի կորուստներով, այլ նաեւ դրանից յետոյ եղած (կորուստներով):

Եւ երկար ժամանակ մեզ մօտ հայ ժողովրդի ջարդի, Մեծ Եղեռնի՝ 20-րդ դարի մարդկութեան ամօթանքի, մասին չէր խօսուում ինձ համար Էլ անհասկանալի պատճառներով:

Ճիշդ չէ՞ որ 20-ական, 30-ական թուականներին այսօրուայ Սովետական Հայաստանի տարածքում ապրողների կեսը գրեթէ Եղեռնից փրկուածներն էին, որոնք հրաշալի յիշում էին Ե՛լ իրենց տները, Ե՛լ իրենց հողը, Ե՛լ իրենց դպրոցները, իրենց եկեղեցիները եւ ախ ու վախով նայում էին դէպի Արարատ լեռը:

Հիմա յիշեցի որ ես մի պատմուածք ունեմ, դարձեալ 50-ական թուականների սկզբներին գրած, որ կոչւում է «Տունը»:

Արաքսի ձախ ափը հասած Արեւմտեան Հայաստանից մի հայ ընտանիք, հայ մարդ, տուն չի կառուցում: Հարցնում են, ինչո՞ւ այստեղ տուն չես կառուցում: Ասում է, իմ աչքը իմ երկրի վրայ Է՝ Արեւմտեան Հայաստանում, ո՞նց տուն կառուցեմ:

Բայց ահա նոր ժամանակներ եկան եւ 50-ական թուականների վերջերից մեզ մօտ մեր մտաւորականութիւնը, մեր պետական շրջանակները, մեր կոմունիստական կուսակցութեան գործիչները սկսեցին դատապարտել թուրք ջարդարարներին եւ հարցը բարձրացնել միջազգային մասշտաբով:

65 թուականին, այսինքն՝ Մեծ Եղեռնի յիսնամեայ սգոյ տօնը նշելու համար, կայ միութենական կառավարութեան յատուկ որոշում՝ այդ սգոյ տօնը կատարել մերկացնելով թուրք եւ եւրոպական իմբերիալիստական, - այսինքն՝ կայսերապաշտական, - այն շրջանակները, որոնք հայ ժողովրդին հասցրին ծայրայեղ վտանգաւոր վիճակի:

Երեւանում 65 թուին այս սգատօնը կատարուեց մեծ հանդիսութեամբ եւ դա վերածուեց համաժողովրդական տօնի, սգոյ տօնի, ու այդ օրերին որոշուեց մէկուկէս միլիոն զոհերի եւ մէկուկէս միլիոն տարագրուածների ու յատկապէս զոհերի յիշատակին Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանում ստեղծել Եղեռնի յուշարձան-համալիր:

Մեր պետութիւնը, հայրենի պետութիւնը, վիթխարի գումարներ տրամադրեց դրան, դրամական վիթխարի միջոցներ, եւ ես ներկայ էի թէ մարդիկ ինչպէս էին աշխատում Ծիծեռնակաբերդում այդ համալիրը ստեղծելու համար: Ստեղծուեց:

Եթե չեմ սխալւում, 68 թուականին բացուեց:

Բայց արդէն 65 թուականից սկսած, պետականօրէն, կուսակցականօրէն որոշուեց Մեծ Եղեռնի օրը՝ Ապրիլ 24-ը, հռչակել սգոյ օր եւ ամէն կերպ խորապէս մեկնաբանել ու ցոյց տալ մեր ազգային մեծագոյն ողբերգութեան պատճառները, դրա հեղինակները, դրան հովանաւորողներին, որից յետոյ միշտ զգաստ պահել ժողովրդին եւ արթուն, որպէսզի ամէն տարի Ապրիլ 24-ի Եղեռնի Օրը, տարեդարձի օրը, ողջ ժողովուրդը յարգի զոհերի յիշատակը եւ չբաւարարուի միայն զոհերի յիշատակը յարգելով, այլեւ իր արդար պահանջը ներկայացնի համաշխարհային մասշտաբով:

Մեծ գրականութիւն ստեղծուեց Եղեռնի թեմայով:

Մեր բոլոր թերթերն էին արծագանգում, գրում այդ մասին: Ստեղծուեցին նաեւ շարժանկարներ. թէեւ հզօրութեամբ թոյլ էին, բայց ստեղծուեցին:

Մեր պատմագրութեան մէջ, գիտական պատմագրութեան մէջ, արդէն հանդէս եկան շատ հզօր ձայներ, որոնք յենուելով պատմական փաստերի վրայ, ե՛ւ հայկական, ե՛ւ թուրքական, ե՛ւ եւրոպական եւ ասիական փաստերի վրայ, սկսեցին լրջութեամբ բացայայտել Եղեռնի հեղինակների եւ պետական կազմակերպութիւնների ստոր, անմարդկային արարքները: Այս գծով շատ լաւ աշխատանք տարան մեր հայ գիտնականներից ոմանք:

Այսպէս՝ Երուանդ Սարգսեան կայ, որ իմ մտերիմներից մէկն է եւ արեւելագետ է: Նա առաջիններից մէկն էր, որ գրեց այդ պատմութիւնը: Ապա երեւի ձեզ արդէն բոլորիդ յայտնի է թէ ինչպիսի մեծ նշանակութիւն ունեցան մեզ համար ճոն Կիրակոսեանի բազմաթիւ աշխատութիւնները, որտեղ, կրկնում եմ, ճշմարիտ բողոքով ցոյց տուեց Եղեռնի հեղինակներին, Եղեռն կազմակերպած պետականութիւնների ստոր արարքները:

Կային նաեւ ուրիշ գիտնականներ, որոնք այդ հարցը առաջ քաշեցին:

Պետականօրէն հրատարակուեց Ցեղասպանութեան յայտնի գիրքը ե՛ւ ռուսերէն, ե՛ւ թարգմանուեց կարծեմ ուրիշ լեզուների էլ: Դա յանձնարարուեց Մկրտիչ Ներսիսեան պատմաբանին եւ պէտք է ասել որ Մկրտիչ Ներսիսեանը բաւականին բարեխղճութեամբ կատարեց իր գործը, որից յետոյ, տասը տարի յետոյ, խիստ պահանջը եղաւ այդ գրքի վերահրատարակմանը յատկապէս ռուսերէն լեզուով, որովհետեւ ռուս ժողովուրդը եւ ռուսերէն կարդացող ժողովուրդները տեսան թէ ինչպիսի ողբերգութիւն է ապրել հայ ժողովուրդը եւ իրենց արդար բողոքն էին բարձրացնում դրա դէմ:

Միւս հրատարակութիւնը արդէն լրացուած, աւելի կատարեալ հրատարակութիւն եղաւ, ծանօթագրութիւններով, եւայլն:

Շատ գրքեր հրատարակուեցին, գիտական գրքեր, ուսումնասիրութիւններ, այդ կապակցութեամբ:

Հրատարակուեցին արեւմտահայ գրողների ու գործիչների յուշերը մեզ մօտ, որոնք Եղեռնի ժամանակ տարել են այդ ահաւոր արհաւիրքը:

Մեզ մօտ հրատարակուեց սքանչելի Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա Լեւան Զառասուն Օրերը» գիրքը:

Պիտի ասեմ որ մինչեւ այդ Մուսա Լեռը աշխարհի գրեթէ բոլոր լեզուներով տպագրուած էր, թարգմանուած, բացի՝ թուրքերէն, հայերէն եւ ռուսերէն (լեզուներից):

Եւ ահա, մեր միութենական գրական մարմինների խնդրանքով, մենք դա հրատարակեցինք վիթխարի տպաքանակով հայերէն, ապա, մի քանի տարի յետոյ, Վերֆելի գիրքը հրատարակուեց նաեւ ռուսերէն: Այսպէս, մենք՝ գրողներս էլ զբաղուեցինք դրանով:

65 թուականից սկսած, Եղեռնի սգատօսը եւ մեր ազգային արդար պահանջը, կրկնում եմ, դարձել է պետական գործ, կուսակցական եւ պետական գործ:

Ես կարծում եմ որ այսուհետեւ եւս, համոզուած եմ նաեւ, որ այդ քաղաքականութիւնը պետք է շարունակուի: Շարունակուի եւ ընդլայնուի մեր ազգային ցաւի տարածումը այլեւայլ ժողովուրդների շրջաններում:

3.- Ուրեմն պետք է ենթադրել թէ ներկայիս Հայկական Յեղասպանութեան հարցը ծանօթացման եւ այլ ժողովուրդներու ներկայացման փուլին մէջ կը գտնուի եւ մեր իրաւունքներուն ձեռքբերման գծով գործնական քայլեր միայն յառաջիկային կրնան առնուիլ:

Պ.- Անշուշտ իւրաքանչիւր ազգային ցաւ գործնականի վերածելուց առաջ պետք է տեսականօրէն դա հիմնաւորուի:

Ես արդէն ասացի տեսականօրէն հիմնաւորուած մեր Յեղասպանութեան պատճառները ու հեղինակների արարքները:

Իսկ ի՞նչ եղաւ գործնականում: Ասեմ հետեւեալը, որքան ինձ յայտնի է եւ որքան ես զգում եմ: Գործնական հետեւանքներից եղաւ այն, որ ժամանակակից Թուրքիայում, այսինքն՝ միջազգային յետադիմական ռազմամոլ ՆԱԹՕ-ի անդամ Թուրքիայում, բաւականին անհանգստացան լսելով որ մենք բարձրացնում ենք Հայոց Յեղասպանութեան հարցը եւ մեր Հայկական Հարցը:

Թուրքական կառավարութիւնները, թուրքական շրջանակները վիթխարի գումարներ են ծախսում, որպէսզի այդ հարցը լռեցնել տան միջազգային

մասշտաբով: Անցել են այնպիսի կեղծարարությունների, որ մարդու մազերն են փշաքաղում, թե մարդ արարածը կարող է այդպիսի կեղծիքների դիմել, եւայլն:

Ասեմ որ այդ հարցը արդէն մուտք է գործում միջազգային կազմակերպությունների, ազգերի միությունների շրջանակները: Դա արդէն բաւականին գործնական քայլ է:

Ասեմ նաեւ որ Սփիւռքի հայութիւնը զգաց որ իր մայր հայրենիք Սովետական Հայաստանը իր ցաւի հետ է, միացեալ ցաւի հետ է:

Ես կարծում եմ որ սրանք էլ հենց այն գործնական քայլերն են, որոնք կատարուել են եւ այժմ էլ կատարւում են:

Յ.- Սփիւռքը ի՞նչ ձեւով կրնայ օգտակար ըլլալ Հայկական Դատի լուծման արագացման մէջ:

Պ.- Արդէն այդ օգտակարութիւնը բաւականին շօշափելի է, որովհետեւ Սփիւռքի հայութիւնը, տարբեր երկրներում, աշխարհներում գտնուող, միանգամայն ոգեւորութեամբ ընդունեց մայր հայրենիքի այդ հզօր ձայնը եւ նա,- սա իմ անհատական կարծիքն է,- Սփիւռքի հայութիւնը, մեր հայրենիքի, մեզնից խլուած հողամասերի վերադարձման հարցը պէտք է դնի յստակ պլանի վրայ, յստակ դաշտի վրայ. այսինքն՝ պահանջի որ Օսմանեան կայսրութիւնը Սովետական Հայաստանին վերադարձնի 15-21 թուականին Հայաստանից ապօրինաբար զաւթած հողերը:

Այս ուղղութեամբ պէտք է մենք գնանք: Ու այս ուղղութիւնն էլ երկու գծերով էլ շատ անհրաժեշտ է ու շահաւետ:

Յայտնի է որ թուրքական բարբարոսներից փրկուած փոքրիկ Արեւելեան Հայաստանը, որի տարածքը 30 հազար քառակուսի քիլոմէթրից էլ մի քիչ փոքր է, այս 65 տարում աճեց, բարգաւաճեց, բնակչութիւնը շատացաւ: 500 հազար հայից հասել է դառել է այսօրուան զարգացած եւ հզօրաթիչք 3 միլիոնանոց պետութիւն, եւ այլ ճանապարհ՝ մտածել թէ ինչպէս կ'իրագործուի Հայկական Դատը առանց Սովետական Հայաստանի, անիմաստ է եւ ո՛չ մի լաւ հետեւանք չի ունենայ: Ուրեմն, Սփիւռքի մեր բոլոր կազմակերպութիւնների, բոլոր համայնքների շահաւետ գործը կը լինի այն, որ հարցը դրուի ուղիղ եւ յստակ.- մենք պահանջում ենք Սովետական Հայաստանին վերադարձնել Արեւմտեան Հայաստանից թուրքերի զաւթած հողերը:

Յ.- Հայրենիքէն արտասահման այցելող ամէն հայրենի մտաւորական

անպայման կը յորդորէ որ Սփիւռքի հայութիւնը միանայ եւ միակամ աշխատի:

Միասնական ճիգերով տարուելիք որեւէ աշխատանք ամէն հայու սրտագին բաղձանքն է:

Սակայն ինչպէ՞ս կը պատկերացնէք նման միասնական աշխատանք, երբ գոյութիւն ունին դիրքորոշումի լուրջ եւ հիմնական տարակարծութիւններ՝

ա.- Սովետական Յայաստանի մասին.

բ.- Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դերին եւ հեղինակութեան մասին.

գ.- Հայկական Դատի լուծման համար որդեգրելի սկզբունքներու մասին:

Պ.- Սկսեմ վերջին հարցից: Հայկական Դատի մասին արդէն ես խօսեցի, որ Հայկական Դատը, հայ ժողովուրդի դատը, որոջ հայ ժողովուրդի հոգան է եւ նրա պահանջը:

Այստեղ ինձ թւում է չպետք է լինեն անշատումներ Սփիւռքի հայութեան եւ Մայր Հայրենիքի հայութեան միջեւ:

Այդ հարցը մէկ հարց է, այդ հարցը արդար հարց է եւ այդ հարցը կարծում եմ որ կը յաջողուի միացեալ ուժերով ներկայացնել միջազգային ատեաններին:

Ինչ վերաբերում է Սփիւռքի հայութեան եւ Մայր Հայրենիքի հայութեան կապերին, իմ կարծիքով, այդ կապերը պետք է հիմնականում լինեն ազգային պահանջի՝ արդէն Հայկական Դատն ասացի, մշակութային փոխյարաբերութիւնների եւ, ինչ խօսք, նաեւ տնտեսական փոխյարաբերութիւնների կապեր, եթէ հարկ լինի:

Այս տեսանկիւնից եթէ նայենք, պետք է ասենք որ արդէն քսան տարուց աւելի է, որ մեզ մօտ ստեղծուած է Սփիւռքահայ Կոմիտէ: Լաւ գիտէք, սիրելի բարեկամս, այդ Կոմիտէի աշխատանքները պետք է որ աւելի ընդլայնուեն:

Միասնականութեան գործը կապ չունի գաղափարաբանութեան տարբերութիւնների հետ, կեցութեան տարբերութիւնների հետ:

Միասնականութեան գործը, կրկնում եմ, մէկ հողի վրայ պիտի լինի: Դա հայ ժողովուրդի դատի պաշտպանութիւնն է: Ինձ թւում է որ դա կարելի է անել:

Իմ համոզմամբ, պետք է Սփիւռքում բոլոր հայկական համայնքների, գաղութների յաջորդ հոգսը լինի հայութիւնը հայ պահելու գործը: Մէկ:

Աշխատել որ ստեղծուած, գոյութիւն ունեցող դպրոցները պահպանուեն: Երկու:

Մամուլի մեջ անվերջ առաջ քաշուի Հայկական Դատի հարցը: Երեք:

Յոյց տրուեն այսօրուան մեր Սովետական Հայաստանի ազգային նուաճումները: Ո՛չ միայն տնտեսական յաջողությունները, ո՛չ միայն ճարտարարուեստի յաջողությունները, ո՛չ միայն գիւղի, հողի շենացման յաջողությունները, այլ նաեւ, կրկնում եմ, ազգային յաջողությունները, ազգային հեղինակությունները:

Ձեզ յայտնի է թէ Հայաստանում այս գծով ինչքան լաւ գործեր են արուած: Այսպէս, օրինակ, մենք նոր շրջաններ ստեղծեցինք, որոնցից մէկի անունը դրեցինք Մաշտոց, իսկ երկրորդինը մի քիչ անելի առաջ Արարատ. կամ՝ ունենք գիտական հիմնարկներ, որոնք հանգամանօրէն ուսումնասիրում են հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, նրա ծագումնաբանութիւնը:

Սփիւռքի հայ գիտնականների, պատմաբանների, գրողների գործերից մէկն էլ այն պիտի լինի, որ յամառօրէն պայքարեն թուրք կեղծարարների, պատմութեան կեղծարարների դէմ: Այդ հարցը մեզ մօտ բաւարար չափով մենք անում ենք: Ամէն կերպ մեր թշնամիները, թուրք լինեն թէ ուրիշ, աշխատում են կեղծել հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, հայ ժողովուրդին եկուոր համարել, եւայլն:

Այս կեղծիքի մերկացման գործում պետք է նաեւ համալրել Սփիւռքի հայութեան եւ մեր աշխատանքները: Օրինակ, ինձ յայտնի է որ Պէյրութում եւ ուրիշ տեղեր գիտնականներ կան, բաւականին հզօր հայ գիտնականներ, որոնք յամառօրէն պաշտպանում են, այսպէս կոչուած, ուրարտական տեսակետը: Դա մեր ժողովուրդին լուրջ վնասներ է հասցնում:

Ինչ վերաբերում է Մայր Աթոռի եւ Սփիւռքի հոգեւոր օճախներին եւ կրօնական օճախներին, ես արդէն իբրեւ սիւնեցի իմ կարծիքը վաղուց ասել եմ. հայ ժողովուրդի կրօնական, հոգեւոր կեդրոնը, ինչպէս անցեալին, այժմ էլ Էջմիածինը պետք է լինի:

Մասնատելը, Էջմիածնից հեռացնելը որեւէ օգտակար դեր չի կատարի հայութեան ազգապահպանման եւ Հայկական Դատի խթանման գործում:

Ես ոչ մի տարբերութիւն չեմ դնում դրսում եղած հայ համայնքների միջեւ. կաթոլիկ համայնքը, ուղղափառ համայնքը, բողոքական համայնքը, ես դրանց նայում եմ իբրեւ հայեր եւ կարծում եմ որ իրենց հաւատի մէջ եղած տարակարծութիւնները չպետք է որ խանգարեն ընդհանուր հարցին, հայապահպանման, հայ ժողովուրդի դատի հարցին:

3.- Սովետ Միութիւնը վերջերս հրապարակեց նոր օրէնք մը, որ մասնաւոր ձեռնարկներու համար կու տայ ցարդ նախընթաց չունեցող որոշ

արտօսութիւններ: Ի՞նչ դեր կրնայ ունենալ այդ օրէնքը հայրենիքի համար, տնտեսական թէ ազգային գետնի վրայ:

Պ.- Սիրով պատասխանեմ այդ հարցին:

Մեր կուսակցութեան ընդհանուր համագումարը, 27-րդ համագումարը, մեր երկրի տնտեսական կեանքում, յատկապէս տնտեսական կեանքում, վիթխարի յեղաշրջումներ է մտցնում:

Անցեալում մենք շատ սխալներ ենք բաց թողել տնտեսական թէ այլ բնագաւառներում:

Ես լաւ եմ յիշում թէ ինչպիսի ծանր վիճակում էր մեր երկիրը 21-22 թուականներին:

Ես յիշում եմ թէ ինչպէս մեր պետութեան հիմնադիր Վլատիմիր Իլյիչ Լենինը հռչակեց Նոր տնտեսական քաղաքականութիւն: Ու այդ տնտեսական քաղաքականութիւնը լիակատար ազատութիւն էր տալիս մասնաւոր արհեստներին, մանր առեւտրին, մասնաւոր գործունեութեանը, եւայլն: Եւ երկիրը 4-5 տարում վիթխարի տնտեսական յաջողութիւնների հասաւ: Բայց հետագայում, այս կամ այն պատճառով, որոնց պատճառները շատ խորն են, այդ բարի գործը խափանուեց:

Կրկնում եմ, մեր 27-րդ համագումարը բաց արեց. երեք ամիս առաջ կարդացի այդ օրէնքը. ո՛չ թէ որոշում, այլ՝ օրէնք: Իսկ օրէնքը, արդէն պարզ է ձեզ համար, թէ ինչ հզօր է:

Երբ կարդացի այդ օրէնքը, ես հեռագիր տուի մեր կառավարութեան, Սովետական Միութեան Նախագահ ընկեր Կրոմիքոյին, ողջունելով եւ պատրաստակամութիւն յայտնելով այդ օրէնքին իրագործման գործին լծուելու: Մեզ մօտ վիթխարի ոգեւորութիւն է առաջացել: Այսինքն՝ օգտագործել անհատական արտադրութեան միջոցները, մարդկանց հնարաւորութիւնները, մարդկանց ուժը՝ անհատական հողի վրայ, եւ պետութիւնը պէտք է օգնի այդ մարդկանց, ըստ օրէնքի, հումքով ապահովելու, աշխատանքի արհեստանոցների տեղով ապահովելու, գիւղատնտեսական միջոցներով ապահովելու, եւայլն:

Այստեղ, ուրեմն, օրէնքում բացառում է մի հանգամանք, որ դա մեր սոցիալիստական Էութեան հիմքն է: Մարդու նկատմամբ մարդու շահագործում բանեցնելը բացառուած է:

Օրէնքում թոյլատրուած է որ մարդը կարող է իր անհատական այդ ձեռնարկութեան մէջ աշխատանքի լծել իր հարազատներին, իր բարեկամներին (ազգականի իմաստով), իր որդիներին, հօրեղբօր որդիներին, եւայլն:

Իսկ եթե շատ նուրբ աշխատանք է պահանջում, ապա թոյլատրում է ունենալ նաեւ դրսից հրաւիրուած աշակերտներ եւ աշխատողներ, որոնց աշխատավարձի մակարդակը, եւայլն, պետք է որ բարձր լինի, ո՛չ շահագործման տեսակետի:

Նոյնը կատարում է նաեւ հողագործութեան մէջ: Արդէն մի չորս-հինգ տարի է մեզ մօտ ստեղծուած է հողագործութեան անհատական կապալ եւ ընտանեկան կապալ: Այսինքն՝ մի ընտանիք կարող է վերցնել հինգ հեկտար, վեց հեկտար, տաս հեկտար հող, պայմանաւորուել որ ես քեզ տալու եմ այսքան բերք, գինն էլ նշանակուած՝ այս հացի կամ միւս բերքերի, եւ այդ մարդիկ կարող են իրենց ընտանիքով, բարեկամներով (ազգական իմաստով) վիթխարի օգուտ տալ թե՛ պետութեան, թե՛ հարստանան իրենք, իրենց կեանքն ու կենցաղը բարելաւեն: Այս կապալային գործը նաեւ շինարարութեան մէջ է օգտագործում:

Իսկ անհատական սեփականատիրական աշխատանքը, որ օրէնքով սահմանուած է, տարածում է նաեւ բժշկութեան, բժշկագիտութեան որոշ բնագաւառների վրայ, որտեղ բժիշկը կարող է ունենալ իր անհատական բժշկական բուժիչ հիմնարկը եւ իր հայեցողութեամբ վարել այդ հիմնարկը: Կան նաեւ նուրբ արուեստներին, ոսկերչութեան, նկարչութեան, քանդակագործութեան տրուած միջոցներ:

Ոչ ոքից թաքուն չէ որ մեզ մօտ աշխատաւորութեան որոշ խաւերի կենսամակարդակը ցածր է:

Մեր պետութեան եւ կուսակցութեան հոգսը, այս օրէնքը հռչակելուց յետոյ, այն է, որ աշխատաւոր մարդու, քաղաքացիների, ժողովրդի նիւթական կարիքները բուժի, նիւթական հարստութիւնը բարձրացնի, վաստակը բարձր լինի, որպէսզի բոլորն էլ կարողանան ապահով ապրել իրենց աշխատանքով, իրենց աշխատանքի դիմաց ստանան: Մէկ:

Երկրորդ՝ սրանով կը բարձրանայ մեր արտադրանքի որակը: Մրցումներ կը լինեն, ասենք, կօշկակարների միջեւ թէկուզ, թէ ո՞վ ավելի լաւ կօշիկ կը կարի, եւայլն:

Այս առումով, այս օրէնքը մեզ համար վիթխարի նշանակութիւն ունի, եթէ կոնկրետացնենք Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Նախ ասեմ որ օրէնքը ամբողջ Միութեան ժողովուրդներին է վերաբերում, այդ թւում եւ Հայաստանին:

Հայաստանում այնպիսի հրաշալի արհեստներ կային, որոնք վերացել են, չկան դժբախտաբար հիմա: Դրանք բոլորը կը վերականգնուեն:

Ապա, փոքր հասակից երախան կը սկսի ընտելանալ աշխատանքի եւ

կը դաստիարակուի աշխատանքային ոգով, որովհետեւ տեսնում է որ այդ աշխատանքից ինքը լաւ շահի ունի, լաւ եկամուտ ունի: Կրկնում եմ, բացառում է մէկը միւսին շահագործելը:

Երրորդ, այստեղ մի հաւասարութիւն, որ մինչեւ հիմա մեզ մօտ եղել է, կը վերանայ. անարդար հաւասարութիւնը: Այսինքն, աշխատավարձ ստանում են բոլորը հաւասար. ասեմք մի տեղ աշխատողներից բարձր եկամուտ պէտք է ստանայ ով աւելի լաւ է աշխատում, ով յամառ է աշխատում, ով արդիւնաւետ է աշխատում: Ահա սրանք են, սիրելի բարեկամս, այս մեր օրէնքի պայծառ լոյսերը, որ ես շատ ողջունում եմ եւ մեր ողջ ժողովուրդն էլ դա ողջունեց:

Յ.- Ի՞նչ է սովետահայ գրականութեան կշիռը ընդհանուր սովետական գրականութեան մէջ:

Պ.- Այս հետաքրքիր հարց է:

Յեւց սկզբից ասեմ որ սովետահայ գրականութեան արժէքը, համբաւը մեր Միութեան մէջ բաւականին բարձր է: Դրա պատճառները հետեւեալներն են:

Նախ, մեր ժողովուրդը երբեք տաղանդներով աղքատ չի եղել. այժմ էլ լաւ գրողներ, արձակագիրներ, բանաստեղծներ ունի:

Երկրորդ, մեր գրականութիւնը վիթխարի մասշտաբներով թարգմանւում է ռուսաց լեզուով եւ մեր երկրի ժողովուրդների ուրիշ լեզուներով: Դրանով դառնում է նաեւ հարազատ՝ այլ լեզուով խօսող ժողովուրդների մօտ: Սա է որ ամէն տարի կատարւում է:

Մեր գրականութեան կշիռը, կրկնում եմ, շատ բարձր է մեր միութենական գրականութեան մէջ:

Յ.- Ինչպէ՞ս կը բացատրեք թատերական մարզէն ներս հեղինակներու եւ դերասաններու մօտ մակարդակի նուազումը՝ բաղդատած անցեալին:

Պ.- Յեւց ինքներդ հարցին պատասխանեցիք: Այո, շատ նուազ է:

Գիտե՞ք ինչ: Դերասանների ուժը այնքան էլ նուազ չէ: Եթէ հիմա մենք հաշուենք թէ քանի՞ լաւ դերասան ունենք Յայաստանում, ապա քիչ չէ:

Սակայն տրամաթուրկիան, թատրերգութիւնը շատ թոյլ է:

Դրա միակ պատճառը ես վերագրում եմ թատերագիրների տաղանդի պակասութեան:

Ուրիշ ի՞նչ պատճառ կարող է լինել:

Երբ թատրերգութեան քոյր արձակը, վեպը բարձր է, երբ միւս քոյրը՝

պատմուածքը, հրաշալի է մեզ մօտ, երբ բանաստեղծութիւնը շատ բարձր է, ուրեմն այստեղ որեւէ արտաքին կամ ինչ-որ ճնշում կամ միջամտութիւն չկայ:

Ուղղակի մեր տրամաթուրկների, փիեսներ գրողների ուժը չի պատում որ բարձրացնեն մակարդակը եւ դա ընհանուր միութենական երեւոյթ է, ո՛չ միայն հայկական:

«Արեւ» օրաթերթ, 16-19 Փետրուար 1987

ՀԲԸՄ-Ի ԳԱՀԻՐԷԻ «ԿՌՈՒՆԿ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԻՆ ՍՈՒՐԻԱ ԱՅՅԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՊԵՐՃ ԹԵՐԶԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ուրբաթ, 20 Յունուար 1989-ին Յալէպ կը ժամանէր Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի «Կռունկ» երգչախումբը, զոր դիմաւորելու համար պանդոկ փութացած էին ՀԲԸՄ-ի եւ ՀԵԸ-ի վարչական պատասխանատուները եւ մեծ թիւով երիտասարդներ: Նոյն օրը, երեկոյեան, ակումբիս մէջ կը կազմակերպուէր ընթրիք մը, ուր հիւրերն ու հիւրընկալները փոխադարձաբար կը ծանօթանային իրարու: Յաջորդ օրերուն ՀԵԸ-ական երիտասարդները միշտ շրջապատեցին երգչախումբի անդամ-անդամուհիները եւ շուտով դարձան սերտ ընկերներ: Չէ՞ որ տարբեր հորիզոններու տակ ապրելով հանդերձ, անոնք կը ծառայէն նոյն իտեալներուն եւ նոյն նպատակին:

Առիթէն օգտուելով հարցազրոյց մը կ'ուզեմ ունենալ ՀԲԸՄ-ի Եգիպտոսի Շրջանակային Յանձնաժողովի ատենապետ Պր. Պերճ Թերզեանի հետ, որ սիրայօժար կը հաճի պատասխանել մեր հարցումներուն:

Վարդան Սվաճեան

Հ.- Ի՞նչ պատկեր կը ներկայացնէ այսօր Եգիպտահայ գաղութը:

Պ.- Եգիպտահայ գաղութը արտասահմանի ամենահին եւ կազմակերպուած գաղութներէն կը նկատուի: Հայութիւնը պետութեան կողմէ կը ճանչցուի իբրեւ կրօնական համայնք: Գոյութիւն ունի հայ առաքելական համայնքին յատուկ կազմական կանոնագիր՝ վաւերացուած պետութեան կողմէ: Պարագան նոյնն է հայ կաթողիկէ համայնքին համար եւս: Հայ աւետարանական համայնքը չէ ունեցած այս ճանաչումը: Ազգային Առաջնորդարանը կը ղեկավարուի պետութեան կողմէ վաւերացուած վերոյիշեալ կազմական կանոնագրով, ըստ որուն գոյութիւն ունին Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ համար առանձին Թեմական ժողովներ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը բաղկանայ 24 հոգիներէ: Այս երկու ժողովներու միացումով կը գոյանայ

Եգիպտոսի Թեմական Համագումար-Ժողովը: Թեմական Ժողովէն կը բխի եօթը հոգիներ Զաղաքական Ժողով մը, որ իւրաքանչիւր քաղաքի Առաջնորդարանին գործադիր մարմինն է: Այս մարմինը իր կարգին կը նշանակէ Առաջնորդարանի ծիրէն ներս գործող զանազան հոգաբարձութիւններու անդամները:

Այս ձեւով, Եգիպտահայ թեմը կը ներկայանայ Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ համար երկու անջատ Առաջնորդարաններով, որոնք Առաջնորդ Սրբազանին անձով կը վերածուին մէկ թեմի: Եգիպտահայ Թեմի Առաջնորդը կ'ընտրուի Թեմական Համագումար-Ժողովին կողմէ: Առաջնորդին ընտրութիւնը Ամենայն Հայոց Հայրապետին կողմէ հաստատուելէ յետոյ, Առաջնորդը իր պաշտօնին մէջ կը վաւերացուի պետական յատուկ հրամանագրով:

Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ ազգային իշխանութիւնները 1975-էն սկսեալ կազմուած են համագործակցական հիման վրայ, անխտիր մասնակցութեամբ բոլոր հատուածներուն:

Եգիպտոսի մէջ գոյութիւն ունին երեք վարժարաններ, որոնք ենթակա են Ազգային Առաջնորդարանին: Գահիրէի մէջ կը գործէ Գալուստեան Ազգային Վարժարանը, որ հիմնուած է 1854-ին, այժմ ունի շուրջ 80 աշակերտ՝ մանկապարտեզէն մինչեւ պաքալորէա: Հելիոպոլիս ունինք Նուպարեան Ազգային Վարժարանը, հիմնուած 1924-ին, ունի 125 աշակերտ, նոյնպէս մանկապարտեզէն մինչեւ պաքալորէա: Իսկ Աղեքսանդրիոյ մէջ կը գործէ Պողոսեան Ազգային Վարժարանը, շուրջ 90 աշակերտներով, հիմնուած 1862-ին:

3.- Որքա՞ն կը գնահատուի Եգիպտահայութեան թիւը այսօր:

Պ.- Եգիպտահայութիւնն ալ, ինչպէս շատ մը այլ հայ գաղութներ, պաշտօնական մարդահամար չունի. ամենալաւատես գնահատումներով կը հաշուէ 8-10 հազար, որուն քառորդը՝ Աղեքսանդրիա, մնացեալը Գահիրէ:

3.- Եգիպտահայ մամուլին, մշակութային եւ մարզական, բարեսիրական եւ հասարակական կազմակերպութեանց մասին հաճեցե՞ք որոշ տեղեկութիւններ տալ:

Պ.- Յարդ, Եգիպտոսի մէջ լոյս կը տեսնեն «Արեւ» (ՌԱԿ), «Յուսաբեր» (ՀՅԴ) օրաթերթերը եւ «Ջահակիր» (ՍԴՀԿ) շաբաթաթերթը: Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ կը գործեն ՀՍԸՄ-ՆՈՒՊԱԸ-ը (համագոր ՀԵԸ-ին), նաեւ ՀՍԸՄ-Արարատը եւ ՀՍԸՄ-Կամքը, որոնք քոյր մասնաճիւղերն են արտա-

սահմանի ՅՄԸՄ-ին: Նիր Իսթ եւ Սրբուհի Թերեզա ակումբները, երկուքն ալ Գահիրէ: Իսկ մշակութային միութիւններն են ՅԲԸՄ-ը, Գահիրէ եւ Աղեքսանդրիա, Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութիւնը, Կոկանեան սրահը, Տիգրան Երկաթ Մշակութային Միութիւնը, որոնք բոլորն ալ ունին իրենց հաւաքավայրերը: Ինչպէս նաեւ Հայ Ազգային Հիմնադրամը, որ «Արեւ» օրաթերթին հրատարակիչ միութիւնն է:

Ասոնցմէ անշատ կը գործեն Հայկական Ընթերցասրահը, «Ջահակիր»ի շրջանակէն, նաեւ Յուսաբեր Մշակութային Միութիւնը Գահիրէ եւ Յառաջ-դիմասերը Աղեքսանդրիա, որոնք կը պատկանին «Յուսաբեր»ի շրջանա-կին: Կը գործէ նաեւ Հայ Մշակոյթի Բարեկամներու Ընկերակցութիւնը, որուն մէջ ներկայացուած են բոլոր կողմերը:

Ասոր հիմնական նպատակն է հայ մշակոյթն ու արուեստը ծանօթացնել օտարներու: Գործի վրայ են շարք մը բարեսիրական կազմակերպութիւն-ներ՝ ՅԲԸ Միութիւնը, Հայ Կարիքի Խաչը եւ Այծեմսիկ Տիկնանց Միութիւնը, որ կը պահէ Կարապետ Աղա Աթիկեան հանգստեան տունը: Վերջապէս, գաղութը ունի մշակութային, մարզական եւ բարեսիրական եռուն գոր-ծունեութիւն:

Հ.- Եգիպտոսը եղած է ՅԲԸ Միութեան ծննդավայրը. հակիրճ կերպով խօսեցէք անոր մասին:

Պ.- Ծանօթ է որ ՅԲԸՄ-ը հիմնուած է Գահիրէ 1906-ին: 1921-ին կեդրոնը փոխադրուած է արտասահման, իբրեւ գոլիցերիական ընկերակցութիւն: Այդ թուականին Եգիպտոսի մէջ գոյութիւն չունէր միութիւններու գործու-նեութիւնը կանոնաւորող եւ հակակշռող յատուկ օրէնսդրութիւն: Միութեան հիմնադիր Պօղոս Նուպար եւ իր գործակիցները, փափաքելով միութեան գործառնութիւնները հաստատ հիմքերու վրայ դնել եւ զայն քաղաքական վերիվայրումներու հետեւանքներէն հեռու պահելու նախազգուշութեամբ, հեռատեսութիւնը ունեցած են Միութիւնը արձանագրելու որպէս գոլի-ցերիական բարեսիրական ընկերութիւն՝ իրաւական կեդրոն ունենալով Լոզանը:

Եգիպտոսի մէջ գոյութիւն ունէր Կեդրոնական Յանձնաժողով մը, որ մինչեւ 1940-ական թուականներու վերջերը պատասխանատուն էր Եգիպտոսի, Պաղեստինի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի գործունեութեանց: Այս դերը հետագային, քաղաքական պայմաններու բերումով, սահմանա-փակուեցաւ, ընդգրկելով միայն Եգիպտոսի շրջանը: Այժմ Եգիպտոսի Շրջանակային Յանձնաժողովը կապի օղակն է Բարեգործականի Կեդրո-

նին եւ Եգիպտոսի մէջ ԶԲԸՄ-ի հովանաւորութիւնը վայելող կազմակերպութեանց միջեւ:

Յ.- Ե՞րբ կազմուած է «Կռունկ» Երգչախումբը. հաճեցե՞ք որոշ ծանօթութիւններ տալ անոր խմբավար Յայկ Սարգիսեանի մասին:

Պ. ԶԲԸ Միութեան հովանաւորութեամբ «Կռունկ»ը կազմուած է 1983-ին: Անոր խմբավարը՝ Յայկ Սարգիսեան, իր նախնական կրթութիւնը ստացած է Գահիրէի Գալուստեան Ազգային Վարժարանը, ապա յաճախած է Կիպրոսի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը, ուրկէ շրջանաւարտ ըլլալով մեկնած է Հայաստան, յաճախելով Երաժշտական ուսումնարան եւ ապա՝ Կոմիտասի անուան Երաժշտանոցը, որուն հնգամեայ դասընթացքը փայլուն կերպով աւարտելէ ետք, վերադարձած է Եգիպտոս: Խմբավարութեան կողքին, ան կը պաշտօնավարէ որպէս Երաժշտութեան ուսուցիչ ազգային վարժարաններու մէջ թէ՛ Գահիրէ եւ թէ՛ Աղեքսանդրիա: Այժմ ան խմբավարն է նաեւ Աղեքսանդրիոյ ԶԲԸՄ-ի «Գուսան» երգչախումբին: Շնորհիւ իր ջանքերուն եւ հմայքին, Եգիպտահայ երիտասարդութիւնը ունեցաւ հայ տոհմիկ Երաժշտութեան հանդէպ ե՛ւ սէր, ե՛ւ ճաշակ, ե՛ւ ըմբռնում:

Յ.- Դամասկոս եւ Հալէպ ձեր տուած այցելութիւնները ի՞նչ տպաւորութիւն ձգեցին ձեր եւ երգչախումբի անդամներուն վրայ:

Պ.- «Կռունկ» Երգչախումբի անդամներուն համար այս այցելութիւնը իբրեւ երիտասարդներ նոր ու բացառիկ փորձառութիւն մըն էր, նկատի ունենալով որ անոնք ելոյթ պիտի ունենային իրենց համար բոլորովին նոր եւ անծանօթ հասարակութեան մը առջեւ: Ուրախ ու հպարտ ենք, որ մեր տղաքն ու աղջիկները այդ «քննութիւնը» յաջողութեամբ անցուցին, գլել անցնելով բոլոր նախատեսութիւնները: Խումբին անդամներուն վրայ ցնցիչ տպաւորութիւն գործեց Լազար Նաճարեան-Գալուստ Կիւլպէնկեան վարժարան տրուած այցելութիւնը, երբ մանաւանդ մանկապարտեզի 250 մանուկներուն երգերն ու պարերը, խաղերն ու արտասանութիւնները լսեցինք: Շատ քաջալերական եւ յուսադրիչ էին մանաւանդ այդ փոքրիկներուն ունեցած տեղեկութիւնները մեր մայր հայրենիքի մասին:

Յ.- Միջմասնաճիւղային փոխադարձ այցելութիւնները ընդհանրապէս օգտակար հանդիսացած են: Ի՞նչ միջոցներ պիտի առաջարկէիք այս այցելութիւնները աւելի յաճախակի դարձնելու գծով:

Պ.- Այս ուղղությամբ հաւանաբար տեղեակ էք որ կազմուած է Արեւելեան Միջերկրականի Երիտասարդական Յանձնախումբ մը Բարեգործականի հովանաւորութեամբ, որուն պարտականութիւնն է յատուկ ծրագիր մը պատրաստել ԶԲԸ Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երիտասարդական շարժումներուն եւ կազմակերպութեանց միջեւ առաւել սերտ կապ ստեղծելու, մասնաւորաբար զարկ տալով միջմասնաճիւղային այցելութիւններուն: «Կռունկ»ի այցելութիւնը մէկ օղակն է այդ ընդհանուր ծրագրին: Խիստ փափաքելի պիտի ըլլար որ ԶԵԸ-ի գեղարուեստական թէ մարզական խումբերը այցելէին տարբեր հայկական գաղութներ: Զամոզուած ենք որ այդ այցելութիւնները նոր ուժ ու աւիւն պիտի տան բոլոր հայագաղութներուն:

«Չարթօնք» օրաթերթ, 18 Փետրուար 1989

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԸ ՊԵՐՃ ԹԵՐԶԵԱՆԻ ՀԵՏ

Վ.Զ.- Պրն. Թերզեան, նախ կ'ուզէիք գիտնալ ձեր Հալէպ այցելութեան նպատակը. արդեօք որոշակի ծրագիրներ ունի՞ք:

Պ.Թ.- Նախ ըսեմ որ մեր այցելութիւնը պաշտօնական բնոյթ չի կրեր եւ ուրեմն նաեւ որոշակի նպատակ չի կրնար հետապնդել: Պարզապէս որոշած էիք մեր արձակուրդի շրջանը Հալէպ անցընել եւ, անշուշտ, առիթէն օգտուելով, շփումներ ունենալ, կապեր հաստատել Հալէպի Բարեգործականի շրջանակին հետ. մասնաւորապէս երկու գաղութներու միջեւ փոխադարձ կապերը զարգացնելու ծրագիրներ մշակել:

Գիտէք թէ մօտ երկու տարի առաջ մեր պասքէթի խումբը Հալէպ գտնուեցաւ եւ բացառիկ տպաւորութիւններով վերադարձաւ: Յետոյ ՀԵԸ-ի պասքէթի խումբը փոխադարձ այցելութեամբ մը հիւրընկալուեցաւ Եգիպտոսի մէջ եւ կարծեմ դարձեալ գոհ տրամադրութիւններով վերադարձաւ: Մեր փափաքն է մարզական այս համագործակցութիւնը այլ մարզերու վրայ եւս տարածել, յատկապէս՝ մշակութային գետնի վրայ: Ինչ որ կարելի է, պիտի փորձենք ընել: Լաւատես եւք, որովհետեւ այժմ ամենուր առանձնայատուկ հետաքրքրութիւն կայ շրջանային յարաբերութիւնները աւելի սերտ եւ անմիջական դարձնելու ուղղութեամբ, ընդգրկելով նաեւ Լիբանանը, Կիպրոսը, Յորդանանն ու Յունաստանը:

- Հետաքրքրական պիտի ըլլայ որոշ տեղեկութիւններ ստանալ Եգիպտոսի մէջ Բարեգործականի աշխատանքներու ընդհանուր բնոյթին ու ծաւալին մասին:

- Եթէ նկատի ունենանք վերջին հինգ տարիները, ապա այդ տարիները կը զուգահեռաբան կարելոր իրադարձութեան մը՝ Գահիրէի Բարեգործականին խոշոր նուիրատուութիւնը Սաթենիկ Չագըր անունով բարերարուհիի մը կողմէ: Նուիրատուութիւնը կատարուած էր 1976-ին: Բարերարուհին դեսպանատուներու թաղամասին մէջ գտնուող շուրջ չորս հազար մեթր տարածութեան վրայ գտնուող իր առանձնատունը նուիրած էր Հայկական

Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան եւ հոն շարունակեց ապրիլ մինչեւ իր վախճանումը: Ատկէ ետք օրինական որոշ դժուարութիւններ ստեղծուեցան եւ միայն 1996-ին վերջապէս կարելի եղաւ այդ հողամասը երկուքի բաժնել եւ մէկ մասը ծախել, իսկ մնացեալ մասը, ուր կը գտնուէր առանձնատունը, խորհրդանշական վարձով մը յատկացնել Հայաստանի դեսպանատան: Կարծեք թէ նախախնամական բան մը կար, որ նուիրատուութեան ձեւակերպումը այնքան ուշանար, որ համընկներ Եգիպտոսի մէջ ՀՀ դեսպանատան հաստատումին:

Այս թուականէն ի վեր բաւական ընդարձակ եւ բազմաճիւղ գործունեութիւն մը ունեցած ենք: Մեր գործունեութիւնը կ'իրականանայ թէ՛ մշակութային եւ թէ՛ բարեսիրական գետնի վրայ: Սաներ կը պահենք ամէն մակարդակի ուսումնական հաստատութեան մէջ: Այս հանգամանքը շատ կարեւոր է մասնաւորաբար բարձրագոյն ուսման պարագային, որովհետեւ Եգիպտոսի մէջ չափազանց սուր մրցակցութիւն կայ համալսարան ընդունուելու համար եւ պատահած է որ ամենաբարձր նիշերով անգամ աշակերտներ չեն կրցած իրենց նախասիրած ճիւղին հետեւիլ:

Վերջին տարիներուն Եգիպտոսի մէջ բացուած են անհատական համալսարաններ, որոնց ուսման վարձը չափազանց բարձր է: Հակառակ ասոր, Բարեգործականը, իբր հաւատաւոր պաշտպանը նոր սերունդի ուսման ու կրթութեան, կը հոգայ բաւական մեծածախս կրթաթոշակները, պահելով շուրջ 40 սան:

Ունինք ընկերային օժանդակութեան բաժին: Շատ տարեցներ, որոնք միջոցներ չունին եւ ապահովուած չեն, մեր միութենէն ամսական որոշ օժանդակութիւն մը կը ստանան: Կայ նաեւ օժանդակութիւն յատուկ խնամքի, դեղորայքի, բժշկական դարմանումի կարիք ունեցողներու, որոնց ծախսերը նոյնպէս կը հոգացուին: Միութիւնը կ'ընդառաջէ նաեւ անհատներու՝ որեւէ անհրաժեշտ պարագայի, ինչպէս նաեւ պարբերաբար յատկացումներ կը կատարէ տարեցներու տան: Միութիւնը նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւն կը բերէ նաեւ այլ միութիւններու՝ ըլլա՛յ մարզական, մշակութային կամ բարեսիրական: Ունինք ՀԲԸՄ-ի մարզական ակումբը՝ ՀՄԸՄ «Նուպար»ը, որուն համար նոյնպէս ծրագիրներ կը նախատեսենք: Ունինք մշակութային գործունեութիւն, հրատարակչական կարեւոր իրագործումներ:

- Եթէ կարելի է, հրատարակչական ձեր գործունեութեան մասին որոշ տեղեկութիւններ հաղորդեցէք: Ի՞նչ կարգի հրատարակութիւններ կ'իրագործէք:

- Առաջին առիթով հրատարակած ենք երիտասարդ պատմաբանի մը աշխատասիրութիւնը՝ «Հայերը Եգիպտոսի Մէջ 19-րդ Դարուն»։ Ի դէպ, այս աշխատանքը հեղինակին մագիստրոսի թեզն էր, որ վերջերս պետութեան կողմէ վերահրատարակուեցաւ 21 հազար տպաքանակով։ Այս հրատարակած ենք ալպոմը Երուանդ Տեմիրճեան անունով արուեստագետի մը, որ գործած է 1880-1930-ական թուականներուն։ Իր գործերը ներշնչուած են խոնարի դասակարգի առօրեայ կեանքէն ու կենցաղէն։ Ըսեմ որ այս նկարիչը, ըստ եգիպտացի մասնագետներու, կը հանդիսանայ Եգիպտոսի ժամանակակից գեղանկարչութեան հիմնադիրներէն։ Արաբերէն լեզուով հրատարակած ենք նաեւ Ալեքսանտր Սարուխանի 100-ամեակին նուիրուած անոր երգիծանկարներուն ալպոմը, որ կ'ընդգրկէ երգիծանկարչին ստեղծագործական բոլոր շրջանները։ Այս գոյգ ալպոմները հրատարակութեան պատրաստած է երիտասարդ արուեստագետ Հրանդ Զէշիշեան։

Հրատարակած ենք «Հայ Բանաստեղծութեան Ծաղկաքաղ» անունով արաբերէն լեզուով ժողովածու մը, որ իր մէջ կը ներառնէ հայ դասական բանաստեղծութեան գոհարները՝ Գողթան Երգերէն մինչեւ Պարոյր Սեւակ։ Թարգմանութիւնը կատարած է եգիպտահայ բանաստեղծ Վարուժան Գազանճեան։ Պետք է ըսել որ այս գիրքը շատ մեծ արծագանգ գտաւ արաբ գրական շրջանակներու մօտ, որոնք մինչ այդ հայերը կը ճանչնային լոկ որպէս լաւ արհեստաւորներ ու վաճառականներ։ Առաջին անգամն էր որ պատուհանը կը բացուէր դէպի հայ մշակոյթը՝ նման համապարփակ ձեւով ներկայացնելու հայ գրականութիւնը։ Ուրիշ տեղեր թերեւս նման փորձեր եղած են, սակայն Եգիպտոսի մէջ նման ծաւալով գործ մը առաջին անգամ կը հրատարակուէր։

Ներկայիս ծրագրի մէջ է եւ գրեթէ իր վերջնական հանգրուանին հասած է Արշակ Բ. օփերայի բնագրին ամբողջական հրատարակութիւնը։ Աւելցնեմ որ Արշակ Բ.ի երաժշտական բաժինը իրականացուցած է Հայաստանէն շրջանաւարտ երաժշտագետ Հայկ Աւագեանը եւ որ բոլորովին տարբեր է Հայաստանի մէջ կատարուածէն, որ բաւական փոփոխութիւններու ենթարկուած է խորհրդային շրջանին։ Հետեւաբար, առաջին անգամն է որ պիտի հրատարակուի օփերային բնագիր-նախօրինակը իտալերէն լեզուով։ *Լիպրետթոն* վերամշակած է դարձեալ եգիպտահայ, այժմ փարիզաբնակ Ժիրայր Փափագեան, որ իր հիմնած Տիգրան Զուխաճեան հետազօտական կեդրոնին միջոցաւ իտալացի մասնագետի մը հետ գործակցաբար խմբագրած է իտալերէն *թեքսթը*։ Ծրագիր կայ զայն հրատարակելու նաեւ անգլերէն եւ հայերէն լեզուներով։ Առ ի տեղեկութիւն, աւելցնեմ որ

Տիգրան Չուխաճեան Կեդրոնին ջանքերով յառաջիկային Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ պէտք է ներկայացուի այս վերամշակուած տարբերակը հայերէն լեզուով:

Ունինք նաեւ Կոմիտասի եւ Տ. Չուխաճեանի որոշ գործերու ուսումնասիրութիւնները առանձին հատորներով լոյս ընծայելու ծրագիր մը երաժշտագետ Զայկ Աւագեանի աշխատասիրութեամբ: Զոս տեղին է թերեւս ասելցնել որ, եթէ կան արուեստագետներ, մասնագետներ, որոնք կ'ուզեն ծրագրուած կերպով աշխատիլ եւ ուսումնասիրութիւն մը կատարել, մենք պատրաստ ենք փոխան իրենց աշխատանքին յատկացումներ տրամադրել եւ ըստ համաձայնագրի, աշխատանքը աւարտելէ ետք այդ գործերը հրատարակել:

Ուրիշ կարեւոր իրագործում մը, որ կատարած ենք վերջին տարիներուն, եգիպտահայ մամուլի ամբողջական հաւաքածոներուն մանրաժապաւեններու վրայ նկարահանումներն են, 1915-էն մինչեւ 1998: Մեր մտահոգութիւնը եգիպտահայ մամուլը կորուստէ փրկելն էր եւ նախատեսած էինք այդ մանրաժապաւեններէն մեկական օրինակ դրկել Զայաստան, Փարիզի Նուպարեան Մատենադարան, որպէսզի ուսումնասիրողները հնարաւորութիւն ունենան աղբիւրները իրենց ձեռքին տակ ունենալու: Այս աշխատանքը աւարտելէ ետք, տեսանք թէ արտասահմանի մէջ մեծ հետաքրքրութիւն կար այդ ուղղութեամբ: 1915-1923 թուականներուն, հայութեան համար այդ ճակատագրական ժամանակաշրջանին, հայ իրականութեան մէջ տեղի ունեցող իրադարձութիւններուն առաւելաբար եգիպտահայ մամուլն է որ արձագանգած է եւ այդ իմաստով եգիպտահայ մամուլը պատմական հարուստ գանձարան մըն է: Մեր աշխատանքը կարեւոր իրագործում մը եղաւ ո՛չ միայն եգիպտահայ գաղութի, այլեւ ընդհանրապէս հայ ժողովուրդի պատմութեան համար:

- Տարբեր առիթներով մամուլէն եւ այլ միջոցներով տեղեկացած ենք ձեր մասնաճիւղին Զայաստանի հետ մշակութային առընչութիւններուն, ի մասնաւորի հրատարակչական գործունեութեան մասին: Ի՞նչ նպատակներ կը հետապնդէ Միութիւնը հայրենիքի մէջ իր իրականացուցած ծրագիրներով:

- Զայաստանի գիտական շրջանակները մեզի հետ կապ հաստատելով տեղեկացուցին թէ գիտութիւններու ակադեմիային, համալսարանին եւ Մատենադարանին մէջ մեծ թիւով գիտնականներ հրատարակութեան պատրաստ գործեր ունին, սակայն միջոցներ չունին հրատարակելու. հետեւաբար, փափաք յայտնեցին գործակցիլ այդ ուղղութեամբ: Մեր

վարչությունը հարցը ուսումնասիրել է ետք նախափորձ մը առաջարկեց եւ առաջին առիթով մեզի ուղարկուեցաւ Մատենադարանի գիտաշխատողներէն Աստղիկ Գեորգեանի «Յայ Մանրանկարչութիւն» ծաւալուն հատորը: Պետք է ըսել որ, հակառակ որոշ դժուարութիւններու, մեծարժէք այդ հատորը լոյս տեսաւ բաւական յաջող հրատարակութեամբ: Մենք այդ աշխատանքը կատարեցինք համոզուած ըլլալով որ այդ կերպ օգտակար պիտի դառնանք Յայաստանին ու հայ մշակոյթին: Մեր համոզումը ամրապնդուեցաւ, երբ վերջին անգամ Յայաստան-Սփիւռք համագումարին առիթով Երեւան գտնուելու միջոցին առիթը ունեցայ ներկայ գտնուելու հանդիսութեան: Իր գործընկերները՝ Մատենադարանի գիտաշխատողները, բոլորն ալ մեծ գովեստով արտայայտուեցան աշխատութեան մասին: Իսկ Աստղիկ Գեորգեան յուզումով խօսեցաւ, ըսելով որ աւելի քան 55 տարիներու իր տքնաջան աշխատանքին պտուղն էր որ կը քաղէր այդ օր: Նոյն օրը, Մատենադարանին կողմէ ինծի շնորհուեցաւ Մեսրոպ Մաշտոցի մետալը, թէեւ կը կարծեմ որ ես արժանի չէի այդ բարձր պատուին. այնուամենայնիւ, հոն յայտնեցի որ այդ պատիւը կ'երթայ բոլոր իմ վարչական ընկերներուս, որովհետեւ բոլորս միասին աշխատած էինք այդ գիրքին հրատարակութեան համար, որ մեր պարտականութիւնն է մեր մշակոյթին ու ժողովուրդին նկատմամբ:

Հրատարակչական գործունեութենէ զատ, Յայաստանի հետ մեր յարաբերութիւնները կը տարածուին նաեւ մշակութային այլ մարզերու վրայ: Առհասարակ, պետք է նշեմ, մեր գործունեութեան առանցքային խնդիրներէն է հայ մշակոյթը օտարներուն, մասնաւորաբար մեր ապրած երկրին եւ ժողովուրդին ծանօթացնելու հրամայականը: Այս իմաստով յատկապէս կ'ուզեմ յիշել Յայաստանի Փոքրիկ Երգիչներ երգչախումբին բարձր մակարդակով ունեցած ելոյթները: Գահիրէի օփերային թատրոնին մէջ կայացած համերգներուն ներկայ էին դիւանագիտական ողջ կազմը, պետական բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, օտար հիւրեր, եւ պետք է ըսել որ համոյթը բացառիկ տպաւորութիւն թողուց Եգիպտոսի մէջ: Սատարած ենք նաեւ Եգիպտոսի մէջ Յայ Մշակոյթի Շաբաթի կազմակերպման աշխատանքներուն: Հրաւիրած ենք անհատ երաժիշտներ, Յայաստանի օփերային շնորհաշատ մեներգիչներ Յասմիկ Հացագործեանը, Անահիտ Մխիթարեանը, Էմմա Պապիկեանը, տաղանդաւոր դաշնակահար Վարդան Մամիկոնեանը եւ ուրիշներ: Բոլոր ելոյթները ծառայած են հայ մշակոյթը գովազդելու, զայն տարածելու նպատակին:

Այս բոլորէն ետք կ'իրականացուի նաեւ կրթական համագործակցու-

թիւն. մասամբ կը հոգանք Հայաստանի Պետական Համալսարանէն Եգիպտոսի մէջ կատարելագործման շրջան մը անցընելու համար ժամանած ուսանողներուն ծախսերը: Նաեւ չմոռնամ նշել որ արդէն երեք տարիէ ի վեր կանոնաւոր կերպով Բարեգործականը յատկացումներ կը կատարէ Եգիպտոսի համալսարաններու կարիքաւոր ուսանողներու ֆոնտին: Այդպիսով մեր մասնակցութիւնը կը բերենք մեզ հիւրընկալող երկրին իրագործումներուն:

- Չէ՞ք կարծեր թէ մայր հայրենիքի հետ կապեր ունենալու չափ կարելորդ են միջ-գաղութային յարաբերութիւնները: Ո՞րն է միջոցը եւ արդեօ՞ք այդ ուղղութեամբ աշխատանք կը տարուի:

- Այդ հարցը անձնական հետաքրքրութիւններուս մաս կը կազմէ: Այդ իմաստով, տակաւին 1988-ին, շուրջ 12 տարի առաջ, ներկայացուցինք պաշտօնական առաջարկներ, որոնց հիման վրայ որոշ քայլեր առնուեցան: Մեր երգչախումբը համերգներով հանդէս եկաւ սփիւռքի զանազան գաղթօճախներու մէջ. անոր յաջորդեցին նաեւ միջ-սկաւումական համագործակցութիւնը զարգացնելու սկզբնաքայլերը: Առհասարակ միջ-գաղութային յարաբերութիւններու պահանջը Եգիպտոսի մէջ աւելի սուր է, քանի որ մեր գաղութը ներկայիս նօսրացած է: Բնական է որ փոքրաթիւ գաղութ մը շատ աւելի կարիքը ունենայ հայկական առաւել կենսունակ կեդրոններու հետ առնչուելու, որպէսզի հայկականութեան մթնոլորտը, ոգին վառ մնայ: Թերեւս ժամանակի ընթացքին այդ պահանջը հետզհետէ առաջնային կը դառնայ նաեւ այլ գաղութներու մէջ: Այդ է պատճառը, որ այս այցելութեան ընթացքին այդ հարցերը լրջօրէն քննարկուեցան եւ յոյս ունիմ որ հետագային հերթական հանդիպումներով Միութեան կարելիութեան սահմաններուն մէջ կարելի պիտի ըլլայ զարգացնել յարաբերութիւնները եւ ամրապնդել միջ-գաղութային կապերը:

- Իւրաքանչիւր պատմական շրջափուլի, ՀԲԸՄ-ը որոշակի առաքելութիւն եւ գործունեութեան հիմնական ծրագիր մը իրականացուցած է իր ստեղծման թուականէն մինչեւ օրս: Այդպէս եղաւ հայ ժողովուրդի ամենէն ծանր ու եղեռնական շրջանին, այդպէս եղաւ յաջորդող շրջանին սփիւռքի մէջ գոյատեւման, հայապահպանման ի խնդիր Միութեան իրականացուցած ազգաշէն ու կրթանուէր գործունեութիւնը, եւ ի վերջոյ մեր օրերուն հայրենիքի բարգաւաճման ու հզօրացման գերխնդիրը: Իբրեւ երկար տարիներու վարչական եւ ղեկավար գործիչ, ի՞նչ կ'ակնկալէք եւ ինչպիսի՞ն

կը տեսնէք ՅԲԸՄ-ի վաղուան օրը, անոր առաքելութիւնը. չէ՞ որ նոր ժամանակները նոր խնդիրներ կը բերեն իրենց հետ:

- Առաքելութիւնը անշուշտ անցեալին շարունակութիւնը պէտք է ըլլայ, բայց նոր գործելակերպով ու նոր մօտեցումներով: Պէտք չէ կառնած մասնք աւանդական գործունեութեան ոճին, որովհետեւ ժամանակները կը փոխուին եւ նոր պայմաններու բերումով գործելակերպի նորացած ձեւեր պէտք է որդեգրուին: Ինչպէս, օրինակ, միջ-գաղութային այս շարժումը նոր ձեւ մըն է, որ կ'ենթադրէ հաւաքականօրէն տանիլ աշխատանքները, միահամուռ կերպով դիմագրաւել դժուարութիւնները: Իմ կարծիքով, բոլոր գաղութներն ալ կարիքը ունին այդ սրսկումին, որովհետեւ վտանգը շատ մեծ է:

Երկրորդ, եթէ նկատի ունենանք կրթութեան համակարգը,- խօսքն անշուշտ ո'չ միայն Միութեան վարժարաններուն կը վերաբերի, այլ՝ սփիւռքի հայկական բոլոր վարժարաններուն,- անցեալին նախակրթարանէն շրջանաւարտ աշակերտ մը արդէն բաւարար չափով տիրապետած կ'ըլլար հայերէնին եւ կրնար իր կեանքի ընթացքին զարգացնել այն, ինչպէս որ է պարագան իմ սերունդէս շատերուն: Ներկայիս մենք ունինք բազմաթիւ երկրորդական վարժարաններ եւ սակայն պարագան նոյնը չէ: Անշուշտ պատճառները շատ են՝ ինչպէս ներքին, այնպէս ալ արտաքին հանգամանքներով պայմանաւորուած: Կարելի է բազմաթիւ պատճառներ թուարկել, բայց եւ իրողութիւն մը կայ մէջտեղը. այս ընթացքով եթէ շարունակենք, մեր բոլոր գաղութներուն հայկականութեան խնդրոյ առարկայ ըլլալը հետզհետէ աւելի սուր բնոյթ կը ստանայ: Այսպիսի հարցերը պէտք է լուծուին հաւաքական ճիգերով, ինչու չէ, նաեւ ՅԲԸՄ-ի Կեդրոնական Վարչական Ժողովին կողմէ ծրագրաւորուած աշխատանքներով: Ամենէն էականը հայրենիքին կապուիլն է: Գաղութները միացնողը, ընդհանուր յայտարարի բերողը միայն Յայաստանը կրնայ ըլլալ: Պարզաբանեմ: Անցեալին մեր Միութեան ղեկավարները ամէն տեղ կու գային որոշ սերունդէ մը, որուն հետաքրքրութիւնները եւ մտահոգութիւնները նոյնն էին: Այդ մտահոգութիւնները որոշ չափով փոխանցուեցան նաեւ յաջորդ սերունդին եւ անոնք ալ նոյն գիծով քալեցին: Բայց այսօրուան ու մանաւանդ վաղուան իրականութիւնը բոլորովին այլ է: Այսօր ունինք տարբեր երկիրներու մէջ, տարբեր մշակոյթներու եւ քաղաքակրթութիւններու ազդեցութեան տակ հասակ նետած եւ կազմաւորուած սերունդ մը՝ խիստ տարբեր մտածողութեամբ եւ պահանջներով: Ուստի, այդ տարբերութիւնը, գուցէ նաեւ խզումը, չէզոքացնող միջոցը եւ կարծեմ միակ ուղին պէտք է

ըլլայ հայրենիքին ապաւինիլը, այլապէս՝ առանձին-առանձին զանգուածներով, սփիւռքը իր տարբեր մտայնութիւններով ու տարանջատ ուղղութիւններով հաւաքականութիւն չի կրնար կազմել: Աւելի նպատակայարմար եւ իմաստուն ձեւը պիտի ըլլար եթէ իրարու մօտիկ գտնուող գաղութները իրարու հետ գործակցէին: Օրինակ, Զիւսիսային Ամերիկայի գաղթօճախները իրարու հետ, Զարաւային Ամերիկայի երկիրները իրարու, Եւրոպայի գաղութները իրարու եւ Միջին Արեւելքի երկիրները իրարու հետ գործակցին, իւրաքանչիւր տարածաշրջանի գաղթօճախ ընդհանուր հասարակագիծի մը կը պատկանի, այդպիսով աւելի սերտ եւ ընդհանուր թելերով կապուած են իրարու: Ի վերջոյ, բոլորին ալ յենակետը պէտք է ըլլայ Զայաստանը, որուն հետ ամենատարբեր բնոյթի առնչութիւնները իրենց դրական արծագանգը կը գտնեն երկուստեք եւ փոխադարձաբար:

Չրուցավար՝ Վարդի Քէշիշեան

«Խօսնակ», Յունիս 2000

ՀԱՐՑԱԶԹՈՅՑ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

- Պրն. Պերճ Թերզեան, Միութեանս հարիւրամեակին առիթով բնական էր որ յատուկ ուշադրութեան արժանանար ԶԲԸՄ-ի ծննդավայրը հանդիսացող Եգիպտոսի մեր շրջանակը: Զիչ մը պատմութեան անդրադառնալով, ի՞նչ հանգրուաններէ անցած է եգիպտահայ գաղութը Մեծ Եղեռնէն ետք:

- Ձեր հարցումը այնքան ընդգրկուն է, որ անոր ճշգրիտ եւ մանրամասն պատասխանը կրնայ քանի մը հատոր լեցնել: Այսուհանդերձ, պիտի փորձեմ կարելի ամփոփումով անդրադառնալ:

Ինչպէս գիտեք, Եղեռնէն այս կողմ անցած են աւելի քան 90 տարիներ եւ ձեր հարցումին պատասխանելու համար, հարկ է անդրադառնալ եգիպտահայ գաղութի անցեալ 90 տարիներուն:

Եգիպտահայ գաղութը, Եղեռնէն շատ առաջ, իին եւ կազմակերպուած գաղութ մը եղած է եւ իր ժամանակակից ազգային վարչամեքենայի կառոյցներուն արմատները կ'երթան մինչեւ 19-րդ դարու երեսունական թուականները, Երբ եգիպտահայ համայնքը Երուսաղէմի Պատրիարքութեան ենթակայութենէն դուրս գալով՝ անկախ թեմ հռչակուած է եւ իբր այդ, որպէս օսմանեան տարածաշրջանի մէջ գտնուող կրօնական համայնք, կապուած Կ. Պոլսոյ Զայոց Պատրիարքութեան: Այս օրինավիճակը տեւած է մինչեւ Զամաշխարհային Ա. Պատերազմ, այսինքն՝ Եղեռնի տարիները: Ատկէ յետոյ եգիպտահայ թեմը ուղղակի կապուած է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի:

Տեղին է յիշել թէ Եղեռնի տարիներուն Եգիպտոսի մէջ արդէն կը գործէին բազմաթիւ հայկական վարժարաններ, որոնցմէ մեծագոյն եւ կարեւորագոյններն էին Գահիրէի Գալուստեան Ազգային Վարժարանը (հիմնուած 1854-ին) եւ Աղեքսանդրիոյ Պողոսեան Վարժարանը (հիմնուած 1862-ին):

Գոյութիւն ունէր հայկական մամուլ: Եգիպտահայ թերթերուն առաջնե-

կը՝ «Արմաւենի»-ն, լոյս տեսած է Գահիրէի մէջ 1865-ին: Իսկ Աղեքսանդրիոյ մէջ առաջին հայ թերթը լոյս տեսած է 1889-ին:

Եղեռնի տարիներէն սկսեալ, ցայսօր լոյս կը տեսնեն երկու օրաթերթեր՝ «Արեւ» եւ «Յուսաբեր», երկուքն ալ 1915-էն սկսեալ:

Այս տուեալները կը յիշեմ պարզապէս ցոյց տալու համար թէ մինչեղեռնեան տարիներուն Եգիպտոսի մէջ արդէն գոյութիւն ունէր կազմակերպուած համայնք իր եկեղեցիներով, իր ազգային կալուածներով եւ վարչամեքենայով, վարժարաններով, մամուլով եւ այլազան բնոյթի գործունեութիւններ ունեցող միութիւններով:

Եգիպտահայ համայնքը մասնաւոր կշիռ կը ստանար նաեւ այն հանգամանքով, որ Սոհամետ Ալիի իշխանութեան սկզբնաւորութենէն (1805) եւ ամբողջ 19-րդ դարու ընթացքին բազմաթիւ հայեր գրաւած են կարեւոր պաշտօններ: Կը բաւէ անոնցմէ յիշել միայն ամենէն նշանաւորները՝ Սոհամետ Ալիի խորհրդական եւ վարչական ու դիւանագիտական գործերուն աջ բազուկը եղող Պօղոս Պէյ Եուսուֆեանը եւ Եգիպտոսի առաջին եւ երիցս վարչապետ Նուպար Փաշա Նուպարեանը:

Հետեւեալ, բնաւ զարմանալի չէ որ երբ Մեծ Եղեռնը սկսաւ գործադրուիլ, անոր առաջին լուրերը Կ.Պոլսոյ Պատրիարքարանէն Պուլկարիոյ վրայով կը տեղեկացուէին Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանին եւ Եգիպտահայութիւնը իբր կազմակերպուած համայնք իր բոլոր կառոյցներով զօրաշարժի կ'ենթարկուէր հասնելու համար Եղեռնէն ճողոպրած գաղթականներուն եւ որբերուն օգնութեան՝ Եգիպտոսէն ներս թէ դուրս:

Այս ուղղութեամբ հարկ է նշել այն կարեւոր դերը, որ Ա. Համաշխարհային Պատերազմի տարիներուն վիճակուեցաւ Եգիպտահայութեան՝ Մուսա Լերան վեց գիւղերէն ֆրանսական նաւատորմին միջոցաւ Փոր Սայիտ փոխադրուած 4200 գաղթականներուն օժանդակութեան գործին մէջ:

Այս գաղթականներուն հետագային եկան միանալ այլ վայրերէ հասած գաղթականներ: Այսպիսով, գաղթականներու ընդհանուր թիւը 1919-ին հասաւ շուրջ 8100 հոգիի, որոնք բոլորը Փոր Սայիտ քաղաքի ասիական ցամաքամասի ափին հիմնուած վրանաքաղաքին մէջ մնացին եւ Եգիպտահայութիւնը իր վրայ վերցուց անոնց հոգածութիւնը:

Վրանաքաղաքը իր դերը կատարեց 17 Սեպտեմբեր 1915-էն մինչեւ Նոյեմբեր 1919, գաղթականներու վերջին խումբին մեկնումի թուականը:

ՀԲԸՄ-ը իր վրայ առաւ պատասխանատուութիւնը վրանաքաղաքի «Սիսուան» վարժարանին, որ ունէր շուրջ 1250 աշակերտ:

Փոր Սայիտի մէջ ֆրանսացիները սկսան մարզել Մուսա Լեռնէն եկած երիտասարդները, որոնք հետագային հանդիսացան Արեւելեան կամ Յայկական Լեզէոնին կորիզը:

Ինչպէս գիտեք, Յայկական Լեզէոնը կազմուեցաւ Ազգային Պատուիրակութեան Նախագահ Պօղոս Նուպարի եւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ ներկայացուցիչներ Ժորժ Փիքոյի եւ Մարք Սայքսի միջեւ Լոնտոնի մէջ կայացած համաձայնութեան հիմերով, որմէ յետոյ ֆրանսական կառավարութիւնը ռազմական պատուիրակութիւն մը դրկեց Եգիպտոս՝ բանակցելու տեղւոյն Թեմական Ժողովին հետ, Մուսա Լեռան զաւակներուն զօրագրումը իրականացնելու համար, պայմանաւ որ անոնք պատերազմին մասնակցէին միայն սուրիական եւ կիլիկեան ճակատներուն վրայ:

Յետ բանակցութիւններու, Թեմական Ժողովը 6 Նոյեմբեր 1916-ին իր հաւանութիւնը տուաւ այս ծրագրին, քանի որ ան կը համընկներ գաղթական երիտասարդութեան սնուցած ազգային երազներուն հետ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը երբ սկսաւ զօրագրել Մուսա Լեռան երիտասարդութիւնը, առաջին առթիւ ներկայացան 600 հոգիներ, որոնցմէ ֆրանսացիները կազմեցին Լեզէոնին առաջին գումարտակը եւ զայն Կիպրոս փոխադրեցին տեղւոյն վրայ մարզուելու համար:

Այս գործընթացին մէջ ֆրանսական կառավարութիւնը 27 Նոյեմբեր 1916-ին Պօղոս Նուպարի հետ կը կնքէր համաձայնութիւն մը, կազմելու համար Արեւելեան (հետագային՝ Յայկական) Լեզէոնը, խոստանալով դաշնակից ուժերու յաղթանակի պարագային Կիլիկիոյ տալ ինքնավարութիւն ֆրանսական հոգատարութեան տակ:

Լեզէոնը սկսաւ մարզուիլ Կիպրոսի մէջ 1916-էն մինչեւ Մայիս 1918 եւ միացաւ Պաղեստինի ճակատին վրայ Չօրավար Ալէնպիի արշաւանքին եւ կարելոր յաղթանակ մը արձանագրեց օսմանեան ուժերու դէմ 19 Սեպտեմբեր 1918-ին Արարայի բարձունքին վրայ:

Ասկէ յետոյ Լեզէոնը դաշնակից ուժերուն հետ մասնակցեցաւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ ազատագրումին: 1918 Նոյեմբեր-Դեկտեմբերին Լեզէոնը, որուն մարտիկներուն թիւը հասած էր 5000-ի, մտաւ Կիլիկիա եւ սկսաւ մասնակցիլ անոր պաշտպանութեան:

Սակայն, ֆրանսական քաղաքականութեան մէջ եղած շրջադարձին եւ քեմալականներուն հետ ֆրանսացիներուն ունեցած մերձեցումին հետեւանքով, Լեզէոնը ենթարկուեցաւ մասնակի, ապա՝ 1920-ի Օգոստոսին, ամբողջական զօրացումի:

Այս կացութեան հետեւող դէպքերը ծանօթ են: Քեմալականները

արշաւեցին Կիլիկիա, հայերը մղեցին ինքնապաշտպանութեան զանազան հերոսամարտեր, որոնց հետեւեցաւ Ա. Յամաշխարհային Պատերազմէն յետոյ Կիլիկիա հաւաքուած հայութեան երկրորդ գաղթականութիւնը դէպի Սուրիա, Լիբանան, Պաղեստին եւ Եգիպտոս:

1921-էն սկսեալ Կիլիկիայէն եկած գաղթականներու նոր ալիքներ հասան Եգիպտոս: Նոյնպէս, Եգիպտոս բերուեցան որբեր Սուրիայէն եւ Յունաստանէն: Այս շարժումը տեւեց մինչեւ 1927:

Գաղթականներու հոսքին հետ Եգիպտոս իրեն քաշեց մեծ մասով արեւմտահայ եւ որոշ թիւով արեւելահայ մտաւորականներու համաստեղութիւն մը, որ նոր աւիւն եւ նոր դիմագիծ տուաւ գաղութին:

Նորեկ մտաւորականները կրթական տնօրէնի, ուսուցիչի, խմբագիրի պաշտօններ ստանձնելով եւ իրենց աշխոյժ մասնակցութիւնը բերելով համայնքին հասարակական կեանքին՝ ազգային եւ մտաւորական լիցք բերին եգիպտահայութեան:

Այս մտաւորականներու շունչին տակ դաստիարակուած յաջորդական սերունդներն են որ հետագային հայրենիք ներգաղթելով հասան կարեւոր դիրքերու: Իսկ աւելի ուշ անոնցմէ նոր գաղթածախներու մէջ հաստատուողները իրենց հետ տարին ազգային ոգի եւ կազմակերպչական աւանդութիւն ու հիմնական դեր ունեցան նոր գաղթածախներու ազգային դիմագիծի կազմաւորումին մէջ:

Տեղին է յիշել որ անցեալ դարու 20-ական թուականներու կեսէն մինչեւ 50-ականներու սկիզբը սփիւռքահայ երկու կուսակցութիւններու կեդրոնները կը գտնուէին Եգիպտոս, անոնց Եգիպտոսի մամուլը՝ «Արեւ»ը եւ «Յուսաբեր»ը, ունէին առաջնորդող դեր ու կը համարուէին իրենց ներկայացուցած կազմակերպութիւններուն խօսափողերը:

Դարձեալ տեղին է նշել որ անցեալ դարու 20-ականներու սկիզբը Բարեգործականի կեդրոնին Եգիպտոսէն Եւրոպա փոխադրուելէն յետոյ, մինչեւ նոյն դարու 50-ականներու սկիզբը, ԶԲԸՄ-ի Եգիպտոսի Կեդրոնական Յանձնաժողովին իրաւասութեան մէջ կ'իյնային՝ բացի Եգիպտոսէն, Պաղեստինը, Լիբանանը եւ Սուրիան:

Եգիպտահայ գաղութը իր մտաւորական, տնտեսական եւ թուական բարձրակետերը հասած էր Բ. Յամաշխարհային Պատերազմի աւարտին, որմէ յետոյ դէպի հայրենիք սկսած ներգաղթը, 1952-ի Եգիպտոսի յեղափոխութեան յաջորդող հողային բարեկարգութեան օրէնքները, երկրին տնտեսութեան նախ՝ 1956-ին, եգիպտականացումը եւ յետոյ՝ 1961-ին, ազգայնացումը եւ անոնց առընթեր ընկերվարական գաղափարախօսու-

թեան որդեգրումը պատճառ դարձան եգիպտահայութեան արտագաղթին:

Յատկանշական է որ անցեալ դարու 20-ականներէն սկսեալ մինչեւ 60-ականները եգիպտահայութիւնը հիմնեց բազմաթիւ նոր եկեղեցիներ, դպրոցաշէնքեր, ակումբներ ու նոր հաւաքավայրեր եւ ունեցաւ ընդհանրապէս բարգաւաճ կեանք մը:

Եգիպտահայ կեանքը կարելի է ըսել որ 1961-էն սկսեալ մինչեւ 1980 մտաւ «ձմեռնաքուն»ի մէջ: Անցեալ դարու 80-ականներէն սկսեալ պետութեան տնտեսական քաղաքականութեան փոփոխութեան հետեւանքով, դիրութիւններ ստեղծուած են: Բոլոր հին կառոյցները, որ գոյութիւն ունէին, ներկայիս աւելի հեշտօրէն գործելու կարելիութիւններ ունին: Դժբախտաբար, գաղութին նօսրացումին հետեւանքով ազգային գործերու մէջ կը պակսի մարդուժը:

Երիտասարդութեան մեծամասնութիւնը հետաքրքրուած չէ ազգային գործերով եւ ներգրաւուած չէ ազգային կեանքի մէջ: Հայերէն լեզուն զգալիօրէն նահանջի մէջ է:

Ասոնց կողքին կայ, սակայն, գօտեպնդիչ երեւոյթ մը: 1975-էն ի վեր Եգիպտոսի հայկական աւանդական կազմակերպութիւնները, համոզուած ըլլալով որ ներքին պայքարները պերճանք մըն են մեր փոքրաթիւ համայնքին համար, փոխադարձ համաձայնութեամբ, ազգային վարչամեքենան Գահիրէի թէ Աղեքսանդրիոյ մէջ միասնաբար կը վարեն համերաշխօրէն եւ խաղաղօրէն:

Այս դրութեան թերեւս միակ անպատեհութիւնը այն է, որ ազգային իշխանութիւններուն մէջ բոլոր կողմերը ներկայացուած ըլլալով, անոնք ենթակայ չեն մամուլէն ակնկալուած հետեւողական ուշադրութեան եւ հակակշռին:

- Ինչպիսի՞ր անդրադարձ ունեցած է գաղութիդ վրայ այն փաստին առկայութիւնը, թէ Պօղոս Նուպար կամ Բարեգործականի հիմնադիրներէն շատեր ապրած ու գործած են Եգիպտոսի մէջ:

- Պօղոս Նուպարը ԶԲԸՄ-ի հիմնադիրը ըլլալէն զատ, եղած է եգիպտահայ Ազգային Իշխանութեան գլխաւոր առաջնորդներէն: Ան, անկախաբար ԶԲԸՄ-էն, եգիպտահայութեան մեծագոյն բարերարներէն է: Պօղոս Նուպարը Եգիպտոսէն դուրս եւս ըրած է բազմաթիւ բարեսիրութիւններ՝ հայրենիքի թէ արտասահմանի մէջ: Սակայն Պօղոս Նուպարը միակ բարերարը չէ: ԶԲԸՄ-ի հիմնադիրներէն Գրիգոր Եղիայեանը եւս եգիպտահայութեան մեծագոյն բարերարներէն է: Իր ձգած կտակին շնոր-

հիւ Գահիրէի մէջ 1928-ին շինուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ փառակերտ տաճարը եւ իր ձգած կտակով շուրջ 80 տարիներէ ի վեր եգիպտահայ յաջորդական սերունդներ իրենց բարձրագոյն ուսումը ստացած են եւ կը ստանան:

Եգիպտահայ մեծ եւ կարեւոր բարերարներ հանդիսացած են Պօղոս Պէյ Եւսուֆը եւ Աղա Կարապետ Գալուստը, որոնց հիմնած կրթական յարկերը մեծագոյն բարիքը եղած են եգիպտահայութեան:

Սակայն վերադառնալով Պօղոս Նուպարին, հարկ է շեշտել թէ ԶԲԸՄ-ի միջոցաւ կատարած իր բարերարութիւնները վարակիչ օրինակ դարձած են այլ եգիպտահայերու:

Այսպէս, կարելի է յիշել Մելգոնեան եղբայրները, որոնց ԶԲԸՄ-ի կատարած նուիրատուութիւնը մեծ օգուտ բերած է համայն հայութեան:

Կարելի է յիշել Լեւոն Պէյ Յակոբեան ընտանիքը, որուն նուիրատուութեամբ ԶԲԸՄ-ը թէ՛ հայրենիքի մէջ մայրանոց շինած է եւ թէ՛ հիմնած է Պէյրութի մէջ Դարուհի Յակոբեան վարժարանը:

Նոյնը կարելի է ըսել նաեւ Պէյրութի Յովակիմեան Մանուկեան վարժարանին համար, որուն բարերարը դարձեալ կապ ունի եգիպտահայութեան հետ:

Տրուած օրինակները կը վերաբերին մեծ եւ կարեւոր նուիրատուութիւններու: Պօղոս Նուպարի օրինակը վարակիչ եղած է բազմաթիւ այլ եգիպտահայերու եւս, որոնք տարբեր ժամանակներ եւ տարբեր տարողութեամբ նուիրատուութիւններ կատարելով՝ ԶԲԸՄ-ի միջոցաւ օգտակար հանդիսացած են հայութեան:

Իշխանական նուիրատուութիւններուն շարքին վերջին օրինակն է 1976-ին եգիպտահայ մեծ բարերարուհի Սաթենիկ Ճ. Զազըրի՝ ԶԲԸՄ-ի կատարած նուիրատուութիւնը, որուն բարիքները Եգիպտոսէն ներս թէ դուրս աւելի քան տասը տարիէ ի վեր կը սփռուին:

Պօղոս Նուպարի ոգին դեռ կը գոյատեւէ է եւ հաւաքական նպատակներու օգտակար ըլլալու փափաքը միշտ առկայ է եգիպտահայութեան մէջ:

- Ի՞նչ է Եգիպտահայութեան ներկայ կացութիւնը. ի՞նչ գործունեութիւններ կը ծաւալէ ԶԲԸՄ-ի տեղական մասնաճիւղը գաղութէն ներս:

- Ինչպէս նախապէս ըսուեցաւ, եգիպտահայութիւնը փոքրաթիւ է, սակայն նախանձախնդրութեամբ կը պահէ հինէն եկած իր բոլոր կառոյցները:

Եգիպտոսի մէջ այսօր կը գործեն երեք ազգային վարժարաններ, երկուքը Գահիրէ եւ մէկը Աղեքսանդրիա:

Գահիրեի մեջ լոյս կը տեսնեն «Արեւ» եւ «Յուսաբեր» օրաթերթերը, «Ջահակիր» երկշաբաթաթերթը, «Արեւ» օրաթերթի ամսօրեայ արաբերէն յաւելուածը, ԶԲԸՄ-ի «Տեղեկատու» եռամսեայ պարբերաթերթը, «Ջահակիր»-ի յաւելուած «Ծիծեռնակ» եռամսեայ երաժշտագիտական պարբերաթերթը:

Եգիպտահայ մամուլի վեցանոյս ընտանիքին այս տարի եկաւ միանալու արաբերէն լեզուով լոյս տեսնող ԶԶ-ի Գահիրեի Դեսպանատան «Ախպար Արմինիա» եռամսեայ լրատուն, որուն առաջին թիւը (Յունուար-Փետրուար -Մարտ) լոյս տեսաւ անցեալ Մարտին:

1954-Էն ի վեր եգիպտական պետական ռատիոկայանէն կը գործէ «Հայկական Ժամ»ը, ներկայիս օրական մէկ ժամ ձայնասփռումով:

Գոյութիւն ունին հինգ մարզական ակումբներ: Տասնեակ մը մշակութային եւ բարեսիրական միութիւններ:

ԶԲԸՄ-ի տեղական մասնաճիւղը (Գահիրե), շնորհիւ իր ունեցած ԶԲԸՄ-ի Սաթենիկ Ճ. Չագըր Զիմնադրամին, կը ծաւալէ ընդարձակ բարեսիրական եւ մշակութային գործունեութիւն:

Բարեսիրական ծիրէն ներս, ԶԲԸՄ-ի Սաթենիկ Ճ. Չագըր Զիմնադրամը կենսաթոշակ կը յատկացնէ կամ դարմանումի ծախսերը կը հոգայ միջոցներէ զուրկ ազգայիններու:

Առողջապահական հոգատարութեան ծրագրով մը կ'օժանդակէ ծրագրին անդամագրուող անհատներուն:

Կարելոր գումարներով կրթաթոշակներ կը յատկացնէ թէ՛ կարիքաւոր եւ թէ՛ գերազանցիկ աշակերտներու, որպէսզի իրենց ուսումը շարունակեն բարձրագոյն ուսման հիմնարկներու մէջ:

Լրացուցիչ կենսաթոշակ կը յատկացնէ եգիպտահայ ազգային վարժարաններու մէջ 25 տարի եւ աւելի պաշտօնավարած եւ հանգստեան կոչուած հայագիտական նիւթերու ուսուցիչներուն:

Ըստ կարիքի եւ յետ ուսումնասիրութեան օժանդակութիւններ կը յատկացնէ բարեսիրական եւ մշակութային այլ միութիւններու:

Իսկ մշակութային գետնի վրայ, կը կատարէ հրատարակութիւններ (տասը տարուան ընթացքին 65 մեծ ու փոքր հատորներ):

Գիրքեր կը նուիրէ գրադարաններու եւ հայրենի համալսարաններու:

Նիւթապէս կը սատարէ արաբերէն լեզուով լոյս տեսնող «Արեւ»-ի ամսօրեայ յաւելուածին:

Ուսումնասիրական պարապմունքի փոխարէն յատկացումներ կը կատարէ հեղինակներու:

Հայրենիքեն եւ արտասահմանէն հայ արուեստագետներ եւ դասախօսներ կը հրաւիրէ եգիպտոսի մէջ ելոյթներ ունենալու:

Մանրաժապաւենի վրայ կատարած է եգիպտահայ մամուլի ցարդ լոյս տեսնող երեք օրկաններուն հաւաքածոներուն նկարահանումը սկիզբէն մինչեւ 2000 թուականը, որմէ պատճեններ դրկուած են հայրենիք եւ Փարիզի Նուպարեան մատենադարանին:

Աւարտական տարիներու (վարժարան կամ համալսարան) աշակերտներուն կը կատարէ քաջալերական յատկացումներ:

Շարքը տակաւին երկար է, քանի որ, ըստ ԶԲԸՄ-ի Գահիրէի Մասնաճիւղի ծրագիր կանոնագրին, քսանէ աւելի մարզերու մէջ կարելի է յատկացումներ կատարել: Հոս թուեցի այն ինչ որ կը յիշեմ: Կը յուսամ որ այսքանը արդէն ընդհանուր գաղափար մը կու տայ կատարուած գործին մասին:

- Ի՞նչ ծրագիրներ կը մշակէք գաղութի երիտասարդները ներգրաւելու ազգային կեանքին մէջ:

- Կը կարծեմ որ մեր բոլոր գաղթօճախներուն՝ արեւմուտքի մէջ թէ արեւելքի, ամենէն այժմեական եւ ամենէն փշոտ հարցն է երիտասարդները ազգային կեանքի մէջ ներգրաւելու հարցը:

Աւանդական միջոցները, որոնք կրնային ասկէ 50 կամ 60 տարի առաջ արդիւնք տալ, այսօր ժամանակավրէպ են:

Անցեալին մեր համայնքները գրեթէ ամբողջութեամբ «կէթօ»ի մօտեցող գոց ընկերութիւններ էին: Այսօր, երիտասարդ Նոր սերունդները բնակասօրէն աւելի բաց ընկերութեան մէջ կ'ապրին եւ եթէ չունենան ազգային զօրաւոր դաստիարակութիւն եւ զգացում, շատ դիւրութեամբ եւ հեզասահօրէն կը խզուին ազգային կեանքէն:

Այս պայմաններուն մէջ հայրենիքը պէտք է վերածել մնայուն նպատակակէտի:

Հարկ է որ մեր Նոր սերունդը, պատանի թէ երիտասարդ, յաճախ այցելէ հայրենիք, բայց ո՛չ որպէս զբօսաշրջիկ, այլ՝ կազմակերպուած ծրագիրներու մասնակցելու, մասնագետներու հանդիպելով Հայաստանի պատմամշակութային յուշարձաններուն լրջօրէն ծանօթանալու, շինարարական աշխատանքներու մասնակցելու, տարբեր ձեռնարկութիւններու մէջ աշխատելու, գիւղական շրջաններու բնակչութեան հետ շփումներ ունենալու:

Անշուշտ գոյութիւն ունին այս նպատակները իրագործող հայկական կազմակերպութիւններ, որոնք որոշ չափով այս կամ այն մարզին մէջ կ'իրագործեն յիշուած գործունեութիւնները:

Բայց անոնց գործունեություններուն մասնակցողներուն թիւը շատ նօսր է, բաղդատած արտասահմանի հայ երիտասարդութեան թիւին:

Այս նպատակը, այսինքն՝ երիտասարդութիւնը հայրենիքին կապելը, հարկ է որ ունենայ համազգային առաջնահերթութիւն եւ անոր համար չխնայուին միջոցները, որովհետեւ մեր հայրենիքին ամենէն մեծ եւ անչափելի վնասը պիտի հասնի, եթէ այսօրուան երիտասարդութիւնը ՎԱՂԸ կապ չունենայ հայրենիքին հետ եւ խզուի անկէ:

Յիմա կրնաք հարց տալ թէ որպէս պատասխանատուներ մենք ի՞նչ ըրած ենք Եգիպտոսի մէջ եւ ի՞նչ կ'ընենք յիշած հարցերու առընչութեամբ:

Նախ ըսեմ որ մեր գաղութին թիւը փոքր է եւ անոր համար Գահիրէի ԶԲԸՄ-ը գոնէ երեք անգամ փորձած է որ երիտասարդներ միանան այլ համայնքներէ հայրենիք մեկնող աւելի ստուարաթիւ երիտասարդական խումբերու:

Ասկայն արդիւնքը միշտ չէ որ իտեալական եղած է: Կը կարծեմ որ ԶԲԸՄ-ը հարկ է որ վերակազմակերպէ երիտասարդական հարցերով զբաղող իր կեդրոնական վարչակառոյցը եւ կանոնաւոր կերպով ամէն տարի բոլոր իր մասնաճիւղերէն կազմուած մասնակիցներով խումբեր ղրկէ հայրենիք եւ չբաւականանալով ամէն մէկ գաղութի մէջ տարուած ինքնագլուխ աշխատանքներով:

Անշուշտ շատ աւելի լաւ պիտի ըլլար՝ եթէ հայրենիքը կարելիութիւն ունենար այս ծրագիրը ընդարձակ տարողութեամբ իրագործելու յառաջիկայ տարիներուն:

- Միջին Արեւելեան այլ գաղութներու ԶԲԸ Միութեան մասնաճիւղերուն հետ ինչպիսի՞ յարաբերութիւններ կը մշակէք:

- Վերջին տասնամեակին յարաբերութիւնները աւելի աշխուժացած էին: Եթէ պայմանները թոյլատրեն, այդ աշխուժութիւնը կարելի է տարածել:

Տուեալ շրջանին, յարաբերութիւններ եղան առաւելաբար Զալէպի եւ որոշ չափով Պէյրութի ԶԲԸՄ-ՅԵԸ-երուն հետ:

Զալէպի հետ եղած են պասքէթպոլի տղոց եւ աղջկանց խումբերու փոխադարձ այցելութիւններ: Եգիպտոսէն մասնակցութիւն եղած է Թեսապի մէջ սկաուտական բանակումներու, իսկ Պէյրութի հետ եղած են սկաուտական փոխ այցելութիւններ:

- Իբր ԶԲԸՄ-ի ծննդավայր մասնաճիւղի ատենապետ, ի՞նչ պիտի ուզէիք ըսած ըլլալ ԶԲԸ Միութեան աշխարհասփիւռ անդամներուն:

- Պատգամներ տալու յաւակնութիւններ չունիմ: Միայն կրնամ ըսել որ հայկական կազմակերպութիւններու մէջ ազգային մտահոգութիւններով աշխատող իւրաքանչիւր պատասխանատուի սրտագին փափաքն է իր կարելիութիւններուն սահմանին մէջ օգտակար ըլլալ իր ժողովուրդին, սկսելով իր անմիջական շրջապատէն՝ հասնելու համար մինչեւ հայրենիք: Երանի ԶԲԸՄ-ի ամէն պատասխանատու, պարզ անդամ կամ համակիր, այդ ըմբռնումը որդեգրէ, զարգացնէ եւ փոխանցէ իր հայրենակիցներուն:

*«Տեղեկատու», Ապրիլ 2007 (արտատպուած «Յուշարար Միութիւն»
պարբերականի 2005 թուականի Դեկտեմբերի թիւէն, 93-րդ տարի, թիւ 1)*

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ ԱՅՍՕՐ

ՀՀ կրթության եւ գիտության նախարարության Սփիւռքի հետ կապերու բաժինը «Յայտարարութիւն»ով մը դիմած էր Սփիւռքի մէջ կրթության ոլորտին առնչուող անձերու, որպէսզի լուսաբանեն առանձին դպրոցներու, համայնքներու կամ երկիրներու կրթական պատկերը, դասաւանդման փորձը եւ կրթության կազմակերպման այլ հարցեր:

Յօդուածները պիտի հրատարակուին Հայաստանի «Տաթեւ» գիտաուսումնական կեդրոնի ջանքերով լոյս տեսնող «Մանկավարժական Միտք» ամսագրի Յուլիս 2008-ի թիւին «Կրթության Կազմակերպումը Սփիւռքում» խորագիրը կրող յաւելուածին մէջ:

Ստորեւ հրատարակուող յօդուածը դրկուած է վերոյիշեալ ամսագրին, ընդառաջելով վերոնշեալ «Յայտարարութիւն»ով եղած կոչին:

«Տեղեկատու»

Ներկայիս Եգիպտոսի մէջ կը գործեն երեք հայկական ազգային վարժարաններ, որոնցմէ երկուքը կը գտնուին Գահիրէի մէջ (Գալուստեան եւ Նուպարեան), իսկ երրորդը՝ Աղեքսադրիա (Պօղոսեան):

Եգիպտահայ ժամանակակից կրթական համակարգին սկիզբ կարելի է նկատել 1828 թուականը, երբ Գահիրէի մէջ հիմնուած է Եղիազարեան դպրատունը: Այդ դպրատան աշակերտները 1854-ին փոխադրուած են Խորէնեան (ի յիշատակ պատմահայր Մովսէս Խորէնացիի) նորակառոյց վարժարանը:

Վարժարանը այդ անունով գործած է մինչեւ 1897 թուականը, երբ օրուան ազգային իշխանութիւնը որոշած է զայն վերակոչել Գալուստեան, ի յիշատակ անոր բարերար Կարապետ Աղա Գալուստի, որ կառուցած էր վարժարանին շէնքը ու նուիրած ազգին եւ անկէ յետոյ մեծարժէք կալուածներ կտակած ի նպաստ նոյն վարժարանին:

Գալուստեան վարժարանը այդ շէնքին մէջ մնացած է մինչեւ 1906-1907 տարեշրջանի աւարտը եւ յաջորդ տարեշրջանէն սկսեալ փոխադրուած է

Գահիրեի մեկ այլ թաղամասը, ուր ցարդ կը շարունակէ գործել:

Ժամանակագրական կարգով յաջորդ վարժարանն է Աղեքսանդրիոյ Պօղոսեան Ազգային վարժարանը, որ սկսած է գործել Արամեան անունով, հաւանաբար 1840-ական թուականներու կեսերուն, եւ իր ներկայ վայրը տեղափոխուած է 1888-ին ու նախ վերակոչուած է Պօղոս Պէյեան եւ ապա Պօղոսեան վարժարան, ի յիշատակ վարժարանի բարերար մեծանուն Պօղոս Պէյ Եուսուֆեանի, որ եղած է Եգիպտոսի փոխարքայ Սոհամետ Ալի Փաշայի աւագ խորհրդականը:

Դարձեալ ժամանակագրական կարգով, երրորդ վարժարանն է Նուպարեան Ազգային վարժարանը, որ հիմնուած է Գահիրեի Զելիոպոլիս արուարձանին մէջ 1924-ին, ուր փոխադրուած են նախապէս Զելիոպոլսոյ մէջ գործող եւ 1916-ին հիմնուած Շաւարշան վարժարանի աշակերտները:

Այս վարժարանին բարերարը եղած է ժամանակակից Եգիպտոսի առաջին վարչապետ Նուպար Փաշա Նուպարեանի որդին, Պօղոս Փաշա Նուպարը, որ 1906-ին հիմնած է Զայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը եւ աւելի ուշ եղած է Ազգային Պատուիրակութեան նախագահը:

Պօղոս Փաշա Նուպար նոյնպէս որոշիչ դեր ունեցած է Գալուստեան վարժարանի 1907-ին կառուցուած նոր շէնքին իրագործումին մէջ, որուն շինութեան ծախսերուն պիտոճէին 80%-ը հոգացած է ինք եւ մնացեալ 20%-ը գոյացած է ժողովրդային հանգանակութեամբ:

Վերոյիշեալ վարժարաններուն կողքին Եգիպտոսի մէջ գործած են բազմաթիւ այլ հայկական անհատական եւ միաբանական (Մխիթարեան Զայրեր, Զայ Կաթողիկէ Զոյրեր) վարժարաններ, որոնք տարիներու ընթացքին բոլորն ալ փակուած են: Ասոնցմէ ցարդ կը մնայ միայն Զելիոպոլսոյ մէջ գործող Անարատ Յղութեան Զայ Զոյրերու վարժարանը, որուն բազմահազար աշակերտութեան մէջ հայեր գրեթէ գոյութիւն չունին եւ ուր հայկական որեւէ նիւթ չի դասաւանդուիր:

Վերոնշեալ Եգիպտահայ երեք ազգային վարժարաններէն առաջին երկուքը կը գործեն Գահիրեի եւ երրորդը՝ Աղեքսանդրիոյ ազգային առաջնորդարանին հակակշռին տակ:

Այդ վարժարանները իրենց երկարամեայ գոյութեան ընթացքին ունեցած են աշակերտութեան թիւի, վայրի եւ ծրագիրներու փոփոխութիւններ: Այդ վարժարաններուն մէջ հեռաւոր անցեալին հայերէն լեզուի, կրօնի եւ ազգային պատմութեան կողքին, այլ նիւթեր եւս դասաւանդուած են հայերէնով (Աշխարհագրութիւն, թուաբանութիւն, երկրաչափութիւն, իրագիտութիւն եւ այլն):

Ասոնցմէ զատ, տարբեր շրջաններու, դասաւանդուած են արաբերէն, թրքերէն, ֆրանսերէն եւ անգլերէն լեզուները:

Այս վարժարանները սկզբնական շրջաններուն գործած են անկախ եւ ինքնուրոյն կրթական ծրագիրներով: Հետագային անոնք իրենց աշակերտութիւնը պատրաստած են Նախ ֆրանսական եւ ապա անգլիական վկայականներու, անշուշտ միշտ դասաւանդելով հայկական նիւթեր:

Անցեալ դարու 60-ական թուականներէն սկսեալ այս վարժարանները սկսած են հետզհետէ համադրուիլ Եգիպտոսի կրթական Նախարարութեան համակարգին հետ, որպէս անգլիական թեքումով վարժարաններ, որոնք Նոյնանման կրթական կարգավիճակ ունեցող այլ վարժարաններու ընդգրկած պետական ծրագրին կողքին, կը դասաւանդեն շաբաթական 5-7 պահ հայկական նիւթեր՝ հայերէն լեզու, կրօն եւ ազգային պատմութիւն:

Եգիպտահայ ազգային երեք վարժարանները ունին համանման ներքին կանոնագիրներ, որոնք վաւերացուած են Եգիպտոսի կրթական Նախարարութեան կողմէ:

Այս կանոնագրերը քանիցս վերատեսութեան ենթարկուած են, քայլ պահելու համար կրթական Նախարարութեան կողմէ կրթական ծրագրին մէջ մտցուող հարկ տեսնուած հերթական փոփոխութիւններուն հետ:

Մինչեւ 1981 թուականը եգիպտահայ երեք ազգային վարժարանները կը համարուէին Նաեւ համայնքային վարժարաններ եւ ըստ իրենց ներքին կանոնագրերուն, արձանագրութեան դիմող իւրաքանչիւր աշակերտ պարտէր ըլլալ ծագումով հայ եւ հայ համայնքի գաւակ. այսինքն՝ մկրտուած հայ եկեղեցւոյ մէջ: Իսկ վարժարանէն ներս հայերէն լեզուն կը դասաւանդուէր որպէս պաշտամունքային լեզու. այսինքն՝ հայ եկեղեցւոյ մէջ կատարուող խորհուրդներու եւ ծիսակատարութիւններու ընթացքին գործածուող լեզու:

1981-ին հրապարակուած կրթական Նոր օրէնքով, բացարձակապէս կ'արգիլուէր վարժարան դիմող աշակերտներուն միջեւ որեւէ բնոյթի գատողութիւն ընել կամ խտրութիւն դնել:

Մարդկային տարրական իրաւունքները յարգելու մտօք մշակուած այս օրէնքով, ազգային վարժարանները այնուհետեւ պարտաւոր էին առանց խտրութեան ընդունիլ ոեւէ Նոր դիմող աշակերտ:

Այս դրութեան տառացի որդեգրումը հիմնովին պիտի աղաւաղէր մեր վարժարաններուն հայկական դիմագիծը:

Եգիպտահայ համայնքին համար ստեղծուած այս բարդ կացութեան առջեւ, օրուան կրթական Նախարարը (այժմ Ազգային Ժողովի Նախագահ) Նկատելի բարեացակամութեամբ ընդառաջեց Գահիրէի Ազգային Առաջ-

Նորդարանի ներկայացուցիչներուն խնդրանքին, որ Եգիպտահայ վարժարանները անգլիական թեքումով վարժարաններ ըլլալու կողքին, նկատուին նաեւ հայերէն լեզուի վարժարան, ուր դիմող աշակերտներու ծնողներէն գոնէ մէկը պարտի հայերէն գիտնալ, որպէսզի կարենայ հետեւիլ իր զաւակին հայերէնի դասերուն: Այս նախապայմանը մինչ այդ արդէն կը գործադրուէր երկրին մէջ գործող անգլիական, ֆրանսական կամ գերմանական թեքումով վարժարաններուն պարագային:

Նոյն առիթով, նախարարը լրջօրէն արծարծեց նաեւ հայերէն լեզուին յաջողութեան կամ ձախողութեան նիւթ ըլլալու պարագան, հաշուի առնելով որ կրթական նախարարութեան համակարգին մէջ, հայերէն լեզուի վերահսկողութեան բաժին գոյութիւն չունի:

Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանի ներկայացուցիչները նախարարէն ջերմօրէն խնդրեցին որ հայերէն լեզուի քննութեան մէջ ձախողելու պարագային աշակերտը անպայման դասարանը կրկնէ, այլապէս աշակերտներուն մօտ պիտի պակսէր հայերէն սորվելու մղօնը:

Նշեալ դժուարութիւնը եւս շրջանցելու համար կրթական նախարարին առաջարկուեցաւ որ պետական վկայականներու քննութիւններու տարիներուն (նախակրթարանի, բարձրագոյն նախակրթարանի եւ երկրորդականի ակադեմիական քննութիւններ), հայկական նիւթերը նկատի չառնուին որպէս պարտադիր նիւթ: Սակայն հայերէնը յաջողութեան համար պարտադիր նիւթ նկատուի պետական քննութիւն չեղած միւս բոլոր տարիներուն. այսինքն՝ դասարանէ դասարան տեղի ունեցող կարգափոխութեան վարժարանական ներքին բոլոր քննութիւններուն ընթացքին: Նախարարութիւնը այս լուծումը ընդունեց եւ համաձայն գտնուեցաւ որ ներքին քննութիւններու տարիներուն, հայերէնի մէջ ձախողած աշակերտը չի կրնար հայկական վարժարանի մէջ շարունակել իր ուսումը, սակայն, այլ՝ ոչ հայկական վարժարան մը յաճախելով, կրնայ իր ուսման ընթացքը լրումի հասցնել:

Նախարարութիւնը պահանջեց նաեւ որ վարժարաններու հայկական ծրագիրը պատրաստուի համայնքին օրուան Առաջնորդի պատասխանատուութեան տակ եւ իր գրաւոր հաւաստիքով, թէ ծրագիրը երկրին ըմբռնումներուն եւ արժեքներուն հակասող որեւէ նիւթ չպարունակէ:

Ասոնցմէ զատ, պայման կը դրուէր որ հայերէնով դասաւանդելի բոլոր գիրքերէն մէկական օրինակ փոխանցուի կրթական նախարարութեան:

Այս բոլոր պայմանները, որոնք նախարարութեան կողմէ բարեացակամ մօտեցումի արդիւնք էին, լրացուելէ յետոյ, Եգիպտոսի երեք հայկական

վարժարաններու ներքին կանոնագրերը տուեալ պայմաններու ընդգրկումով վաւերացուեցան եւ ցարդ ի զօրու են:

Այժմ նշեալ երեք ազգային վարժարաններն ալ կը գործեն որպէս երկրորդական վարժարան:

Այս վարժարանները երկար ժամանակէ ի վեր ունէին մանկապարտեզի երեք յաջորդական կարգերով դասարաններ՝ բողբոջ, կոկոն եւ ծաղիկ:

Կրթական նախարարութիւնը, սակայն, որպէս մանկապարտեզ կ'ընդունի միայն երկու դասարան՝ կոկոն եւ ծաղիկ, իսկ բողբոջ դասարանը օրինապէս ընդունելի չի նկատեր, եւ այդ դասարանի աշակերտները կը համարուին մանկամսուրի տարիք ունեցողներ (2.5 տարեկան):

Այս պայմաններուն տակ վարժարանները բողբոջ դասարանը կը պահեն անպաշտօն կերպով եւ զայն կը նկատեն մանկապարտեզի նախապատրաստական դասարան:

Ուրեմն երեք ազգային վարժարանները ունին կրթական հետեւեալ դրութիւնը.

1.- Դասարաններու թիւ

Մանկամսուր	1 կարգ	բողբոջ
Մանկապարտեզ	2 կարգ	կոկոն եւ ծաղիկ
Նախակրթարան	6 կարգ	
Բարձրագոյն նախակրթարան	3 կարգ	(արաբերէնէ թարգմանաբար կը կոչուի նաեւ Պատրաստական)
Երկրորդական	3 կարգ	
Գումար	14 + 1 կարգ	

2.- Դասաւանդուող սիւթեր

Որպէս անգլիական թեքումով լեզուի վարժարան կ'ուսուցուի.

Արաբերէն լեզու եւ արաբերէնով հայրենագիտութիւն եւ կրօնք

Անգլերէն լեզու եւ անգլերէնով գիտական սիւթեր

Ֆրանսերէն լեզու

Նախակրթարանի 7 կարգէն սկսեալ

Ձեռային աշխատանք

Նախակրթարանի եւ բարձրագոյն

Նախակրթարանի մէջ

Երգ

Գծագրութիւն

մինչեւ Բ երկրորդական

Գալով հայկական սիւթերուն, անոնց յատկացուած են՝

Նախակրթարանի մէջ	5 պահ հայերէն, 1 պահ ազգային պատմութիւն, 1 պահ կրօն
Բարձր. նախակրթարանի մէջ	4 պահ հայերէն, 1 պահ ազգային պատմութիւն, 1 պահ կրօն
Երկրորդականի մէջ	3 պահ հայերէն, 1 պահ ազգային պատմութիւն, 1 պահ կրօն

Ինչպէս կը տեսնուի, հայկական սիւթերու յատկացուած պահերը կը տարուբերին շաբաթական 5-7 պահի միջեւ, մինչ արաբերէն լեզուի պահերը կը հասնին շաբաթական 8-11 պահի, իսկ անգլերէն լեզուի պահերը շաբաթական 7 պահի:

3.- Դասապահերու թիւ

Վարժարանները հնգօրեայ դրութեամբ կը գործեն եւ արձակուրդ ունին Ուրբաթ եւ Կիրակի օրերը:

Ասոնցմէ զատ վարժարանները կը փակուին պետական տօներուն եւ իրենց ներքին կանոնագրով նախատեսուած կարգ մը ազգային եւ կրօնական տօներուն:

Դպրոցական տարին կը սկսի Սեպտեմբեր 15-ին եւ կ'աւարտի Մայիսի վերջը:

Դասապահերը օրական 9, այսինքն շաբաթական 45 պահ են: Կան նաեւ երկու զբօսանքներ, առաջինը՝ 15 եւ երկրորդը 20 վայրկեան:

Դասապահերու տեւողութիւնն է 40 վայրկեան:

Դպրոցական օրուան տեւողութիւնն է ժամը 8-էն ժամը 2:30:

4.- Տնօրէն, ուսուցիչ, աշակերտութիւն

Երեք վարժարաններու տնօրէնները հայ են, իսկ ուսուցիչները՝ հայ եւ օտար, որոնց մէջ օտարները մեծամասնութիւն կը կազմեն:

Աշակերտները բոլորն ալ հայ են, ներառեալ խառն ամուսնութիւն-ներու զաւակները:

5.- Պետական քննութիւններ

Աշակերտները կը մասնակցին 5 պետական քննութիւններու

Նախակրթարանի	4 դասարանին
Նախակրթարանի	2 դասարանին
Բարձրագոյն նախակրթարանի	4 դասարանին
Երկրորդականի	Բ եւ Գ դասարաններուն

6.- Մանկապարտեզ

Մանկապարտեզի աշակերտությունը կը սորվի.

Հայերեն, արաբերեն, անգլերեն

թուրքախոսություն, երգ, ձեռնային աշխատանք

7.- Աշակերտության թիվ

	Գալուստեան	Նուպարեան	Պօղոսեան	Գումար
Մանկամսուր (Բողբոջ)	3	9	8	20
Կոկոն	7	6	5	18
Ծաղիկ	6	5	4	15
Ա. Նախակրթարան	3	13	-	16
Բ. Նախակրթարան	3	10	5	18
Գ. Նախակրթարան	2	6	-	8
Դ. Նախակրթարան	4	8	3	15
Ե. Նախակրթարան	1	8	-	9
Չ. Նախակրթարան	8	7	5	20
Ա. Բարձր. նախակրթարան	-	9	-	9
Բ. Բարձր. նախակրթարան	3	7	4	14
Գ. Բարձր. նախակրթարան	5	5	2	12
Ա. Երկրորդական	-	-	-	-
Բ. Երկրորդական	5	6	2	13
Գ. Երկրորդական	2	4	2	8
Գումար	49	94	32	175
Մանկամսուր	3	9	8	20
Համագումար	52	103	40	195

Ծանոթ.

Վերելի տախտակին մեջ գծիկով (-) ցոյց տրուած դասարաններուն մեջ աշակերտներ չկան:

Բացառությամբ է երկրորդական բաժնի առաջին դասարանը: Այդ դասարանին երեք վարժարաններուն մէջ պարապ ըլլալուն պատճառը այն է, որ պետական որոշումով 4 տարի առաջ, Նախակրթարանի բաժինը, որ մինչ այդ կը բաղկանար 5 դասարաններէ, վերածուած է 6 դասարանի:

Հետեւաբար այդ տարեշրջանին Նախակրթարանի 5-րդ դասարանի աշակերտները անցած են Նորաբաց 6-րդ դասարանը եւ Նոյն տարեշրջանին բարձրագոյն Նախակրթարանի առաջին դասարանը մնացած է պարապ:

Պարապ դասարանի այս դրութիւնը հերթականօրէն կը շարունակուի, մինչեւ որ Նշեալ փոփոխութենէն 6 տարի անց բոլոր դասարաններու աշակերտութիւնը համալրուի:

*

* *

Նկատելի է որ հայկական վարժարաններու աշակերտութեան թիւը, բաղդատած գաղութին թիւին (շուրջ 5 հազար), շատ նօսր է:

Այս երեւոյթին պատճառներէն առաջինը այն է, որ եգիպտահայ գաղութին մէջ մեծ է երեցներու թիւը, որպէս հետեւանք երիտասարդներու արտագաղթին:

Երկրորդ պատճառը այն է, որ վերջին երկու տասնամեակներուն բազմաթիւ ծնողներ իրենց զաւակները սկսած են օտար վարժարան դրկել: Օտար վարժարան յաճախողներուն ընդհանուր թիւը կը գնահատուի 45-էն 60 աշակերտի միջեւ, այսինքն հայկական վարժարան յաճախողներու թիւին շուրջ 30 տոկոսը:

Օտար վարժարան ըսելով պէտք է հասկնալ օտար երկրորդական վկայականներու (ամերիկեան, անգլիական, գանատական, Ֆրանսական եւ այլ վկայականներ) պատրաստող վարժարաններ, որոնք չեն գործադրեր եգիպտական պետական ծրագիրը եւ որոնց թիւը յարաճուն կերպով կ'աւելնայ:

Ծնողները կ'առարկեն թէ եգիպտական կրթական ծրագիրը աւելորդ նիւթերով խճճուած եւ ծանրաբեռնուած ծրագիր մըն է ու պատրաստուած է ընդհանրապէս անգիր սորվելու համար, մինչդեռ օտար վկայականներու պատրաստող վարժարաններու կրթական ծրագիրները յարաբերաբար աւելի թեթեւ են եւ, ըստ ծնողներուն, մշակուած են անգիր սորվելէ աւելի՝ աշակերտին ըմբռնելու, մտածելու եւ վերլուծելու ունակութիւնները զարգացնելու նպատակով:

Ասոր կողքին կայ նաեւ քաղքենի այն մօտեցումը, թէ օտար վարժա-

րանները անհամեմատորեն ավելի սուղ ըլլալով, միայն «ընտրանի»-ն կրնայ իր զաւակները այդ վարժարանները դրկել, ուր անոնք փոքր տարիքէն կրնան սերտ յարաբերութիւններ մշակել օտար «ընտրանի»-ին իրենց տարեկից զաւակներուն հետ, այն յոյսով որ այդ յարաբերութիւնները կըրնան օգտակար հանդիսանալ իրենց զաւակներուն ապագայ ասպարէզին մէջ:

Հայ աշակերտութեան օտար վարժարան յաճախելու պատճառներուն կարգին, կ'արժէ յիշել նաեւ եգիպտական պետական համալսարաններ մտնելու համար, մասնաւորաբար փնտռուած մասնագիտութիւններու պարագային (բժշկութիւն, դեղագործութիւն, ճարտարագիտութիւն, տնտեսագիտութիւն) պահանջուած բարձր նիշերը:

Պետական երկրորդական վկայականի քննութիւններուն ներկայացողներուն հսկայական թիւը (2008-ին 830 հազար) եւ համալսարաններու մէջ տեղերու սահմանափակ տարողութիւնը, կը ստեղծէ ուսումնական թեժ մրցակցութիւն մը: Յաճախ պատահած է, որ 1 նիշի կամ անոր կոտորակին համար աշակերտներուն զլացուի իրենց փափաքած ճիւղին հետեւիլը: Նոյնպէս, պատահած է, որ 99% միջինով յաջողած աշակերտը չկարենայ իր ուզած ճիւղը ընտրել:

Թերեւս տեղին է նշել նաեւ թէ համալսարան ընդունման տրամադրելի տեղերուն շուրջ 5 տոկոսը յատկացուած է օտար վկայականներուն, որոնց ներկայացողները կրնան ավելի հեշտութեամբ բարձր նիշեր բերել եւ համալսարան մտնելու համեմատաբար ավելի հաւանականութիւններ ունենալ:

Ինչ կը վերաբերի հայկական վարժարան յաճախող աշակերտութեան, նկատառելի է ցաւալի այն իրողութիւնը, թէ մանկամսուրէն մինչեւ երկրորդական, 15 տարի շարունակ հայկական վարժարան յաճախողները վերջաւորութեան ատակ չեն անսխալ հայերէն խօսելու կամ մէկ քանի հայերէն նախադասութիւն անսխալ գրելու:

Նոր սերունդին ճնշող մեծամասնութեան խօսակցական լեզուն եթէ արաբերէն չէ, առնուազն արաբախառն հայերէն մըն է, ուր տիրող լեզուամտածողութիւնը արաբական է:

Այս ցաւալի իրողութեան պատճառները բազմաթիւ են:

Առաջին հերթին կուգայ աշակերտին, անոր ընտանիքին եւ երբեմն նոյնիսկ տնօրէններուն, հայերէն նիւթերու հանդէպ շահագրգռուածութեան պակասը:

Համալսարան մուտքի համար բարձր նիշեր ձեռք բերելու խօլ արշաւին

մէջ, հայերէնը կը մղուի «աղքատ ազգական»ի դիրքին:

Ասոր վրայ եթէ աւելցնենք հայերէն նիւթերու յատկացուած դասապահերու ժամանակացուցային պարտադիր սահմանափակումը, ի յայտ կու գայ թէ հայ աշակերտը հայկական վարժարանին մէջ բաւարար ժամանակ չ'ունենար իր մայրենին տարրական չափով ճանչնալու:

Նոյնպէս, գոյութիւն ունի ուսուցիչի տազնապ: Արդարեւ, երկար ժամանակէ ի վեր հանգստեան տարիքը թեւակոխած հայերէն լեզուի բազմաթիւ ուսուցիչներէ տակաւին կը խնդրուի, որ իրենց առաքելութիւնը շարունակեն ի չգոյէ գիրենք փոխարինող նոր եւ երիտասարդ տարրերու:

Գալով դասագիրքերուն, հայերէն լեզուի պարագային կը գործածուին Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ Զամազգայիսի եւ ԶԲԸՄ-ի հրատարակած դասագիրքերը:

Սուր պահանջ գոյութիւն ունի կրօնի հաճելի եւ մատչելի, գունաւոր տպագրութեամբ գիրքերու: Վերջին տարիներուն Ս. Էջմիածնայ կողմէ հրատարակուած Զայոց Եկեղեցւոյ Պատմութեան շարքը գնահատելի իրագործում մըն է: Սակայն, հոս կը ծագի լեզուի հարցը, քանի որ այդ հրատարակութիւնը միայն արեւելահայերէնով է եւ արեւմտահայերէն տարբերակ չունի: Նոյնպէս, այդ շարքը իր ներկայ ծաւալով կարելի չէ կրօնի համար նախատեսուած շաբաթական մէկ դասապահի սահմանին մէջ դասաւանդել: Զարկ է ուրեմն արեւմտահայերէն աւելի փոքրածաւալ հրատարակութիւն մը պատրաստել:

Պարագան գրեթէ նոյնն է հայոց պատմութեան գիրքերուն համար, որոնց մէջ հայոց պատմութեան հանգրուանները հարկ է առարկայական կերպով ներկայացնել մինչեւ 20-րդ դարու վերջը:

Ինչպէս կը տեսնուի, դժուարութիւնները, որ գոյութիւն ունին՝ ինչ կը վերաբերի ուսուցիչներու եւ դասագիրքերու, կարելի չէ միայն տեղական միջոցներով լուծել: Զաշուի առնելով որ այդ հարցերէն առաւել կամ նուազ չափով կը տառապին բոլոր գաղութները, լուծումը պետք է փնտռել համահայկական մակարդակով:

Ծանօթ իրողութիւն է որ արեւմտահայերէնը տազնապի մէջ է: Կը բաւէ միայն վիճակագրութիւն մը կազմել գիտնալու, թէ արեւմտահայերէնի ժառանգորդ 40 տարեկանէն վար սփիւռքահայերու քանի՞ տոկոսը կրնայ ճիշդ հայերէն գրել կամ քանի՞ տոկոսին համար հայերէնը օրական ընթերցանութեան նիւթ է:

Նման վիճակագրութեան մը արդիւնքը լաւագոյն ցուցանիշը պիտի հանդիսանայ այն ահագանգային վիճակին, որուն մէջ կը գտնուի արեւ-

մտահայերենը, որ իրերու ներկայ վիճակով, դժբաղդաբար հաստատ քայլերով կ'ընթանայ դեպի անեացում:

Այս կացութիւնը կ'ենթադրէ համապատասխան համազգային պատասխանատու կեցուածք:

Տուեալ պայմաններուն մէջ, թերեւս ամենէն նպատակայարմարը պիտի ըլլար, ճիգերու համընդհանուր լարումով, ստեղծել այս հարցին հետ առնչութիւն ունեցող Հայրենիքի եւ Սփիւռքի բոլոր կառոյցներէն կազմուած միացեալ մարմին մը:

Հայրենիքի պարագային նկատի ունինք Ս. Էջմիածինը, Գիտութեան եւ Կրթութեան Նախարարութիւնը, Երեւանի Պետական Համալսարանը, Գիտութիւններու Ակադեմիայի Լեզուի Ինստիտուտը եւ նման այլ կառոյցներ: Իսկ Սփիւռքի մէջ նկատի ունինք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, Բարեգործականը, Համազգայինը, Կիւլպէնկեան Հիմնարկը եւ յարանուանական այլ կառոյցներ, որոնք հայկական ուսումնական հաստատութիւններ կը պահեն:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս մարմինն նպատակը.

- ա.- Հիմնել արեւմտահայերէն դասաւանդող մասնագետ ուսուցիչ պատրաստելու բարձրագոյն հիմնարկ մը (նախընտրաբար Հայաստանի մէջ), որ հետզհետէ զարգանալով վերածուի արեւմտահայերէնի մասնագետ քատրերու կեդրոնի մը, որ թէ՛ մարդուժ պատրաստէ եւ թէ՛ գրականութիւն մշակէ (դասագիրք եւ պարբերաթերթ):
- բ.- Մշակել արեւմտահայերէնի, կրօնի եւ հայոց պատմութեան դասագիրքերու (արեւմտահայերէն) ընդհանուր ծրագիր մը, իր ստորաբաժանումներով, (ըստ Սփիւռքի աշխարհագրական շրջաններուն):
- գ.- Մշակել արեւմտահայերէն մանկական գրականութեան ընդհանուր ծրագիր մը (գիրքեր եւ մանկական պարբերաթերթ):
- դ.- Պատրաստել հայկական նիւթերու վերաբերեալ խտասալիկներ:

Առաջարկուած քայլերը նորութիւն չեն, ոմանք արդէն տեղական ճիգերով կը գործադրուին:

Հարցը պարզապէս անհատական թէ հատուածական ճիգերէ անդին հասնող համապարփակ համազգային ծրագրի մը կազմութիւնն է, որմէ

տեղեակ ըլլան բոլորը եւ ցարդ պատահածին նման, զիրար կրկնող կամ խաչաձեւող աշխատանքներ չտարուին:

Այս ընդհանուր ծրագրին մշակումէն յետոյ, ամէն կազմակերպութիւն կամ նոյնիսկ անհատ կրնայ այդ հիման վրայ, բոլորին գիտակցութեամբ, ընտրել իր կարելիութիւններուն եւ նախասիրութիւններուն համապատասխան յարմար ծրագիրը:

Նիւթը անմիջականօրէն առընչուած ըլլալով հանդերձ եգիպտահայ վարժարաններու դիմակալած դժուարութիւններուն հետ, կարելի չէ ներկայ յօդուածին նեղ սահմաններուն մէջ արելի մանրամասնել:

Նպատակը պարզապէս հպանցիկ կերպով անդրադառնալն է դժուարութիւնները բառնալու կարելի լուծումներուն:

*

* *

Եգիպտահայ կրթական համակարգին մասին տրուած տեղեկութիւնները ամբողջացուցած ըլլալու համար, նշենք նաեւ թէ Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանի ծիրէն ներս, Զրիստոնեայ Ընտանիք կոչուող երիտասարդներու խումբ մը, ղեկավարութեամբ Առաջնորդ Սրբազան Զօր, 2003 թուականէն ի վեր Զելիոպոլսոյ Նուպարեան վարժարանին մէջ կը կազմակերպէ կիրակնօրեայ հաւաքներ, որոնց կը մասնակցին 3-էն 13 տարեկան շուրջ 40-50 երեխաներ եւ պատանեակներ:

Մասնակցողները բաժնուած են երեք խումբերու 3-6, 7-10 եւ 11-13 տարեկան:

Այս տողոցմէ շուրջ 12 հոգին օտար վարժարան կը յաճախեն եւ «կիրակնօրեայ»ն միակ կառոյցն է, որ կը սատարէ անոնց ազգային եւ քրիստոնէական կազմաւորումին:

Գահիրէ, Մայիս 2008

«Տեղեկատու», Յուլիս 2008

ՅԱԲԵԼՈՒԱԾ

ՅԵՏԱԴԱՐՁ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

Անցեալ դարու յիսունական թուականներու վերջերուն, «Արեւ» օրաթերթի օրուան վարչութիւնը (այդ ժամանակ «Արեւ»ը տակաւին չէր փոխանցուած Հայ Ազգային Հիմնադրամին) ինծի առաջարկեց, թերթին այդ շրջանի մեծադիր ծաւալով, օրական երկու սիւնակ թարգմանել եգիպտական մամուլին ընդհանուր ուղղութիւնը ցոլացնող առաջնորդող յօդուածներէն:

Այդ աշխատանքը տարած եմ շուրջ երկու տարի, երբ ամէն առաւօտ կանուխ պաշտօնատեղիս (դրամատուն) երթալէ առաջ, եգիպտական երեք գլխաւոր օրաթերթերը՝ «Ալ Աիրամ»ը, «Ալ Ախպար»ը եւ «Ալ Կումհուրէյա»ն առնելով, կ'ընտրէի յարմար առաջնորդողները՝ անոնց թարգմանութիւնը հասցնելու «Արեւ»ի նոյն օրը կէսօրէ ետք կամ յաջորդ օրը լոյս տեսնելիք թիւին:

Ամենօրեայ այս գործընթացը սատարեց նախակրթարանի հայերէնս որոշ չափով բարելաւելու եւ ամիթ տուաւ մամուլին հետ առաջին անգամ ըլլալով որպէս աշխատակից առընչուելու: Ատկէ վերջ, յաջորդող 16 տարիներուն ընթացքին, հատուկէնս գրութիւններէ յետոյ, առաջին նկատելի աշխատակցութիւնս եղած է, դարձեալ «Արեւ»ին, «Օրինականութիւնը Առաջնորդական Հարցին Մէջ» խորագրով 14 յաջորդական յօդուածներու շարքով մը, որ լոյս տեսած է 13 Դեկտեմբերէն 29 Դեկտեմբեր 1976 երկարող շրջանին, երբ արդէն 1975-էն սկսեալ մաս կը կազմէի համագործակցական* սկզբունքներով կազմուած Գահիրէի Թեմական Ժողովին:

* 1975 թուականը յատկանշական է եգիպտահայութեան համար, քանի որ այդ թուականէն սկսեալ Գահիրէի թէ Աղեքսանդրիոյ մէջ թեմական Ժողովները սկսան կազմուիլ համագործակցական սկզբունքով, աւանդական երեք կուսակցութիւններուն եւ իրենց համակիր անկախներու մասնակցութեամբ:

Այդ դրութեամբ իւրաքանչիւր քաղաքի (Գահիրէ եւ Աղեքսանդրիա) Թեմական Ժողովի 24 անդամներուն բաշխումը, որ Գահիրէի մէջ ցարդ կը շարունակուի, կը ներկայացնէր հետեւեալ պատկերը՝ 4 ռամկավար, 4 հնչակեան եւ 4 դաշնակցական: Ասոնցմէ զատ կային ռամկավարներու համակիր 6 անկախներ, դաշնակցականներու համակիր 5

Նշեալ յօդուածաշարքը լոյս տեսաւ անստորագիր, քանի որ ան ենթադրուած էր ներկայացնել Թեմական Ժողովի՝ այսպէս կոչուած Էջմիածնական ճակատին տեսակետը, այդ օրերուն կայանալիք առաջնորդական ընտրութեան գործընթացին մասին եւ կը մատնանշէր եգիպտահայ առաքելական համայնքի Կազմական Կանոնագրին մէջ Առաջնորդի ընտրու-

անկախներ եւ բոլորին հաւանութիւնը վայելող եւս մէկ անկախ: Դետագային, վերջին պարագան, ինչ ինչ հանգամանքներու բերումով միացուեցաւ Թեմական Ժողովի դաշնակցական հատուածի անկախներուն:

Այս դրութեամբ, Թեմականի 24 անդամներու կազմը կը ներկայանար, այսպէս կոչուած, Էջմիածնական ճակատէն 14 անդամով եւ Դաշնակցական ճակատէն 10 անդամով:

Այս արդիւնքին կարելի եղաւ հասնիլ յետ երկարատեւ բանակցութիւններու, հիմնուելով 1975-էն առաջ եւ 1955-էն սկսեալ կատարուած թեմական ամբողջական կամ մասնակի ընտրութիւններուն արդիւնքներուն վրայ, ուր Էջմիածնական ճակատը կը ստանար քուէներուն մեծամասնութիւնը եւ առանձին կը կազմէր ազգային իշխանութիւնը: Իսկ դաշնակցականներն ու իրենց համակիրները կը ստանային ընտրողներու քուէներուն 40 կամ առաւելագոյնը 45 տոկոսը եւ դուրս կը մնային թեմական ժողովներէն (տուեալ շրջանին այս երեւոյթը թերեւս միայն մէկ անգամ խախտած է Աղեքսանդրիոյ մէջ):

Չորս տարին անգամ մը նախատեսուած (ամբողջական կամ մասնակի) այս ընտրութիւններուն գրեթէ համանման արդիւնքները կը մղէին «Յուսաբեր»ի պատասխանատուները իրենց թերթին մէջ ջատագովելու այն գաղափարը, թէ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար որ Թեմական Ժողովի աթոռները բաժնուէին ընտրութիւններուն մէջ ձեռք բերուած քուէներուն համեմատ. այսինքն՝ իւրաքանչիւր ճակատի յատկացուէին իր շահած ընդհանուր քուէներուն համեմատութեամբ աթոռներ, փոխանակ ձայներու մեծամասնութիւնը ստացող ճակատին անդամներուն ամբողջ Թեմական Ժողովը առանձին կազմելու իրաւունք տալու:

Այս փափաքը տրամաբանական թուելով հանդերձ, անոր գործադրութիւնը պիտի հակասէր եգիպտահայ առաքելական համայնքին պետականօրէն վաւերացուած գործող կազմական կանոնագրին, ըստ որուն՝ ընտրութեան արդիւնքը կ'որոշուի անհատներու (եւ ոչ թէ ցանկերու) ստացած առաւելագոյն քուէներու թիւին հիման վրայ: Դետեաւար, 1975-էն սկսեալ փոխադարձ համաձայնութեամբ կազմուած Թեմական Ժողովի «աթոռաբաշխում»ի համեմատութիւնները ձեւով մը նուիրագործումն են 1955-էն մինչեւ 1975 երկարող շրջանին համայնքին մէջ կատարուած թեմական յաջորդական ընտրութիւններուն ընթացքին իւրաքանչիւր ճակատի հաւաքած ձայներու համեմատութեան:

1975-էն սկսեալ, այս դրութեամբ, իւրաքանչիւր թեմական ընտրութեան, կողմերը կը ներկայացնեն իրենց յատկացուած աթոռներուն թիւին համեմատ թեկնածուներ եւ հանրութեան կը ներկայանան միացեալ ցանկով մը: Այդ ցանկը երկու ճակատներուն զօրավիգը վայելելով, ցարդ կատարուած բոլոր թեմական ընտրութիւններուն՝ առանց արգելի ունեցած է քուէարկութեան ներկայացող ազգայիններու ձայներուն բացարձակ մեծամասնութիւնը:

թեան վերաբերեալ գոյութիւն ունեցող հակասութիւնները եւ անորոշութիւնը: Ան միաժամանակ կը պատասխանէր Աղեքսանդրիոյ Թեմականի դաշնակցական հատուածի երեսփոխաններէն Տիար Լեւոն Մամուրի ստորագրութեամբ «Յուսաբեր»ի մէջ 30 Յոկտեմբերէն մինչեւ 20 Նոյեմբեր 1976 լոյս տեսած 14 երկարաշունչ յօդուածներու շարքին, որ լի էր բազմաթիւ անհեթեթութիւններով: «Յուսաբեր»ի խմբագրութիւնը անդրադառնալով այդ յօդուածաշարքին խիստ վիճալարոյց բնոյթին, յարմար դատած էր անոր «գլխարկ»ին մէջ իր կողմէ շեշտել թէ այդ ուսումնասիրութիւնը «շինիչ» է եւ «նպատակ»ը միջհամայնքային վեճ ստեղծել չէ:

Տիար Մամուրի յօդուածաշարքը բացայայտ կերպով կը պաշտպանէր այդ ժամանակ Առաջնորդական Տեղապահի պաշտօնէն հրաժարած եւ որպէս Աղեքսանդրիոյ հոգեւոր հովիւ պաշտօնավարող Չինչինեան Սրբազանի առաջնորդութեան թեկնածութիւնը, նոյն ատեն փորձելով խժքծել պաշտօնի վրայ գտնուող առաջնորդութեան միւս թեկնածուն՝ Առաջնորդական Տեղապահ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապունճեանը:

Կացութիւնը այնպիսին էր, որ տեղապահ վարդապետին արդարութիւն ընելու համար մամուլով տրուած որեւէ լուսաբանիչ բացատրութիւն ինքնաբերաբար կրնար մեկնաբանուիլ որպէս Չինչինեան Սրբազանին հակադրութիւն:

Այսպիսով առաջնորդական աթոռին շուրջ կը ստեղծուէր ընտրապայքարի անտեղի մթնոլորտ մը, որուն մէջ որեւէ դէր չունէին յիշեալ երկու հոգեւորականները:

Այդ միջոցին Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ կը գումարուէին Թեմական ժողովի խորհրդակցական եւ պաշտօնական նիստեր: Տեղի կ'ունենային տենդոտ վիճաբանութիւններ, առաջնորդական ընտրութեան հարցով Թեմական Համագումարի տարուելիք օրակարգի նիւթերը որոշելու համար:

Վերջապէս, Կազմական Կանոնագրին անորոշութիւնները առանց կանոնագրային փոփոխութեան շրջանցելու համար, կարելի եղաւ համաձայնութեան ընդհանուր եզր մը գտնել, ըստ որուն երկու թեմական համագումարներ պիտի գումարուէին, առաջինով կառավարութեան տեղեկացնելու թէ երկրորդ համագումարով մը տուեալ թուականի մը տեղի պիտի ունենայ Առաջնորդի ընտրութիւնը:

Այս ձեւը որդեգրուեցաւ, որովհետեւ զարմանալիօրէն Եգիպտահայ Կազմական Կանոնագրին մէջ որեւէ խօսք չկայ Առաջնորդը Թեմական Համագումար ժողովով ընտրելու մասին:

Ընթերցողը թերեւս հարց տայ թէ հապա մինչ այդ ինչպէ՞ս կայացած են

եզիպտահայոց Նախորդ առաջնորդներու ընտրութիւնները:

Իրականութիւնը այն է, որ եզիպտահայոց Նախորդ Առաջնորդին՝ Մամբրէ Արք. Սիրունեանի ընտրութիւնը տեղի ունեցած էր 1945-ին: Այդ թուականէն շուրջ տարի մը յետոյ սկսած է գործել ազգային առաջնորդարանին կողմէ մշակուած ու ներկայացուած եւ պետութեան կողմէ փոփոխութիւններով Մարտ 1946-ին վաւերացուած նոր կազմական կանոնագիր մը:

Եւ ահա անորոշութիւններ ունեցող այդ նոր կանոնագրով, 30 տարի յետոյ՝ 1976-ին, առաջին անգամ ըլլալով պիտի կատարուէր Առաջնորդի ընտրութիւնը:

Ինչպէս յիշեցինք, կանոնագրային անորոշութիւնը շրջանցելու համար, ըստ Նախատեսուածին, առաջին Թեմական Համագումար Ժողովը* Նիստ գումարեց Աղեքսանդրիոյ մէջ 28 Դեկտեմբեր 1976-ին եւ ներքին գործոց Նախարարութիւնը տեղեակ պահուեցաւ թէ Համագումար Ժողովը Առաջնորդի ընտրութիւնը պիտի կատարէ 21 Յունուար 1977-ին:

Սակայն այդ շրջանին երկրին մէջ կարգ մը սպառնողական ապրանքներու վրայ եղած զիններու յաւելումին դեմ որպէս բողոք տեղի ունեցան ձախակողմեան տարրերու կողմէ դրդուած համատարած խլրտումներ, որոնք թէեւ երկու օրէն զսպուեցան, սակայն մինչ այդ Թեմական Համագումար Ժողովը շաբաթով մը յետաձգուեցաւ:

Տուեալ միամսեայ ժամանակամիջոցին, կառավարութենէն առարկութիւն եկած ըլլալով, Թեմական Համագումար Ժողովը Նիստ գումարեց Գահիրէի մէջ 28 Յունուար 1977-ին:

Սոյն Նիստին, Համագումար Ժողովին 48 անդամներէն ներկայ գտնուեցան 46 հոգի եւ ընտրութեան արդիւնքը եղաւ հետեւեալը՝

30 ձայն ի նպաստ Զաւէն Եպս. Չինչինեանի
15 ձայն ի նպաստ Ներսէի Ծ. Վրդ. Բապունճեանի
1 ճերմակ քուէ

Համագումարը ատենապետող Գահիրէի Թեմական Ժողովի ատենապետ Տիար Բօլ Զիլիտճեան սոյն ընտրութեան արդիւնքը** կը տեղեկացներ

* Համագումար Ժողովը կը կազմուի Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ զոյգ Թեմական Ժողովներու միատեղ գումարումով:

**1975-ին պաշտօնի գլուխ եկած համագործակցական նորընտիր Թեմական Ժողովը, ըստ կողմերու միջեւ ընտրութենէն առաջ կայացած համաձայնութեան, պարտականութիւն ուներ եզիպտահայոց Նախկին առաջնորդ Մամբրէ Արք. Սիրունեանի մահէն յետոյ, 1966-էն ի վեր թափուր մնացած առաջնորդական աթոռին համար ընտրել նոր գահակալ մը:

այդ ժամանակ Նիւ Եորք գտնուող Չաւէն Սրբազանին դրկուած հեռագրով մը, որուն մէջ կը յիշեր թէ ան Առաջնորդ ընտրուած է միաձայնութեամբ, ինչ որ իրականութեան չէր համապատասխաներ:

Եգիպտահայոց նոր առաջնորդի պաշտօնին համար կային երկու թեկնածուներ՝ Չաւէն Եպս. Զինչինեանը, որ 1958-էն ի վեր կը գործեր Աղեքսանդրիոյ մէջ եւ պաշտօնի վրայ եղող առաջնորդական տեղապահը՝ յանձին Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապունճեանի, որ Գահիրէի մէջ կը գործեր 1967-էն սկսեալ:

Հարկ է նշել թէ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապունճեանէն առաջ տեղապահի պաշտօնը կը վարեր Չաւէն Սրբազանը, որուն համար կ'ըսուէր թէ Գալուստեան Ազգային Վարժարանի հարցերով Գահիրէի ազգային իշխանութեան հետ տարակարծութիւններ ունենալով, նախապէս զանազան փաստաթուղթերու վրայ տեղապահի հանգամանքով իր դրած ստորագրութիւնը յետոյ կոչելով, կը հրաժարի տեղապահի պաշտօնէն եւ կը շարունակէ Աղեքսանդրիա մնալ որպէս հոգեւոր հովիւ: (Տեղապահութենէն հրաժարած շրջանին, Զինչինեան Սրբազան նախ 1974-ին կ'այցելէ Հարաւային Ամերիկա՝ Արժանթինի, Ուրուկուէյի եւ Պրագիլի թեմերը եւ 1977-ին, ինչպէս նշուեցաւ, 6 ամիսով կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ):

Օրուան ազգային իշխանութիւնները այս անյարմար կացութիւնը կը դիմագրաւէն հրաժարեալ Սրբազանին տեղ առաջնորդական տեղապահ ընտրելով սաղիմական միաբան (1956-էն առաջ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Միաբանութեան անդամ) Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապունճեանը:

Եթէ Չաւէն Սրբազանին վերագրուած վերը յիշուած դիրքորոշումը չըլլար, իրերու բնական ընթացքով ինք պէտք է ըլլար Եգիպտահայոց նոր առաջնորդը: Սակայն ինք առաջնորդական տեղապահի պաշտօնէն հրաժարած եւ իր տեղը այլ տեղապահ մը ընտրուած ըլլալով՝ կացութիւնը փոխուած էր:

Գահիրէի թէ Աղեքսանդրիոյ զոյգ Թեմական Ժողովներու դաշնակցական հատուածը, կարելի է ըսել, գործող տեղապահին հետ կը յարաբերէր պարտ ու պատշաճ ձեւով: Սակայն հասկնալի էր որ նոյն այդ հատուածին համար, անկախաբար այլ հանգամանքներէ, տեղապահ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապունճեանը առաջնորդութեան համար բաղձալի թեկնածու մը չէր կրնար ըլլալ, հաշուի առնելով որ ան 1956-ին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ընտրութեան առիթով Կիլիկեան Միաբանութեան մէջ ստեղծուած երկփեղկումէն յետոյ Անթիլիասէն հեռացող կամ հեռացուած հոգեւորականներէն էր: Հոս տեղին պիտի ըլլայ նշել թէ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապունճեան իր տեղապահութեան ամբողջ շրջանին անաչառ եւ արդարակոորով վերաբերմունք մը ցուցաբերեց բոլորին հանդէպ անխտիր:

Գալով Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ, այսպէս կոչուած, Էջմիածնական ճակատի անդամներուն, անոնք մեծամասնութիւն ըլլալով հանդերձ, միակամ չէին առաջնորդի ընտրութեան հարցին մէջ, իբր հետեւանք մասնաւորաբար դիրքորոշումին այդ ճակատին Աղեքսանդրիոյ Թեմականի կարգ մը անդամներու, որոնք կը նախընտրէին իրենց ծանօթ՝ Աղեքսանդրիոյ երկարամեայ հոգեւոր հովիւ եւ առաջնորդական փոխաւորող տեսնել առաջնորդական աթոռին վրայ:

Հետագային, յայտնի եղավ թե Չինչինեան Սրբազան Միացեալ Նահանգներ մեկնելէ առաջ ընդունած է այցելութիւնը իր Առաջնորդ ընտրութիւնը ջատագովող խումբ մը համակիրներու, որոնց մէջ գտնուած է նաեւ Տիար Բօլ Զիլիտճեան: Չինչինեան Սրբազան խոստացած է Եգիպտոս վերադառնալ ՄԻԱԶԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ առաջնորդ ընտրուելու պարագային:

Դրկուած հեռագրին մէջ եղած այս բացայայտ անճշգրտութեան մասին թե՛ ընտրութեան յաջորդող պաշտօնական ժողովներուն ընթացքին, թե՛ ալ մամուլով որեւէ ակնարկութիւն կամ առարկութիւն չեղաւ, հաւանաբար նկատի ունենալով որ նման մատնանշում մը գործնականին մէջ ոչինչ պիտի փոխեր եւ, ընդհակառակը, կրնար նոր հարցերու դուռ բանալ:

Առաջնորդական ընտրութենէն յետոյ, Ներսէս Ծ. Վարդապետ շուրջ 5 ամիս շարունակեց վարել Առաջնորդական Տեղապահի պաշտօնը եւ հակառակ իրեն եղած բազմաթիւ թախանձանքներուն, նախընտրեց Ֆրանսա հաստատուիլ եւ 7 Յուլիսին Եգիպտոսէն մեկնելով, ստանձնեց Փարիզի արուարձաններէն Ալֆորվիլի համայնքին (շուրջ 7000 հոգի) հովուութիւնը: Ան ցարդ կը ծառայէ նոյն համայնքին եւ 2008-ին հանգստեան օրինական տարիքը թեւակոխած ըլլալով, քաշուած է վարչական պաշտօններէ, սակայն նուիրումով կը շարունակէ իր հոգեւոր ծառայութիւնը:

Չաւէն Եպսկ. Չինչինեան, որ Միացեալ Նահանգներ մեկնած էր Յունուար 1977-ին գումարուելիք Թեմական Համագումար ժողովէն քանի մը օր առաջ, Եգիպտոս վերադարձաւ 18 Յուլիս 1977-ին եւ ստանձնեց իր առաջնորդական պաշտօնը, որուն նախագահական վաւերացումը տրուեցաւ 22 Սեպտեմբեր 1977-ին:

Այս ամփոփ ներածականը մօտաւոր գաղափար մը կու տայ 1977-ին ընտրուած Եգիպտահայոց նոր Առաջնորդին ընտրութենէն առաջ գոյութիւն ունեցած իրավիճակին մասին:

Ծանօթ իրողութիւն է որ սփիւռքահայ իրականութեան մէջ իւրաքանչիւր թեմակալ առաջնորդ անխուսափելիօրէն իր կնիքը կը թողու այն համայնքին վրայ, զոր կը հովուէ ու կ'առաջնորդէ: Նոյն ատեն, ան բազմաբնոյթ

Գահիրէի ռամկավարները եւ իրենց համակիրներու մեծամասնութիւնը կողմնակից էին Ներսէս Ծ. Վարդապետի ընտրութեան:

Հնչակեաններուն դիրքը սկիզբը շատ յստակ չէր, սակայն հետզհետէ պարզուեցաւ որ անոնք աւելի հակամետ էին Չաւէն Սրբազանի ընտրութեան:

Այս տուեալներու լոյսին տակ, կարելի է ըսել թէ առաջնորդական ընտրութեան առիթով եղած քուէարկութեան արդիւնքը հարազատօրէն կը ցոլացներ առկայ դիրքորոշումները:

թելերով կապուած կ'ըլլայ համայնքին տարբեր շերտաւորումներուն եւ անդամներուն հետ: Չինչինեան Սրբազան այս ընդհանուր օրինաչափութեան մէջ բացառութիւն չէր կրնար կազմել: Հետեւաբար, զարմանալի պէտք չէ թուի որ երբեմն անդրադարձներ ըլլան իր մասին՝ կարգ մը յօդուածներու վերաբերեալ տրուելիք լուսաբանութիւններու առիթով:

*

* *

Այժմ կ'անցնիք ներկայ հատորին «Յօդուածներ» ընդհանուր խորագիրը կրող բաժնին կարգ մը յօդուածներու գրառումի պարագաներուն լուսաբանութեան:

Ընթերցողը պիտի նկատէ թէ այս բաժնին առաջին յօդուածը՝ «ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻ ՄԸ ՍԵՄԻՆ» խորագրով (գրուած իմ կողմէ) ստորագրուած է «Ա.» սկզբնատառով եւ լոյս տեսած է 26 Յուլիս 1977-ին, այսինքն Սրբազան հօր իբր Առաջնորդ Եգիպտոս վերադարձէն գրեթէ շաբաթ մը յետոյ:

Այս յօդուածը եւս, իր կարգին, հրատարակուած է զայն գրողին ստորագրութենէն տարբեր ստորագրութեամբ, որովհետեւ ենթադրուած էր, որ ան ցոլացնէ առաջնորդական ընտրութեան յաջորդող նոր հանգրուանին «Արեւ»ի շրջանակին որդեգրած ողջմիտ դիրքորոշումը:

Չինչինեան Սրբազան եգիպտահայ մամուլին հետեւելով եւ թեմական համագումար ժողովներուն ընթացքին յայտնուած տեսակետներուն վերահասու դառնալով, տեղեակ էր թէ ռամկավարներու եւ իրենց համակիրներու մեծամասնութիւնը թեր չէր եղած իր ընտրութեան: Սակայն ընտրութենէն յետոյ, կացութիւնը փոխուած էր եւ բոլորը հաւաքուած էին նոր Առաջնորդին շուրջ: Ինչպէս նշուեցաւ, յիշեալ յօդուածը դիրքորոշումի փոփոխութեան հրապարակային արձագանգը պիտի հանդիսանար:

Հարկ չկայ շեշտելու թէ իւրաքանչիւր յօդուած գրի առնուած է մասնաւոր առիթով մը:

Օրինակ, «ԴՐԱՄԻՆ ՇԽՇԽԿՈՅԸ» (5 Հոկտեմբեր 1977) գրուած է երբ հարուստ ազգային մը, բարեսիրական նպատակով սարքուած ազգային ճաշկերոյթի մը առիթով, կազմակերպիչներուն հետ կը սակարկէր որ փոխան իր տալիք նուիրատուութեան՝ զինք բազմեցնէին Առաջնորդին եւ օրուան ձեռնարկը նախագահող անձին ճիշդ քովի աթոռը: Տեսակ մը մուրացուած պատիւ, որ պիտի գնուի դրամով եւ երբեմն ալ... դրամին շխշխկոցով:

«ՍԻՆ ԵՐԱՉՆԵՐ, ՆՈՐ ՉՈՐԵՐ» (3 Մարտ 1984):

Միայն քառորդ դար առաջ լոյս տեսած սոյն գրութիւնը այս օրերուն կրնայ պատմական հեռաւոր անցեալէն եկող արձագանգի մը պատրանքը տալ:

Կար ժամանակ մը, ոչ շատ հեռու, երբ Սփիւռքը բաժնուած էր երկուքի: Եռագոյն դրօշը հայութեան մէկ հատուածին կողմէ իր պատմական պատկառելի պատուանդանէն վար բերուելով, վերածուած էր հատուածական անհաշտ պայքարի գործիքի: Այդ պայքարին ամենէն թեժ մէկ պահուն, օր ցերեկով, Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ զոհուեցաւ չորս հատուածական «սուրբ»երու ձեռքով դաշունահարուած բարձրաստիճան հայ եկեղեցական մը:

Այս արարքը աւելի եւս սրեց գոյութիւն ունեցող կիրքերը եւ եռագոյնը վերածուեցաւ խզումի եւ բաժանումի ազդակի, հայրենի իշխանութեան դէմ ճոճուող անզօր գէնքի եւ «գերեալ ազգ»ի մը խորհրդանիշին:

Բարեբախտութիւն է որ անկախ պետականութիւնը եռագոյնը ազատագրեց հատուածական պատկանելիութենէն ու շահագործումէն եւ զայն վերադարձուց իր բնական ու պատուաբեր բարձունքին, դարձեալ միաւորելով հայութիւնը անոր շուրջ:

Երանի, սակայն, եռագոյնին վերադարձը տեղի ունենար առանց անցած ըլլալու շուրջ 65-ամեայ դաժան ուղի մը: Երանի չըլլային այդ ուղին յիշեցնող ցաւերն ու դառնութիւնները, որոնք ցարդ կը յամառին զգացնել իրենց յետ ժաժային ներկայութիւնը մերօրեայ եկեղեցական կեանքէն ներս:

«ԱՐԺԵՉԱՓ» խորագիրը կրող յօդուածը (10 Մարտ 1984) գրուած է Գահիրէի մէջ գործող քահանայի մը քահանայական լանջախաչ շնորհելու առիթով:

Ի դեպ, յիշեալ քահանան, խիստ սահմանափակ կարողութիւններով, կարելի է ըսել կոչում չունեցող անձ մըն էր, որ ի չգոյէ լաւագոյնի՝ մերձաւոր գաղութ մը գալով Գահիրէի համայնքին համար հոգեւոր հովիւ օծուած էր:

Հոգեւոր հովիւը միշտ կ'արժանանայ իր համայնքին խոր յարգանքին եւ գնահատանքին, երբ ունի հովիւի վայել յարգելի եւ գնահատելի տուեալներ:

Ողբերգութիւնը կը սկսի այն ժամանակ, երբ յարգանքը կը շռայլուի յարգելի տուեալներու բացակայութեան:

Խնդրոյ առարկայ քահանան, հակառակ Գահիրէի համար օծուած ըլլալուն, կը փափաքէր եւ կը ձգտէր արեւմուտք հաստատուիլ:

Առաջնորդ Սրբազան հայրը, քահանային մեկնումի փափաքը մեղմելու միտումով, իրեն շնորհած էր քահանայական լանջախաչ կրելու պատիւը, ինչ որ համայնքի զաւակներուն մեծամասնութեան մօտ արդար ընդվզում յառաջացուցած էր: Ուրեմն այս յօդուածը հարկ է կարդալ որպէս այդ ընդվզումին զուսպ մէկ արձագանգը:

Աւելի ընդվզեցուցիչը այն է, որ յօդուածը լոյս տեսնելէ յետոյ, համայնքային կառոյցին մէջ բարձրադիր անձ մը գրութեան մասին դժգոհութիւն յայտնած է, առարկելով թէ տրուածը *թէնէքէի** կտոր մըն է, կ'արժէ՞ այդ մասին խօսիլ: Անշուշտ ակնբախ է որ կարգ մը մարդիկ կը տեսնեն միայն նիւթականը, առանց ընկալելու բարոյական արժէքները:

«ԳՈՎԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՆՔՆԱԳՈՅՈՒԹԻՒՆ» (31 Յունուար 1987):

1987 Յունուարին, Գահիրէի Թեմական Ժողովի օրուան ատենապետ Տիար Բօլ Զիլիտճեան գաղափարը կ'ունենայ ազգային իշխանութեան առաջարկելու, որ 1967-էն ի վեր, Նախորդ 20 տարիներուն ընթացքին, Գահիրէի Թեմական Ժողովին շիջած անդամներուն համար հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուի, յարգելու համար անոնց յիշատակը եւ յիշելու անոնց գործունեութիւնը:

Ազգային իշխանութիւնը, ընդառաջելով այս առաջարկին, եգիպտահայ մամուլին կը դրկեր համապատասխան յայտարարութիւն մը, ուր կը յիշուէին տուեալ շրջանին Թեմական Ժողովի ողբացեալ անդամներուն անունները, թիւով 12 հոգի:

Նորութիւնը այն էր, որ ազգային իշխանութեան այդ յայտարարութեան ճիշդ տակը կը հրատարակուէր Նաեւ «Կոչ Գահիրէի Հայութեան» վերտառութեամբ ուրիշ յայտարարութիւն մը եւս, գրեթէ նոյն բովանդակութեամբ, սակայն առանց անուններ յիշելու: Ան կը կրէր «Պապա Բօլ» ստորագրութիւնը:

Այս գոյգ յայտարարութիւններուն եգիպտահայ մամուլին մէջ այս ձեւով լոյս ընծայումը կը մղէր ենթադրելու թէ երկու յայտարարութիւններն ալ դրկուած են Ազգային Առաջնորդարանէն:

Այսպիսով կը ստեղծուէր կացութիւն մը, ուր ազգային իշխանութեան պաշտօնական մէկ յայտարարութեան կը զուգորդուէր Թեմական Ժողովի ատենապետին ինքնատուր եւ ծիծաղաշարժ մէկ տիտղոսով ստորագրուած այլ յայտարարութիւն մը:

* Թիթեղի:

Այս բոլորը կարելի էր խնայել, եթե Ազգային Առաջնորդարանին օրուան պատասխանատուները, լրջախոհութենէ եւ նախանձախնդրութենէ մղուած, նման քայլ մը թոյլ չտային: Եգիպտահայ մամուլի պատասխանատուները եւս կրնային միասնաբար գոնէ երկրորդ եւ անտեղի յայտարարութեան տակ դրուած «Պապա Բօլ»ը գեղջել:

Հարկ է նշել թէ Տիար Բօլ Զիլիստճեան բարի եւ ազնիւ անձնաւորութիւն մըն էր եւ Ազգային բարերար հռչակուած էր եգիպտահայ մամուլին համար իր հաստատած 50 հազար Ե.Ո. հիմնադրամով, որ այդ ժամանակ շօշափելի գումար մը կը ներկայացներ: Այդ հանգամանքը գուցէ իր դերը ունեցած էր, որ եգիպտահայ մամուլի օրկանները ազդու միջամտութիւն մը չկատարէին այս հարցին մէջ:

Այսուհանդերձ, «Արեւ»ի յարգարժան խմբագիրը (Ա. Եափուճեան) «ոսկի միջին» մը գտնելու ճիգով, յօդուածիս ճիշդ կողքին նոյն օրը երկու սիւնակի վրայ լոյս կ'ընծայէր «Հոգեհանգիստ» խորագիրը կրող խմբագրական մը, ուր դրուատիքը կ'ըլլար Բօլ Զիլիստճեանի կողմէ եղած հոգեհանգստեան առաջարկին, այս ձեւով կարծեք անուղղակի կերպով մեղմելու քովի սիւնակի

1987/01 ԳԵՏԱՊԱՐԶ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Եգիպտահայոց Առաջնորդ, Գեր. Տ. Զաւէն Աբգեղիսկապուսի եւ Գահիրէի Ազգային Իշխանութեան տնօրինմամբ, Կիրակի 18 Յունուար 1987ին, Քրիստոսի Ս. Շնորհամ եւ Աստուծայայտութեան Տօնի մեծելոցին առթիւ, ի Հելիոպոլիս, Ամենայն Սրբոց Գերեզմանատան Մատրան մէջ՝ կատարուելիք Ս. եւ Անճառ Գատարացի ընթացքին տեղի տրուելու նշանակալից հոգեհանգիստ, 1967-էն ի վեր Գահիրէի Թեմական Ժողովի անդամակցած եւ այդ Թեմականէն ի վեր Հանդուցեայ անդամներու հոգւոցն ի հօն դիտու: Անցնող այդ ժամամեակի ընթացքին ի Տէր ննջած են հետեւեալները:—

ՀԱՐԲԱՐԱՐՈՒՄ ԳԱՐԱՅԵԱՆ

ՄԱՐԱՍ ԳԱԼԱԲԱՅԵԱՆ

ՌՈՒԻՆ ԳԱԶԱՅԵԱՆ

ՀԱՅԻ ՕԼԱՆՆԵՍԵԱՆ

ԽՈՐԷՆ ԻՍԿԷՆԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԹԱՇԱՅԵԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԲԻՐԲԱՅԵԱՆ

ԵՓՐԵՄ ԹՈՒՇԵԱՆ

ԱՐԱՄ ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԶԵՉԱՅԷՆԵԱՆ

Անոնք անձնազոհողութեամբ իրենց պարտականութիւնները կատարած են, այժմ իրեն օրով պարտը կողկոյններ անոնց բազմը յիշատակը:

Կը հրաւիրենք հաւատացեայ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու Ս. Գատարացի եւ հոգեհանգստեան:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳԱՀԻՐԷ

***

ԿՈՉ ԳԱՀԻՐԷԻ ԿԱՅՈՒԹԵԱՆ

Յոռաշիկայ Կիրակի, 18 Յունուար 1987, տոնուածեան, յաւարտ Ս. Գատարացի, Հելիոպոլիս Ամենայն Սրբոց Մատրան մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն տրուելու կատարուել, 1967 թուականէն ի վեր մահացած Ազգային Երեսփոխաններուն հոգւոցն ի հանգիստ:

Այս առթիւ, կոչ կ'ուղղեմ Գահիրէի հայութեան, որ խաւանդում ներկայ ըլլայ հոգեհանգստեան այս բացառիկ արարողութեան, յարգելու համար յիշատակը եւ ազգային հոգւոցն անոնց, որոնք տարիներու իրենց աշխատանքով, նուիրուեցան մեր գաղութին բարգաւաճման ու բարօրութեան, անսակարկ ու անմոռաբար ծառայելով անոր, եւ իրենց մահկանացուն կնքելով՝ մնալով միշտ պատմէջի վրայ:

Թող անոնց յիշատակը անթաւան մնայ մեր բոլորին սրտերուն մէջ:

ՊԱՊԱ ԲՕԼ

գրութեան ստեղծելիք ակնկալելի հակազդեցութիւնը:

Եւ այդ հակազդեցութիւնը չուշացաւ: Տիար Բօլ Զիլիտճեան, սրտնեղած այդ եւ նախորդ գրութիւններէս, զիս Ազգային Առաջնորդարան կը հրաւիրէր՝ Առաջնորդ Սրբազանին ներկայութեան հանդիպումի մը, «կարծիքներ փոխանակելու» եւ բնականաբար իր «հայրական խրատները» տալու:

Այս հրաւերին չուզեցի առանձին երթալ եւ խնդրեցի ՌԱԿ-ի Եգիպտոսի գլխաւոր պատասխանատու Տիար Վահագն Տեփոյեանէն, - որ շատ յաճախ յօդուածներս կը կարդար նախքան անոնց լոյս ընծայումը, - որ ներկայ գտնուի այդ հանդիպումին թէ՛ որպէս գրութիւններս հրատարակող թերթին վերին պատասխանատուն եւ թէ՛ որպէս վկայ տեղի ունենալիք խօսակցութեան: Տիար Վահագն Տեփոյեան, որուն հետ երկար տարիներու բարեկամական եւ հասարակական գործունեութեան սերտ կապեր ունէի, մտաւորական բացառիկ արժանիքներու տէր եւ բարձրագի անձնաւորութիւն մըն էր: Սակայն այս պարագային ան դժկամութեամբ եւ բաւական դժուարութեամբ ընդառաջեց ինծի, փորձելով խուսափիլ անյարմար կացութենէն, որ կրնար ստեղծուիլ:

Շաբթու մէջ օր մըն էր. կէսօրուայ ժամերուն:

Հաւաքուած էինք Ազգային Առաջնորդարանի մեծ դահլիճին մէջ, այն սեղանին շուրջ, ուր տեղի կ'ունենան Թեմական Ժողովի նիստերը:

Սեղանին գլուխը, քով քովի, իրենց աւանդական տեղերը գրաւած էին Սրբազան Հայրը եւ Թեմական Ժողովի Ատենապետ Տիար Բօլ Զիլիտճեան:

Սեղանին մէկ կողմը, Սրբազան Հօր կողքին, նստած էր Տիար Վահագն Տեփոյեան. անոր կողքին՝ տողերս ստորագրողը:

Հանդիպումը սկսաւ Տիար Բօլ Զիլիտճեանի երկար ներածականով ու գրութիւններուս մասին իր կատարած քննադատականներով եւ «յորդոր»ներով: Խօսակցութեան ընթացքին, ան յաճախ կը վկայակոչէր Առաջնորդ Սրբազանը, որ լուռ կը հետեւէր իր ըսածներուն:

Վերջապէս, երբ Տիար Զիլիտճեան աւարտեց իր խօսքը, կը կարծէի թէ կարգը իմն էր բացատրութիւններ տալու: Սակայն պատահեցաւ անսպասելին:

Սրբազան հայրը ինք սկսաւ ընդհանրութիւններու մասին խօսիլ: Կարճառօտ խօսքէ մը յետոյ, անակնկալօրէն դիտել տուաւ թէ երբ պաշտօնական հանդիսութեան մը ներկայ կը գտնուիք եւ յանկարծ փոքրիկ մը չորս դին վազվզելով հանդիսութեան ընթացքը կը խանգարէ, մէկը պետք է ըլլայ, որ այդ փոքրիկը սաստե եւ կարգի հրաւիրէ: Յետոյ, Սրբազանը ինծի դառնալով, անսպասելիօրէն աւելցուց.

- Պր. Թերզեան, ձեր գրիչը դալար, շարունակեցէք գրել:

Ականջներուս չէի հաւատար: Գլուխս դեպի առջեւ հակած նստած էի, որպէսզի յանկարծ ակնարկս չհանդիպի Տիար Բօլ Զիլիտճեանի ակնարկին: Այդ պահուն պիտի չուզէի իր տեղը ըլլալ:

Հանդիպումը ակարտին հասած էր. բոլորս ոտքի ելած էինք իրարու հրաժեշտ տալու:

Երբ դուրս ելանք, Տիար Վահագն Տեփոյեանը եւ ես իրարու նայեցանք: Տեփոյեանը՝ ինքն ալ դեռ պատահածին ազդեցութեան տակ՝ հանդարտ կիսաժպիտով մը հարցուց.

- Տեսա՞ր Սրբազանը ինչ ըսաւ:

- Այո՛, տեսայ եւ շատ զարմացայ,- ըսի:

«ԽՕՍԶԻ ԵՒ ԳՈՐԾԻ ՀԱԿԱՍՈՒԹԵԱՆ ԵԶԱԿԻ ՆՍՈՅՇ ՄԸ» (29 Յունիս 1984)

«ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՑԱՒԵՐ» (18 Օգոստոս 1984)

«ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՅԻՐԵԷՆ ԱՆՑԱՒ» (11 Յունիս 1987)

Վերոյիշեալ յօդուածները գրուած են երեք տարբեր առիթներով, քննականօրէն ներկայացնելու Գարեգին Բ. Վեհափառին ելոյթները որպէս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս:

Այսօր, շուրջ քսանհինգ տարուան հեռաւորութենէ մը, կրկին կարդալով այդ յօդուածները, հանգիստ սրտով եւ առանց ենթակայական թուելու, կարելի է հաստատել թէ անոնք հարազատօրէն կը ցոլացնեն պատմական որոշ ժամանակահատուածի մը ընթացքին Գարեգին Բ. Վեհափառին որպէս Կիլիկեան Աթոռի Գահակալ Ս. Էջմիածնի հանդէպ ունեցած դիրքորոշումը, մեկնելով այդ շրջանին իր կատարած պաշտօնական յայտարարութիւններէն, որոնցմէ շատ մը մէջբերումներ տեղ գտած են նշեալ յօդուածներուս մէջ:

Նոյն ատեն, այդ յօդուածները կը ներկայացնեն Էջմիածնական ճակատէն մասնաւորաբար ՌԱԿ-ի եւ անոր համակիրներու տեսակէտները: Այս կարծիքը կը հիմնաւորէ այն իրողութիւնը, թէ վերը յիշուած յօդուածներէն գոնէ երրորդը «Արեւ»ի մէջ լոյս տեսնելէ յետոյ արտատպուած է ՌԱԿ-ի աշխարհատարած բոլոր օրկաններուն մէջ:

Անուղղակի կերպով տեղեկացած եմ որ Վեհը այս ուղղութեամբ իր դժգոհութիւնը յայտնած է Եգիպտոսէն իրեն սրտակից եւ մտերիմ անձի մը:

Ի միջի այլոց աւելցնեմ թէ այդ յօդուածին առիթով իր հերթական դժգոհութիւնը յայտնեց նաեւ Գահիրէի Թեմական Ժողովի ատենապետ Տիար Բօլ Զիլիտճեան: Գարեգին Վեհափառի մասին վերելի յօդուածներէն վերջի-

Նին հրապարակումեն շուրջ ամիս մը ետք հանդիպեցայ իրեն ՀԲԸՄ-ի մարզական թելը հանդիսացող ՀՄԸՄ-նուպար մարզարանին մէջ, ուր սովորութիւն ունէր Կիրակի կեսօրները ճաշելու:

Ան կ'աշխատէր զիս համոզել որ մեր համայնքին միասնականութիւնը պահպանելու սիրոյն պէտք չէ զբաղիլք «արտասահմանի հարցերով»: Պարագաներու բերումով այդ օր առաւօտուն ձեռքս անցած էր գանատահայ թերթ մը, որուն մէջ լոյս տեսած էր նկար մը, որ ցոյց կու տար Գարեգին Բ. Վեհափառը Թորոնթոյի մէջ նոր կառուցելի Ս. Աստուածածին անթիլիասական եկեղեցւոյ հիմնարկէքը կատարելու պահուն: Տիար Զիլիտճեանի ուշադրութեան յանձնեցի թէ այս ամէնը կը պատահէր Գահիրէի մէջ Յուսաբեր Մշակութային Ընկերակցութեան կողմէ իրեն ի պատիւ տրուած ճաշկերոյթի ընթացքին Ս. Էջմիածնի եւ Վազգէն Վեհափառին մասին յուզիչ խօսքեր արտասանելէ յետոյ, որոնք արցունքներ խլած են կարգ մը ներկաներու աչքերէն: Տիար Զիլիտճեան թերթը առաւ եւ նկարը զննելէ յետոյ խօսակցութիւնը դէպի այլ ուղղութիւն փոխեց:

Յամենայն դէպս, անելորդ պիտի չլլար նշել թէ այդ օրերուն ո՛չ ոքի մտքէն կ'անցներ թէ վերոյիշեալ յօդուածներուն մէջ յիշուած յայտարարութիւնները ընող եւ գործունէութիւնը ունեցող Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, դէպքերու ինչ ինչ դասաւորումով, 1995-ին, ՀՀ-ի ազատ եւ անկախ կարգավիճակի պայմաններուն մէջ, Ս. Էջմիածնի Կաթողիկոսական Աթոռը բարձրացող առաջին Ամենայն Հայոց Հայրապետը պիտի դառնար որպէս Գարեգին Ա. Կաթողիկոս եւ, ըստ իր շուրջ գտնուողներու վկայութեան, ամբողջ եութեամբ եւ նուիրումով պիտի աշխատէր Ս. Էջմիածնի պայծառութեան եւ բարօրութեան համար:

Իր գահակալութենէն յետոյ, Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հովուապետական այցելութիւններ տուաւ բազմաթիւ համայնքներու, որոնց շարքին՝ Եգիպտահայ համայնքին, Յունուար 1998-ին:

Այդ շրջանին, Եգիպտոսի եւ Հայաստանի միջեւ մշակութային յարաբերութեան ծիրին մէջ, հայրենի արուեստագետներու խումբ մը պիտի գար Եգիպտոս՝ Եգիպտական կառավարութեան հրաւերով: Եգիպտական կառավարութիւնը ստանձնած էր միայն 25 արուեստագետի ծախսերը, բայց հայրենիքէն գալիք արուեստագետներուն թիւը կը հասներ 45-ի:

Տուեալ պայմաններուն մէջ, ՀՀ-ի Եգիպտոսի օրուան դեսպանը՝ Է. Նալպաստեան (այժմ ՀՀ-ի Արտաքին Գործոց Նախարար), Գահիրէի ՀԲԸՄ-ին առաջարկեց յանձն առնել մնացեալ 20 արուեստագետներուն ծախսերը: ՀԲԸՄ-ը սիրով ընդառաջեց սոյն առաջարկին, սակայն ըլլալիք մեծ ծախսը

օրինականօրեն արդարացնելու համար խնդրեց որ Հայաստանէն եկող արուեստագետները, պետութեան կողմէ Պետական Օբերային մէջ միջազգային հանրութեան համար կազմակերպուելիք ելոյթէն զատ, երկրորդ ելոյթ մը ունենան եգիպտահայ համայնքին համար: Այդ ելոյթը տեղի ունեցաւ Գահիրէի Ամերիկեան Համալսարանի մեծ սրահին մէջ:

Մինչ այդ, վրայ հասաւ Վեհին հովուապետական այցելութիւնը: ՀՀ-ի դեսպանը առաջարկեց որ ՀԲԸՄ-ի կազմակերպելիք հանդիսութիւնը ձօնուի Ամենայն Հայոց Վեհափառին: Այդպէս ալ եղաւ:

Սակայն այս տնօրինումին հետեւանքը եղաւ այն, որ որպէս կազմակերպիչ միութեան գլխաւոր պատասխանատու, այդ հանդիսութեան բացման խօսքը ընելու պարտականութիւնը վիճակուի տողերս ստորագրողին:

Հոգեբանական դժուար պահ մըն էր. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին մասին վերելք յիշուած յօդուածներէս յետոյ, ի պաշտօնէ բարի գալուստի խօսք պէտք է արտասանէի Ամենայն Հայոց Վեհափառին համար: (Այդ խօսքը կարելի է կարդալ ներկայ հատորին *Ելոյթներ* բաժնին մէջ, Յունուար 1998:)

Հանդիսութեան օրը, բացման խօսքիս աւարտին, երբ բեմէն իջնելով մօտեցայ Վեհափառ Հայրապետին աջը առնելու եւ կազմակերպիչ մարմնին կողմէ բարի գալուստ մաղթելու, ան շնորհակալութիւն յայտնելով՝ նրբանկատօրէն հայերէնս շնորհաւորեց:

Քանի մը օր յետոյ, Ազգային Առաջնորդարանէն հեռաձայնեցին թէ Վեհափառը կը փափաքի զիս տեսնել: Առիթը Արշակ Ալայօյաճեանի «Պատմական Հայաստանի Սահմանները» գիրքը ունենալու իր փափաքն էր, զոր կարելի եղաւ գոհացնել: Վեհը, իր ունեցած իրերայաջորդ ժամադրութիւններու շարքին, զիս առանձին ընդունեց հիւրանոցի իր ընդունարանին մէջ: Ս. Էջմիածնի մասին խօսելով, ակնարկեց գոյութիւն ունեցող նիւթական դժուարութիւններուն եւ հարց տուաւ թէ արդեօք Եգիպտոսի ՀԲԸՄ-ը կրնայ որեւէ ձեւով օգտակար հանդիսանալ: Այս մասին տեղեկացուցի թէ Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Զազըր Հիմնադրամը կարելի է գործածել միայն տեղական նպատակներու համար եւ անոնց մէջ որեւէ նախատեսութիւն չէ եղած կրօնական կառոյցներու յատկացում կատարելու մասին:

Անշուշտ, ինչպէս ակնկալելի էր, ո՛չ մէկ խօսք անցեալի մասին: Այսպիսով վերջ գտաւ Վեհին շնորհած ունկնդրութիւնը:

*

* *

Գահիրէի մէջ Վեհափառը առիթ ունեցաւ այցելելու Եգիպտոսի նախա-

գահ Մոհամեդ Յոսնի Մուպարաքին՝ շնորհիվ ՀՀ-ի դեսպան Է. Նալպանտեանի «գոց դուռները» բանալու կարողութեան: Կը թուի թէ այդ պարագան զինք շատ տպաւորած էր: Համայնքին կողմէ իրեն ի պատիւ տրուած պաշտօնական ընդունելութեան աւարտին, ելոյթ մը ունենալով, խօսքը ի միջի այլոց ուղղելով նաեւ դեսպան Նալպանտեանին, անոր տիտղոսին ակնարկելով ըսաւ. «Արտակարգ եւ լիազօր. կարծեմ այս լիազօրը քիչ Է. պէտք է ըսել ամենազօր»: Այս ակնարկութիւնը խլեց բոլոր ներկաներուն որոտընդոստ ծափահարութիւնները:

Եգիպտոսի նախագահին իր տուած այցելութեան ներկայ եղողները եւս հաստատեցին Վեհափառին խօսակցութիւն վարելու եւ մթնոլորտ ստեղծելու կարողութիւնները:

Այս հպանցիկ նշումները ցոյց կու տան թէ Գարեգին Ա. Վեհափառը իր ակադեմական եւ կրօնական լուրջ եւ կուռ կազմաւորումի կողքին, ունէր ընկերային յարաբերութիւն ստեղծելու եւ պահելու բացառիկ ձիրք:

Դժբաղդութիւն է որ այս բոլոր արժանիքները Կիլիկեան Աթոռի իր գահակալութեան շրջանին իրենց դրական դերը չկրցան ունենալ Էջմիածին-Անթիլիաս յարաբերութեան մէջ: Չենք գիտեր թէ պատճառը ներքին անձնական համոզո՞ւմն էր, թէ՞ հատուածի մը կողմէ իր վրայ բանեցուած ճնշումը:

Այս մասին թերեւս լուսաբանիչ դեր ունենայ հետեւեալ դրուագը:

Երկրորդական ուսման շրջանէս, ունէի դաշնակցական դասընկեր մը, որ հետագային Միացեալ Նահանգներ գաղթեց: Հոն կուսակցական գործունեութիւն ծաւալելով հասած էր կուսակցութեան Նիւ Եորքի պատասխանատու մարմինն դիւանի անդամի դիրքին:

Տասնամեակներ վերջ, երբ պատահաբար արտասահմանի մէջ հանդիպեցանք եւ իրարու հետ կարծիքներ կը փոխանակէինք ազգային ընդհանուր մտահոգութիւններու մասին, նախկին դասընկերս ամենայն սրտբացութեամբ յայտարարեց ինծի թէ Ամենայն Հայոցը (Գարեգին Ա.) երբ Միացեալ Նահանգներու Արեւելեան Թեմի (անթիլիասական) Առաջնորդն էր, բոլոր հրահանգները կը ստանար Նիւ Եորքի կուսակցական մարմինէն:

Ըսուածը անթիլիասական հոգեւորականի մը պարագային որքան ալ ծանօթ «հանրային գաղտնիք» մըն էր, իմ մէջս այդ պահուն հոգեկան բեկում մը յառաջացուց:

Ինչո՞ւ համար հոգեւոր, մտաւոր եւ բարոյական արժանիքներով հարուստ բարձրաստիճան հոգեւորական մը կամ հոգեւորականներ, ամբողջ միաբանութիւն մը եւ նուիրապետական աթոռի մը գահակալը, պէտք է տրատու եւ գործիք դառնան կուսակցութեան մը:

Այս խօսքերով այսպանելի չեն անհատ դաշնակցականներ, որոնց մեջ քիչ չեն յարգելի, նուիրեալ եւ ազգասէր տարրերը. սակայն այսպանելի է Դաշնակցութիւնը, որուն գերագոյն ղեկավարութիւնը տասնամեակներէ ի վեր կը բաժնէ մեր ժողովուրդը եւ կ'արգելակէ մեր եկեղեցւոյ միութեան ճիգերը:

Այսպիսով, վերելք յիշուած երեք յօդուածները կամ անոնց նմանները, խորքին մէջ, եկեղեցական դերակատարներէն աւելի հասցեագրուած են անոնց ետին կանգնած հատուածին՝ հրահանգներ արձակող գերագոյն ղեկավարութեան:

«ՆՈՐ ԶԱՓԱՆԻՇՆԵՐ» (22 Սեպտեմբեր 1998) գրութիւնը յաւելեալ բացատրութեան չի կարօտիր: Սակայն կ'արժէ անդրադառնալ անոր հետեւանքներուն:

Առաջինը, որ ամենէն կարելորն է, այն է, որ այդ գրութեան հրապարակումէն ասդին, այլեւս դադրած է անոր մէջ յիշուած առիթներուն նման առիթներով ազգային յուղարկաւորութիւն կատարելու նորամուտ սովորութիւնը:

Միւս կողմէ, սակայն, ազգային յուղարկաւորութեան արժանացած խնդրոյ առարկայ ողբացեալին երկու զաւակներէն մին, չափազանց սրդողելով եւ այդ գրութեան բովանդակութիւնը անձնապէս իր դէմ եղած թշնամանք մը նկատելով, ցարդ քէն կը պահէ թէ՛ թերթին եւ թէ՛ գրութեան հեղինակին դէմ:

Հարկ է նշել թէ գրութեան մէջ ոչ մէկ անուն յիշուած է: Գրութիւնը նկատի ունի ընդհանրական մտահոգութիւններ եւ ո՛չ մէկ անձնական դիտում կայ անոր տուն տուող պատճառներուն մէջ:

Այս ուղղութեամբ բարեկամներու կողմէ տրուած բոլոր բացատրութիւնները անզօր եղած են տարիամոգելու ենթական, որ, ի դէպ, ծանօթ է որպէս շատ աշխոյժ, գործունեայ եւ օգտակար տարր մը մեր եկեղեցիին:

Այս առթիւ ստիպուած եմ անդրադառնալ անձնական օրինակիս, որմէ քիչեր տեղեակ են:

1992-ին մայրս կորսնցուցի: Թաղմանական այլեւայլ կարգադրութիւններու կարգին, երբ մահազոյ մը կը յանձնէի «Արեւ»ին, կը տեղեկանայի թէ Ազգային Առաջնորդարանը ինձմէ առաջ մահազոյ ղրկած էր եգիպտահայ մամուլին, մօրս համար ազգային յուղարկաւորութիւն յայտարարելով:

Խնդրեցի «Արեւ»ի խմբագրութենէն որ զանց առնուի Ազգային Առաջնորդարանին մահազոյը: Նոյնը խնդրուեցաւ «Յուսաբեր»ի եւ «Զահակիր»ի

խմբագրություններէն, որոնք եւս բարեբախտաբար ընդառաջեցին իրենց եղած խնդրանքին:

Ինծի համար շատ բնական էր այս քայլը, որովհետեւ մայրս որեւէ ատեն ազգային գործունեութիւն չէր ունեցած: Սակայն կը թուի թէ ըմբռնումները անձէ անձ կը տարբերին:

Երբ կանոնազանցութիւն մը, առանց որ ոեւէ մէկը բողոքէ, քանիցս կրկնուի, սովորութեան կարգով բնական երեւոյթ կը դառնայ: Այնուհետեւ, երբ անձ մը «համարձակի» ակնարկութիւն ընել, որքան ալ տեղին ըլլայ այդ ակնարկութիւնը, ան ենթակայ կ'ըլլայ հակառակորդ շահելու:

Նման պարագաներու, որեւէ այլ նկատումէ առաջ, պէտք է անսալ տրամաբանութեան թելադրանքին:

المؤلف : بيرج ترزيان
الكتاب : تأملات استعادية مختارات من
مقالات و خطب و احاديث صحفية و دراسة
الناشر : المؤلف
الطبعة : الأولى ٢٠١٠
المطبعة : المطبعة الافريقية ش.م.م
رقم الإيداع : ١٦٩٧٦ / ٢٠١٠
الترقيم الدولي : 4 - 9460 - 17 - 977

BERDJ TERZIAN

RETROSPECTIVE REFLECTIONS

*A Selection of Essays, Speeches, Interviews &
a Study*

Cairo - 2010

Հեղինակին ելեկտրոնիկ հասցեն՝
africanpress@hotmail.com

Հեղինակը՝ Ամփոփ Գիծերով

- 1957-Էն սկսեալ անդամակցած է Գահիրէի Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան (համագօրը ԹՄՄ-ի), գործօն օժանդակութիւն բերելով անոր տարբեր շրջաններու վարչութիւններուն. 1975-ին եղած է Նոյն միութեան փոխատենապետը: 1968-Էն սկսեալ երկար տարիներ անդամակցած է Հայ Ազգային Հիմնադրամի («Արեւ» օրաթերթի հրատարակիչ) վարչութեան եւ 1970-ականներու սկիզբը քանի մը տարի վարած է ատենապետի պաշտօնը: 1998-2009 «Արեւ» օրաթերթի արաբերէն ամսօրեայ յաւելուածին հայկական նիւթերու խորհրդատու եւ հեղինակ անոր առաջնորդող գրութիւններուն:
- 1964-Էն սկսեալ անդամ ՀԲԸՄ-ի եւ անոր Եգիպտոսի Շրջանակային Յանձնաժողովին՝ 46 տարի անընդմէջ գործելով որպէս փոխ գանձապահ, փոխ ատենապետ եւ հուսկ ատենապետ (1988-Էն): 1980-Էն 1990 անդամ Գահիրէի ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐ մարգարանի վարչութեան, որ կը ներկայացնէ ՀԲԸՄ-ի Եգիպտոսի մարզական թելը: Չանագան շրջաններու օժանդակած եւ անդամակցած է ՀԲԸՄ-ի Գահիրէի տեղական մասնաժողովին եւ 1992-Էն 2002 վարած է անոր ատենապետութիւնը: Խմբագրական խորհրդատու Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի «Տեղեկատու» եռամսեային: 2007-ին ընտրուած է Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի Պատուոյ Ատենապետ: 2010 Ապրիլէն սկսեալ հայկական նիւթերու խմբագրական խորհրդատու Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի արաբալեզու «Արեգ» ամսօրեային:
- 1967-Էն սկսեալ, տարբեր շրջաններու, անդամ Եգիպտահայ Ուսումնական Խորհուրդի: 1975-Էն 1992 անդամ Գահիրէի Թեմական եւ Զաղաքական Ժողովներուն: 2000-Էն սկսեալ դարձեալ անդամ Գահիրէի Թեմական Ժողովին եւ 2003-2006 ատենապետ Զաղաքական Ժողովի:
- 1999-ին ստացած է Մաշտոցի անուան Մատենադարանի յատուկ վկայագիր եւ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՅԻ յուշամետալ՝ գիտահրատարակչական աշխատանքներու սատարելուն համար:
- 2007 Ապրիլին, ի շարս այլոց, ստացած է ՀՀ Նախագահական շնորհակալագիր՝ 1992-Էն սկսեալ Գահիրէի մէջ Հայաստանի դեսպանատան սատար կանգնելուն համար:
- 2008-ին լոյս տեսած է իր «ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՀԱՅԵԱՑԶՆԵՐ Պատմութեան, Զաղաքականութեան եւ Մշակութային Ժառանգութեան Մասին» արաբերէն հատորը, որ կը պարփակէ «Արեւ»ի արաբերէն ամսօրեայ յաւելուածով լոյս տեսած 40 առաջնորդող յօդուածներ: